

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Ústav českých dějin

Dizertační práce

Mgr. Otmar Beneš

„Rakousko i s metály zmizelo“:
vztah české společnosti k řádům
a vyznamenáním

"Austria disappeared with its own 'medals'":
Relation of the Czech Society to Orders and Decorations

Poděkování:

Tuto dizertační práci by nebylo možné předložit v této formě, pokud by nebylo laskavé pomoci a ochoty těchto lidí, kterým je třeba na první místě poděkovat:

Mgr. Miroslavu Michelovi, Ph.D., který jako školitel práci vedl a patřičně usměrňoval; přátelům a bývalým kolegům z Vojenského historického archivu, jmenovitě RSDr. Vladímíru Šlosarovi, Mgr. Martinu Flosmanovi, Ph.D., Mgr. Martinu Lundákovi, Mgr. Barboře Novákové, Mgr. Martinu Dubánkovi, Mgr. Janu Chlebounovi, Vieře Žižkové a Václavu Spěvákovi; přátelům a kolegům z Vojenského historického ústavu, jmenovitě Mgr. Zdeňkovi Polčákovi, Mgr. Zdeňkovi Špitálníkovi, Bc. Janu Skramouškému, Mgr. Tomášovi Jaklovi, Mgr. Michalu Cápovi, Mgr. Vojtěchovi Šimákovi a Mgr. Janu Biedermanovi, Ph.D.; archivářům Archivu kanceláře prezidenta republiky, v první řadě pak Mgr. Lucii Večerníkové; spolužákům Mgr. Janu Jiráňovi, Ph.D. a Mgr. Martinu Jelínkovi, kteří mi poskytli související prameny a literaturu, o které bych se nedozvěděl jiným způsobem. Dík patří také rodině za projevenou trpělivost při tvorbě této práce a omluva všem ostatním, které jsem zapomněl vzhledem k délce času, který jsem tématu již věnoval, konkrétně jmenovat.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Předložená dizertační práce se zabývá otázkou, jaký vztah měla česká společnost vůči nástroji řádů a vyznamenání, který na ni v minulosti aplikovala jednotlivá politická zřízení českých zemí. Přednostní zájem práce spadá do 1. poloviny 20. století, detailně se však věnuje i předchozímu kontextu. Metodologicky práce k fenoménu řádů a vyznamenání přistupuje jako k tzv. *symbolickému kapitálu*, s nímž jednotliví činitelé (stát, vyznamenané osoby, společnost) nakládali v závislosti na právě panujících společenských poměrech.

Klíčová slova

Uznání, Status, Prestiž, Řády, Vyznamenání, Dekorace, Společnost, Armáda, Právo, Politika, Ideologie, Habsburská monarchie, Československo, Protektorát, Socialismus

Abstract

The presented dissertation thesis concentrates on the question of the relationship of the Czech society to the instrument of orders and decorations, which was applied towards it in the past by various political establishments of the Czech lands. The primary interest of the thesis focuses on the first half of the 20th century, but it also looks in detail at the previous context. Methodologically, the thesis approaches the phenomenon of orders and decorations as a so-called *symbolic capital*, which was handled by individual actors (the state, the honoured persons and society) depending on the currently prevailing social conditions.

Key words

Recognition, Status, Prestige, Orders, Medals, Decorations, Society, Army, Law, Politics, Ideology, Habsburg Monarchy, Czechoslovakia, Protectorate, Socialism

Obsah

Úvod.....	11–13
1 Teorie.....	14–22
1.1 Hegel, Kojéve a vstup člověka do dějin skrze <i>uznání</i>	14–19
1.1.1 <i>Uznání</i> jako předěl mezi zvířetem a člověkem	16
1.1.2 <i>Boj o uznání</i> a role Pána a Raba	16–17
1.1.3 Význam Kojévy práce pro nové uchopení řádů a vyznamenání ..	18–19
1.2 Šíře <i>uznání</i> v lidské společnosti.....	19–22
2 Metodologie	23–33
2.1 Sociologický přístup.....	23–26
2.2 Kulturně-ekonomický přístup	26–29
2.3 Dílčí přístupy dosavadní historiografie	30–33
3 Faleristika: její původ, úroveň a možnosti akademického využití	34–44
3.1 Vznik a vývoj oboru.....	35–39
3.2 Faleristika – pomocná věda historická?	39–41
3.3 „Dekorační trojúhelník“ jako možný výkladový rámec faleristiky	41–44
4 Nástin vývoje <i>dekorační kultury</i> v Evropě mezi středověkem a modernou	45–59
4.1 Duchovně-rytířské řády středověku	45–47
4.2 Laické rytířské řády raného novověku	47–50
4.3 Panovnický absolutismus a vznik řádů záslužných	51–53
4.4 Finální transformace moderních záslužných řádů	53–55
4.5 Vyznamenání: medaile jako nejnižší prvek <i>dekorační kultury</i>	55–59
5 Habsburská <i>dekorační kultura</i> a česká společnost	60–78
5.1 <i>Český šlechtický kříž 1814</i>	60–62
5.2 Dekorační systém habsburské monarchie.....	62–68
5.3 Dekorování představitelů české společnosti.....	69–75
5.4 Dekorování českých a moravských vládních politiků v Předlitavsku	75–78
6 Skoupý stát? <i>Dekorační kultura</i> meziválečného Československa	79–115
6.1 Neúprosný popřevratový postoj.....	79–81
6.2 Řády a vyznamenání zahraničního odboje	81–86
6.3 Neudržitelnost situace a potřeba právních změn	87–90
6.4 Novelizace zákona z roku 1920	90–92
6.5 Založení <i>Řádu Bílého lva</i>	92–95
6.6 Habsburské dekorace na československém poli	95–98
6.7 Legionářské dekorace na československém poli	98–101

6.8	Zájem členů bývalé Maffie o <i>Československou revoluční medaili</i>	101–104
6.9	Veřejné mínění a tisk.....	105–108
6.10	Finální zákon o řádech a titulech z roku 1936.....	108–110
6.11	Vyústění <i>dekorační kultury</i> předmnichovského Československa.....	110–113
6.12	Druhá republika.....	113–115
7	Nerovné <i>uznání</i> v Protektorátu Čechy a Morava	116–161
7.1	Otázka právní subjektivity Protektorátu	116–120
7.2	Nová úloha svatováclavské tradice	120–122
7.3	Úsilí o pokračování české <i>dekorační kultury</i> v Protektorátu	122–129
7.4	Restrikce řádů a vyznamenání v Protektorátu	129–132
7.5	Kolaps nacistických dekoračních omezení v období totální války	132–139
7.6	Potřeba jasného řešení	139–142
7.7	Okolnosti vzniku <i>Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava</i>	142–145
7.8	Forma nového protektorátního vyznamenání	145–150
7.9	Dekorační ceremonie a výběr vyznamenaných	150–154
7.10	Odezva udílení <i>Čestného štítu</i> v tisku	154–156
7.11	<i>Symbolický kapitál</i> nového vyznamenání na poli české společnosti.....	156–161
	7.11.1 Dekorační vztah autority s veřejností.....	157–158
	7.11.2 Dekorační vztah autority s dekorovanými.....	158–160
	7.11.3 Dekorační vztah dekorovaných s veřejností.....	160–161
8	<i>Dekorační kultura</i> druhého zahraničního odboje a Třetí republiky	162–200
8.1	Zakládání nových vyznamenání v exilu	162–165
8.2	Dekorační poměry ve válčící Velké Británii	165–170
8.3	<i>Řád Bílého lva „Za vítězství“</i>	170–174
8.4	Nové dekorace ve staré vlasti	174–178
8.5	Přehmaty a kritika	178–181
8.6	Od <i>Čestného štítu</i> k čestnému soudu: poválečná retribuce	182–190
	8.6.1 Vyznamenání <i>Čestným štítem</i> v tzv. divoké retribuci	182–184
	8.6.2 Vyznamenání <i>Čestným štítem</i> před Národním soudem	184–186
	8.6.3 Vyznamenání <i>Čestným štítem</i> před Mimořádnými lid. soudy	186–187
	8.6.4 Vyznamenání <i>Čestným štítem</i> před Trestně naléz. komisemi	188–190
8.7	Vyšetřování příjemců čestných žoldů habsburských dekorací	190–192
8.8	Vysoké dekorace Třetí republiky	192–195
8.9	Přechod k socialistické <i>dekorační kultuře</i>	195–198
8.10	Epilog: dekorací československého stalinismu	198–200
	Závěr	201–204
	Prameny a literatura	205–216
	Zdroje grafických příloh.....	217–220

Seznam zkratk archivních institucí:

ABS	Archiv bezpečnostních složek
AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
MÚA	Masarykův ústav a Archiv AVČR
NA	Národní archiv
OestA/HHStA	Österreichisches Staatsarchiv / Haus-, Hof- und Staatsarchiv
VHA	Vojenský historický archiv
VHÚ	Vojenský historický ústav
VšOA	Všeodborový archiv

Další zkratky:

ČSNR	Československá národní rada
K	Protektorátní koruna
KPR	Kancelář prezidenta republiky
MLS	Mimořádný lidový soud
MNO	Ministerstvo národní obrany
NOÚZ	Národní odborová ústředna zaměstnanecká
NS RČS	Národní shromáždění republiky Československé
ONV	Okresní národní výbor
PVH	Pomocné vědy historické
RM	Říšská marka
SD	Sicherheitsdienst
TNK	Trestně nalézací komise
ÚRO	Ústřední rada odborů
VKPR	Vojenská kancelář prezidenta republiky
VOS	Veřejná osvětová služba

Úvod

S ulehčením mohu říci, že pro mě bylo nakonec docela snadné se rozhodnout, jak celý svůj dizertační projekt myšlenkově uvést. Ihned na počátku je totiž třeba zareagovat na výtku, která je opodstatněná a která se vynořovala s každým novým odborným kritikem, jenž byl o záměru tohoto projektu zpraven: na první pohled není zřejmé, proč je práce soustřeďující se na řády a vyznamenání psána na historickém ústavu místo na ústavu pomocných věd historických.

A jednalo by se skutečně o výtku oprávněnou. Za jedné jediné podmínky: pokud by řády a vyznamenání byly pro můj projekt samotným cílem, nikoliv pouhým prostředkem. Budiž tedy na pravou míru řečeno hned v úvodu, že veškerá má snaha směřovala k opaku.

Předložená práce má za cíl představit se jako protipól k často obskurní sběratelské kultuře a mnohdy beznadějně předmětné a popisné sběratelské literatuře. Hmotné relikty řádů a vyznamenání (stejně jako jejich zastřešující obor v podobě faleristiky) slouží této práci jako pouhý jeden z mnoha prostředků k tomu, aby si vymezila konkrétní společenský fenomén (v širším smyslu *uznání*, v užším pak *symbolický kapitál*) a aby co nejjasněji uchopila a artikulovala jejich tuzemský sociální kontext, historický význam a úlohu v tom, co svými vlastními slovy označuji jako *dekorační kulturu*.

Druhým argumentem, který hovoří proti naplnění ambicí předložené práce pod případným vedením pomocně-vědně-historické katedry, je fakt, že je samotný obor faleristiky (až na ojedinělé výjimky)¹ akademiky z tohoto směru zcela upozaděn a nezapadá do základního kánonu jejich vědeckého zájmu.² Postřeh, že tato skutečnost platí o to více pro obor historiografie, není třeba zdůrazňovat.

Ačkoliv v posledních letech již vznikly příklady publikací, kterým se úspěšně daří odkrývat společenský a kulturní kontext řádů, medailí a odznaků v míře, která byla dosud nebývalá,³ chybí těmto výzkumům specializující metodologie, stejně jako vtělený důvod, proč

¹ V akademickém roce 2019/2020 proběhl na půdě katedry PVH na FF UK vůbec první jednosemestrální kurz faleristiky s názvem *Phaleristics (Medals and Orders) - in the context of other auxiliary historical sciences and other scientific disciplines* pod vedením PhDr. Elišky Havlové.

² HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. H&H: Jinočany, 1997, s. 313–316.

³ GRAUS, Igor. *Pro virtute et merito: Vznik a vývoj vyznamenání do roku 1815*. Veda: Bratislava, 2017.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006.

ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum: Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Agentura Pankrác: Praha, 2017.

by se jejich látkou měli zabývat i nesběratelé, resp. výzkumníci a vědci se zájmem soustředěným mimo hmotné prameny tohoto charakteru.

Takováto základní orientace mi naskytla pohled na široký výzkumný prostor, který zůstal do značné míry nerozpoznán a nezaplněn. A mé následné bádání tento dojem pouze prohlubovalo. Odhalilo, že celé penzum klíčových historických, sociálních, právních, etických a politických souvislostí, které utvářely *dekorační kulturu* českých zemí v bouřlivém vývoji 20. století, zůstávalo ležet bez povšimnutí. Přitom se jedná o prameny, které dobře osvětlují, že byl tento vztah při pohledu na vývoj stejné látky v ostatních evropských státech vybočující. Jevilo se mi stále více zřejmé, že důkladný popis celého fenoménu by se mohl stát hodnotným příspěvkem snad i k samotnému uchopení charakteru české společnosti v průběhu geopolitických přerovů posledního sta let.

Chybějící styčné plochy mezi faleristikou a historiografií byly ale nejen výzvou, nýbrž i specifickou překážkou. Kvůli tomu, že faleristika na jedné straně postrádá svébytnou metodologii a historiografie na straně druhé nemá zatím definováno, jak instrument faleristiky využít, jsem byl už ve své diplomové práci donucen, abych takovýto výkladový rámec pro historiografické využití faleristiky samostatně navrhl.⁴ V mé posléze obhájené diplomové práci byl frekventovaně používán. Je tomu tak v menším rozsahu i v této navazující dizertaci. Ovšem s tím rozdílem, že je výrazně rozšířen o důležité prvky (v čele s konceptem *symbolického kapitálu* Pierra Bourdieu), převzatými zejména ze sociologie. Ty pomáhají ještě snadněji a jasněji vysvětlovat konkrétní vzorce v chování jedinců, společnosti i státního aparátu.

Ačkoliv předložená dizertace sleduje fenomén *dekorační kultury* od jejích nejranějších počátků (což považuji za zcela nezbytné k vysvětlení její sociální funkce) je těžiště jejího hlavního zájmu časově soustředěno až do 1. poloviny 20. století. K takovému ohraničení jsem přistoupil zejména ze dvou následujících důvodů:

Zaprvé, jedná se o období, které je charakteristické množstvím často krátce po sobě následujících historických zvrátů. Tyto zvraty byly přitom nejen nositeli politické diskontinuity, ale ohlašovaly také hodnotové a kulturní změny, které na jednu stranu činily z řádů a vyznamenání předchozího režimu nežádoucí objekty s negativním sociálním nábojem. Na stranu druhou vznikala pak vyznamenání nová, s nábojem opačným, která měla společnost buďto motivovat k jejich zisku (jako k prostředku *uznání*), nebo alespoň demonstrovat hodnotový rámec nové autority u moci. Tento často se opakující proces nutil jednotlivé části

⁴ BENEŠ, Otmar: „Černý Petr“: česká společnost a Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava [diplomová práce]. FF UK: Praha, 2019.

společnosti ke specifickým reakcím, které se postupem sledované doby výrazně měnily a představují zajímavý výsek minulosti, který nebyl dosud v českém prostoru podroben soustředěnému historiografickému výzkumu.

Zadruhé, nebylo žádné z politických zřízení, které konkrétní řády a vyznamenání produkovalo, ve sledovanou dobu 1. poloviny 20. století u moci natolik dlouho, aby se dala pramenná základna ke sledovanému tématu považovat za až příliš rozsáhlou. Pravý opak se dá tvrdit o řádech a vyznamenáních komunistického režimu, který se moci v Československu chopil po roce 1948. Jeho *dekorační kultura* nakynula za čtyři desetiletí do rozměrů, které svými proporcemi nenacházejí v předchozím časové etapě žádnou obdobu. Rozhodl jsem se proto dizertační práci ohraničit přibližně právě rokem 1948, protože následující období bylo tematikou řádů a vyznamenání prosyceno v takové míře, že by si zasluhovalo dizertaci zcela samostatnou.

Před následujícím textem je třeba na tomto místě ještě podotknout, že jsem se nakonec rozhodl při výstavbě úvodní části celé dizertace přistoupit k tomu, aby byl teoretický a metodologický oddíl rozveden každý samostatně a odděleně od sebe. Jen tak šlo totiž dosáhnout obojího:

- jak nutného teoretického ukotvení tématu ve filosofické a společenské tradici, jehož cílem je definovat *uznání* jako základní lidskou potřebu; toto ukotvení musí být totiž zcela zřetelné v případě, kdy se předložená historiografická práce zas a znovu vrací k pramenům výsostně hmotného charakteru bez toho, aby v nich ve skutečnosti měla své smyslové těžiště a hlavní zájem
- tak použití pestré směsice metodologických nástrojů, zejména z oborů historiografie a sociologie, k plnohodnotnému zpracování takto komplexní látky.

1 Teorie

„Vyznamenání patří ke starým lidským touhám.“⁵ „Žádná armáda nedává si ujíti příležitost, aby zjevným označením neprojevila svoje uznání svým příslušníkům.“⁶ „Stát oceňuje a vyznamenává občany za mimořádné zásluhy řádem, medailí nebo jiným vyznamenáním, čestným titulem spojeným s právem nosit jeho zevní označení [...], veřejným uznáním nebo cenou.“⁷ Při prvním pohledu do textů, které s tématem souvisejících, lze jen stěží narazit na vyjádření, která by se zásadně odlišovala od těchto. A přesto by bylo chybou jejich banálnost ihned smést ze stolu, protože paradoxně obsahují meritum věci: pojem *uznání*.

1.1 Hegel, Kojève a vstup člověka do dějin skrze *uznání*

Je to právě *uznání* a člověku inherentní *touha po něm*, které se nakonec ukázalo být tím nejzákladnějším pojmem k pochopení role řádů a vyznamenání v lidské společnosti, ke kterému bylo možné v předloženém výzkumu dojít a u něhož je proto nutné na tomto místě začít. Ve sledovaném slova smyslu *uznání* překračuje a objímá i takové pojmy, jako je *čest*, *ctnosti*, *důstojnost*, *zásluhy* nebo *autoritu* a je jim ve vzájemném vztahu nadřazeno. A je třeba na tomto místě rozvést, proč je to možné tvrdit.

Prapůvodním zdrojem, který uvedl mnou sledovaný myšlenkový směr ve skutečnost, se stala *Fenomenologie ducha* Georga Wilhelma Friedricha Hegela (1770-1831), vydaná roku 1807 v Jeně.⁸ K samostatnému výkladu, dovedenému do nejmenších detailů a propracovaných důsledků, jej však připravil až Alexandre Kojève (1902-1968; vlastním jménem Aleksander Vladimirovič Koževnikov), francouzský filozof ruského původu, působící nejprve ve 20. letech v německém Heidelbergu a posléze na pařížské École Pratique des Hautes Études.⁹ Stal se jedním z nejnadanějších a nejautoritativnějších vykladačů Hegelova díla, které považoval nejen za nepostradatelný základní kámen moderní filozofie, ale taktéž za svého druhu klíč

⁵ GROWKA, Květoslav. *Zlatá medaile Marie Terezie olomouckým měšťanům*. In: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 66, č. 2/2014. Muzejní a vlastivědná společnost: Brno, s. 181–184.

⁶ ORIÁN, Edmund. *Československá legie v Rusku 1914–1920. Epoque 1900 – Naše Vojsko*: Praha, 2014, s. 72.

⁷ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef. *Československá vyznamenání za pracovní úspěchy 1945-1949*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 2001, s. 7.

⁸ Konkrétně část IV. kapitoly nazvaná *Samostatnost a nesamostatnost sebevědomí; panství a rabství*. In: HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Fenomenologie ducha*. Filosofia: Praha, 2019, s. 158–167.

⁹ KOBLÍŽEK, Tomáš – ROREITNER, Robert (eds.). *Hegel ve Francii: Francouzská recepce Hegelovy filosofie času*. Oikomenh: Praha, 2018, s. 19.

k absolutní moudrosti a pochopení jejího završení v pojmu *konce dějin*.¹⁰ Velkou část svých přednášek a textů, které Kojéve během svého života sepsal, však osobně nikdy nepřipravil k uveřejnění a o jejich bližším obsahu byli zpraveni jen jeho blízcí přátelé. Významná část jeho díla byla proto vydána buďto s velkým zpožděním jeho studenty,¹¹ nebo až posmrtně.¹²

Pro tuto práci se stalo Kojévovo dílo překvapivě užitečné i přesto, že mu lze s ohledem na jeho nedostatky a příliš zřetelné stopy doby vzniku (na přelomu 30. a 40. let 20. století) přiznat jen okrajový význam v moderní filozofii.¹³ Kojévův marxisticky¹⁴ a existenciálně situovaný výklad Hegelovy předlohy byl záhy překryt novějšími a nosnějšími interpretacemi,¹⁵ zatímco ten jeho zažil už jen výjimečně další teoretický vývoj.¹⁶

A přesto přese všechno se zdá být nezávisle na tom Kojévův příspěvek k četbě Hegela zásadním nástrojem k tomu, aby bylo možné přisoudit řádům a vyznamenáním lidský rozměr a nemateriální úlohu natolik silnou, že o jejich váze bude jen stěží možné nadále pochybovat.

¹⁰ KOJÉVE, Alexandre. *Introduction to the Reading of Hegel*. Cornell University Press: Ithaca & London, 1980, s. X–XI.

¹¹ KOBLÍŽEK, Tomáš – ROEITNER, Robert (eds.). *Hegel ve Francii: Francouzská recepcce Hegelovy filosofie času*. Oikomenh: Praha, 2018, s. 19.

¹² KOJÉVE, Alexandre. *The Notion of Authority: A Brief Presentation*. Verso: London & New York, 2014.

¹³ SAVA, Alexandru-Vasile. *Alexandre Kojève's Notion of Authority and the Construction of Political Legitimacy*. In: *Europolis: Journal of Political Analysis and Theory*, 10. roč., 1/2016. Sighetu Marmației: Universitatea Babeș-Bolyai, 2011, s. 65–66.

¹⁴ Kojév však v žádném ohledu nepředstavoval klasického marxistu. Je otázkou, zda se za něj sám považoval, nebo zda šlo pouze o obecnou charakteristiku jeho osoby s ohledem na jeho původ a údajně časté narážky na realie sovětského režimu, před nímž uprchl. Po druhé světové válce byl nařčen ze špionáže pro SSSR bez toho, aby se věc prokázala.

Jeho originální odborná snaha o původní přístup k Hegelovi v mnoha zásadních bodech odporuje materialistické interpretaci dějin podle Marxe, jelikož odmítá jeho tradiční materialistickou ideu základny a duchovní nadstavby lidské společnosti. Kojéve do popředí klade *touhu po uznání*, která je výsostně nemateriální.

¹⁵ Až do současnosti je např. vlivná Hegelova interpretace od Axela Honnetha: HONNETH, Axel. *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. The MIT Press: Cambridge, 1996.

¹⁶ Otevřeně se k němu hlásí např. Francis Fukuyama ve své stěžejním díle *Konec dějin a Poslední člověk*, kde však velmi opatrně rozlišuje Hegelův filozofický základ od Kojévovy interpretace. V Hegelově originálu nemá pojem *boje o uznání* zásadní roli, zatímco u Kojéva ano. Fukuyama proto hovoří raději nežli o Hegelovi o „*syntetickém filosofu jménem Hegel-Kojéve*“. In: FUKUYAMA, Francis. *Konec dějin a Poslední člověk*. Rybka Publishers: Praha, 2002, s. 150.

1.1.1 Uznání jako předěl mezi zvířetem a člověkem

Možná bude dobré, začnu-li příměrem: tvrdil-li Kojévův současník Maurice Halbwachs, že neexistuje nic jako individuální paměť a že veškeré lidské vzpomínky jsou vzpomínkami sdílenými v kolektivu,¹⁷ tvrdí Alexandre Kojève ještě důrazněji: neexistuje lidská realita a lidská přirozenost mimo kolektiv, mimo množné a rozdílné chování (přínejmenším dvou) osob. A právě od tohoto základního vzorce – první lidské dvojice – odvíjí Kojève se sobě vlastním schematismem své teze.

*„Pokud je lidská realita realitou společenskou, je společnost lidskou pouze tehdy, je-li množství tužeb vztaženo k sobě navzájem.“*¹⁸ Touha po vzájemném uznání se v Kojévově teorii stává tmelem kolektivu, lidské tlupy, která se tak radikálně odlišuje od své přírodní obdoby, zvířecí smečky. Čím? Kojève tvrdí, že právě touhou jednoho člověka po touze druhého, touhou jednoho po uznání své lidskosti od druhého. Doslova tvrdí: *„Člověk ‚se žije‘ tužbami tak, jako se zvíře žije skutečnými věcmi.“*¹⁹ Zvířecí smečka se stmeluje z holé touhy po potravě, po hmatatelném objektu, zatímco lidé – od okamžiku, kdy přestali být zvířaty – stmelují se s vidinou vzájemného uznání své hodnoty.

Toto uznání však nepřichází samovolně a je třeba si je nejprve získat v rámci přirozené společenské hierarchie. A to lze podle Kojéva pouze bojem, přesněji *bojem o uznání*. Který, ačkoliv to na první pohled vypadá přehnané, musel podle něj být přínejmenším na počátku bezpodmínečně bojem na život a na smrt. Proč? Zvíře touží pouze po zachování vlastního života, nikdy by jej nevsadilo jen za své uznání. Ale člověk ano – a přesně to je pro Kojéva nejzákladnější dělicí linka mezi zvířecím a lidským.

1.1.2 Boj o uznání a role Pána a Raba

„Jak tvrdí Kojève, lidská touha člověka musí zvítězit nad jeho animální touhou po zachování sebe sama. [...] Bojuji proto, aby jiná lidská bytost uznala skutečnost, že jsem ochoten riskovat život, a proto jsem svobodný a autenticky lidský. [...] Řada nižších živočichů skutečně dokáže riskovat v potyčce život, například při ochraně mladých nebo během značkování teritoria pro shánění potravy. V takových případech je jejich chování podmíněno instinkty a slouží evolučním účelům, neboť zajišťuje zachování druhu. Jedině člověk se může pustit do

¹⁷ HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Sociologické nakladatelství: Praha, 2009, s. 61.

¹⁸ KOJÉVE, Alexandre. *Introduction to the Reading of Hegel*. Cornell University Press: Ithaca & London, 1980, s. 6.

¹⁹ Tamtéž.

násilného boje s jediným cílem prokázat, že pohrdá vlastním životem, že je něčím více než složitým strojem nebo ,otrokem svých vášní‘, jinými slovy že má specificky lidskou důstojnost, protože je svobodný.“²⁰

Podmínkou pro další rozvedení Kojévova konceptu je přežití obou účastníků prvotního boje, neboť v opačném případě by přestalo platit vztažení touhy k druhému (živému) člověku pro *uznání* z jeho strany.²¹ Přežili-li však oba daný boj, je to logický důsledek jedné jediné skutečnosti: každý z nich se v boji zachoval rozdílně, tj. jeden z nich selhal, dostal strach a odmítl obětovat svůj život. Nezemřel, avšak „*musí se vzdát své touhy a uspokojit touhu druhého: musí ,uznat‘ druhého bez toho, aby jím byl sám ,uznán‘.*“ Uznat vítěze boje znamená uznat jej jako svého pána a stát se rabem. „*Jinými slovy: ve svém rodícím se stavu není člověk nikdy pouze člověkem. Je zároveň vždy, nutně a ve své podstatě buďto pánem nebo rabem.*“²²

Postavy pána a raba se v tomto bodě pro Kojéva stávají jistými svéráznými alegoriemi tříd v předrevoluční společnosti, které mají rozdílné místo v hierarchii i budoucnost. Kojéve operuje s paradoxní beznadějí vítězného pána (který vyhrál v boji nad rabem, jehož lidství však odmítá uznat a ztrácí tak možnost těžít uspokojení z toho, že je rabem uznáván) a slibnou budoucností raba (který má na rozdíl od svého pána před očima toužebný a nenaplněný cíl – *uznání* svého vlastního autonomního lidství, jež zatím nerozpoznává v sobě, ale jen v pánovi). Rab se tak pomalu ale jistě propracovává ke druhému střetu s pánem, v němž jej de facto „*dialekticky překoná*“, zvítězí a dosáhne tak i svého *uznání*.

Obdobu tohoto druhého střetu vidí Kojéve ve Velké francouzské revoluci, v níž si lid (jako rab) vynutí vlastní *uznání*, které od té chvíle nabývá nového charakteru – *uznání* se stává všeobecně vzájemným, každý rab se stává svým vlastním pánem a důstojnost zaručeným právem.²³ Právě v tom spatřují jak Kojéve, tak i Fukuyama podstatu *posledního státu*,²⁴ resp. *konce dějin*²⁵ – tedy ne ve smyslu bezprostředně časovém, nýbrž sociálním.

²⁰ FUKUYAMA, Francis. *Konec dějin a Poslední člověk*. Rybka Publishers: Praha, 2002, s. 155–156.

²¹ KOJÉVE, Alexandre. *Introduction to the Reading of Hegel*. Cornell University Press: Ithaca & London, 1980, s. 12–14.

²² Tamtéž, s. 8.

²³ FUKUYAMA, Francis. *Konec*, cit. dílo, s. 16–17.

²⁴ „*Občan posledního státu by si měl užívat uspokojení všech opodstatněných lidských tužeb.*“ In: KOJÉVE, Alexandre. *Introduction*, cit. dílo, s. XI.

²⁵ „*Konec dějin by znamenal ukončení válek a krvavých revolucí. Protože by se lidé shodli na cílech, neměli by už důvody k boji. Uspokojovali by své potřeby prostřednictvím ekonomické aktivity, ale přestali by riskovat životy v bitvách.*“ In: FUKUYAMA, Francis. *Konec*, cit. dílo, s. 295.

1.1.3 Význam Kojévy práce pro nové uchopení řádů a vyznamenání

Předchozí podkapitoly nám však samy o sobě ještě neozřejmují, proč by měla být Kojévy teorie zásadně důležitá pro tuto historiografickou práci. To lze posoudit až s přihlédnutím ke Kojévy rozboru materiálních podob *uznání*, které sahají daleko za scénu prvotního boje mezi budoucím pánem a rabem, ačkoliv stále zas a znovu představují předěl mezi zvířetem a člověkem:

- „*Toužit [lze] i po objektu, jenž je z biologického hlediska dokonale nepotřebný (jako je medaile nebo nepřítelova vlajka), protože je objektem cizích tužeb. Takováto touha může být jedině lidská touha a lidská realita [...], je vytvářena pouze činnostmi, které takovéto tužby uspokojují: lidské dějiny jsou dějinami vytoužených tužeb.*“²⁶
- „*Člověk uskutečňuje (= vytváří) a ,manifestuje‘ svoji lidskost (= svobodu) riskováním svého života, nebo alespoň možnou schopností jej riskovat, výhradně ,pro slávu‘ nebo ve jménu ,marnivosti‘ [...]. Žádné zvíře nespáchá sebevraždu pouze z hanby nebo čisté marnivosti [...]; žádné zvíře neriskuje svůj život, aby se zmocnilo nebo znovuzískalo prapor, aby získalo důstojnické frčky, nebo aby **bylo vyznamenáno**; zvířata nikdy nevedou krvavé boje pro čistou prestiž, jejíž jedinou odměnou je výsledná sláva a kterou nelze vysvětlit ani instinktem přežití (obranou života při hledání potravy), ani instinktem reprodukce; žádné zvíře nikdy nesvedlo duel, aby oplatilo urážku, která se nedotkla žádného jeho životně důležitého zájmu, stejně jako žádná žena nezemřela při ,obraně své cti‘ proti muži.*“²⁷

Teprve zde vidíme Kojévy hodnotu pro tuto práci. Uchopuje v těchto krátkých zmínkách faleristické objekty řádů a vyznamenání za zcela jiný konec: nikoliv jako pouhý materiál, ale jako prostředky mezilidské touhy. Vyznamenaný člověk skrze tuto optiku tedy nenosí vyznamenání z *touhy po vyznamenání*, nýbrž z *touhy po jiné touze*, z *touhy po uznání*, jež očekává od ostatních lidí a které je samotná medaile ve skutečnosti jen zástupnou formou.

Po samotných objektech vyznamenání (jako po kovových artefaktech) může toužit pouze sběratel. To ale až v okamžiku, kdy si je může nanejvýše přiřadit do sbírky – nikoliv připnout na vlastní hrud' a žádat skrze ně *uznání* (což by bylo nejen absurdní, ale i trestné). Ke sběrateli se vyznamenání dostává teprve ve chvíli, kdy už není schopno *touhu po touze* či *uznání* naplnit, a kdy tedy vystupuje ze své původní a jediné role. Stává se mrtvým.

²⁶ KOJÉVE, Alexandre. *Introduction to the Reading of Hegel*. Cornell University Press: London, 1980, s. 6.

²⁷ Tamtéž, s. 226–227.

V předložené práci nehrají tyto mrtvé sběratelské objekty žádnou zásadní roli až na tu, která souvisí s charakterizací dosavadního vývoje faleristického oboru na našem území. V této práci jde o jejich původní, žitou historickou úlohu, tedy o fázi, kdy byly nástroji *touhy po uznání* a kdy v nich obíhalo cosi, co můžeme nazvat *symbolickým kapitálem* a co je teprve předmětem následující metodologické kapitoly.

1.2 Šíře *uznání* v lidské společnosti

Je třeba zopakovat tezi z úvodu: řády a vyznamenání v podobě *dekorační kultury* jsou ve skutečnosti jen užší částí mnohem většího fenoménu, který se může a nemusí projevovat vnějšími hmotnými znaky – fenoménu *uznání*. Ačkoliv by bylo zbytečné do největších detailů rozebírat jednotlivé formy tak širokého výseku lidské přirozenosti, je na místě alespoň nastínit, jak je *uznání* v této přirozenosti ukotveno a jakých podob může nabývat. Především proto, že je už nyní patrné, že ve sledovaném smyslu neoznačuje subjektivní pocit, ale samostatnou sociální funkci, která byla a je přítomna napříč lidskou společností bez ohledu na čas a prostor. Jedná se prakticky o pojem totožný s tím, jenž je přítomen v notoricky známé *pyramidě potřeb* amerického psychologa Abrahama Maslowa:

Obr. 1: Tučně zvýrazněná pozice *uznání* v Maslowově *pyramidě potřeb*.

Na základě právě řečeného je tedy zřejmé, že je *uznání* jednou z lákavých komodit, které lze veřejně získat a stavět na odív, a v honbě za nímž je celá společenská dynamika usměrňována. Pomozme si příklady z obecně známých filozofických děl. Měla by nám pomoci upevnit představu *uznání* jako společenské konstanty, která je něčím více nežli jen subjektivní představou o vlastní pozici jedince v lidské společnosti. A ačkoliv jsou následující příklady průřezové časově i prostorově, mělo by být nyní – stejně jako v době jejich vzniku – možné v těchto textech *uznání* jako konstantu rozpoznat.

Začnu hned nejstarší a dodnes vlivnou koncepcí občanské společnosti v západní tradici: Platónovou *Ústavou*. V tomto prvním uceleném pojetí organizované obce, v němž Platón

položil svůj důraz zejména na spravedlnost, definuje duši člověka jako trojdílný celek stojící na částech, které lze definovat jako *toužící, uvažující* a na *thymos*.²⁸ Poslední z pojmů lze jen stěží do češtiny hodnověrně přeložit,²⁹ v hrubém smyslu slova se však jedná o ctižádostivou prudkost, která snadno dovádí Platónovy protagonisty k neuváženému hněvu nebo zbrklosti a musí proto být kultivována. Jedince, který vedle ovládnutím *thymu* oplývá i správnými duševními i fyzickými vlastnostmi, je možné „*ustanovovati správcem obce a strážcem a pocty mu vzdávati zaživa i po smrti tak, že by se mu dostávalo nejčestnějších vyznamenání jak způsobem pohřbu, tak i ostatním učením jeho památky*.“ V textu je ale mnoho dalších příkladů uznání strážců a jejich obrany obce: je to „*potrava i všechno ostatní, čeho život potřebuje, jest [to] čestný věnec, kterým jsou věnčeni jak sami, tak i jejich děti*“, jsou to hymny na jejich počest, čestná místa u stolu, větší talíř „*s masem i častější plnění číší*.“³⁰

Další, jen stěží odlišnější dílo – *Leviathan* Thomase Hobbesa – nabízí zcela jiný model ideálního zřízení postavený na naprosté autoritě vládce, beze smyslu pro rovnost a s ústředním důrazem na nedělitelnost moci a její nadřazenost právu. Dílo bylo vydáno během anglické

Obr. 2: Plastický příklad patologické *touhy po uznání* z doby antiky: bronzový semis římského císaře Nerona z let 62-68 po Kr. znázorňuje ocenění, která obdržel ve sportovních, bojových a uměleckých soutěžích. Většinou však pod hrozbou smrti porotcům.

²⁸ FUKUYAMA, Francis. *Konec dějin a Poslední člověk*. Rybka Publishers: Praha, 2002, s. 16–17.

²⁹ „*Tento překlad nijak nevystihuje řeckého slova thymos, jímž Platón označuje zvláštní duševní stránku, citovou prudkost, projevující se zvláště rozčilením, hněvem, ctižádostí, řevnivostí, ale vedoucí přitom obyčejně ke shodě s rozumem k sebevědomému činu, který má účelem uplatnit nebo obhájit vlastní osobnost. Thymos jest mu ‚částí‘ duše zrovna tak jako rozum a žádostivost, a jak jest ctností rozumu moudrost, žádostivosti uměřenost (rozumnost), tak projevem thymu jest statečnost. Našemu myšlení pojem thymu chybí a my přičítáme funkce, které má u Platóna thymos, dílem citu, dílem vůli. Proto nemáme pro něj ani vhodného slova a musíme voliti překlady různé, podle místa, o které právě jde*.“ In: PLATÓN. *Ústava*. Oikoymenh: Praha, 2014, s. 405.

³⁰ Tamtéž, s. 212 a 216.

občanské války a s toužebnou vidinou konce jejího krveprolití. I v něm hrají mechanismy odměňování a *uznání* roli; oproti předchozímu Platónovu příkladu je však převrácena, tj. vládce zde vyznamenává své poddané a nikoliv naopak. Především proto, že „*k trvalému udržení moci je nezbytně třeba, aby stát ovládal i duše občanů, aby měl nad nimi také duchovní moc.*“³¹ K tomu mu slouží „*např. vyznamenání, tituly, úřady nebo různé jiné projevy vladařovy přízně*“, které je možné v případě pochybení nebo zrady poddaným opět odnímat.³²

Do třetice uvedme ještě jeden, o dvě stě let mladší, příklad z tuzemska: *O nejlepším státě*, utopický návrh ústavy Bernarda Bolzana. Autor v textu promýšlí pozvolnou a nenásilnou cestu k *obecnému blahu* jako cíli ideálního státního zřízení. Zajímavá je z hlediska tématu kapitola *O odměnách a trestech*,³³ v níž je náčrt státního úřadu přijímajícího udání od občanů: jak těch, která míří na něčí chyby, křivdy či nedostatky a volají po nápravě, tak ale i těch, jimiž se udává, „*že ten nebo onen občan něco záslužného vykonal – něco, co by zasloužilo odměnu.*“³⁴ Bolzano rozlišuje přitom dva druhy činů hodných odměny: dobré činy zjištěné a nezištěné. Ty zjištěné by odměňoval jednoduše hmotnými výhodami (např. odpovídajícím množstvím peněz za těžkou nebo nebezpečnou práci). „*Avšak ani u člověka, který nepochybně prokázal velikou mravní sílu, nelze předpokládat, že by docela odumřel světským radostem. [...] I zasluhuje tedy, aby také okusil, k čemu dopomohl jiným. Avšak dát mu jen tolik, kolik stát dopřává každému, to ovšem není odměna; dát mu však více, dát mu např. nějaký zvlášť cenný dar nebo možnost bohatěji žít, to by jistě odmítl sám. Co tedy? Jak jej odměnit?*“³⁵ Bolzano dochází k závěru, že odměnou za nezištnost má být především úcta, prokazovaná jak ve společnosti, tak při svátečních příležitostech. „*Stát [...] má pečovat, aby tyto zásluhy nezůstaly neznámé. A opravdu, to je vlastně to jediné, co v té věci stát může učinit: pečovat, aby zásluhy byly zjištěny a uvedeny ve známost.*“ To mají mít na starosti každoročně pořádané a volené „*soudy mravnosti*“, které budou zasloužilce odměňovat „*děkovnými listinami*“ a také tím, „*že se pro povzbuzení ostatních o tom podá veřejnosti zpráva v novinách.*“ Zemřel-li již zasloužilce, přidá se k tomu ještě „*jeho podobizna, [bude] vydán jeho životopis a památka na jeho činy bude zachována v letopisech.*“ Pouze je-li odměňovaný člověk nižšího vzdělání nebo mladší, „*nebude snad nevhodným*

³¹ HOBBS, Thomas. *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Melantrich: Praha, 1941, s. 38.

³² Tamtéž, s. 329–330.

³³ BOLZANO, Bernard. *O nejlepším státě*. Mladá fronta: Praha, 1981, s. 110–118.

³⁴ Tamtéž, s. 111.

³⁵ Tamtéž, s. 112.

*způsobem odměny dekorování čestným odznakem (který by měli právo viditelně nosit), zvláště když se prohlásí, že nošení tohoto vyznamenání má být chápáno jako povzbuzení pro jiné.*³⁶

Podstata všech tří výše uvedených příkladů je jednoduchá: ať už je to talíř s masem, šlechtický titul, pochvalný nekrolog v tisku nebo viditelně nošený odznak, poznáváme za každým z těchto nástrojů bezpečně funkci *uznání*. A *uznání* sahá proto daleko za nehmotnou ideu přijetí porážky v prvním lidském souboji, jak jej narýsoval Kojéve. Jeho stopy jsou všudypřítomné v minulosti i současnosti, v praxi i ve filozofické teorii, která tak často vychází z dobře vnímané, žité skutečnosti. Je ve stolování, v etiketě, v dělbě lidské práce a hierarchii, ve funerální kultuře, u komemorací. *Uznáním* je pohřební věnec, *uznáním* je nový služební automobil. Jsou jím ostře sledované Oscary, Nobelovy ceny i Olympijské hry. Je jím dobré vysvědčení. A bez nadsázky či hyperboly se dá říci: nástrojem a prostředkem *uznání* se snaží být i předložená dizertační práce – stejně jako každá jiná.

Oproti drtivé většině jiných forem *uznání* mají však řády a vyznamenání počet nesporných výhod. Mají vysoký kulturní náboj, jedná se o formu *uznání*, jež má nezvykle přísně institucionalizovanou podobu, často velmi jasnou kategorizaci i účel.³⁷ Právě jejich zamýšlený a kodifikovaný účel a konečný účinek, resp. posun tohoto účinku v prostoru a čase je kulturně a historicky proměnlivou – a proto i dobře měřitelnou věcí. Je v něm patrný osud člověka, mínění společnosti, v níž žije, stejně jako politický charakter státu, za který bojuje nebo v němž odvádí daně. Tato institucionalizace zároveň zapřičiňuje, že se za řády a vyznamenáními táhne relativně obsáhlá písemně pramenná stopa, která dále přispívá k jejich historiografické zpracovatelnosti.

Stejně jako se ekonomická věda nekryje s numismatikou jako pomocnou vědou historickou zabývající se penězi, resp. směnnými prostředky, nekryje se ani předložená práce s faleristikou. Je o sociálním oběhu *uznání*, o *ekonomii prestiže*, o *symbolickém kapitálu*, které všechny jsou v řádech a vyznamenáních obsaženy.

³⁶ BOLZANO, Bernard. *O nejlepším státě*. Mladá fronta: Praha, 1981, s. 113–114.

³⁷ Alespoň vzhledem k ostatním výše popsáním formám *uznání* zcela určitě – ty jsou nejen užitkové, ba často dokonce i jedlé a jako takové nemohou nést naprosto přesně kodifikované znaky svého společenského užití. Mimo věnce, nekrology či výtečné hostiny si představme např. darované květiny – sofistikovanost jejich užití nesahá za vágní pravidla „květomluvy“.

2 Metodologie

Teoretické pole tématu bylo vyměřeno předchozí kapitolou. Podařilo se je uchopit v pomyslné nádobě lidského *uznání*, z jejíhož nepřeborného obsahu bylo následně vypouštěno vše kromě skutečného předmětu zájmu této práce – lidské *touhy po touze*, resp. *touhy po uznání* zosobněné v *dekorační kultuře* řádů a vyznamenání.

Cílem následujícího segmentu je shrnout dosavadní stav vědeckého bádání, které se již faleristikou zabývalo, a zároveň popsat metodologické nástroje, které k jejich zpracování nabízí. Vzhledem k charakteru tématu se jedná o inspirace nutně rozmanitého původu a specializace, které by šlo zjednodušeně shrnout pod tři kategorie. Všechny jsou předměty níže rozvedených podkapitol:

- 1) přístup sociologický (Pierre Bourdieu)
- 2) přístup kulturně-ekonomický (Bruno Frey, James F. English)
- 3) dílčí přístupy použité dosavadní historiografií (Jan Županič, Ralph Winkle, Christopher Clark)

2.1 Sociologický přístup

Myšlenky a postupy francouzského sociologa Pierra Bourdieu (1930-2002) jsou obsaženy i ve výrazné většině další literatury, která je rozebírána níže. Je proto třeba se mu věnovat přednostně.

Ve svém díle se proslavil zejména jako oponent klasické lingvistiky, kritik biografického žánru, a především pak s konstrukcí vlastního obecného modelu kulturní praxe, jež podle jeho názoru stojí a padá s *ekonomií symbolické směny*.³⁸ Na prvním místě je však třeba zdůraznit, že přenos ekonomické terminologie do vlastního systému nemyslí Bourdieu doslovně: používá-li ji, neznamená to, že tím zároveň determinuje logiku nebo racionální chování společenských aktérů. Naopak: hovoří o „*sdíleném klamu*“;³⁹ jímž je kulturní ekonomie charakteristická. Ze stejného důvodu koliduje jeho práce zas a znovu s marxistickým pojetím tříd a kapitálu, ačkoliv i tuto terminologii Bourdieu využívá.⁴⁰ Pro předloženou práci jsou stěžejní především následující termíny a koncepty:

³⁸ BOURDIEU, Pierre. *Co se chce říct mluvením: Ekonomie jazykové směny*. Karolinum: Praha, 2014, s. 14.

³⁹ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Karolinum: Praha, 1998, s. 148.

⁴⁰ Pierre Bourdieu obvinil marxisty s příliš rigidního a jednorozměrného přístupu k pojetí tříd a jejich přímé závislosti na ekonomickém způsobu produkce. Sociální prostředí na rozdíl od nich vidí jako multidimenzionální svět, v němž má každý jedinec jiné postavení v konkrétní oblasti, což je determinováno druhem a množstvím jeho osobního kapitálu. Samozřejmě propojování politické a ekonomické moci u marxistů považuje za liché.

- **symbolický kapitál** lze nejlépe pochopit na základě Bourdieuova lingvistického bádání v následující tezi: faktická informace nesená slovním projevem zaujímá jen zlomek skutečného smyslu řeči. Tvrdí, že jen vzácně se kterákoliv řeč „vyčerpává informačním obsahem zprávy“⁴¹ a ve skutečnosti nese nepřiznaný údaj o vzájemné hierarchii mezi řečníkem a jednotlivým posluchačem nebo celým publikem, k němuž mluví – a kterýžto údaj je většinou důležitější než faktické sdělení samotné.

S typickou nadsázkou uvádí Bourdieu jako příklad šilence vyběhajícího na ulici a křičícího „*Vyhlašuji všeobecnou mobilizaci!*“ Protože však nemá šilencec k takovému kroku žádný příslušný *symbolický kapitál*, jde jen o slova, ne o akt, a nikdo jej proto neposlechne. „*Rozkaz či třeba jen heslo totiž může působit jedině tehdy, má-li na své straně uspořádání věcí a závisí-li jeho realizace na všech hierarchických vztazích, jež vytyčují společenský řád.*“⁴² A proto prezident – ačkoliv vykřikne stejnou větu jako blázen – bude uposlechnut, protože „*je člověk, který se má za prezidenta republiky, jemuž se však na rozdíl od šilence, který se má za Napoleona, přiznává, že má na to právo.*“⁴³ A i přes samozřejmost tohoto rozdílu se podle Pierra Bourdieu v jednom i druhém případě jedná o stejný typ společenského klamu, na kterém moc stojí.

K zisku a udržení moci ve společnosti na základě *symbolického kapitálu* jsou vedle rituálů ustavení či jmenování⁴⁴ zcela esenciální hmotné symbolické atributy, které „*jsou veřejně předváděny, a proto jsou oficializací smlouvy o postoupených pravomocích.*“⁴⁵ Manipulaci se symboly můžeme pozorovat v celých lidských dějinách až dodnes: je to královská koruna, je to soudcovské kladívko a talár, je to lékařský plášť, je to státní znak pověšený na zdi finančního úřadu a jsou to samozřejmě i předměty

Marxisticky pojaté třídy se podle Bourdieuova názoru fundamentálně rozcházejí s třídami ve společnosti reálně existujícími, které nestojí na vlastnictví výrobních prostředků; jsou to skupiny osob podobného druhu, s podobným množstvím kapitálu, podobnými životními podmínkami a temperamentem. Krystalizují podle Pierra Bourdieu na základě „*procesu reprezentace*“ a společné „*vize*“. In: BOURDIEU, Pierre. *Language & Symbolic Power*. Harvard University Press: Cambridge, 1991, s. 29–31.

⁴¹ BOURDIEU, Pierre. *Co se chce říct mluvením: Ekonomie jazykové směny*. Karolinum: Praha, 2014, s. 67.

⁴² Tamtéž, s. 48.

⁴³ Tamtéž, s. 85–86.

⁴⁴ „*Ustavovací akt je tedy komunikačním aktem, avšak zvláštního druhu: dotyčnému vyznačuje, značí jeho identitu, avšak v tom smyslu, že mu ji jednak oznamuje a ukládá jejím vyhlášením přede všemi [...], jednak mu takto autoritativně dává na vědomí, kým je a kým má být. [...], Staň se, čím jsi‘: tak zní formule v pozadí performativní magie všech ustavovacích aktů.*“ In: Tamtéž, s. 78–79.

⁴⁵ BOURDIEU, Pierre. *Language*, cit. dílo, s. 75–76.

dekorační kultury řádů a vyznamenání, k nimž se obloukem nezadržitelně vracíme. Tyto předměty, stejně jako přesvědčivá míra, s níž jsou používány a prezentovány, zprostředkovávají představu, jakou „si mohou druzí lidé učinit o [...] jejich nositelích. Jinými slovy, ony rysy a ona kritéria jsou jednou v praxi vnímána a hodnocena daným způsobem – jako znaky, emblémy či stigmata, a také jako pravomoci.“⁴⁶ Proto, ačkoliv je symbolický kapitál obvykle ignorován všemi teoriemi geneze státní moci, je to zjevně důležitá podmínka k tomu, aby byla jeho legitimita „alespoň trochu trvalá. Symbolickým kapitálem je kterákoli vlastnost (kapitál kteréhokoli druhu – fyzický, ekonomický, kulturní, sociální), pokud je nahlížena sociálními činiteli, jejichž kategorie vnímání jsou takové, že ji dokáží poznat (vidět) a uznat, ocenit. [...] A protože všechny prostředky k tomu, aby prosazoval a vštěpoval trvalé principy vidění a dělení odpovídající jeho vlastním strukturám, má stát, znamená to, že je i místem par excellence, kde se koncentruje a uplatňuje symbolická moc.“⁴⁷ Ačkoliv na to nejspíše žádná dosavadní literatura ještě nevzala zřetel, zapadá v tomto bodě Bourdieův výklad s překvapivou mechanickou lehkostí do pomyslné základny Kojévova uznání, jak je definováno v předešlé kapitole, neboť „symbolický kapitál je kapitál založený na poznání, na poznání a uznání.“⁴⁸

- **kapitál a pole** slouží Pierru Bourdieu jako výkladový rámec k podtržení té skutečnosti, že symbolický kapitál nemá ani zdaleka vždy a všude stejnou hodnotu. Každý jedinec může svůj symbolický kapitál využít jen v určitém prostředí či čase. Uveďme si rychlý příklad: hudební skladatel, který dostal před rokem 1989 titul *Národního umělce* z rukou prezidenta Husáka, se jím patrně nebude chlubit ani v případě, že emigruje, ani v případě, že zůstane a bude činný v porevolučních podmínkách. „Každé pole má vlastní formy kapitálu, vlastní pravidla vyjednávání a uzavírání transakcí, vlastní hranice a omezení, a především vlastní výjimečné zájmy, přičemž žádné pole nelze redukovat a včlenit do některého z ostatních.“⁴⁹ To však neznamená, že by bylo symbolický kapitál vyloučeno využívat v jiném poli, než pro které byl určen. Např. medaili za chrabrost může válečný veterán zužitkovat na sňatkovém trhu, ačkoliv ten nemá vůbec nic společného s bojem, za který mu byla medaile udělena.

⁴⁶ BOURDIEU, Pierre. *Co se chce říct mluvením: Ekonomie jazykové směny*. Karolinum: Praha, 2014, s. 83–84.

⁴⁷ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Karolinum: Praha, 1998, s. 81.

⁴⁸ Tamtéž, s. 114.

⁴⁹ ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Host: Brno, 2011, s. 17.

Spatřujeme zde tedy „*dvousměrný vztah mezi strukturami objektivními (strukturami sociálního pole) a strukturami osvojenými (strukturami habitusu)*“.⁵⁰ Každý symbolický kapitál existuje pro každé jednotlivé pole – avšak v jiném kontextu a s jinou zpětnou vazbou.

V těchto příkladech je snad už nyní patrné, že Bourdieu nabízí velmi vhodný metodologický nástroj ke kulturní a sociální definici řádů a vyznamenání, k jejich „polidštění“. Každé vyznamenání se v dějinách stalo nejen byrokratickou rekvizitou ve vojenské či státní hierarchii, ale také kreativním nástrojem k posílení vlastní pozice vyznamenaného člověka v různých polích. Využívání, zneužívání, zatajování nebo dokonce popírání skutečnosti, že byl člověk daným řádem či vyznamenáním odměněn, je nedílnou součástí dějin těchto předmětů stejně jako dějin obecných bez toho, aby to dosud přitáhlo výraznější pozornost badatelů. A přitom jsou – stejně jako jiné symboly – dekorace „*ukázkovými příklady ‚sociální integrace‘: jako instrumenty poznání a komunikace [...] jsou schopné tvořit smysl sociálního světa, tedy konsenzus, který zásadně přispívá k reprodukci společenského řádu.*“⁵¹

2.2 Kulturně-ekonomický přístup

Práce následující dvojice autorů se z různých úhlů soustřeďují zejména na praktickou stránku udílení kulturních, podnikových či státních vyznamenání, které nelze v takové míře podchytit v související teoretické literatuře. Jsou významné zejména z hlediska výzkumu toho, do jak značné míry může symbolické ohodnocení ovlivňovat sociální vazby – a to jak v pozitivním, tak hluboce škodlivém smyslu. Jejich přínosem budiž zároveň i přesah do současnosti, jenž historické literatuře ve značné míře chybí.

Americký anglista a sociolog **James F. English** napsal knihu *Ekonomie prestiže* jako sondu do geneze, vývoje a současného stavu kulturních cen. Spíše nežli na ceny samotné se v textu soustředí na ekonomické dimenze kultury a logiku tržní směny kulturního kapitálu. Pokouší se osvětlit, proč některé ceny upadají v zapomnění, stávají se inflačními nebo dokonce „znamením hanby“, zatímco jiné si udržují renomé. Pomocí metodologie inspirované především Pierrem Bourdieu mapuje oběh kulturního kapitálu a hledá jeho zákonitosti.⁵²

English upozorňuje na vysokou míru uzavřenosti a na schopnost sebe-reprodukce kulturního kapitálu, který je podle něj typický následujícími příklady:

⁵⁰ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Karolinum: Praha, 1998, s. 7.

⁵¹ BOURDIEU, Pierre. *Language & Symbolic Power*. Harvard University Press: Cambridge, 1991, s. 166.

⁵² English ke své inspiraci však dodává, že původní Bourdieův ekonomický model kulturní praxe obsahuje nestravitelné redukce a zkratky, které ve své knize následně napravuje. In: ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Host: Brno, 2011, s. 15.

- zemře-li slavná osobnost ze kterékoli kulturní či vědecké branže, staví se v reakcích na její ztrátu do popředí zejména kulturní kapitál, který za své činy získala, nikoliv její činy samotné; v mediálních zkratkách tak slýcháváme o úmrtí „držitele Oscara“ nebo „nositele Pulitzerovy ceny“ namísto nadaného herce či schopného novináře⁵³
- pravděpodobně nejvýznamnějšími institucemi, které tradičně přerozdělují *symbolický kapitál*, jsou vědecké a umělecké akademie; jejich vliv je v tomto směru neotřesitelný do té míry, že jsou např. malířská díla konkrétního umělce hodnocena jako bezcenná, nejedná-li se o malíře „akademického“, nebo do té míry, že nemá konkrétní profesionální klavírista takřka žádnou šanci se proslavit bez toho, aby v dosavadním životě získal alespoň nějaké ceny⁵⁴
- sebereprodukcí symbolického kapitálu v kultuře a vědě lze pak označit Englishův postřeh, že „*vlastní postavení porotce či jeho autorita (konkrétní kapitál, který mu umožnil, aby vůbec jako porotce působil) se patrně z části opírá o ceny, které sám získal.*“⁵⁵

Ačkoliv jsou Englishova zjištění z kulturně-vědeckého rámce do značné míry přenositelná i do oblasti státních řádů a vyznamenání v předložené dizertaci, neplatí to v plné míře. Prakticky v žádné dosavadní literatuře není zatím zdůrazňováno, že:

- tvrdí-li English, že se obvykle vynakládá maximální snaha o to, aby bylo složení a jednání poroty udělující kteroukoliv kulturní cenu v první řadě vnímáno jako *nepodjaté*,⁵⁶ nacházíme zde vlastnost, která při udílení státních vyznamenání nejen často chybí, ale její absence není ani nijak zastírána (ve smyslu nepokrytého odměňování *nejprospěšnějších* osob pro dané politické zřízení)
- charakterizuje-li English obecný vývoj kulturních cen v tom smyslu, že ačkoliv jsou stále ještě udělovány institucemi v konkrétních zemích a konkrétními akademii, mají přesto stále větší přesah a mezinárodní ráz,⁵⁷ je to zjevně další bod, v němž se kulturní ceny a státní vyznamenání zřetelně rozcházejí (neboť stát vyznamenává v první řadě

⁵³ ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Host: Brno, 2011, s. 29.

⁵⁴ Tamtéž, s. 44 a 76–77.

⁵⁵ Tamtéž, s. 147.

⁵⁶ Tamtéž, s. 43.

⁵⁷ „*V tuto chvíli bych rád zdůraznil, že posedlost nedávné doby cenami a oceněními podporuje nejen odnárodnění, ale také radikální deteritorializaci prestiže, odpojení kulturních cen, ba dokonce symbolických oblastí jako takových od konkrétních měst, národů či dokonce jasně vymezených regionů.*“ In: Tamtéž, s. 274.

osoby či instituce *prospěšné* především či výhradně *jemu samotnému* a bez ohledu na mezinárodní, neřkuli globální mínění).

Druhým autorem směru, který zde označuji jako kulturně-ekonomický přístup, je pak švýcarský ekonom **Bruno Frey**. Dlouhodobě se věnuje nepeněžním, resp. nemateriálním formám lidského *uznání*. Pro předloženou práci považuji za stěžejní zejména jeho článek pro periodikum *Perspectives on Psychological Science* z roku 2006⁵⁸ a navazující knižní publikaci *Honours versus Money: The Economics of Awards* z roku 2017.⁵⁹ Jeho výzkum je postaven na ústředním postřehu, potvrzeném i psychologickými experimenty,⁶⁰ že lidé váží a promýšlí otázku svého statusu nezávisle na peněžních konsekvencích a jsou dokonce ochotni podstoupit finanční oběti, pokud tím mohou zvýšit svůj společenský status.⁶¹

V původním článku *Giving and Receiving Awards* načrtl Frey celkem 14 ambiciózních tezí, které nabízí jako platná funkční pravidla společensko-ekonomického oběhu *symbolického kapitálu*. Ačkoliv ne všechna tato pravidla jsou bez obtíží aplikovatelná na státní vyznamenání, jejich část lze v mém výzkumu průběžně ověřovat přímo ve spojení s metodologií Pierra Bourdieu. Zároveň poskytují nástroj nejen ke komparaci jednotlivých dějinných období navzájem, ale i ve vztahu mezi českými zeměmi a zahraničím (především s ohledem na Německo a následně Sovětský svaz, které tuzemskou *dekorační kulturu* výrazněji a dlouhodoběji ovlivňovaly). Mezi tato pravidla patří:

- Po *uznání* ve formě cen se touží více ve společnostech, které žijí ve větší hustotě a jsou více homogenní než v těch, které jsou v řídkce osídleném prostoru nebo které jsou jazykově/etnicky/nábožensky/kulturně pestré.
- Čím méně *uznání* poskytuje pravidelný finanční příjem, tím větší je zájem o jiné formy ocenění.
- Čím více si daná společnost cení materiálního hlediska nad nemateriální úspěch, tím menší mají jednotlivci o takováto ocenění zájem.
- Jedinci inklinují k cenám více tam, kde mají v tomto ohledu dlouhou tradici a/nebo aristokratický systém než tam, kde vládne republikánský režim.

⁵⁸ FREY, Bruno S. *Giving and Receiving Awards*. In: *Perspectives on Psychological Science*, 1. roč., č. 4/2006. Sage Publications Inc., 2006, s. 377–388.

⁵⁹ FREY, Bruno – GALLUS, Jana. *Honours versus Money: The Economics of Awards*. Oxford: University Press, 2017.

⁶⁰ HUBERMAN, Bernardo – LOCH, Christoph – ÖNÇÜLER, Ayse. *Status As a Valued Resource*. In: *Social Psychology Quarterly*, vol. 67, č. 1/2004, s. 103–114.

⁶¹ FREY, Bruno S. *Giving and Receiving Awards*, cit. dílo, s. 278.

- Čím menší příjmy má daná instituce, tím spíše sáhne po cenách při odměňování svých zaměstnanců.
- Čím menší je pravděpodobnost, že se daná autorita udrží u moci, tím větší je množství cen, které rozdává – a tím nižší je i jejich váha ve společnosti.

Již nyní lze v těchto tezích rozpoznat měnící se formu *symbolického kapitálu* vyznamenání s ohledem na turbulentní společenský, kulturní a politický vývoj v českých zemích: lze v nich předjímat ostrou diskontinuitu mezi habsburskou monarchií a Československem, lze jimi vysvětlit zoufalý krok nacistů s udílením vyznamenání českému obyvatelstvu v letech 1944–1945, lze jimi poukázat na nemateriální odměňování širokých vrstev řády a vyznamenáními v době budování socialismu po roce 1948, kdy suplovaly nástroj motivace v prostředí plošné platové nivelizace a ekonomice trpící chronickými problémy. A to vše přístupem, který je determinován Freyovou erudicí – tedy ekonomickou optikou.

Na tyto teze navázala novější knižní publikace *Honours versus Money: The Economics of Awards*, jejímž spoluautorem se Bruno Frey stal. Koncipována je především jako odborné shrnutí mechanismů odměňování cenami a jako pomyslná „příručka“ k jejich případnému zavádění do státních i soukromých institucí.

Přes tento evidentní záměr obsahuje další velmi přínosné postřehy. Jedná se např. o načrtnutou stupnici „materiality“ cen (od pouhého platového bonusu přes dárky, ceny až po čistě slovní pochvalu) nebo o podvojně dělení cen na:⁶²

- ceny **potvrzující**, které jsou předmětem specifických a předem daných kritérií, která je třeba splnit k jejich obdržení: potenciální příjemce by teoreticky mohl podat soudní žalobu s tím, že mu nebyla taková cena předána, ačkoliv na to měl objektivní nárok (např. když mu po 30 letech služby nebyla udělena medaile *Třicet let ve službě*)
- ceny **výběrové (ponechané volnému výběru)**, které stojí výhradně na rozvaze autority; oproti předchozímu bodu je např. naprosto nemyslitelné, že by někdo dal k soudu skutečnost, že nebyl přijat do *Podvazkového řádu* nebo za to, že mu nebyla udělena *Nobelova cena* (takový krok by šel zcela proti esenci takového ocenění – to je totiž vždy dáváno svévolně a nikdy není nikým garantováno)

Toto dělení je o to přínosnější, že lze obecně státy produkované dekorace rozdělit do přesně takovýchto kategorií, které determinovaly i to, jakou váhu mělo dané vyznamenání ve společnosti.

⁶² FREY, Bruno – GALLUS, Jana. *Honours versus Money: The Economics of Awards*. Oxford: University Press, 2017, s. 30–31.

2.3 Dílčí přístupy dosavadní historiografie

V tuzemsku i v zahraničí lze v současnosti nalézt nevelké množství historiografické literatury, v níž hraje faleristika dominantní úlohu. A to i přes její nepřehlédnutelné nedostatky, které jsou předmětem následující kapitoly.

Významným českým příspěvkem jsou publikace historika Jana Županiče, které se zabývají sociálním vzestupem židovské menšiny⁶³ a buržoazie⁶⁴ do vyšších pater společnosti habsburské monarchie. Županič mapuje různé cesty, kterými bylo možné dosáhnout v dané době nobilitace (statusu šlechtice) – takové cesty vedly přes dobré konexe, neodbytné lobování, ale také skrze dekorování konkrétním řádem. Županič velmi detailně zmapoval tyto možnosti a vylíčil aktivity a motivace osob, které se snažili na habsburském dvoře domoci osobního prospěchu. Tuto látku podepírá vyčerpávajícími statistickými vývody, které pro 19. století mapují postupnou inflaci *symbolického kapitálu* řádů a šlechtických titulů ve společnosti, na což císař František Josef I. roku 1884 reagoval zrušením zákonné možnosti nobilitace skrze řády. Jan Županič se těmito texty profiloval jako jeden z mála historiografů, který postupně zasypává pomyslný příkop mezi historiografií a faleristikou, čímž získává zcela nové výzkumné pole, jehož potenciál dosud nevzbuzuje ve společenských vědách téměř žádnou pozornost. S důrazem je ale třeba konstatovat, že sám Županič ojedinělou obsahovou orientaci svých děl nekomentuje a metodologicky nedefinuje, jak s faleristikou naložit.

Mimořádně inspirativní zahraniční příklad zpracování dějinné úlohy konkrétního vyznamenání představuje vydaná dizertace německého historika Ralpa Winkleho, popisující společensko-historickou úlohu pruského *Železného kříže* v době udílení (1914-1918) a následně v době, kdy jej němečtí veteráni první světové války používali jako osobní *symbolický kapitál* (1918-1936).⁶⁵ Autor dopodrobna popisuje pomyslnou „přetahovanou“ o právo využívat dekorační symboliku mezi pravými a levými extremisty ve Výmarské republice a vysvětluje, proč v tomto zápase byli pravicoví radikálové mnohem úspěšnější. V zákazu nosit za Výmarské republiky vyznamenání vidí Winkle důvod, proč si zbytečně odcizila miliony příslušníků své mužské populace, kteří zjistili, že *„ve válce nahromaděný symbolický kapitál nešlo [...]“*

⁶³ ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum: Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Agentura Pankrác: Praha, 2017.

⁶⁴ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006.

⁶⁵ WINKLE, Ralph. *Der Dank des Vaterlandes: Eine Symbolgeschichte des Eisernen Kreuzes 1914 bis 1936*. Klartext Verlag: Essen, 2007.

*prakticky vůbec překlopit v kapitál ekonomický nebo sociální*⁶⁶, jímž by mohli zlepšit svou existenční situaci. NSDAP byla jedinou politickou stranou, která jim otevřeně slibovala dekorace legalizovat – a tedy dovolit znovu využít. Svoji práci tak Winkle představuje jako svého druhu alternativní výklad německého vývoje spějícího k 30. lednu 1933 a nástupu nacistů k moci, v němž mohl překvapivě důležitou úlohu sehrát zdánlivě podřadný faktor válečných vyznamenání. Jak již plyne z právě řečeného shrnutí, čerpá Winkle ve své práci výrazně z konceptů Pierra Bourdieu. Zároveň využívá i dalších postřehů z etnologie a etnografie,⁶⁷ které ale nelze bezmyšlenkovitě v mojí dizertaci přejmout. A to nejen proto, že se Winkle soustředil prakticky na jediné vyznamenání – *Železný kříž*. Ale i proto, že má *Železný kříž* v německé historii a národní symbolice důležitost, která v českém prostředí nikdy žádnému vyznamenání nepřislušela a ani příslušet nemohla. Přesto představuje Winkleho kniha historiografický směr, který v oboru došel ve využití faleristických objektů mimořádně daleko a těsně je propojil s tím, co se obecně nazývá „velkými dějinami“.⁶⁸

Další mimořádně důležitou práci přehledového charakteru o vzniku, vývoji a významu vyznamenání – tentokrát v Západní Evropě – představuje kniha kanadského sociologa Samuela Clarka.⁶⁹ Clark, který se dlouhodobě zabývá historickými přesahy svého oboru, se v knize soustředí na souvislosti mezi vývojem *dekorační kultury*⁷⁰ a postupem modernizace, industrializace, demokratizace a sociální mobilitou moderní společnosti. Podrobně sleduje

⁶⁶ WINKLE, Ralph. *Der Dank des Vaterlandes: Eine Symbolgeschichte des Eisernen Kreuzes 1914 bis 1936*. Klartext Verlag: Essen, 2007, s. 271–272.

⁶⁷ Jedná se zejména o následující autory:

- etnografa Karla Sigismunda Krammera a jeho pojem *Dingbedeutsamkeit*, kterým vnitřně dělí hmotné kulturní předměty na *Signifikant* (materiální význam) a *Signifikat* (symbolický či společenský význam)
- etnologa Leopolda Schmidta a jeho pojem *Stoffheiligkeit*, kterým popisuje často nelogické uctívání konkrétního předmětu nebo materiálu (Winkle využil tento koncept u železa jako „pruského národního kovu“)
- etnologa Radcliff-Browna a jeho definici *rituálního vztahu*, který dle jeho slov vždy spočívá v tom, že společenství převádí svůj respekt vůči konkrétnímu členovi na konkrétní objekt (zde logicky vyznamenání).

In: Tamtéž, s. 26, 41 a 76.

⁶⁸ První faleristická rukověť v němčině Winkleho knihu okomentovala slovy, že oproti jiným vydaným dizertacím, které „nepřesahují ve své výzkumné kvalitě – ve všech ohledech – jiné uznávané spisy“, je ta Winkleho výjimečná a potěší „náročné faleristy“. In: HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*. Böhlau Verlag: Köln – Weimar – Wien, 2010, s. 175–176.

⁶⁹ CLARK, Samuel. *Distributing Status: The Evolution of State Honours in Western Europe*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017.

⁷⁰ Clarkovými slovy „state honour system“. In: Tamtéž, s. 5.

mění se význam *společenského statusu* a s ním související proměnu legitimacy autorit, které si jeho přerozdělování osobovaly. Podobně jako Županič ve středoevropském, dochází Clark i v západoevropském prostoru k závěru, že bylo 19. století charakteristické následujícím vývojem, během něhož postupně nastal:⁷¹

- 1) nárůst relativního bohatství ne-šlechticů vůči šlechticům
- 2) prudký nárůst distribuce státních poct (šlechtických titulů a dekorací) mezi ne-šlechtice
- 3) vznik skandálů a korupčních afér souvisejících s jejich distribucí

Zároveň s tím Clark předestírá zásadní rozpor, který je dějinné úloze dekorací bytostně vlastní, který ale zároveň nemá jasné řešení: **Je dekorální kultura pozůstatkem zkorumpovaného *ancien régime* nebo průvodním znakem a katalyzátorem modernity?**

- Na jednu stranu Clark správně podotýká, že tyto předměty vznikly jako systémová doména konzervativních režimů a že dodnes nesou jisté stigma monarchistického instrumentu.
- Na stranu druhou platí, že to byly zejména buržoazní elita a střední třída, které se houfně stávaly držitelkami *symbolického kapitálu* řádů a vyznamenání v moderní době. A není sporu, že jim tento kapitál pomohl v upevňování hegemonné role a tím i v urychlování ekonomického a společenského pokroku.

Clark dochází alespoň k dílčímu závěru, že úspěšný přerod a kontinuální použitelnost řádů a vyznamenání v porevolučních časech 19. a 20. století jsou „*nejlépe popsitelné jako přivlastnění a adaptace dřívějšího a existujícího kulturního mínění, hodnot a praktik pro nový účel.*“⁷² Spíše než o Pierra Bourdieu a jeho *symbolický kapitál* a *symbolickou moc* (kteréžto koncepty považuje za nadužívané a často nesprávně aplikované)⁷³ deklaruje Clark metodologickou oporu v Maxi Weberovi a jeho konceptu *zápasu o status*, který „*závisí na nabytí charakteristik, které lidé obdivují nebo jsou vedeni k tomu, aby je obdivovali. Je to schopnost si získat nebo vydobýt respekt. Weberovými slovy, představuje „úspěšný nárok na úctu společnosti.*““ Clarkův celkový nadhled nad tématem je jedinečný a je zarážející, že si jeho kniha v prvním desetiletí od svého vzniku nezískala širší odbornou pozornost mezi faleristy nebo tematicky spřízněnými badateli.

⁷¹ CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 27–28.

⁷² Tamtéž, s. 75.

⁷³ Clark doslova říká: „*Unfortunately, these concepts have become overloaded – taken to refer to a range of social phenomena.*“ In: Tamtéž, s. 9.

Všechny výše vybrané příklady odborné literatury s tématem řádů a vyznamenání spojuje jedna skutečnost. A tou je naprosto pasivní role, kterou v nich faleristika zaujímá. Dané texty využívají faleristiku výhradně v její faktografické úloze, tedy jako pomyslný zdroj „stavebního materiálu“, teprve jehož následným uvedením do společenského, kulturního nebo ekonomického kontextu docházejí k závěrům hodným vědecké práce. Ani má dizertace se způsobu takového využití faleristiky nemůže nakonec zpravidla vyhnout. Je na čase si tento pomocně-vědně-historický obor přiblížit a objasnit, proč tomu tak je.

3 Faleristika: její původ, úroveň a možnosti akademického využití

Skutečnost, že je faleristika i přes přímou návaznost na hmotný zájem této práce uvedena mimo segment teorie i metodologie, není náhodná. Svým praktickým zaměřením a sběratelským charakterem by ani nemohla zapadat do jejich obsahu, protože žádnou původní metodologií nedisponuje. Následující kapitola má za cíl vystihnout vznik a vývoj faleristiky a artikulovat význam, jaký má i přes své nedostatky pro historiografii, potažmo pro tuto dizertaci.

Obecně přijímaná definice faleristiky zní, že se jedná o pomocnou vědu historickou, zabývající se studiem vnitřních a vnějších vlastností viditelně nositelných a nepřenositelných (nezcizitelných) insignií, které jsou s cílem ocenění zásluh udělovány či propůjčovány hlavou státu, resp. orgánem státní moci.⁷⁴ V širším smyslu, který má však tendenci k nebezpečné rozbíhavosti, se diskutuje i o tom, jestli pod obor faleristiky patří také hierarchicky nižší typy insignií distribuovaných např. šlechtickými rody, církevními institucemi, politickými stranami, zájmovými spolky či jinými právníckými a fyzickými osobami. Snad až na šlechtické a církevní insignie – které v nemalé míře insignie státní dobou svého založení i předcházely – je však většina faleristické literatury ignoruje nebo dokonce odmítá. Logicky především proto, že by se předmět výzkumu tohoto oboru nekontrolovatelně rozrůstal.

Pro samotné insignie pak faleristika využívá konkrétnější terminologii, která však není dodnes zcela ustálena. Pro potřeby této práce jsem se jako zastřešující pojem pro faleristické hmotné prameny rozhodl použít termín **dekorace**. Jemu podřízené pojmy pak označuji jako vyšší **řády** a nižší **vyznamenání** (tedy ve smyslu dekorace = $\frac{\text{řády}}{\text{vyznamenání}}$).⁷⁵

Předesílám, že na tomto způsobu pojmenování stojí i mnou navržený termín *dekorační kultura*,⁷⁶ který by měl pojmut prakticky veškerou sociální, kulturní, politickou a právní realitu, která se k oběhu *symbolického kapitálu* a *uznání* ve formě řádů a vyznamenání historicky pojí. Způsobem, jakým jej používám, by měl termín ve svém záběru dalece přesahovat samotnou faleristiku. Frekventovaný je v celém zbytku dizertační práce.

⁷⁴ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 37.

⁷⁵ KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023, 14.

Kvůli neustálené terminologii se však přiklání prakticky každý falerista k jinému označení. Např. slovenský autor Igor Graus preferoval formu vyznamenání = $\frac{\text{řády}}{\text{dekorace}}$. In: GRAUS, Igor. *Pro Virtute*, cit. dílo, s. 39.

⁷⁶ Dosavadní literatura již disponuje pojmy, které tento fenomén částečně odrážejí. Je to např. „*řádová politika*“ (In: WINKLE, Ralph. *Der Dank des Vaterlandes: Eine Symbolgeschichte des Eisernen Kreuzes 1914 bis 1936*. Klartext Verlag: Essen, 2007, s. 25) nebo „*kulturní ekonomie*“ a „*kulturní prestiž*“ (In: ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Host: Brno, 2011, s. 11).

3.1 Vznik a vývoj oboru

Pokud bychom chtěli dějiny oboru faleristiky, které nebyly ostatně ještě nikdy dopodrobna popsány,⁷⁷ sledovat až k nejstarším kořenům, zjistíme, že nejstarší pojednání tohoto druhu se datují už do 17. století.⁷⁸ Jednalo se však převážně o narativní pojednání, která kladla důraz mnohem spíše na středověké duchovně-rytířské („křižácké“) a laické řádové organizace nežli na jejich vnější kovové odznaky. V krajních případech nerozlišovaly tyto texty dokonce ani mezi řády vojenského charakteru a klasickými řády mnišskými (!).⁷⁹ Tomu odpovídalo i nejstarší známé pojmenování toho, co se později do faleristiky skutečně vyvinulo: „*Wissenschaft der Ritterorden*“.⁸⁰

Souběžně s tím byly v raném novověku prokazatelně vytvářeny už i první sbírky řádových dekorací, a to přednostně v panovnických a šlechtických pokladnicích či kunstkomorách. Většinou se jednalo o počty náležející buďto samotným majitelům těchto sbírek nebo jejich potomkům.⁸¹ Nežli o sběratelské (neřkuli odborné) činnosti šlo proto v těchto případech hovořit spíše o schraňování rodového či dynastického dědictví.

Překročení hranice pasivní sběratelské činnosti, emancipaci vůči událostním dějinám středověkého a novověkého rytířství a první pokusy o odbornou definici faleristiky lze sledovat teprve od počátku 19. století, kdy se zároveň vydávalo čím dál větší množství související literatury.⁸² Důvod její obliby byl nejspíše jednoduchý – vznikla po ní zkrátka společenská poptávka vlivem evropských revolucí po roce 1789 a propustností dříve uzavřených společenských tříd, které nově žily vedle sebe a musely se čím dál častěji a spravedlivěji dělit i o *uznání* – včetně toho ve formě řádů a vyznamenání. Spolu se zakládáním nových dekorací a porevolučními úpravami stanov těch starších vznikalo dosud nevídané množství brožur, zpráv, odkazů a vyobrazení v tisku. Až v 19. století se také dekorace pod jednotlivými hesly začaly objevovat v encyklopediích.

⁷⁷ HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*. Böhlau Verlag: Köln – Weimar – Wien, 2010, s. 145.

⁷⁸ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 10.

⁷⁹ HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen*, cit. dílo, s. 147.

⁸⁰ Tamtéž, s. 147–148.

⁸¹ Mezi nejstarší šlechtické sbírky řádů a vyznamenání na našem území patří např. metternichovská sbírka na zámku Kynžvart nebo sbírka na Orlíku, patřící Schwarzenbergům. V zahraničí lze ty největší soubory najít při bývalých nebo ještě existujících královských a císařských dvorech. In: MĚŘIČKA, Václav. *Das Buch der Orden und Auszeichnungen*. Dausien: Haunau/M., 1990, s. 10.

⁸² HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen*, cit. dílo, s. 149–151.

Postupné etablování oboru, zejména s ohledem na popis, terminologii, zobrazení a dělení materiálu, se odehrálo ve 2. polovině 19. století, kdy se v některých publikacích dokonce souhrnně katalogizovaly již všechny dekorace evropských států.⁸³ Do roku 1900 se pak objevovaly první ojedinělé případy, kdy začala být faleristika řazena mezi pomocné vědy historické,⁸⁴ a to i přesto, že ještě ani nenesla takový název.

Termín *faleristika* je totiž produktem teprve 20. století a pro mnohé bude překvapivé, že je českého původu. Jako první jej vytvořil a použil československý armádní kapitán a sběratel vyznamenání Oldřich Pilz (1900–1945),⁸⁵ který roku 1937 hledal název pro tento v tuzemsku čím dál tím populárnější obor. Inspiraci našel nakonec u vůbec nejstarší známé kategorie evropských dekorací: u řeckých a římských antických vojenských odznaků, zvaných faléry.⁸⁶ Termín se záhy ujal nejen v Československu, ale postupně také prakticky v celém anglosaském a románském jazykovém okruhu. Dodnes mu odolávají německojazyčné země, v nichž stále ještě dominuje starší termín *Ordenskunde*. Děje se tak navzdory tomu, že ten není schopen pojmut celý záběr faleristiky, protože řády (*die Orden*) nejsou výhradním zájmem této disciplíny.⁸⁷

Nebylo náhodou, že se do totožného roku 1937 datoval vznik prvního faleristicky orientovaného spolku na našem území, totiž *Společnosti přátel drobné plastiky*. Ta se mimo faleristiku soustředila i na numismatiku a sbírání

Obr. 3: Oldřich Pilz, autor celosvětově užívaného názvu faleristiky.

⁸³ SCHULZE, Heinrich. *Chronik sämtlicher bekannten Ritter-Orden und Ehrenzeichen, welche von Souverainen und Regierungen verliehen werden*. Moeser: Berlin, 1855.

⁸⁴ HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*. Böhlau Verlag: Köln – Weimar – Wien, 2010, s. 159.

⁸⁵ Oldřich Pilz byl méně známým členem druhoválečného domácího odboje. Za činnost v *Obraně národa* byl r. 1944 zatčen a následně vězněn v koncentračním táboře Terezín, kde 27. dubna 1945 podlehl tyfu. V literatuře je jeho příjmení často chybně komoleno do podoby „Pilc“. In: VHA – Sbírnka „255“ – osobní spis č. 108272/69.

⁸⁶ Dle vzpomínek V. A. Měříčky měl mít na vzniku názvu podíl i kníže Karel VI. Schwarzenberg, který na existenci římských falér upozornil na jednom z prvních zasedání *Společnosti přátel drobné plastiky*. Cílem bylo dodat oboru stručné a jasné označení, jaké měla např. numismatika, pod níž do té doby sběratelství dekorací neoficiálně spadalo. In: ČEJKA, Zdeněk. *Václav August Měříčka – český falerista*. DROBNÁ PLASTIKA: Časopis pro členy České společnosti přátel drobné plastiky, roč. XXXIII, 2-3/1996. ČSPDP: Praha, 2007, s. 95.

⁸⁷ MĚŘIČKA, Václav. *Das Buch der Orden und Auszeichnungen*. Dausien: Haunau/M., 1990, s. 11.

drobných kovových uměleckých předmětů. Začala vydávat *Sběratelské zprávy* s popisem sbírek a základní faktografií. Přečkala protektorátní prostředí, a nakonec se po roce 1948 s obtížemi transformoval i do socialismu, v němž se však podobná sběratelská činnost považovala za buržoazní volnočasovou aktivitu a *Společnost* tak musela snést řadu svérázných omezení.⁸⁸ Činná je dodnes.

Jediné čistě faleristické periodikum na našem území vzniklo až na sklonku socialismu v roce 1988, kdy se v Brně začalo s vydáváním časopisu *SIGNUM: zpravodaje klubu faleristů v Brně*. Taktéž se vydává dodnes, v „nové“ (neoficiálně již osmé) řadě.

V oboru byl ve druhé polovině 20. století činný také patrně největší český falerista, jehož význam dalece přesáhl hranice naší země: Václav August Měřička (1916–2001). K tématu

Obr. 4: Václav A. Měřička, největší osobnost české faleristiky 20. století.

dekorací se dostal již v útlém mládí díky rodinným známostem u členů šlechtického rodu Schaumburg-Lippe, u nichž se učil jízdě na koni. Jeho zájmu o dekorace jistě prospěla důstojnická kariéra v československé armádě, z níž odešel po roce 1948. Později byl politicky činným lidovcem a roku 1976 se nakrátko stal i lidoveckým poslancem v České národní radě.⁸⁹ Díky výborné jazykové výbavě, relativní majetnosti a příznivým časovým podmínkám (měnícím se režimům, sociálním otřesům a početným konexím u starých elit), si dokázal již v době, kdy faleristika ještě nebyla v běžné populaci rozšířeným sběratelským koníčkem,⁹⁰ obstarat i mimořádně cenné exempláře, ba celé sady dekorací konkrétních osobností

⁸⁸ Pod hlavičkou Národní fronty byl maximální počet členů *Společnosti přátel drobné plastiky* omezen na 1500 a nové mohla nabírat prakticky až po úmrtí těch starších. Z „výchovných důvodů“ byl za socialismu minimální věk pro vstup určen na 40 let. In: KREJCAR, Vratislav. *Česká společnost přátel drobné plastiky sedmdesátiletá*. In: DROBNÁ PLASTIKA: Časopis pro členy České společnosti přátel drobné plastiky, roč. XLIV, 1-2/2007. ČSPDP: Praha, 2007, s. 2–5.

⁸⁹ ČEJKA, Zdeněk. *Václav August Měřička – český falerista*. DROBNÁ PLASTIKA: Časopis pro členy České společnosti přátel drobné plastiky, roč. XXXIII, 2-3/1996. ČSPDP: Praha, 2007, s. 82–83.

⁹⁰ Až po druhé světové válce se utvořilo cosi jako profesionální sběratelství řádů a vyznamenání či mezinárodní starožitnický obchod s nimi. Do roku 1945 byly publikace i nabízené exempláře na trhu uzavřeným zájmem zejména samotných vyznamenaných osob. Teprve následně se faleristická literatura tiskla ve větších nákladech a těšila se obecné popularitě. In: HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*. Böhlau Verlag: Köln – Weimar – Wien, 2010, s. 167.

z Československa i Evropy. Ty se staly základem jeho stále rostoucí sbírky, která nakonec čítala několik tisíc kusů. Na jejím základě začal od konce 50. let publikovat nespočet odborných článků, později psát i knižní publikace.⁹¹ Svě dekorace a související literaturu věnoval v závěru života Národnímu muzeu v Praze, kde tvoří dodnes páteřní součást faleristických sbírek.

Měřičkův odkaz je v oboru silný i v současnosti. Jako mimořádně aktivní badatel dal tuzemské faleristice základy, ke kterým je však ze současného pohledu třeba přistupovat jak s respektem, tak s nezaujatou kritikou. Svou stavbou nebyly jeho texty zásadně odlišné od těch, které se v zahraničí produkovaly již hluboko v 19. století.⁹² Charakterizovala je popisnost, časté přehlížení písemných pramenů a kategorizace dekorací jen na základě vnější podobnosti bez hlubších kulturních souvislostí. „Právě tento typ práce se stal na dlouhé období pro mnohé autory standardně napodobovaným vzorem, který vzhledem ke schematickému pojetí už předem vylučoval možnost formulování, a tedy i řešení jakýchkoliv zásadních otázek vzniku a vývoje vyznamenání.“⁹³ Ctít Měřičku jako zasloužilého průkopníka je více než na místě, nazývat ho však „zakladatelem české vědecké faleristiky“⁹⁴ je ze současného pohledu již těžko obhájitelné.

Po roce 1989 se u nás v oboru etablovala i řada dalších badatelů, většina z nich však nikdy nevystoupila ze stránek zmíněného periodického tisku. Výjimkou jsou především další katalogy vyznamenání. Pomineme-li brožury vydávané pod hlavičkou *České numismatické společnosti*,⁹⁵ jedná se zejména o práce Iva Koláčného, zaměřené přednostně na rakousko-

⁹¹ Mezi ty nejvýznamnější patří v Československu v letech 1973–1988 vydaná osmisvazková řada *Československá vyznamenání*, v zahraničí německy vydané *Orden und Auszeichnungen* (1964), *Orden und Ehrenzeichen der österreichisch-ungarischen Monarchie* (1974) a *Faleristik – ein Buch über Ordenskunde* (1976). Je však třeba podotknout, že se tyto práce tiskly z větší části pro zahraniční trh zejména proto, že nebyly v tuzemsku z ideologických důvodů považovány za publikovatelné. In: ČEJKA, Zdeněk. *Václav August Měřička – český falerista*. DROBNÁ PLASTIKA: Časopis pro členy České společnosti přátel drobné plastiky, roč. XXXIII, 2-3/1996. ČSPDP: Praha, 2007, s. 94.

⁹² Např. konkrétní způsob dělby dekorací, který Měřička ve svých pracích používal, převzal ve skutečnosti od německého autora Friedricha Gottschalcka, jehož *Almanach. der Ritter-Orden* vyšel již mezi lety 1817–1819. In: GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 35.

⁹³ Tamtéž, s. 22.

⁹⁴ ČEJKA, Zdeněk. *Václav August Měřička*, cit. dílo, s. 95.

⁹⁵ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999; HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef. *Československá vyznamenání za pracovní úspěchy 1945–1949*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 2001; KOUNOVSKÝ, Josef – STANĚK, František. *Dekorace a odznaky v období ohrožení Československa (1935–1939)*. Česká numismatická společnost: Praha, 2007.

uherské dekorace. Paralelně sledujeme také např. tisk literatury pro sběratele dekorací německého nacismu.⁹⁶

3.2 Faleristika – pomocná věda historická?

Nahlédněme nyní do akademické sféry, konkrétně do historických oborů, a zeptejme se: jaký názor na faleristiku vlastně drží? Velký podíl na nevalné akademické pověsti faleristiky má bezesporu zmíněná literární produkce, která nese v periodické i knižní formě znaky nesmírné popisnosti a předmětnosti – s evidentním cílem sloužit primárně komunitě sběratelů a investorů. Často bez hlubšího kontextu úzkostně sleduje co nejpřesnější vyobrazení a popis dekorací, obvykle s přihlédnutím ke kvalitě kovů a smaltů, k identifikaci různých variant nebo k míře vzácnosti. V lepších případech pak tyto texty obsahují i nahodilé medailonky o slavných nositelích, faksimile dokumentů a fotografií nebo varování před rozšířenými falzy. Až v posledním desetiletí můžeme sledovat kratší řadu faleristických titulů s hlubokým sociálním a kulturním přesahem.⁹⁷

Snad i pro tyto deficity nepatří faleristika k nástrojům, jež historici ve svých výzkumech používají ve větší míře. Vezmeme-li pod drobnohled základní kánon studia historie na vysokých školách, nelze než konstatovat, že v něm faleristika prakticky není přítomna. Spíše nežli příliš úzké zaměření nebo velmi krátká tradice faleristiky jako samostatného oboru je zjevně na vině její sběratelská přímočarost.

V lepším smyslu se tak o tomto oboru mezi akademiky z řad pomocných věd historických i samotné historiografie doposud hovořilo jako o „*oboru praktického sběratelského zaměření*“,⁹⁸ který „*nevytvořil žádnou vědeckou metodu zpracování*.“⁹⁹ V tom horším pak jako o pouhé „*evidenci materiálu, důležité ovšem pro zjišťování falz*“.¹⁰⁰ Jiní hovoří

⁹⁶ CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [2 sv.]. HB Production: Znojmo, 2020; PAVLÍK, Svetožár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše* [2 sv.]. Kozák Press: Martin, 2007 a 2009.

⁹⁷ Jedná se zejména o následující tituly: WERNITZ, Frank. *Das Eiserne Kreuz: 1813–1870–1914. Geschichte und Bedeutung einer Auszeichnung*. Militaria: Wien, 2013; GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017; LUTOVSKÝ, Michal – ANDERLE, Jakub. *Řády a vyznamenání Františka Ferdinanda d'Este ve sbírkách Národního muzea*. Národní muzeum: Praha, 2023.

⁹⁸ KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023, s. 9.

⁹⁹ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. H & H: Jinočany, 1997, s. 10.

¹⁰⁰ HLAVÁČEK, Ivan. *Pomocné vědy historické a jejich postavení v současné historiografii*. In: *Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et Historica*, 1/1996. Karolinum: Praha, 1997, s. 25.

dokonce o tom, že má natolik omezený společenský dosah, že zůstává otázkou, zda jí „*vůbec přísluší status vědy*“.¹⁰¹ V Německu bylo v předmluvě k *vůbec* prvnímu oborovému lexikonu konstatováno, i když je faleristika do obecného výčtu pomocných věd historických přiřazována, „*při historické univerzitní výuce hraje ještě stále podřadnou nebo dokonce žádnou roli*“.¹⁰²

Tento komentář lze s totožnou platností použít i v tuzemsku. Za nejvýstižnější považuji přístup *Vademeca pomocných věd historických*, které faleristiku zmiňuje v jediném odstavci (v kapitole o heraldice) následujícím způsobem: „*Doplňkem základních heraldických kategorií jsou ještě různé rytířské řády, které jsou leckdy – ale zbytečně – vyčleňovány do samostatné vědy, zvané faleristika. Tyto řády vznikaly nejdříve v souvislosti s ochranou svatých míst v Palestině, pak se ovšem vymanily z církevního prostředí, sdružující podle různých aspektů vybraná společenství osob. Tu pak byla prováděna různá kategorizace členství, obrážející se navenek v barvě příslušného řádu (ty měly zpravidla podobu různě modifikovaných křížů) i v příslušných řádrových stuhách či v honosnějších případech v řetězech. Z nich se pak časem vyvinuly odznaky, jejichž novodobá záplava se ovšem už vymyká vědeckému zpracování a zkoumání. Obdobně lze hovořit i o dnešních vlajkách a praporech, které jsou v rámci vexilologie z vědeckého hlediska podobnou okrajovou záležitostí*“.¹⁰³ Dodejme, že zatímco v Čechách se ve vysokoškolském korpusu k tématu vyskytuje alespoň tato lakonická kritika už od konce 80. let, v Německu se do kánonu pomocných věd historických dostala faleristika oficiálně až v letech 2003, resp. 2004.¹⁰⁴

Teprve čerstvě se pak mezi faleristy rozšířilo komplexní pojetí oboru, které na něj pohlíží jako na celek skládající se ze tří částí. Ty jsou následující:¹⁰⁵

- **vědecká faleristika:** má za cíl komplexní vědecké poznání vzniku, vývoje, podoby, funkce a vztahů dekorací; to vše za využití historických metod a vědecky přesné terminologie
- **praktická/aplikovaná faleristika:** je činnost zakládání nových vyznamenání; je to tedy aktivita neoddelitelná od samotné politiky, diplomacie, etikety a příslušného protokolu
- **sběratelská faleristika:** nejrozšířenější, ale zároveň také nejkritizovanější segment.

¹⁰¹ WINKLE, Ralph. *Der Dank des Vaterlandes: Eine Symbolgeschichte des Eisernen Kreuzes 1914 bis 1936*. Klartext Verlag: Essen, 2007, s. 18.

¹⁰² SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 6.

¹⁰³ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. H&H: Jinočany, 1997, s. 313–316.

¹⁰⁴ HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*. Böhlau Verlag: Köln – Weimar – Wien, 2010, s. 180.

¹⁰⁵ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 37.

Toto dělení je mezi faleristy už obecně přijímáno, zároveň je to ale spíše budoucí plán nežli realita, která by byla nějak metodologicky podepřena. Skutečně ryzích příkladů toho, co by šlo označit bez nadsázky za vědeckou faleristiku, je i v současné literatuře velice omezené množství. V česko-slovenském jazykovém prostředí se jako nejvýznamnější za poslední dobu¹⁰⁶ ukázalo životní dílo slovenského faleristy Igora Grause, které vyšlo v roce 2017 pod názvem *Pro Virtute et Merito: vznik a vývoj vyznamenání do roku 1815*. Autor v publikaci za doprovodu vyčerpávající a kvalitní grafické přílohy detailně a kriticky rozebírá kulturní dějiny fenoménu těchto odměn s podstatným dovětkem, že jejich výzkum „není důležitý jen pro samotnou faleristiku nebo pro historické vědy, ale vzhledem ke společnému charakteru vyznamenání je důležité i pro všechny vědy sociálního a společenského charakteru.“¹⁰⁷ Jeho práce stojí na kvalitním pozitivistickém zhodnocení písemných pramenů a předchozí literatury a přesně tím naplňuje už dříve definovanou metodologii, údajně klíčovou pro vědeckou faleristiku, kterou je bazální triáda **heuristiky – kritiky – interpretace**,¹⁰⁸ pomyslně opsaná ze základních učebnic historiografie.

Důkazem, že je paralelní rozvoj *vědecké* a *sběratelské* faleristiky velmi nekoherentní budiž to, že zároveň s tímto metodologickým pokrokem se v periodickém tisku oboru vyskytují i články jako je ten s názvem „*Patří k vyznamenání ‚papír‘? Aneb písemné prameny faleristiky*“,¹⁰⁹ který pomyslně začíná celou diskuzi k pramenům znovu od začátku.

3.3 „Dekorační trojúhelník“ jako možný výkladový rámeček faleristiky

Přese všechnu beznaděj, kterou tato kapitola obor faleristiky zdánlivě zahrnula, bych chtěl na jejím konci představit svůj vlastní výkladový rámeček, který se sice nedá nazývat samostatnou metodologií, mohl by přesto v budoucnu na relativně jednoduchém vzorci vyvést faleristiku z rigidity, s níž jednostranně popisuje dekorace jako pouhé nosiče symboliky státu a jeho svrchovanosti.¹¹⁰ Dosavadní pasáže mé dizertace snad dostatečně nastínily, že je ve skutečnosti stát v celém systému *dekorační kultury* pouhým původcem („*kulturní*

¹⁰⁶ Nepočítáme-li v potaz Koláčného encyklopedii prvně vydanou r. 2006, která s sebou přináší zdařilý úvod do oboru a seznamuje čtenáře s terminologií a kulturním kontextem sbírání řádů a vyznamenání.

¹⁰⁷ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 12.

¹⁰⁸ HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*. Böhlau Verlag: Köln – Weimar – Wien, 2010, s. 64.

¹⁰⁹ GROWKA, Květoslav. *Patří k vyznamenání ‚papír‘? Aneb písemné prameny faleristiky*. In: SIGNUM, V. řada, 16/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 781–793.

¹¹⁰ WINKLE, Ralph. *Der Dank des Vaterlandes: Eine Symbolgeschichte des Eisernen Kreuzes 1914 bis 1936*. Klartext Verlag: Essen, 2007, s. 350.

autoritou“)¹¹¹, který *symbolický kapitál* jen vytváří a distribuuje (v úloze „*status-distribution power*“).¹¹² Recipienti takového *symbolického kapitálu* s ním ale mohou nakládat velmi kreativně, čímž vyvolávají další zpětnou vazbu jak u autority, která je takovým kapitálem obdarovala, tak ve svém okolí, resp. ve společnosti jako celku.

Následující strukturu jsem totožně definoval již ve své diplomové práci,¹¹³ kde jí příslušela metodologicky mnohem dominantnější role, než je tomu v předložené práci dizertační. Přesto se domnívám, že jde o stále platný a funkční model, který nemohu zcela opominout. O to spíše, že jsem postupem přípravy dizertace nacházel odkazy v odborné literatuře, které uchopovaly téma překvapivě podobným způsobem a potvrzovaly tak mé předchozí závěry, že *dekorační kultura* stojí na vztahu **tří základních činitelů**:

- Např. v díle filozofa Alexandra Kojéva je autorita popisována nikoliv jako státní monopol (jak by se snad právě faleristé mohli domnívat), nýbrž jako „*integrální trojúhelníkový vztah (státu, společenstev a jednotlivců)*“.¹¹⁴
- Nebo: hovoří-li ekonom Bruno Frey o udělování kterýchkoliv ocenění (hl. v současném korporátním prostředí), definuje činitele tohoto procesu termíny *signaller* (manažer, komise, komunita, organizace či její vedení), *recipient* (příjemce ocenění v podobě osoby, skupiny či organizace) a *non-recipients/other employees* (ostatní zaměstnanci, zájemci o povolání, ale i akcionáři, rodina, přátelé nebo přihlížející veřejnost).¹¹⁵

Promítneme-li tyto činitele na pole kultury státních řádů a vyznamenání, stačí už myšlenku pouze otevřeně dořici a souhrnně konstatovat, že se jedná o:

- 1) *dekorujícího* = tzn. většinou státní autoritu
- 2) *dekorovaného* = tedy jednotlivce či kolektiv, který od autority dekoraci obdržel
- 3) *publikum* = v nejširším smyslu veřejnost

¹¹¹ ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Host: Brno, 2011, s. 60.

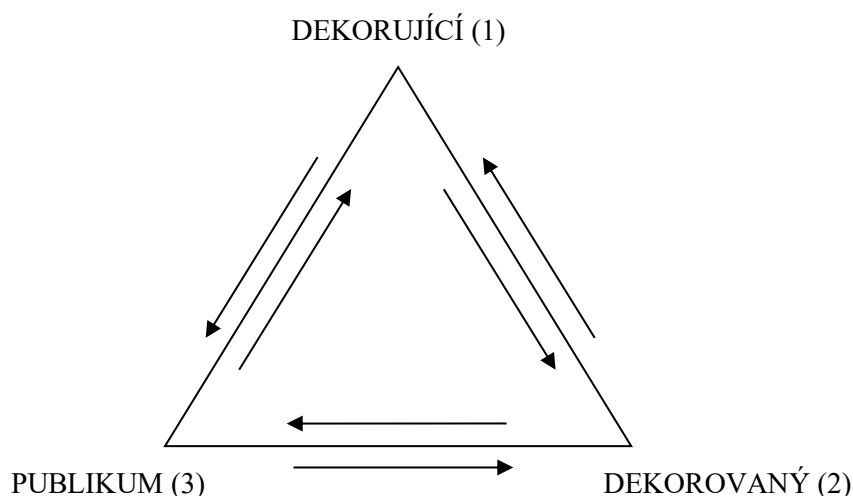
¹¹² Termín *status-distribution power* „zahrnuje vládců a státní autority, vytvářející či vymezující státní počty, rozhodující, za co mají být udělovány, na jakém základě, a někdy konkrétní udělení ovlivňují. To zahrnuje i členy komisí, které se rozhodují mezi recipienty státních poct, a byrokraty, které tato ocenění spravují.“ In: CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 14.

¹¹³ BENEŠ, Otmar. „Černý Petr“: česká společnost a Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava. FF UK, Praha 2019, s. 17–19.

¹¹⁴ V originále „*integrative triangular relations (states, groupings, individuals)*“. In: KOJÉVE, Alexandre. *The Notion of Authority: A Brief Presentation*. Verso: London & New York, 2014, s. 13.

¹¹⁵ FREY, Bruno – GALLUS, Jana. *Honours versus Money: The Economics of Awards*. Oxford: University Press, 2017, s. 83–84.

Propojením všech zúčastněných subjektů před námi vyvstává trojúhelníková struktura, mezi jejímiž vrcholy lze sledovat dílčí obousměrné vztahy:

Uveďme si vztahy v příkladech, názorně podložených již výše citovanou literaturou:

a) vztah mezi *dekorujícím* (1) a *dekorovaným* (2)

1→2 = vytvoření a udělování dekorace, určení pravidel jejího nošení, očekávání loajality,¹¹⁶ možnost odebrání dekorace (v případě trestného činu, velezrady apod.)

2→1 = přijetí¹¹⁷ / nepřijetí¹¹⁸ dekorace, příp. ucházení se o ni, vrácení dekorace autoritě za účelem demonstrování nesouhlasu s jejími postoji nebo činy

b) vztah mezi *dekorovaným* (2) a *publikem* (3)

2→3 = nošení dekorace¹¹⁹ / její uschování ze strachu ze stigmatizace

3→2 = vydělování osob k udělení dekorace, úcta / neúcta publika k dekorovanému

¹¹⁶ „Přiznání konkrétního vyznamenání bylo darem podmíněným tím, že bude splněno očekávané chování.“

In: WINKLE, Ralph. *Der Dank des Vaterlandes*. Klartext Verlag: Essen, 2007, s. 108–109.

¹¹⁷ „Přijetím ocenění signalizuje jeho recipient svůj budoucí záměr sladit své chování do určité míry s chováním dárce. V opačném případě by muselo být ocenění odmítnuto.“ In: FREY, Bruno – GALLUS, Jana. *Honours versus Money: The Economics of Awards*. Oxford: University Press, 2017, s. 90.

¹¹⁸ „Většina odmítnutí [ocenění] nebyla důsledkem nadmuté pýchy. Přijmout konkrétní poctu a [společenský] stupeň, do kterého člověka zasazovala – nechat tuto informaci publikovat, uvést ve známost a nosit odznak – znamenalo souhlasit se statusem, který byl člověku přidělen oceňující autoritou [...]. Bylo to rozhodnutí, které bylo člověku často za těžko učinit.“ In: CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 339.

¹¹⁹ „Na straně zaměstnance signalizuje přijetí vyznamenání souhlas s hodnotami a cíli organizace. Signál je tím vyslán vně, např. vůči kolegům.“ In: FREY, Bruno – GALLUS, Jana. *Honours*, cit. dílo, s. 76.

c) vztah mezi *publikem* (3) a *dekorujícím* (1)

3→1 = účast / neúčast veřejnosti na dekoračních ceremoniích nebo jejich sledování

1→3 = stanovení požadavků k udělení dekorace, její distribuce do společnosti v doprovodu propagace nebo propagandy,¹²⁰ resp. vydělování jednotlivců z publika za účelem dekorování a zviditelnění jejich užitečnosti pro autoritu u moci.¹²¹

Teoreticky by měl tento „dekorační trojúhelník“ pomoci definovat nejen charakter konkrétního řádu či vyznamenání v sociálním smyslu, nýbrž i povahu režimu, na jehož objednávku taková dekorace vznikla. Je totiž zcela zjevné, že jednotlivé hrany této struktury nehrály se souměrnou vahou tu samou úlohu v režimech monarchistických, demokratických a autoritativních. Jak upozornil již výše citovaný Samuel Clark, nejsou struktury získávání nebo distribuce statusu neměnné, a bylo by proto chybou si je představovat jako jakési statické budovy. Jsou ve skutečnosti přímo závislé na mocenských vztazích, mezilidských reakcích a jejich napětí.¹²²

Domnívám se, že celou strukturu „dekoračního trojúhelníku“ lze zároveň (metaforou pomyslně vypůjčené z fyziky) nahlížet jako náčrt „uzavřeného oběhu“ mezi státem, společností a jedincem, kterým „proudí“ *uznání* definované v první kapitole. Samotné *uznání* chápeme jako *kapitál* mající v různých *polích* různou zpětnou vazbu, o čemž mluvila kapitola druhá. Snad právě ve formě „dekoračního trojúhelníku“, jehož črtou nyní končím úvodní segment předložené dizertace v kapitole třetí, spočívá sama *dekorační kultura*, jež je mu obsahem.

¹²⁰ „Ocenění jsou už ze své přirozenosti udělována veřejně před jistým publikem. Publicita je hlavním zdrojem hodnoty těchto nemateriálních dokladů a odděluje ocenění od jiných druhů odměn.“ In: FREY, Bruno – GALLUS, Jana. *Honours versus Money: The Economics of Awards*. Oxford: University Press, 2017, s. 83.

¹²¹ „Státní ocenění mohou komunikovat i očekávání. Ceny jsou skoro vždy doprovázeny jistým prohlášením o tom, co daná osoba učinila, že si ocenění zasloužila. Touto cestou představitelé státu ospravedlňují svůj výběr recipienta a zároveň indikují, jaký typ chování se očekává od vynikajícího vojáka, státního zaměstnance, občana atd. Životopisné medailonky jsou čas od času tištěny ve státních věstnících, v novinových zprávách a/nebo v knihách určených pro širší veřejnost.“ In: CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 90.

¹²² Tamtéž, s. 272.

4 Nástin vývoje *dekorační kultury* v Evropě mezi středověkem a modernou

Cílem této kapitoly není do vyčerpávajících detailů popisovat evropské řády a vyznamenání napříč časem a prostorem, ale spíše načrtnout relativně jednoduchou časovou osu, na níž lze promítnout evoluci *dekorační kultury* jako takové. Její vývoj nebyl totiž rovnoměrný, udál se spíše v několika skocích, které byly vždy úzce svázané s aktuální politickou a společenskou situací. Nepřekvapí proto, že až po napoleonských válkách můžeme hovořit o tom, že byla soustava hotova a v rámci později zakládaných dekorací se nevyskytly žádné zásadně odlišné nebo koncepčně nové prvky.¹²³

4.1 Duchovní-rytířské řády středověku

Pokud odhlédneme od jen vzdáleně souvisejících antických *falér* Řecka a Říma, jejichž přesnou úlohu můžeme ostatně kvůli absenci jakýchkoliv písmenných pramenů pouze odhadovat z náhrobků a archeologických výzkumů,¹²⁴ má evropská *dekorační kultura* svůj zdroj až v době o mnoho pozdější, konkrétně v období křížových výprav vrcholného středověku.

Termín *zdroj* je zde přitom použit zcela záměrně, protože středověké duchovní-rytířské řády, frekventovaně považované za přímé předchůdce pozdějších řádů a vyznamenání, s nimi pojí jen velmi slabé, ba chybně interpretované pouto. Teprve odlišení obou fenoménů skutečně otevírá „možnost dospět ke správným výsledkům při řešení otázky vzniku a vývoje moderních vyznamenání. Právě z důvodu, že ani mnozí moderní autoři oba fenomény obyčejně vůbec nerozlišují, je současný stav řešení problematiky vzniku a vývoje vyznamenání [...] neuspokojivý.“¹²⁵

Obr. 5: Náhrobek Marca Caelia, centuriona padlého v Teutoburském lese, se stal učebnicovým příkladem tzv. *falér*, nejstarších evropských vyznamenání.

¹²³ „Všechny podstatné inovace a trendy vykrytalizovaly do začátku 19. století a moderní vyznamenání tak bez jakýchkoliv zásadních změn jen kontinuálně navazovala, a i dnes navazují, na své historické předchůdce.“

In: GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 419.

¹²⁴ CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 72.

¹²⁵ GRAUS, Igor. *Pro Virtute*, cit. dílo, s. 22.

Vyhlášení první křížové výpravy v roce 1095 bylo důsledkem hlubšího procesu uvnitř celé katolické církve, který byl charakterizován odstupem od tradičního pacifismu, novou obhajobou „spravedlivé“ nebo „svaté“ války a vznikem konceptu „bojujícího duchovního“, který nebyl ve starších obdobích myslitelný.¹²⁶ Duchovně-rytířské řády, které se nejprve formovaly jako volná společenstva ozbrojenců chránících poutníky na cestě do Svaté země, získávaly záhy papežskými privilegii statut plnohodnotných vojenských těles s jednotící ideou a úkolem.¹²⁷ Takovými byly např. *Řád templářů*, *Řád Božího hrobu*, *Řád německých rytířů* nebo *Johanitů*. Jednalo se o organizace s přísnou hierarchií, bezprostředně podléhající papeži, které na bedrech nesly velký díl odpovědnosti za udržení svatých míst v rukou křesťanů.

Ve chvíli, kdy začaly v dané úloze selhávat, resp. kdy se po roce 1291 stáhly zcela zpět do Evropy, se jejich role spolu s transformací pravidelných evropských armád stávala nadbytečnou. Duchovně-rytířské řády proto postupem novověku zanikaly nebo se přeměňovaly na církevní dobročinné organizace. Relativně nejúspěšnější byli nakonec *Johanité*, kteří si jako *Maltézští rytíři* na periferii Evropy vybudovali svébytnou státní strukturu.

Od pozdějších řádů ve formě dekorací se tyto duchovně-rytířské organizace zásadně odlišovaly. Především se do nich **vstupovalo**, člověk jimi tedy **nebyl vyznamenáván**.¹²⁸ Takovýto vstup byl zároveň jen zpečetěním smlouvy, vytvořením důvěry s cílem budoucí¹²⁹ služby. Tato služba však vstupem pouze začala a nepředstavovala proto (obdobně jako vstup vojína do armády) žádné konkrétní vyznamenání. Duchovně-rytířské řády postrádaly prakticky jakékoliv nositelné dekorace.¹³⁰ Identifikovaly se pouze rozdílnými oděvy s různě stylizovanými kříži – „výrazné a nepřehlédnutelné umístění kříže přitom nebylo jen všeobecným a standardně používaným znamením křesťanství či veřejnou proklamací duchovního charakteru řádů, ale v jejich případě představovaly zároveň i znamení Boží ochrany a záruku osobní imunity vůči fyzickým a duchovním nebezpečím, tedy jakousi pojistku bezpečnosti a spásy.“¹³¹ Nejplastičtější obraz duchovně-rytířských řádů v českém prostředí poskytuje replika Jana Kačera v roli rytíře Arnima von Heide ze slavného filmu *Údolí včel* (1967), v níž přemlouvá Petra Čepka v roli Ondřeje k návratu do řádu: „Složil jsi slib. Toho se nezbavíš, když odhodíš

¹²⁶ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 64.

¹²⁷ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 18.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Časové hledisko je v rozpoznání řádových fenoménů zcela zásadní a je proto podtrženo i v následujícím textu.

¹³⁰ Pokud se u nich přesto nakonec dekorace objevily, byly inspirované pozdějšími laickými rytířskými řády. Jednalo se tedy o zpětné kopírování novějšího vzoru. In: GRAUS, Igor. *Pro Virtute*, cit. dílo, s. 70–71.

¹³¹ Tamtéž, s. 435–436.

řádový plášť.“¹³² Tato slova snad nejlépe ze všech definují druhotnost vnějších znaků těchto organizací.

4.2 Laické rytířské řády raného novověku

Přestože byla jejich koncepce ve výsledku vojensky neúčinná, udržely si duchovně-rytířské řády i po ústupu zpět do Evropy svoji kontinuitu a velkou míru prestiže, která nemohla uniknout pozornosti světských elit. Ty se nechaly formami jejich organizací inspirovat k zakládání vlastních, laických rytířských řádů.¹³³ Od 14. století se jimi otevřela nová kapitola evropské řádové kultury, tentokrát už spojená i s dekoracemi.

Laické rytířské řády byly zakládány s přednostním cílem regulovat vzájemné vztahy šlechty a panovníka a usměrňovat je v rámci jeho politického programu. Nešlo zároveň jen o zviditelnění osob panovníkovi bezmezně loajálních, ale i těch, jejichž loajalitou si jist nebyl a chtěl si ji od nich vstupem do řádu pojistit.¹³⁴ Na prvním místě platilo u laických řádů to samé, co u řádů duchovně-rytířských: jednalo se o **organizace** orientované na budoucí činnost, nikoliv o samostatné **vyznamenání** za jakékoliv skutky z minulosti. Je pravdou, že se členové laických řádů těšili mnoha privilegiím (jako byly zvláštní finanční příjmy, daňové úlevy, právo účastnit se ceremonií, přímý přístup k panovníkovi atd.),¹³⁵ hovořit o vyznamenání šlo ale jen v přeneseném smyslu v rámci posílení osobního statusu a prestiže.

S duchovně-rytířskými řády měly ty laické společného několik charakterových rysů:

- zálibu v přijímacích rituálech („pasování“ nových členů)
- zasedání formou hromadných kapitul
- každý jedinec mohl být členem pouze jednoho řádu.

Poslední jmenovaná podmínka nebyla způsobena otrockým přejímáním duchovně-rytířského vzoru, nýbrž praktickými ohledy: sloužila k zajištění diskrétnosti a organizační zvladatelnosti panovníkova okruhu. Je nutné prozaicky podotknout, že poslední podmínka byla příčinou založení *Řádu zlatého rouna*, k němuž se uvolil burgundský vévoda Filip Dobrý proto, aby nemusel z taktických příčin přijmout pozvání anglického krále Jindřicha VI. ke vstupu do *Řádu podvazku* a formálně tak Anglii odprisáhnout věčné spolenectví. Vlastní projekt obdobného řádu mu posloužil jako jediná důstojná výmluva k odmítnutí tak prestižní pocty.¹³⁶

¹³² *Údolí včel* [film]. Režie František Vlácil. Československo, 1967, 96 min.

¹³³ SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Vyšehrad: Praha, 1941, s. 166–167.

¹³⁴ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 99–100.

¹³⁵ CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 94–95.

¹³⁶ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006, s. 242.

Mnohem více bylo ale u laických rytířských řádů odlišností. Oproti duchovně-rytířským:¹³⁷

- nebyly právními osobami (nedisponovaly žádným majetkem, územím, vlastními financemi), byly „majetkem“ zakladatele, resp. suveréna
- neskládal se v nich řeholní slib, ale jen slib věrnosti (jenž nezasahoval do soukromí členů)
- laické řády neměly žádnou vojenskou sílu
- laické řády měly početně přísně omezené členstvo (zpravidla několik málo desítek osob)
- laické řády neměly žádnou vnitřní hierarchii (členové si byli formálně zcela rovni a panovníkova pozice nepřesahovala „prvního mezi rovnými“, každý z nich měl na činnosti řádu reálný podíl formou aktivní spoluúčasti na demokratických volbách nových členů, při tvorbě závazných stanov a řešení vzájemných vztahů nebo konfliktů).¹³⁸

Obr. 6: Portrét císaře Karla V. od Bernarda van Orleye s kolanou Řádu zlatého rouna.

Mezi historicky nejvýznamnější laické rytířské řády Evropy patřily: *Řád podvazku* (Anglie, 1348), *Řád lázně* (tamtéž, 1399), *Řád draka* (Uhry, 1408/09), *Řád zlatého rouna* (Burgundsko, 1430), *Řád slona* (Dánsko, 1462) nebo *Řád sv. Michala* (Francie, 1469).¹³⁹

Zcela zásadní je, že proti duchovně-rytířským řádům disponovaly ty laické vnějšími znaky z kovu, tedy prvními dekoracemi (ačkoliv ještě jen v roli odznaků příslušnosti, nikoliv zásluhovosti).¹⁴⁰ Až na naprosté výjimky se přitom laické řády ve své symbolice záměrně vyhýbaly křížům a duchovním motivům, aby tím podtrhly svůj ne-církevní charakter. Již z výše řečených názvů plyne, že populární byly zejména heraldické, alegorické nebo zvířecí motivy. U dekorací se zpravidla jednalo o náprsní, později náhrdelní kolany nebo šperky na řetězech. Tyto ozdoby měly vzhledem k formální rovnosti členstva zcela jednotnou podobu a bylo

¹³⁷ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 100–102.

¹³⁸ Tamtéž, s. 31.

¹³⁹ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krásy evropské faleristiky*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 7.

¹⁴⁰ „Nevyhnutelným předpokladem zásluhovosti je existence předem stanovených pravidel a požadavků, jejichž splnění vede k zisku vyznamenání a které zároveň garantují rovnost šancí na jeho dosažení.“ To v případě laických řádů logicky neplatilo, protože byly osoby ke vstupu navrhovány dle libovůle členstva. In: GRAUS, Igor. *Pro Virtute*, cit. dílo, s. 99.

vyžadováno jejich nepřetržité nošení.¹⁴¹ Proto se není co divit, že z praktických důvodů záhy docházelo k miniaturizaci těžkých zlatých dekorací a k jejich zavěšování na látkové stuhy – v čemž lze zahlédnout pomyslnou evoluci k pozdější *dekorační kultuře* a jejím standardům.

Laické rytířské řády představovaly v dějinách Evropy relativně krátkou epizodu. Za jejich úpadkem stál celoevropský politický posun, který můžeme ve zkratce označit jako přechod od stavovských monarchií (stojících na širší spolupráci panovníka se šlechtou) k absolutistické formě vlády. Zhruba od počátku 16. století, a tedy spolu s paralelním kulturním přechodem z renesance do baroka, se panovníci v západní a posléze i střední Evropě přestávali opírat o zemskou šlechtu a hledat s ní společný kompromis. Místo toho brali všechnu moc do svých rukou a vytvářeli si ke správě země paralelně vlastní byrokratický aparát, předznamenávající i moderní dobu a moderní formu státní správy.

Ve světle tohoto procesu bylo nemyslitelné, aby vedle sebe absolutističtí monarchové trpěli řádová společenstva fungující na principech striktní rovnosti. Drtivou většinu laických rytířských řádů proto ještě během raného novověku stihl trojí osud:

- 1) buď přestaly zcela existovat (např. když původní suverén řádu zemřel a nový panovník odmítl převzít jeho povinnosti)
- 2) nebo se přeměnily na pseudořády (tedy nefunkční, ale nikdy zcela zrušené řádové organizace, které se jednoduše jen přestaly svolávat ke kapitulním zasedáním)
- 3) nebo se transformovaly na záslužné řádové dekorace pozdějšího moderního typu

Výmluvným příkladem transformace funkční řádové organizace na pseudořád je právě *Řád zlatého rouna*. Španělskému králi Filipu II. (jenž byl v dané době jeho suverénem) došla trpělivost ve chvíli, kdy nedokázal na jednom z kapitulních zasedání zabránit zvolení jím neoblíbeného šlechtice, jistého Florisa de Montmorency, za člena řádu. Přestal na tento popud jakákoliv další zasedání svolávat a na základě povolení od papeže Řehoře XIII. udílel od roku 1559 řádové insignie už jen dle vlastní vůle, tedy jako pouhé dekorace.¹⁴²

Z původního množství laických rytířských řádů přečkaly až do dnešních dnů ve více či méně autentické formě prakticky jen tři, a to *Řád podvazku* Windsorské dynastie ve Velké Británii, *Řád zlatého rouna* Habsburků v Rakousku a Německu a *Řád Zvěstování panny Marie* Savojské dynastie v Itálii.¹⁴³ Poslední dva jmenované se ale do forem laických řádů transformovaly zpětně až po rozpadu daných monarchií, tedy po roce 1918, resp. 1946, kdy

¹⁴¹ KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a významání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023, s. 79.

¹⁴² GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 425.

¹⁴³ Tamtéž, s. 423.

přestaly ve formě pseudořádů hrát roli nejprestižnějšího panovnického ocenění (většinou stejně udíleného jen příslušníkům vládnoucího rodu nebo nejvyšší šlechtě). Bez opory státu se po pádu monarchií defacto staly řády rodinnými.

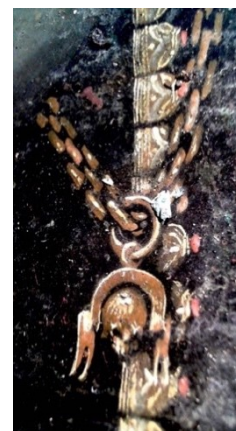
Na závěr je třeba podotknout, že lze původní laické rytířské řády v pozdním středověku a raném novověku doložit už i v českých zemích, ačkoliv k jejich působení se nám zachovaly jen mizivé prameny. Jedná se o *Řád točenice*, jenž byl založen Václavem IV. a s jistotou existoval i za vlády Zikmunda Lucemburského, možná dokonce Ladislava Pohrobka.¹⁴⁴ Jeho symbolem byla do uzlu stočená látka (točenice), obvykle doprovázená ledňáčkem. Václavem IV. byla točenice používána také jako osobní symbol. Druhým řádem obdobného laického typu byl *Rožmberský řád lebky*, založený ovšem Petrem Vokem z Rožmberka až v době soumraku stavovství v Čechách. Údajně měl působit ještě v průběhu stavovského povstání, pak jeho stopy mizí. Ačkoliv podle pramenů disponovaly oba tyto řády propůjčovanými insigniemi, není zatím doloženo, že by se jakákoliv dochovala.

S ohledem na metodologii předložené dizertace představují laické rytířské řády stěží uchopitelný fenomén a jsou zmiňovány pouze proto, že byly nespornou předlohou pozdějších řádů záslužných. Uzavřením do nejvyšších pater světské moci a do prostředí, kde měla autorita panovníka bezprostřední, neformální, ba rovný vztah s ostatními členy řádu, nesloužil jejich *kapitál* své pozdější a klasické úloze. Svým charakterem a významem nenaplňovaly laické řády pozdější záslužnou funkci, protože teprve „*čím větší skupina je, tím je těžší, aby se účastníci navzájem odměňovali nebo sankcionovali. Lidé v menších skupinách si mohou osvojit poměrně přímé nástroje koordinace, mluvit jeden k druhému a pozorovat chování druhého. Z podstaty věci se ve větších skupinách stávají jiné nástroje koordinace mnohem důležitějšími.*“¹⁴⁵ Tyto nástroje jsou předmětem následující podkapitoly.

Obr. 7-8: Laické rytířské řády na českém území:
vlevo *Řád točenice* Václava IV.,
vpravo *Rožmberský řád lebky* Petra Voka.

Až do roku 2018 nebylo známo, jakou podobu druhý řád měl. Teprve archeologický výzkum ji v daném roce doložil na rakvi Jana Jiřího ze Švamberka. Ozdobná páska ve tvaru obráceného písmene U nad lebkou měla nést latinské heslo *Memento mori* (Pamatuj na smrt).

¹⁴⁴ KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023, s. 54–58.

¹⁴⁵ CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 88.

4.3 Panovnický absolutismus a vznik řádů záslužných

Absolutistická forma vlády a přizpůsobování se celé společnosti mechanismům rodícího se moderního státu ukázaly, že má-li zůstat řádová kultura nadále jednou z rekvizit panovnické moci, bude vyžadovat výrazné modifikace. Evropští panovníci si začali uvědomovat, že dekorace nemusejí představovat pouhé odznaky příslušnosti k řádovým organizacím (ostatně vycházejících z politické módy), ale že mohou být odměnami samy o sobě a stát se „součástí širokého mechanismu, jenž ustavuje autoritu nemnohých k tomu, aby kladli svá hodnotící kritéria na ostatní.“¹⁴⁶ Do nově zakládaných řádů se proto **přestalo vstupovat** za účelem jakékoliv budoucí služby. Panovníci je nově udělovali jako **vyznamenání** mezi podřízené osoby za konkrétní a předem stanovené činy, kterými se v minulosti koruně prokázaly. Takováto odměna neměla přitom motivovat jen vyznamenaného jedince k opakování daného chování, ale veřejně demonstrovat před širokým publikem, „*jaký typ chování se očekává od vynikajícího vojáka, státního zaměstnance, občana atd.*“¹⁴⁷ Tato nesmírně důležitá sémantická změna oznamovala příchod finálního stadia řádů – řádů záslužných.

Pravidlo zásluhovosti – tedy „*existenci předem stanovených pravidel a požadavků, jejichž splnění vede k zisku vyznamenání a které zároveň garantují rovnost šancí na jeho dosažení*“¹⁴⁸ – můžeme přitom vnímat jako pevnou součást absolutistické a později osvětské disciplinace, která byla naprosto nezbytná ke koordinaci rozrůstající se anonymizované masy úřednictva, důstojnictva a diplomatů. Distribucí poct ve formě řádů a vyznamenání se evropským vládcům podařilo dokonale spojit společenské aspirace svých zaměstnanců s požadavkem, aby se zároveň se silným státem identifikovali a stali se prodlouženou rukou jeho společenských reforem.

Samotná esence absolutismu byla neslučitelná s tím, co bylo u starších laických řádů zcela obvyklé – aby měli všichni členové konkrétního řádu stejné dekorace (jako symbol vzájemné rovnosti). U nových záslužných řádů se panovník v roli „dekorační autority“ tyčil od samého počátku nad ostatními. Odtud už ze samé podstaty vyvěrala nová potřeba řády odstupňovat, tedy zakládat jejich třídy s rozdílnou společenskou vahou.¹⁴⁹ Spolu s odumřením nových řádů ve smyslu organizačním zmizela též podmínka, aby byl jedinec vždy

¹⁴⁶ CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 9–10.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 90.

¹⁴⁸ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 99.

¹⁴⁹ SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Vyšehrad: Praha, 1941, s. 172.

členem pouze jednoho z nich – nyní záleželo prakticky jen na jeho schopnostech, kolik řádových dekorací si vyslouží. Tomu se přizpůsobovaly i řádové stanovy, které logicky přestávaly přísně omezovat počet držitelů řádových insignií.¹⁵⁰

Historicky prvními záslužnými řády se staly řády vojenské, vzešlé z pragmatických potřeb reformujících se armád evropských států 17. a pak zejména 18. století.¹⁵¹ Naprostý počátek záslužných řádů je obecně datován do roku 1693, kdy byl francouzským králem Ludvíkem XIV. založen *Řád sv. Ludvíka*. Jeho ustavením sledoval zejména zlepšení motivace a morálky mezi mladými šlechtici, kteří se v dané době ve větším počtu vyhýbali kariéře v armádě.¹⁵² Úspěch projektu se brzy ukázal jako mimořádný: neslýchanost toho, že bylo možné na základě objektivně stanovených kritérií vlastním přičiněním získat řád z rukou panovníka, brzy zcela obrátila trend odlivu šlechticů z armády. Ačkoliv byl *Řád sv. Ludvíka* svými podmínkami nastaven ještě velmi konzervativně (udělován mohl být pouze šlechtickým důstojníkům katolického vyznání) „naléhali i obyčejní vojáci na to, aby byli jejich důstojníci dekorováni, a Řád tak rozněcoval entusiasmus i mezi ne-důstojníky, kteří nebyli v pozici se o něj ucházet.“¹⁵³ Zůstává paradoxem, že to byl právě vládce typu Ludvíka XIV., kdo „vytvořením vyznamenání založeného na do té doby nepoznaných demokratických principech vytvořil precedens, který v průběhu následujícího století podnítl založení velkého množství nejružnějších záslužných řádů [...] takřka ve všech evropských zemích.“¹⁵⁴

Obr. 9: *Řád sv. Ludvíka*, který je považován za nejstarší záslužnou dekoraci Evropy

¹⁵⁰ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 473.

¹⁵¹ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 8.

¹⁵² CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 166.

¹⁵³ Tamtéž, s. 184–185.

¹⁵⁴ GRAUS, Igor. *Pro Virtute*, cit. dílo, s. 164.

Ačkoliv byl takový proces dlouhodobý a lze ho jen stěží přesněji časově ohraničit, nenechaly na sebe obdoby této kategorie záslužného řádu dlouho čekat ani v ostatních státech Evropy: jmenujme alespoň *Vojenský řád sv. Jindřicha* (Sasko, 1736), *Pour le Mérite*, (Prusko, 1740), *Řád meče* (Švédsko, 1748) nebo *Vojenský řád Marie Terezie* (Rakousko, 1757). Až následně, obvykle v rozestupu několika desítek let, začaly ve druhé vlně vznikat i jejich ne-vojenské obdoby, o které bylo možné se ucházet např. za zásluhy z oblasti diplomacie, správy, vědy, hospodářství nebo umění:¹⁵⁵ zmiňme *Královský uherský řád sv. Štěpána* (Uhry, 1764), *Řád sv. Anny* (Rusko, 1796), *Řád danebrožský* (Dánsko, 1808), *Rakouský císařský řád Leopolda* (Rakousko, 1808) nebo *Pour le Mérite za vědu a umění* (Prusko, 1842). Teprve postupem času se však stanovy těchto dekorací liberalizovaly do té míry, aby se udílely bez ohledu na konfesi nebo společenský původ recipienta. A to ještě nehovoříme o vyznamenávání žen, které byly od evropské *dekorační kultury* z velké většiny odštěpeny prakticky až do začátku 20. století.¹⁵⁶

4.4 Finální transformace moderních záslužných řádů

Na procesu liberalizace stanov evropských záslužných řádů měla bezesporu největší podíl Velká francouzská revoluce, která byla hlavní příčinou pozdějšího odstraňování překážek v distribuci *uznání* do společnosti, jak podtrhl již vzpomenutý Alexandre Kojève. Podobně jako mnoho pozdějších revolučních hnutí 19. a 20. století, se i původní revoluce z roku 1789 zachovala k *dekorační kultuře* předchozího bourbonského režimu mimořádně příkře, když ji odmítla jako systémový prvek nespravedlivé a diskriminační vertikální sociální mobility. Roku 1791 byl ještě úřadující král Ludvík XVI. donucen podepsat dekret o zrušení všech řádů a vyznamenání s výjimkou *Řádu sv. Ludvíka*. O rok později však padl za oběť politickým změnám i ten.¹⁵⁷ *Symbolický kapitál* se znamením bourbonské monarchie byl tak na novém *poli* republiky zcela potřen, a i přes počáteční názorovou nejednotnost (roku 1790 vznikla např. ještě *Medaile Dobytelům Bastilly*)¹⁵⁸ se revolucionáři v otázce *dekorační kultury* nakonec zcela přiklonili k ideálu naprosté rovnosti, která ze své podstaty nesnesla vůbec žádnou formu řádů a vyznamenání.¹⁵⁹

¹⁵⁵ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 8.

¹⁵⁶ CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 327.

¹⁵⁷ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 166.

¹⁵⁸ CLARK, Samuel. *Distributing Status*, cit. dílo, s. 144.

¹⁵⁹ Během teroru v roce 1793 vzniklo zostřené nařízení zakazující nošení veškerých dekorací, ať už před- nebo porevolučních. In: BLAHOŠ, Jaroslav. *Čestná legie: od Napoleona do 21. století*. Triton: Praha, 2015, s. 11.

Vzhledem k přirozené lidské potřebě *uznání*, která nevyprchala ani spolu s mimořádně radikálními společenskými změnami, bylo však „*republikánské nadšení z ideálů rovnosti už zanedlouho postaveno před realitu nevyhnutelnosti veřejného oceňování zásluh.*“¹⁶⁰ Postupem času se v nulové toleranci republiky k řádům a vyznamenáním objevovaly stále hlubší trhliny. Vnitřní rozervanost ideologů revoluce spočívala v neřešitelném rozporu: na jednu stranu se obávali, že by zakládání nových dekorací mohlo ohrozit jejich legitimitu (jelikož by kopírovali formu *symbolického kapitálu* starého režimu), na stranu druhou nutně potřebovali veřejně vyzdvihnout a oslavovat hrdiny revoluce a jejich nezištný patriotismus.¹⁶¹ O to více, že se Republika ruku v ruce s relativním úpadkem všeobecného nadšení ze změny systému potýkala se stále silnější vojenskou intervencí evropských koalic.

Dekorační kultura První francouzské republiky zažila v daném období kuriózní přerod, který svým charakterem plně vystoupil z hranic faleristiky: místo řádů a vyznamenání udělovala vojákům vyznamenavším se v boji čestné šavle, čestné střelné zbraně nebo dokonce čestné trubky. Opatřovala je štítky, které přesně popisovaly jméno a čin nositele, kterému byly uděleny.¹⁶² Vojáci, kteří chtěli z těchto předmětů vytěžit patřičné *uznání*, si však záhy stěžovali na naprostou nepraktičnost nošení čestných předmětů v každodenním životě.

Obr. 10 a 11: Příklad alternativního přístupu k *symbolickému kapitálu* za časů revoluční Francie: občan Norberg, který se vyznamenal v řadách jízdních granátníků v bitvě u Marenga 25. dne měsíce prairial v roce VIII (14. června 1800), obdržel z rukou prvního konzula Napoleona Bonaparta místo záslužné dekorace trubku, na jejíž stříbrnou obrubu byl vyryt text přibližující okolnosti tohoto daru.

¹⁶⁰ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 166.

¹⁶¹ CLARK, Samuel. *Distributing Status*, cit. dílo, s. 144.

¹⁶² GRAUS, Igor. *Pro Virtute*, cit. dílo, s. 166–170.

Napoleon Bonaparte, který stavěl potřeby vojáků vždy jako prioritu nad ostatní politické nebo společenské zájmy, hledal řešení této situace již v době konzulátu. „Už první jednání ve Státní radě v dubnu 1802 však ukazovala, že zřízení jakéhokoliv řádu naráží na odpor vůči návratu k monarchistickým tradicím a závěrečné hlasování Napoleonův návrh podpořilo jen velmi těsnou většinou hlasů 14:10.“¹⁶³ Designovaná *Čestná legie* byla proto po svém založení 19. května 1802¹⁶⁴ nejprve organizovaná spíše jako řádová organizace (jako legie o čtrnácti kohortách) a až poté, co se Napoleon chopil veškeré moci, byla roku 1804 transformována do kategorie záslužných dekorací.¹⁶⁵ Ačkoliv *Čestná legie* prakticky bezesbýtku naplňovala standardy záslužného řádu, odmítal ji Napoleon vždy takovým způsobem nazývat. Nejspíše proto, aby tak uspokojil nejzarytější stoupence republikánské rovnosti. Ti se však ani s termínem *legie* nikdy zcela nespokojili.¹⁶⁶

Čestnou legii obdrželo za Napoleonovy vlády nakonec asi 40 000 osob.¹⁶⁷ Jako řád „všeobecně záslužný“, tedy civilní i vojenský zároveň,¹⁶⁸ jako prototyp národního vyznamenání, udělovaného za zásluhy ve prospěch revoluční Francie již striktně bez rozdílu stavu, pohlaví i konfese dekorovaného jedince, se *Čestná legie* stala nejen vzorem pro drtivou většinu budoucích záslužných řádů v Evropě i ve světě (československý *Řád Bílého lva* nevyjímaje), nýbrž i pro modifikaci mnohých řádů starších.¹⁶⁹ O tom, jak neotřesitelné se pozice *Čestné legie* a legitimita jejího *symbolického kapitálu* staly, nejlépe hovoří ten fakt, že nebyla ani přes svůj zcela zřejmý politický náboj a další zvraty francouzských dějin nikdy zrušena a dodnes patří mezi nejznámější a neprestížnější dekorace Evropy.

4.5 Vyznamenání: medaile jako nejnižší prvek *dekorační kultury*

Až jako poslední se v dekoračních systémech objevila kategorie odměn ve formě nižších vyznamenání: nositelných medailí. Jednalo se, a dodnes jedná, o kovové předměty jednoduchého ražení, obvykle kruhového nebo křížového tvaru. Na rozdíl od řádů se zpravidla nečlení do tříd (nanejvýše do stupňů, odrážejících druh kovu medaile) a už ani zdánlivě

¹⁶³ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 166.

¹⁶⁴ BLAHOŠ, Jaroslav. *Čestná legie: od Napoleona do 21. století*. Triton: Praha, 2015, s. 24.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 24.

¹⁶⁶ Např. markýz de La Fayette si od Napoleona odmítl jakoukoliv třídu *Čestné legie* převzít. In: GRAUS, Igor. *Pro Virtute*, cit. dílo, s. 168.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ BLAHOŠ, Jaroslav. *Čestná legie*, cit. dílo, s. 24.

¹⁶⁹ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 9.

nepředstírají, že jsou vnějším odznakem příslušnosti k jakékoliv elitní organizované skupině – což zřizovatelé moderních záslužných řádů ještě s oblibou činí. Medaile obsahuje za všech okolností sama v sobě hodnotu odměny „za skutek dokonáný v minulosti a autorita, která ji uděluje, nevyžaduje příslib budoucích povinností: služba byla vykonána, byla odměněna – a je konec.“¹⁷⁰

Zdánlivě jsou dějiny medailí staré srovnatelně jako dějiny laických rytířských řádů. Ve formě nenositelných bronzových, stříbrných či zlatých plaket nebo medailonů bez závěsu nebo stuhy byly totiž ve vyšších patrech evropské společnosti přítomné již od samého počátku raného novověku (v dynastiích se obvykle darovaly u příležitosti sňatků, jubileí, narození nebo pohřbů; v armádách se rozdávaly mezi důstojnictvo a šlechtu po vítězných bitvách atp.), neodpovídaly však svou podobou, funkcí a cílovou skupinou ani zdaleka pozdějšímu užití. Jednalo se o čistě upomínková umělecká díla, která plnila formální a propagační funkci; obvykle bez jakéhokoliv panovnického výnosu o založení nebo jakékoliv opory v zákoně. Stejně jako příbuzná kategorie korunovačních žetonů (jež byly během korunovacích ve formě mincí rozhazovány mezi poddané)¹⁷¹ je řazení **nenositelných** medailí do pole zájmu faleristiky už z podstaty věci problematické. Časová linie evoluce medailí je navíc z pohledu faleristiky beznadějně rozostřena a neohraničena, protože si mnozí recipienti tyto nenositelné medailony z touhy po uznání upravovali a posléze viditelně nosili jako dekorace.¹⁷²

Institucionalizované **nositelné** medaile ve formě skutečných dekorací se masově objevovaly překvapivě pozdě, až v poslední třetině 18. století, a jejich kolébkou byla opět armáda. První dekorace, již s plošnou platností pro celou monarchii, se např. v habsburské říši objevily v době vlády Josefa II. (tzv. *Čestná a záslužná medaile* nebo *Medaile za statečnost*).¹⁷³ Plný rozvoj zaznamenaly přesto až v napoleonských válkách.

V literatuře se tak pozdní etablování nižších forem vyznamenání vysvětluje několika způsoby. Jeden na vyznamenání opět pohlíží jako na pouhý produkt chladné racionalizace modernizujících se armád (medailemi se kopíroval předchozí úspěch záslužných řádů, jen v širších společenských vrstvách; medaile pořizené za minimální vstupní náklady mohly mít

¹⁷⁰ GRAUS, Igor. *Pro Virtute et Merito*. VEDA: Bratislava, 2017, s. 395.

¹⁷¹ NOVÁK, Emil. *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918* [5 sv.]. Vedita: Štítý, 1991–1997.

¹⁷² ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Orders up to 1918* [sv. 1]. Verlag Militaria: Wien, 2017, s. 15.

¹⁷³ KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023, s. 169 a 175.

velký a okamžitý účinek na morálku a koordinaci masové organizace), druhý spíše jako na „náhradu ušlého zisku“, o který začali moderní vojáci přicházet. Co je tím myšleno?

Obvykle se zapomíná na to, že mezi klasické formy pozitivní motivace prostých předmoderních vojáků (vedle povyšování do vyšší hodnosti nebo do šlechtického stavu) patřilo válečné rabování, kterým šlo získat kořist a tu následně materiálně nebo finančně zužitkovat. Může se zdát překvapivé, že měly rabovací akce zpravidla přísně kontrolované mantinely: důstojnictvo obvykle dovoľovalo svým vojákům nepřátelskou oblast nebo město rabovat pouze po přísně omezenou dobu (klasicky tři dny). Po uplynutí tohoto času se muselo s rabováním přestat a každá krádež navíc byla opět přísně trestána. Potíž byla v tom, že ochota velitelů evropských armád dávat svolení k podobným akcím postupem novověku neustále klesala. Proč? Důvodem, který k takové změně vedl, nebyl jenom ten, že byly armády stále větší a větší, ale i ten, že z té samé příčiny klesala schopnost armád se samostatně vyživit. Řečeno jinými slovy: charakter války se změnil natolik, že se stalo nutností pěstovat korektní vztahy s místním obyvatelstvem, které neslo velkou část zodpovědnosti za zásobování vojska.¹⁷⁴ Někteří badatelé si všimli, že se tento proces časově kryl se zakládáním prvních vyznamenání ve formě nositelných medailí, z čehož vyvodili hypotézu, že se jednalo o zamýšlenou náhražku nemateriálního *uznání* za ušlou materiální kořist. Jejich tezi by podporoval ten fakt, že právě za panování Josefa II. (jenž prvně vyznamenání do armády zavedl), Leopolda II. a pak Františka se charakter rakouské armády dynamicky měnil: z menší verbované organizace se stávala organizace konskripční, a nakonec v době napoleonských válek masově odvodová.¹⁷⁵

Skutečnost, že se nástroj nižších vyznamenání nejen udržel, ale také dalece diverzifikoval a rozšířil do armád prakticky celého světa, napovídá, že efektivně naplnil svoji funkci *symbolického kapitálu* v jistém typu nově stanovené společenské smlouvy mezi vojáky a jejich velením. Prostí vojáci brzy zjistili, že má *symbolický kapitál* na rozdíl od *materiální kapitálu* kořisti (která se po přinesení domů rozprodala, zkonsumovala nebo opotřebovala a po krátké době po ní nezbylo ani památky) mnohem širší možnosti užití a lze si jej ve formě nositelných medailí jako důkazů minulého *uznání* udržet dlouhodobě nebo dokonce doživotně. Veterán nesoucí do společnosti své medaile odrážel angažovaný patriotismus, za který byl zjevně ochoten riskovat život; demonstroval konkrétní bojové kompetence, které mu snadno zajišťovaly přednostní postavení před ostatními muži bez podobné životní zkušenosti. Jak bylo

¹⁷⁴ CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 153–154.

¹⁷⁵ ŠEDIVÝ, Ivan – KOLDINSKÁ, Marie. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Lidové Noviny: Praha, 2008, s. 229.

řečeno už ve 2. kapitole, měl *symbolický kapitál* vyznamenání svoji hodnotu i v *polích*, které neměly s válkou (jako jejich zdrojem) pranic společného. Jako jeden příklad za všechny si uvedme scénu z notoricky známého filmu Jana Hřebejka *Pelíšky* (1999), kde se po několika neúspěšných schůzkách učitelka Eva (Eva Holubová) zamiluje do vdovce Krause (Jiří Kodet), který si na schůzku připnul na kabát své druhoválečné dekorace. „*Můžu se vás zeptat, za co máte to vyznamenání?*“ „*Za chrabrost*“, zní Krausova odpověď.¹⁷⁶ Děj filmu nakonec vyústí v jejich sňatek.

Vnitřní dělení nižších vyznamenání (medailí a křížů) není dodnes zcela ustáleno. Ve zkratce se může jednat o dekorace trojího druhu:

- 1) **za výjimečný individuální čin** (např. pruský *Železný kříž* – 1813, britský *Viktorin kříž* – 1856 nebo americká *Medaile cti* – 1861)
- 2) **individuální služební vyznamenání (tzv. *service medals*)**, typicky za konkrétní odsloužená léta (např. rakouský *Odznak pro důstojníky za 50 let služby* – 1849) nebo konkrétní zranění utržené v boji (např. německý *Odznak za zranění 1918*, resp. *1939*)
- 3) **za účast v kolektivně podstoupené kampani (tzv. *campaign medals*)** – taková vyznamenání dostávali obvykle všichni zúčastnění vojáci bez ohledu na hodnost (např. britská *Waterloo Medal* – 1815, *Mezispojenecká vítězná medaile států Dohody* – 1919 nebo německá *Medaile za zimní tažení na východ 1941–1942*).¹⁷⁷

Stejně jako záslužné řády, i vyznamenání se posléze přelila z vojenských zásluh do občanských a dodnes se jedná o zcela elementární nástroj k distribuci státního *uznání* do společnosti i v zemích, které vzhledem ke své minulosti zavrhnou institut vyšších dekorací ve formě řádů, které považují za monarchistický přežitek: roku 1918 vzniklá Rakouská republika, se zřekla institutu řádů a dodnes uděluje výhradně nižší kategorie, které nazývá čestnými odznaky;¹⁷⁸ ve stejném duchu upravilo svoji *dekorační kulturu* i Irsko po získání nezávislosti roku 1922, když se v rámci odmítnutí politických standardů britského impéria zřeklo jeho řádových dekorací a dodnes uděluje pouze medaile;¹⁷⁹ v tomto směru nelze přehlédnout ani

¹⁷⁶ *Pelíšky* [film]. Režie Jan Hřebejk. Česká republika, 1999, 116 min.

¹⁷⁷ CLARK, Samuel. *Distributing Status*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017, s. 189.

¹⁷⁸ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 46.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 22.

Se značnou nevolí je v Irské republice vnímána doposud existující instituce *Řádu sv. Patrika*, založeného roku 1783 britským králem Jiřím III. Mottem tohoto řádu je latinské heslo *Quis separabit?* (v překladu „Kdo nás rozdělí?“), které mělo symbolizovat nerozlučné spojení Spojeného království s Irskem. Po roce 1922 se s udělováním tohoto řádu přestalo a poslední jeho držitelé (mimo královskou rodinu) zemřeli po druhé světové

jeden velký zámořský příklad – i když Spojené státy americké disponují hned několika vysokými dekoracemi, které naplňují velmi věrohodně znaky řádových dekorací,¹⁸⁰ úmyslně a důsledně obcházejí toto označení. Že je důvodem historický resentment totožný s tím irským, není nutné zdůrazňovat.

Z těchto příkladů je patrné, že se nakonec nižší dekorace ve formě vyznamenání a medailí staly užitečným mechanismem – dokonce univerzálnějším nežli samotné záslužné řády. Skutečně jedinou vyspělou zemí, která za posledních více jak 200 let žádná státní vyznamenání ani řády nezavedla, zůstalo Švýcarsko.¹⁸¹

válce. Alžběta II. ani Karel III. však *Řád sv. Patrika* nikdy formálně nezrušili a dodnes je britský panovník jeho nominálním suverénem. In: *The Orders of the Thistle and St Patrick* [audio průvodce]. Vitrína č. 13. At: Tallinn Museum of Orders of Knighthood.

¹⁸⁰ Např. nejvyšší vojenská *Medaile cti*, založená Unií během americké občanské války, nebo civilní *Prezidentská medaile svobody*, designovaná prezidentem J. F. Kennedym roku 1963.

¹⁸¹ FREY, Bruno – GALLUS, Jana. *Honours versus Money: The Economics of Awards*. Oxford: University Press, 2017, s. 14.

5 Habsburská *dekorační kultura* a česká společnost

Poté, co předchozí text osvětlil původ, evoluci a smysl evropské *dekorační kultury* jako takové, je možné se obrátit do habsburské monarchie, resp. do českých zemí samotných, a konečně zmapovat dějinný význam řádů a vyznamenání pro českou společnost. Bylo to totiž evidentně 19. století, které determinovalo její vztah k institutu *dekorační kultury* dávno před prudkými politickými a ideologickými přerovy století dvacátého. Tento vztah nebyl zprvu vyhraněný nebo jednoznačný, vlivem politických a společenských faktorů však nakonec vyústil u nepřehlédnutelné části společnosti v odcizení a ambivalenci, které se do charakteru tohoto vztahu pevně vtesaly a v pozdějších dobách zas a znovu promítaly.

5.1 Český šlechtický kříž 1814

Symbolicky lze předloženou kapitolou navázat přesně tam, kde ta minulá skončila – tedy v napoleonských válkách. Prvopočátky dějin českých vyznamenání se váží právě k nim a k období, kdy jindy přísná ruka Rakouské říše z bezprostředních existenčních příčin upouštěla pomyslné otěže českému patriotismu a národovectví, jejichž hybné síly se nově snažila využít k válečné mobilizaci tuzemského obyvatelstva.¹⁸² Toto uvolnění, charakteristické krátkodobou snahou prezentovat habsburské soustátí jako svazek rovnoprávných národů ve zbrani, nacházelo svůj odraz v mnoha formách a na místech, která byla do daného okamžiku vyhrazena nenárodní rakouské státnosti a německému jazyku. Příznačně hovoříme o době první fáze českého národního obrození. Právě v daný okamžik bylo možné zaslechnout i z oficiálních míst apely na zemské vlastenectví a formující se historické vědomí, které došly v případě rakouských přesvědčovacích praktik k obyvatelům českých zemí tak daleko, že hledaly analogie mezi soudobým českým válečným hrdinstvím a husitskou vojenskou tradicí.¹⁸³

S totožným fenoménem souvisel patrně i vznik *České šlechtické gardy*, jiným termínem *Noblegardy*, činné mezi lety 1813 a 1814. Jako osobní garda rakouského císaře Františka I. byla rekrutována přiznaně a výlučně z řad šlechty usedlé v českých zemích a doprovázela císaře na zahraničních cestách v závěru napoleonských válek.¹⁸⁴ Když nakonec dospěl císař na jaře 1814 s *Českou šlechtickou gardou* až do Paříže, rozhodl se nejspíše na popud nejvyššího komořího

¹⁸² ŠEDIVÝ, Ivan – KOLDINSKÁ, Marie. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Lidové Noviny: Praha, 2008, s. 228.

¹⁸³ RAK, Jiří. *Napoleonské války a počátky národního obrození*. In: *Napoleonské války a historická paměť*. Muzeum brněnska: Brno, 2005, s. 199.

¹⁸⁴ MĚŘIČKA, Václav. *Český šlechtický kříž z roku 1814*. Československá společnost přátel drobné plastiky, Praha, 1964, s. 3.

Rudolfa hraběte Wrbný¹⁸⁵ symbolicky stvrdit vítězství nad Napoleonem i oficiálním rozhodnutím, kterým 3. května 1814 pro 38 přítomných gardistů založil jednorázové záslužné vyznamenání, vytvořené výlučně pro danou příležitost. Obdrželo název *Český šlechtický kříž*¹⁸⁶ a jako první (a nakonec vůbec jediné) bylo založeno jménem českého krále a neslo zcela přiznané české zemské symboly a barvy, ostatně věrně heraldické předloze: zlatý maltézský kříž byl pokryt granátově rudým smaltem, na jeho líci byl v kruhovém medailonu vyobrazen dvouocasý bílý lev, na rubu pak vyveden ručně psaný latinský nápis, znějící v překladu: „*Českým šlechticům, věrným tělesným strážcům, za francouzské války, císař František, 1814.*“¹⁸⁷

Obr. 12: *Český šlechtický kříž 1814,* první záslužná dekorace českých dějin.

Vzhledem ke svému historickému prvenství a mimořádné vzácnosti, která je důvodem značné pozornosti (dodnes se dochovala jen hrstka exemplářů tohoto vyznamenání),¹⁸⁸ se jedná o dekoraci mezi českými faleristy velice proslulou. Ve své době představovala však zcela zanedbatelnou epizodu *uznání* vůči české zemské šlechtě. I vzhledem k jednorázovému charakteru byla životnost tohoto vyznamenání ve veřejném prostoru předběrné monarchie velmi omezená a nijak nepřesáhla dožitý věk dekorovaných šlechticů. Svůj skutečný historický význam získal *Český šlechtický kříž* až v procesu zakládání *Řádu Bílého lva* o více jak sto let později, což je ale tématem až následující kapitoly.

¹⁸⁵ KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023, s. 212.

¹⁸⁶ V originále *Böhmisches Adelskreuz*.

¹⁸⁷ ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Official Decorations – Part II*. [sv. 2]. Verlag Militaria: Wien, 2017, s. 122–125.

¹⁸⁸ JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Český šlechtický kříž z roku 1814 – dochované exempláře*. In: SIGNUM, VI. řada, 8/2014. Klub faleristů: Brno, 2014, s. 361–365.

Žádné podobné faleristické výstřednosti se v českých zemích za dobu existence monarchie již neopakovaly. Počínaje nástupem knížete Metternicha na post ministra zahraničních věcí a posléze ministerského předsedy se začala tolerance k autonomním prvkům částí habsburské monarchie opět vytrácet a tento proces se ve dvacátých a třicátých letech 19. století dále utužoval.¹⁸⁹ Nemálo k tomu přispěly i zásahy Svaté aliance vůči doznívajícímu revolučnímu kvasu v celé Evropě, z nichž bylo zřejmé, jak výrazný podíl na destabilizaci situace měl vzrůstající faktor nacionalismu.

5.2 Dekorační systém habsburské monarchie

Podtrhnout je třeba bezprostřednost, s níž se v rakouské řádové kultuře odrážely dějiny samotného soustátí – a to především dějiny jeho krizí. Vždyť lze bez nadsázky vysvětlit založení *Vojenského řádu Marie Terezie* v roce 1757 jako přímou odpověď na pruskou vojenskou agresi,¹⁹⁰ založení *Královského uherského řádu sv. Štěpána* v roce 1764 jako poctu a důkaz vděčnosti Habsburků vůči Uhrám, bez jejichž podpory by patrně nebyli schopni vládu v ostatních dědičných zemích udržet,¹⁹¹ a vznik *Rakouského císařského řádu Leopolda* v roce 1808 jako první pokus o celoříšský všeobecně záslužný řád v prostředí měnící se revoluční Evropy.¹⁹² *Rakouský císařský řád železné koruny*, vzniklý roku 1816, byl zase pomyslným nechtěným dědictvím po Napoleonovi a jeho projektu Italského království (1805-1814).¹⁹³ A naposled roku 1849 založený *Rakouský císařský řád Františka Josefa* byl bezprostřední

¹⁸⁹ RAK, Jiří. *Napoleonské války a počátky národního obrození*. In: *Napoleonské války a historická paměť*. Muzeum brněnska: Brno, 2005, s. 204–205.

¹⁹⁰ Založení rakouského řádu, který by přímo konkuroval pruskému řádu *Pour le Mérite*, bylo iniciováno po vítězné bitvě u Kolína, v níž Rakušané Prusy rozhodujícím způsobem porazili. In: MĚŘIČKA, Václav. *Řád Marie-Terezie*. Klub pro českou heraldiku a genealogii: Praha, 1990, s. 29–31.

¹⁹¹ *Královský uherský řád sv. Štěpána* byl oficiálně založen u příležitosti korunovace Josefa II. na uherského krále. Již současníci si stěžovali na neobvykle zemský, posléze až národní charakter čistě uherského řádu. In: ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Orders up to 1918 – Part I*. [sv. 1]. Verlag Militaria: Wien, 2017, s. 300–304.

¹⁹² KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023, s. 105.

¹⁹³ Na rozdíl od ostatních řádů bývalých napoleonských satelitů (jako byl např. holandský *Řád sjednocení*, *Královský řád Španělska* nebo *Řád Vestfálské koruny*) nemohl být *Řád železné koruny* bývalého Italského království Habsburky pomyslně smeten do propadliště dějin, ačkoliv území Lombardska a Benátska po roce 1814 opět ovládli. *Řád železné koruny* byl totiž nadále považován za legitimní a nositelný v části Evropy, především v restaurované bourbonské Francii, a byl proto místo zrušení transformován a implementován do rakouského dekoračního systému. In: ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Orders up to 1918 – Part I*. [sv. 2]. Verlag Militaria: Wien, 2017, s. 149.

Obr. 13: Kompletní sada nejběžnější III. třídy každého habsburského záslužného řádu: v horní řadě uprostřed *Vojenský řád Marie Terezie* (1757), vlevo *Královský uherský řád sv. Štěpána* (1764), vpravo *Rakouský císařský řád Leopolda* (1808); v dolní řadě vlevo *Rakouský císařský řád železné koruny* (1816) a vpravo *Rakouský císařský řád Františka Josefa* (1849).

odpovědí na revoluční rok 1848 – vytvořen byl jako *symbolický kapitál* pro ne-šlechtický třetí stav. Ochuzen byl o některé ceremoniální prvky a nebylo možné skrze jeho udělení vstoupit do šlechtického stavu.¹⁹⁴

Spolu s již výše pospaným nejvyšším dynastickým *Řádem zlatého rouna* tvořila tato pětice řádů páteř rakouského dekoračního systému, který zůstal nezměněn až do rozkladu monarchie v roce 1918. Jednalo se o systém, který byl i na poměry dané doby velmi konzervativní a setrvačný. Postupem 19. století si vypěstoval charakterové rysy, které se stávaly stále více anachronickými a problematickými:

- 1) Jednalo se o řády stále ještě náležející koruně, resp. panovníkovi jako hlavě státu, nikoliv státu samotnému (v čemž můžeme poznat residuum po raně novověkých světských řádech). Nešlo přitom jen o prázdnou definici, značící jakousi formální příslušnost. Návrhy na dekorování jednotlivých osob předkládali sice členové vlády, místodržící nebo další vysocí činitelé, avšak role rakouského císaře zůstala v úředním procesu potvrzování těchto návrhů zcela klíčová až do konce monarchie. Ačkoliv počet návrhů rostl zejména po roce 1848 zcela neúměrně, považoval František Josef I. řády nadále za svou výhradní doménu a – přesně v souladu se svou legendární vášní pro byrokracii – trval na přímé osobní participaci. Občasné snahy některých ministerských předsedů císaři odlehčit a agendu převzít vyšly vždy naprázdno,¹⁹⁵ císař názor nikdy nezměnil. „*Jen ty řády a další vyznamenání mi musíte nechat*“, svěřil se údajně při podobné příležitosti ministerskému předsedovi Koerberovi.¹⁹⁶ Jak zdůraznil někdejší ředitel císařovy kabinetní kanceláře Franz Schiessl von Perstorff ve své pozdější vzpomínce, „*zní až neuvěřitelně, že monarcha podepisoval všechny řádové dekrety vlastnoručně*“ a až v nejvyšším věku svolil s ubývajícími silami k tomu, „*aby byl*

¹⁹⁴ VYSKOČIL, Aleš. „*Wir Franz Joseph der Erste haben Uns bewogen gefunden, Unseren lieben Getreuen zum Ritter Unseres Franz Joseph-Ordens zu ernennen*“ aneb *Vyznamenání a řády úředníků jeho veličenstva*. In: Slovácko, Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí 47/2005, s. 206.

¹⁹⁵ Spíše než o starost o přepracování starého císaře šlo o snahu ovládnout jeden z dalších nástrojů vlivové politiky, který by pod taktovkou předsedů vlády podlehl nejspíše ještě masivnější inflaci. Pramenně jsou např. podloženy otevřeně přiznané plány ministerského předsedy Ernesta von Koerbera prodávat šlechtické tituly a řády za významnější finanční injekce do státní pokladny. In: FRIEDJUNG, Heinrich. *Geschichte in Gesprächen: Aufzeichnungen 1898–1919*. [sv. II] Böhlau: Wien, 1997, s. 155–156.

Koerber byl kupříkladu připraven nabídnout *Řád železné koruny* komukoliv, kdo poskytne 60 000 Korun na stavbu školy ve vídeňské čtvrti Ottakring. In: HANISCH, Michael. *75 Jahre aus bewegter Zeit: Lebenserinnerungen eines österreichischen Staatsmannes*. Wien: Böhlau, 1978, s. 120.

¹⁹⁶ KLEČANSKÝ, Martin. *Český ministr ve Vídni*. Academia – MÚA: Praha, 2017, s. 177–180.

*císařský podpis na dekrety tištěn ve faksimile.*¹⁹⁷ Bylo-li to v jeho silách, rozvažoval František Josef I. každý případ jednotlivě a pokud se mu kandidát nezdál dostatečně zasloužilý, odkládal jeho návrh ad acta.¹⁹⁸

- 2) Rakouské císařské řády podlely postupem 19. století značnému formalismu. Jejich *dekorační kultura* se stala součástí mnohem rozsáhlejší a jemnější pavučiny nepsaných pravidel vertikální společenské hierarchie, jež odrážela jak tradici a uzavřenost správního systému, tak i obvyklé dvorské intriky. Nejpozději od poslední reformy hodnostních tříd ve státní správě, která proběhla v roce 1873,¹⁹⁹ byla každá jednotlivá platová třída státní správy, soudnictví, církve nebo důstojnická hodnost v armádě spojena s konkrétními výhodami – takovými byly např. nárok na penzi, zisk čestného titulu (jako byl *dvorní* či *tajný rada*) nebo zisk šlechtického titulu. Ačkoliv se v žádném ohledu nejednalo o psaná pravidla ukotvená ve statutech jednotlivých záslužných řádů, byla třída každého řádu vždy spřažena s konkrétním stupněm služební hierarchie vyššího státního úřednictva.²⁰⁰ To mělo za následek značnou formalizaci, až automatizaci dekoračního procesu (pro zisk řádu stačilo, aby člověk na dané pracovní pozici zůstal po minimální, konkrétně vymezený čas, resp. aby dosáhl konkrétního věku), ze které řády vystupovaly pouze za delikátních okolností.²⁰¹

¹⁹⁷ SCHIESSL, Franz. *Der Monarch und seine Kabinettkanzlei*. In: STEINITZ, Eduard (ed.): *Erinnerungen an Franz Joseph I.: Kaiser von Österreich, apostolischer König von Ungarn*. Verlag für Kulturpolitik: Berlin, 1931, s. 369–370.

¹⁹⁸ KLEČANSKÝ, Martin. *Český ministr ve Vídni*. Academia – MÚA: Praha, 2017, s. 177–180.

¹⁹⁹ VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*. Historický ústav AVČR: Praha, 2009, s. 102.

²⁰⁰ Odklon od nepsanosti těchto pravidel nastal patně jen za působení ministerského předsedy Eduarda Taafeho, který měl mimořádnou zálibu v jejich konkretizaci. Tak bylo možné k jeho vládě dohledat informace, že mohli pouze úředníci 8. a vyšší platové třídy obdržet řád. Jejich podřízení dostávali zlaté *Záslužné kříže* a zase kategorie jejich podřízených stříbrné *Záslužné kříže*. Ostatní kategorie lidí ze státní správy byly k řádům kvalifikovány dle úřednické třídy, která jim „paralelně“ odpovídala: faráři byli v 10., preláti v 6./7., advokáti v 7., majitelé průmyslových podniků v 9., skuteční fabrikanti v 8., velkopřemyslníci a velkostatkáři v 6./7. (na rozdíl od držitelů fideikomisu z řad staré šlechty). In: KIELMANSEGG, Erich. *Kaiserhaus, Staatsmänner und Politiker*. Oldenbourg Verlag: Wien – München, 1966, s. 241–242.

²⁰¹ Udělení řád se mohl stát formou „bolestného“ pro úředníka, který byl v kariérním postupu přeskóčen mladším kolegou. Nebo mohl být formou „poděkování“ stárnoucímu úředníkovi, který chtěl již odejít do důchodu, byl však nadřazeným přemluven, aby zůstal. Nebo se mohlo jednat o platební jednotku politického kompromisu ve smyslu „něco za něco“. Je doložen případ, kdy v politické dohodě místopředseda Coudenhove s mladočechy směňoval povolání jejich stranického reprezentanta do vlivné pozice výměnou za to, že budou souhlasit s vyznamenáním dvou jeho politických sympatizantů.“ In: KLEČANSKÝ, Martin. *Český ministr*, cit. dílo, s. 122–123 a 128.

3) U většiny rakouských řádů došlo postupem 19. století k výrazné inflaci, která hluboce poškodila jejich dekorační *symbolický kapitál* v očích obyvatelstva. Statuta těchto řádů byla z drtivé většiny navržena ještě v předvečer průmyslové revoluce a souvisejících společenských a demografických změn. Císařská kancelář však nepřistoupila k jejich zásadní aktualizaci a nikdy je tak na tyto změny neadaptovala. Například na tu skutečnost, že byla těmito statuty většina řádových společenstev omezena na pouhých 100 osob²⁰² a že se původně nepočítalo s tím, že by řády získávali ne-šlechtici ve větším počtu, nebyl již v praxi po většinu 19. století brán zřetel. Snaha staré šlechty a císařského dvora o to, aby si k sobě připoutaly nedostatečně placené byrokraty²⁰³ a dravé průmyslové elity (stejně jako *touha po uznání* těchto ne-šlechticů), vedly k nezřízené inflaci počt skládaných v podobě šlechtických nebo čestných titulů a dekorací. Tato tendence se po roce 1848 dále urychlovala a nakonec zbytněla agenda některých řádů do té míry, že je dnes i přes relativně dobře dochované písemné prameny skoro nemožné dobrat se toho, kolik osob nakonec konkrétní řád vlastně obdrželo.²⁰⁴ Situaci, ve kterou takový přístup vyústil, výstižně shrnuje rčení tehdejší doby: „*Každý průmyslník má vodní elektrárnu, ochranné clo a Železnou korunu.*“²⁰⁵ Pro pochopení škody, které tato inflační tendence napáchala, je třeba zdůraznit, že „*přestože titul neznamenal příslušnost k exkluzivnímu aristokratickému klubu, ale spíše symbolickou vstupenku do této přísně hierarchizované společnosti, většina obyvatelstva mezi ‚novým‘ baronem a členem starého rodu žádné rozdíly neviděla.*“²⁰⁶ To byla situace krajně protivná především staré rodové šlechtě, ne však tolik liberálním předlitavským vládám 60. a pak zejména 70. let 19. století, za jejichž působení tento vývoj do značné

²⁰² ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Orders up to 1918 – Part I.* [sv. 2]. Verlag Militaria: Wien, 2017, s. 148.

²⁰³ V historické literatuře k tématu je možné narazit na popis sociálního fenoménu, který zde byl popsán již v kapitole metodologie: průměrný člověk je ochoten vyměnit vyšší příjem za vyšší postavení. „*Vyznamenání je možné vnímat také jako formu duševní saturace hmotně nespokojených státních zaměstnanců. Ocenění, zamýšlenému jako projev pseudonobilitace úřednického stavu, však jeho hypertrofický charakter v očích mnohých současníků uškodil.*“ In: VYSKOČIL, Aleš. „*Wir Franz Joseph der Erste haben Uns bewogen gefunden, Unseren lieben Getreuen zum Ritter Unseres Franz Joseph-Ordens zu ernennen*“ aneb *Vyznamenání a řády úředníků jeho veličenstva.* Slovácko, Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí 47/2005, s. 209.

²⁰⁴ ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg, cit. dílo – *Part I.* [sv. 2], s. 291.

²⁰⁵ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství.* Agentura Pankrác: Praha, 2006, s. 141.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 140.

míry kulminoval.²⁰⁷ Po konci éry liberálních vlád nastalo vhodné okno příležitosti k podniknutí konzervativních protitahů, které se s posvěcením před- i zalitavské vlády zhmotnily v císařském nařízení z 5. srpna 1884, které rušilo tzv. nobilitační paragrafy císařských řádů (s výjimkou *Vojenského řádu Mari Terezie*) a s nimi i možnost získat skrze udělený řád šlechtický titul.²⁰⁸ „Rok 1884 znamenal zásadní přelom ve vývoji rakouské šlechtické obce, přinesl však zánik tradiční podoby záslužných řádů, kterou v polovině 18. století stvořil absolutistický stát. Cílem odměňování zasloužilých osob již nebylo vytvoření nové, loajální šlechtické elity, ale pouze a jedině symbolické ocenění prostřednictvím konkrétního vyznamenání.“²⁰⁹ V následujícím období byl tímto nařízením zapříčiněn drastický úbytek neurozených osob, které se domohly šlechtických titulů. Na mínění veřejnosti to však už nemělo výrazný vliv – na šlechtictví pohlížela se stále vzrůstající měrou jako na anachronizmus.²¹⁰

Obr. 14: Po roce 1849 vznikla spolu s *Řádem Františka Josefa* i zcela nová kategorie nižších záslužných dekorací. Vpravo: *Vojenský záslužný kříž* pro armádu; vlevo: čtyři stupně tzv. *Záslužného kříže* (konkrétně *Zlatý* a *Stříbrný*, vždy s korunkou a bez korunky) pro střední třídu civilních státních zaměstnanců, kteří obvykle nedosahovali na císařské řády.

²⁰⁷ Liberální vlády měly hlavní voličský elektorát v řadách městské buržoazie, proti jejichž touze po nobilitacích odmítali a nemohli zakročít. In: ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum*. Agentura Pankrác: Praha, 2017, s. 35.

²⁰⁸ ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Orders up to 1918 – Part I*. [sv. 1]. Verlag Militaria: Wien, 2017, s. 14.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas*, cit. dílo, s. 47.

K této soustavě císařských řádů si pro doplnění obrazu musíme připočíst ještě nepřehlednou soustavu níže postavených vyznamenání, která byla na rozdíl od vysokých řádů vyhrazena pouze státním zaměstnancům – ať už úředníkům, vojákům nebo personálu dvora. Nepřehledný zástup tzv. *Civilních čestných* a *Civilních záslužných medailí* byl roku 1850 císařem Františkem Josefem I. plošně zrušen a nahrazen *Řádem Františka Josefa* a jemu podřízeným (civilním) *Záslužným křížem* o čtyřech stupních.²¹¹ Armáda obdržela paralelně k němu svůj *Vojenský záslužný kříž* již roku 1849.²¹² Tato vyznamenání byla později doplňována o další typy (např. za dlouhou službu), resp. dalšími třídami a stupni. Mezi vůbec nejběžnější nižší dekorace patřily tzv. *Jubilejní medaile 1898* a *Jubilejní kříž 1908*, které obdržel u příležitosti 50., resp. 60. jubilea císařovy vlády každý úředník habsburské monarchie, který byl ve službě alespoň tři, resp. alespoň deset let.²¹³ Jejich počet lze tak odhadnout na několik milionů.²¹⁴ I takoveto běžné medaile byly státními zaměstnanci ochotně přijímány a frekventovaně, ba každodenně, nošeny, jak často dokládají dobové fotografie. „*Neboť úředníkovi poskytovaly určitou míru společenské platnosti, úrovně a stálosti; jednalo se o symboly zvláštního vztahu důvěry, v němž se ocitl spolu se státem, a představoval prvek vyvažující nikdy opravdu dostatečnou výsluhu, která už tehdy svou výší vhněla nižší a střední úřednictvo do velkých výzev a strádání.*“²¹⁵

Vytváření dalších dekorací urychlila první světová válka, která exponenciálně zvýšila jejich distribuci do společnosti. Na závěr je třeba podotknout, že pro pozdní prvoválečnou rakousko-uherskou *dekorační kulturu* byla charakteristická její militarizace – tedy postupné uvolňování dříve striktně civilních řádů a vyznamenání pro odměňování vojenských zásluh. Tento proces se dotkl např. *Řádu Leopoldova*,²¹⁶ tak ale i *Řádu železné koruny*²¹⁷ nebo *Řádu Františka Josefa*,²¹⁸ které mohly být nově udělovány „s mečí“ po modifikaci příslušných stanov.

²¹¹ ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Orders up to 1918 – Part II.* [sv. 2]. Verlag Militaria: Wien, 2017, s. 45.

²¹² KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie.* Elka Press: Praha, 2023, s. 233.

²¹³ VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty.* Historický ústav AVČR: Praha, 2009, s. 135.

²¹⁴ KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády*, cit. dílo, s. 262.

²¹⁵ SIEGHART, Rudolf. *Die letzten Jahrzehnte einer Grossmacht: Menschen, Völker, Probleme des Habsburger-Reichs.* Ullstein Verlag: Berlin, 1932, s. 265.

²¹⁶ ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders* [sv. 2], cit. dílo, s. 16.

²¹⁷ Tamtéž, s. 160.

²¹⁸ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství.* Agentura Pankrác: Praha, 2006, s. 132.

Obr. 15: Averz a reverz bronzových dekorací *Jubilejní medaile 1898* a *Jubilejního kříže 1908*. U příležitosti 50. a 60. výročí panování Františka Josefa I. je obdržely miliony státních zaměstnanců.

5.3 Dekorování představitelů české společnosti

Upřeme konečně svoji pozornost i k české společnosti, jež byla (s výjimkou hrstky starých šlechtických rodů nebo válečných veteránů) až do 19. století prakticky nedotčena habsburskými dekoracemi. Ba co více – kromě tzv. *Českého šlechtického kříže* by mezi vyznamenáními těžko hledala prvky, se kterými by se mohla blíže identifikovat. Postupem 19. století bylo stále více evidentní, že na nápravu těchto poměrů je v kulisách národního obrození už pozdě. Z pramenů vysvítá, že ta část tuzemského obyvatelstva, která se průběhem 19. století již otevřeně přihlašovala k formujícímu se českému národu, často pohlížela na Vídeň a Habsburky s pocitem odbojných plebejců,²¹⁹ kteří neměli o podobné pocty valný zájem.

Toto odcizení přitom nepramenilo pouze z té skutečnosti, že byly vysoké řády zcela nedostupnou a nižší vyznamenání pak jen obtížně dosažitelnou formou *uznání*. Rakouský systém řádů a vyznamenání nebyl z principu postaven na žádné hmatatelné národnostní diskriminaci,²²⁰ přesto s ní ale souvisel. Klíčovým faktorem se stala striktně prosazovaná nenárodnost, resp. nad-národnost státní byrokracie a armády.²²¹ Tento faktor na jednu stranu efektivně stabilizoval základní funkce soustátí, které bylo až do svého rozpadu synonymem pro ne zcela harmonickou mozaiku národů. Na stranu druhou zákonitě nemohly (či nechtěly)

²¹⁹ ŠEDIVÝ, Ivan. *T.G.M.: k mytologii první československé republiky*. Lidové Noviny: Praha, 2022, s. 15.

²²⁰ KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023, s. 127–128.

²²¹ SIEGHART, Rudolf. *Die letzten Jahrzehnte einer Grossmacht: Menschen, Völker, Probleme des Habsburger-Reichs*. Ullstein Verlag: Berlin, 1932, s. 267.

v takovémto byrokratickém systému pracovat osoby, které nebyly s to svoji národní příslušnost buď zcela ignorovat nebo se alespoň střežit její přílišné prezentace. Automaticky tím byla ze správy českých zemí – a ruku v ruce s tím i z *dekorační kultury* – vyloučena ta část vznikající české inteligence, která měla výrazný podíl na tvorbě národního uvědomění. Pokud by nebyla národní angažovanost těchto osob trnem v oku přímým nadřízeným, byla zde ještě jedna pojistka před tím, než se návrh jejich dekorování dostal na místodržitelský nebo císařský stůl – totiž hlášení z pera zemského policejního ředitelství. To muselo být ke každému návrhu na udělení řádu přiloženo a velmi přesně odráželo politický a morální profil kandidáta.²²² Zde nám tedy ze situace vyplývá jeden z hlavních možných faktorů despektu české společnosti vůči habsburským dekoracím – tento despekt nemusel pramenit ani tak v dekoracích samotných, jako spíše z režimní angažovanosti a národní netečnosti úřednictva, jež tyto dekorace nejčastěji a ve velkých počtech získávalo. Tento moment byl o to silnější, uvědomíme-li si, že bylo úřednické povolání do 80. let 19. století (kdy začalo novopečené česko-jazyčné vysoké školství chrlit své první absolventy) doménou zejména německy mluvícího obyvatelstva českých zemí.²²³ Proto v téže době nacházíme i ve vyšších patrech české politiky velmi hrubé narážky na to, že jsou německy mluvící představitelé státní správy a samosprávy císařskými řády dekorováni přičinně „*pod nynější vládou a po němčourských výstupech poslední doby*.“²²⁴ Cejch proněmecké loajality k rakouskému státu na vyznamenaných osobách prokazatelně ulpíval a často je zřetelný v dobové kritice a karikaturách.

Obr. 16: Dobová česká karikatura z *Humoristických listů*, přirovnávající se slovy „*Styd' se, Fricku! Tamhle ten už má metál a ty ještě ne!*“ tehdejší vyznamenání ke známce na krku panského psa (1874).

²²² KLEČANSKÝ, Martin. *Český ministr ve Vídni*. Academia – MÚA: Praha, 2017, s. 103.

²²³ VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*. Historický ústav AVČR: Praha, 2009, s. 47.

²²⁴ Citát z korespondence moravského politika Aloise Pražáka, kterým komentoval dekorování starosty města Kroměříže, Dr. Benesche, *Řádem Františka Josefa* v květnu 1881. In: KAMENÍČEK, František (ed.). *Paměti a listář D^{ra} Aloise Pražáka*. [sv. 2] Česká akademie věd a umění: Praha, 1927, s. 283.

Potrefné znaky pro inspektory naší veleobce.

Dovolují si tímto ponavrhnout „Šipy“:

Obr. 17: Reakce periodika Šipy – satyricko-politického obrazového týdeníku pro lid na záměr pražské samosprávy zavést služební odznaky pro své zaměstnance (1901).

Zdrženlivost rakouské správy k českým národovcům se však u dekorací nevyčerpávala posuzováním toho, zda jsou hodni vyznamenání na domácí půdě. Výmluvným příkladem je hlášení Pražského policejního ředitelství vyhotovené na českou delegaci, která se roku 1867 účastnila etnografické výstavy v Moskvě (a při totožné příležitosti se snažila prohloubit české zahraničně-politické konexe do carského Ruska).²²⁵ Toto hlášení přesně vyjmenovává, že byla v Rusku „*městskému archiváři [Karlů Jaromíru] Erbenovi udělena velká stříbrná, muzejnímu knihovníkovi [Antonínu Jaroslavu] Vrtátkovi a Dr. Juliu Grégrovi malá stříbrná, a nakonec dvornímu fotografu Friedrichovi z Prahy, starostovi z Nového Města nad Metují a P.K. Hájkovi z Domažlic udělena velká bronzová medaile.*“²²⁶ Lze tedy konstatovat, že ačkoliv se rakouská správa obvykle zdráhala tyto osoby za jejich společenské aktivity odměňovat, velmi obezřetně sledovala, kde v cizině takovýto *symbolický kapitál* akumulují. Nepochybovala o tom, že se jedná o *kapitál* v danou dobu na českém veřejném poli dobře využitelný.

Takovýto stav věcí však neznamenal, že byly habsburské dekorace odpírány všem českým veřejně činným osobnostem jako takovým. Ve věci panuje velmi hmatatelná dvousečnost, která vede kdesi na rozhraní mezi kulturním a hospodářským životem tehdejší české společnosti na straně jedné a životem politickým na straně druhé.

Mezi lety 1848-1918 byla v českých zemích rakouskými císařskými řády dekorována celá řada průmyslníků (Vojtěch Lanna, Emil Škoda či František Křižík), výtvarných umělců (Josef Václav Myslbek, Vojtěch Hynais či Alfons Mucha), hudebníků (Antonín Dvořák nebo Josef Suk) nebo osobností ze všech koutů české vědy (František Palacký, Gregor Johann Mendel nebo Jaroslav Goll). Oproti očekávání šlo přitom v pramenech jen výjimečně narazit na to, že by byly tyto osoby v tuzemsku za přijímání podobných poct veřejně kritizovány. Pokud tomu tak bylo, stalo se tak ve vybraných případech často až po pádu monarchie: dobře podchycen je např. veřejný výpad Zdeňka Nejedlého na Josefa Suka z konce listopadu 1918 – právě kvůli jeho předchozím rakouským vyznamenáním.²²⁷

Tuto zdánlivě zarážející netečnost lze snad vysvětlit tím, že císařské řády v tehdejší kultuře a vědě do jisté míry suplovaly jiné formy kulturních ocenění. Ve druhé polovině 19. století existoval sice v českém prostředí jistý počet literárních, divadelních nebo

²²⁵ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Nakladatelství Svoboda: Praha, 1982, s. 227–228.

²²⁶ *Poznámka o udělení vyznamenání a cen Císařskou ruskou vědeckou a národopisnou společností v Moskvě českým osobnostem* (16. března 1869). OestA/HHStA – fond Informationsbüro Min. des Äußern (1869) – k. 14 – fol. 518.

²²⁷ HÁLEK, Jan – MOSKOVIČ, Boris. *Fenoménu Maffie: český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století*. Academia – MÚA AVČR: Praha, 2017, s. 108–113.

uměleckých cen (financovaných např. *Maticí českou*, *Českou akademií*, soukromými mecenáši nebo dokonce státem), tyto ceny měly však odlišný charakter od cen pozdějších: jednalo se téměř výhradně o holou finanční podporu (ve formě odměn, stipendií nebo důchodů),²²⁸ která sice mohla oceněné osoby vyvést z finanční tísně nebo životní nouze, nemohla jim však ještě poskytnout solidní podklad společenského *uznání*. Právě s ohledem na nedovyvinutý charakter kulturních cen mohly ještě v průběhu 19. století císařské řády a vyznamenání v očích českého obyvatelstva vystupovat ze své státní, potažmo politické úlohy, a stávat se jednou z mála viditelných forem *uznání* na kulturním poli se schopností amplifikovat povědomí o české kultuře, historii i národu doma i v zahraničí. „*Vyznamenání to českému umělci a českému umění jest úkazem radostným, že nejen v cizině, ale také v Rakousku oceňují již spravedlivě, co jste krásného vytvořil v umění,*“ napsala kupříkladu spisovatelka Marie Červinková-Riegerová Antonínu Dvořákovi v reakci na jeho vyznamenání *Řádem železné koruny*.²²⁹

Pravý opak, jinými slovy nejvyšší citlivost na udělování habsburských poct všeho druhu (tedy dekorací, ale i čestných či šlechtických titulů) nacházíme v dobové české politice. Dobře zmapován je případ Františka Ladislava Riegera. Roku 1881 jej císař za výrazný podíl na založení Národního divadla v Praze odměnil *Řádem železné koruny* II. třídy. Rieger byl postaven před vážné dilema, zda má panovníka požádat ještě o titul barona, na který měl díky řádu formální nárok.²³⁰ Věc přerostla do otevřeného sporu, nad kterým se pohádala veřejnost i celá Riegerova rodina. Zdá se, že dekorování politiků bylo v Čechách vnímáno zcela jinak než u umělců – nikoliv jako kulturní *uznání*, ale spíše jako vídeňský úplatek, na jehož (ne)přijetí závisela politikova integrita i čest. Riegerův syn Bohuslav se vyjádřil údajně v tom smyslu, že „*Badeni proto povýšil Riegera za barona, aby ho učinil v politice české nemožným.*“²³¹ Rieger si byl zjevně neslučitelnosti své role staročeského vůdce s postavením barona dobře vědom.²³² Baronát přijal až po šestnácti letech za změněných politických okolností a v pomyslném

²²⁸ JANÁČEK, Pavel – TRÁVNÍČEK, Jiří. *České literární vavříny (Dodatek)*. In: ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Host: Brno, 2011, s. 339–360.

²²⁹ KUNA, Milan (ed.). *Antonín Dvořák: korespondence a dokumenty* [sv. 6 – korespondence přijatá 1885–1892]. Supraphon: Praha, 1997, s. 224.

²³⁰ ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – KOBLASA, Pavel. *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra*. Agentura Pankrác: Praha, 2014, s. 67–68.

²³¹ Z dopisu F.L. Reiegra J. Kalouskovi ze dne 24. června 1897. In: HEIDLER, Jan (ed.). *Příspěvky k listáři dra Frant. Lad. Riegra* [sv. 2]. Česká akademie věd a umění: Praha, 1926, s. 538.

²³² KAMENÍČEK, František (ed.). *Paměti a listář Dª Aloise Pražáka* [sv. 1]. Česká akademie věd a umění: Praha, 1926, s. LXXXIX.

politickém důchodu Panské sněmovny. Jeho přítel, historik Josef Kalousek, si na Riegerův lakonický dopis, jímž mu odpovídal na předchozí gratulaci k zisku baronátu, připsal následující: „Neměl jsem z toho baronství pravého potěšení, obávaje se, že nepřátelům Riegerovým v Čechách dána tím vydatná zbraň do ruky proti němu a že vůbec u Čechů proto propadne v úctě. Hledím i sám na moravského Pražáka od té doby, co se stal baronem, jako na pannu po pádu.“²³³ Za více jak příznačné lze považovat to, že se sám Rieger opakovaně snažil se slovy, že mu císař Řád železné koruny „dal jako předsedovi [Národního] divadla, a ne jako politikovi“²³⁴ záležitost upravovat na pravou míru a získaný řád prezentovat jako důsledek své kulturní, nikoliv politické činnosti. Jak již bylo nastíněno výše – patrně proto, že by v takovém světle byl jeho *symbolický kapitál* pro českou společnost lépe stravitelný.

Dalším výmluvným příkladem je způsob, jakým bylo naloženo s dlouholetým vídeňským dopisovatelem a redaktorem mladočeských *Národních listů* Josefem Penížkem, který obdržel v roce 1898 čestný titul *dvorního rady*. Redakce listu, která měla i v rámci své mateřské strany pověst nepoddajného živlu,²³⁵ s ním okamžitě ukončila pracovní poměr. Údajně z toho důvodu, že ji nepožádal „o svolení k přijetí tohoto titulu, udíleného obyčejně vládním žurnalistům.“²³⁶ Všeobecná odezva na tento příkrý krok byla ale natolik kritická, že byl Penížkovi po krátké době dovolen opětovný návrat. Kupříkladu Josef Kaizl, mladočeský politik a v dané době i ministr financí Předlitavska, si stěžoval svému stranickému kolegovi Václavu Škardovi do Prahy: „Prosím Vás, napravte tu nebetyčnou ostudu v *Národních listech*. Chtí propustiti Penížka, že dostal od Jeho Vel[ičenstva] vyznamenání (císařského radu). To přece je zločinné šílení. Vyznamenání tak vlídné ke straně na celé čáře, a orgán strany dělá omladinářskou demonstraci. To přec už přestává všecko na světě. To je hanba.“²³⁷ Prozaicky je třeba dodat, že Škardu jen pár dní poté Kaizl v jiném dopise odrazoval od rezignace na

²³³ Z dopisu F.L. Reiegra J. Kalouskovi ze dne 24. června 1897. In: HEIDLER, Jan (ed.). *Příspěvky k listáři dra Frant. Lad. Riegra*. [sv. 2] Česká akademie věd a umění: Praha, 1926, s. 538.

²³⁴ Ze zápisků Marie Červinkové-Reiegrové ze dne 16. května 1882. In: Tamtéž, s. 162.

Rieger sám při setkání s místodržitelem Alfredem Krausem prohlašoval, že mu „císař při audienci zvláště zdůraznil, že je to za divadlo.“ Ze zápisků Marie Červinkové-Reiegrové ze dne 25. října 1882. In: Tamtéž, s. 174.

²³⁵ KLEČANSKÝ, Martin. *Český ministr ve Vídni*. Academia – MÚA: Praha, 2017, s. 67–68.

²³⁶ *Vyhozený Jonáš z „Národních listů“*. Právo lidu, roč. VII, č. 349, 18. prosince 1898, s. 2.

²³⁷ KAIZL, Josef. *Z mého života III.: od vstupu Dra Kaizla do Národní strany svobodomyšlné až do jeho smrti* [část 1.]. Nakladatelství Jos. R. Vilímek: Praha, 1914, s. 844.

poslanecký mandát v Českém zemském sněmu. Ta po něm byla ve straně požadována z jediného důvodu – obdržel *Řád železné koruny*.²³⁸

5.4 Dekorování českých a moravských vládních politiků v Předlitavsku

Tlak na Škardovo odvolání byl pravděpodobně plodem vnitrostranické doktríny, prosazované již o několik let dříve. Ta údajně stanovovala že se svého mandátu má vzdát každý mladočeský poslanec, který dosáhne na některé císařské vyznamenání.²³⁹ Tyto nekompromisní a netolerantní tendence vypadají zpětnou optikou o to úsměvněji, že to byli i mladočeští politici, kteří nakonec v rakouské státní správě dosáhli těch vůbec nejvyšších záslužných řádů, jakých se komukoli z české společnosti dostalo. Podíl na tom měly především dva faktory: jednak založení pozice českého ministra krajana, a pak zejména participace českých ministrů na několika předlitavských vládách v posledních desetiletích před první světovou válkou.

Vznik pozice českého ministra krajana ve vládě Eduarda Taafeho v roce 1879 byla jedním z významných milníků měnícího se politického klimatu v Předlitavsku, do kterého česká politická reprezentace vstupovala z předchozí pasivní rezistence. Ministr krajana (oficiálně bez portfeje)²⁴⁰ měl právo zasahovat do činnosti a působnosti ostatních ministerstev, byla-li tato činnost v rozporu se zájmy národa, který zastupoval. Je třeba říci, že tato pozice nebyla naplňována vždy tak energicky, jak tomu bylo za působení prvního ministra v úřadě, moravského staročecha Aloise Pražáka. Mezi jeho nástupce patřili např. historik Antonín Rezek, profesor Antonín Randa, mladočech Bedřich Pacák nebo agrárník Karel Prášek. Přesto tato pozice existovala – s jistými mezerami – až do roku 1909. Velmi záhy se česká jména začala objevovat i v popředí oficiálních rezortních ministerstev většího množství předlitavských vlád: uvedme např. Josefa Kaizla (ministerstvo financí), Josefa Fořta (ministr obchodu), Albína Bráfa (ministr zemědělství), Karla Marka nebo Otakara Trnku (ministři veřejných prací).

²³⁸ „Nesmysl. Kdo Vám radí skládati mandát pro [vyznamenání] železnou korunou[?] Když neskládají jiní posl[anci] a zejm[éna] říšští, proč Vy byste tak činil. To radí, koho mrzí, že také nebyl vyznamenán. [...] Že 1 vyznamenání plodí 5 nespokojenců, je známo, ale těch neposlouchejte.“ In: KAIZL, Josef. *Z mého života III.: od vstupu Dra Kaizla do Národní strany svobodomyšlné až do jeho smrti* [část 1.]. Nakladatelství Jos. R. Vilímek: Praha, 1914, s. 863–864.

²³⁹ „Jsou tihle mladočeši divní patroni! Od každého nastávajícího poslance dali si podepsati ‚prohlášení‘, že se vzdá mandátu, jakmile dosáhne nějakého státního vyznamenání. – Když jsme kandidovali za zlatých časů my, bylo naopak něco podobného k mandátu – podmínkou!“ In: *Šípy: satyricko-politický obrázkový týdeník pro lid*, roč. VIII, č. 50, 30. listopadu 1895. Josef V. Frič: Praha, s. 3.

²⁴⁰ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Nakladatelství Svoboda: Praha, 1982, s. 326.

Nevyhnutelným průvodním jevem postupu těchto Čechů do nejvyšších pater rakouské politiky bylo jejich zapletení do již existujících struktur a mechanismů vertikální úřední mobility, která byla v krátkosti popsána na začátku této kapitoly. Formálně museli tedy i oni stoupat po jednotlivých žebříčcích platových tříd, akumulovat nejrůznější čestné tituly a císařské dekorace, které byly nezbytné v další kariéře vyššího úřednictva. Ruku v ruce s tím musela „česká společnost během 80. a 90. let prodělat přerod od averze k rakouským hofrátnům a od zatracování všech, kteří dokázali v systému státní správy udělat zářnou kariéru.“²⁴¹ Oproti starší politické garnituře měl český elektorát daného období ještě jeden charakterový rys, a to byla otevřená demonstrace národnostní příslušnosti, která nebyla koncem 19. století zdaleka tak tabuizována jako v dřívějších obdobích.

Atmosféra v byrokracii se proto výrazně měnila: ministři přestávali respektovat zažité postupy a začali nesystémově protežovat podřízené, kteří s nimi sdíleli totožnou národnost – logicky ve víře, že tím jednotlivé úřady monarchie personálními změnami zevnitř nakloní vlastní, „národní věci“. V případě Čechů to byli v první řadě právě mladočeští ministři, kdo „při těchto hodnostních posunech nerespektovali základní pravidla služebního postupu. České úředníky povyšovali mimo hodnostní pořadí, čímž materiálně poškozovali řadu jejich služebně starších kolegů. Využívali přitom osvědčeného způsobu, kdy nejprve českému úředníkovi vymohli titul a charakter vyšší hodnostní třídy, což bylo oficiálně považováno za vyznamenání [...]. [Tím] získával přednostní právo na skutečné povýšení, jakmile se uvolní systematizované místo.“²⁴² Během několika desetiletí se tak ve Vídni etablovala řada českých úředníků a politiků, kteří akumulovali nejen nejvyšší čestné tituly (včetně titulu *tajného rady* – s právem prakticky neomezeného přístupu k panovníkovi),²⁴³ ale také nepřeberné množství *Záslužných křížů* a jistý počet nejvyšších tříd *Řádu železné koruny*, *Řádu Františka Josefa*, popřípadě i *Řádu Leopolda*. „Každý nový mladočeský úspěch, kdy se straně podařilo prosadit svého

Obr. 18: JUDr. Alois Pražák, předlitavský ministr spravedlnosti a český ministr krajan v úřední livreji a s hvězdami *Řádu Leopolda* a *Řádu železné koruny* na hrudi.

²⁴¹ KLEČANSKÝ, Martin. *Český ministr ve Vídni*. Academia – MÚA: Praha, 2017, s. 266.

²⁴² Tamtéž, s. 197.

²⁴³ ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum*. Agentura Pankrác: Praha, 2017, s. 24.

úřednického důvěrníka do vyšší hodnosti nebo mu zajistit císařské vyznamenání, byrokratické prostředí patřičně zaznamenalo. Což vedlo jen ke zvýšení prestiže politické strany, jež se o své věrné dokáže postarat.“²⁴⁴ Je možné konstatovat, že pokud by tento proces trval delší dobu a nekončil spolu se slábnoucím koaličním potenciálem mladočechů po roce 1907, resp. 1911, patrně by se postupně vztah české veřejnosti k širokému spektru rakouských řádů a vyznamenání ne-li zcela vyrovnal, tak alespoň umírnil na tu samou úroveň, s níž bylo přijímáno vyznamenávání českých umělců nebo vědců. O to spíše, že habsburské záslužné řády pozbyly již po roce 1884 svého nobilitačního potenciálu, který byl vnímán ze všeho nejkritičtěji.

Historie se však vydala jiným směrem. Poslední nejsilnější českou stranou v předlitavském parlamentu se před rokem 1914 stala strana agrární, která však postrádala původní mladočeskou flexibilitu a průraznost, kvůli čemuž český vliv z vídeňských kanceláří začal opět ustupovat.²⁴⁵ Naprosté umrtvení parlamentního života po vypuknutí první světové války, silící odcizení české společnosti k mnohonárodnostnímu státu a čím dál tím výraznější působení zahraniční exilové alternativy zapříčinilo, že zůstal ve stínu všech událostí vztah české společnosti k *dekorační kultuře* Rakouska-Uherska již většinou negativní.

Do následující republiky se i proto habsburské řády, záslužné kříže a ostatní medaile přenesly pod termínem „*třety z plechu*“, který se v českém veřejném prostoru ve vztahu k dekoracím prokazatelně vžil na dlouhá desetiletí po zániku Rakouska-Uherska.²⁴⁶ Pochází z pera básníka Svatopluka Čecha, který jej použil v emotivní sbírce *Písně otroka*, vydané roku 1895 pod dojmem trvajících pocitu utlačování a nesvobody českého národa. Příslušná báseň této mimořádně oblíbené sbírky, jež se dočkala desítek vydání, zní následovně:

²⁴⁴ KLEČANSKÝ, Martin. *Český ministr ve Vídni*. Academia – MÚA: Praha, 2017, s. 91.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 266–268.

²⁴⁶ Jako příklady toho, že byl termín např. v soudobém tisku konstantně přítomen, uvádím:

„Docházejí nám žádosti, abychom uveřejnili, že ten který kollega dostal pochvalný dekret nebo cestářskou medailli. Takových věcí neotiskneme. Jsou to **třety z plechu** a papíru, které podporují ješitnost, marnivost a způsobují závist u nemoudrých lidí.“ In: Český učitel, roč. 12, č. 40, Praha: 16. června 1909, s. 564.

„Víme ještě z dob staré Austrie, jaká individua dostávala řády a za jaké ‚zásluhy‘. A proto bylo by čirým šílenstvím zaváděti znova ‚**třety z plechu**‘ jako znaky ‚provedeného dobrého činu‘. Dobrý čin nečeká odplaty.“ In: Český směr, roč. 23, č. 201, Plzeň: 30. srpna 1921, s. 3.

„Jen podotýkáme, že bychom rádi věděli, kdo rozhoduje o udílení československých řádů zahraničním ‚přátelům‘? [...] Vědí volení zástupci lidu, jak neodpovědné zákulisí vyzývavě plýtvá českými řády? Chtějí si vymoci, aby i to bylo podrobno jejich kontrole, když už republika chce ponechat v oběhu ty ‚**třety z plechu**‘, jimž se smál už pěvec ‚Písní otroka‘?“ In: Týden, roč. 15, č. 37, Plzeň: 13. září 1935, s. 6.

1. *V bázni boží na rohoži
šedý rab si hoví syt,
za svůj hrnec ztuchlé rýže
poniženě důtky líže,
jimiž tisíckrát byl zbit.*
2. *Za posměchu **tretu z plechu**
na hrud zavěsil mu pán,
a náš dědouš v dětské pýše
nad námi pne hlavu výše,
že je rabům za vzor dán.*
3. *„Dvě jen v žití hvězd mi svítí:
pána mého čest a zisk;
za to, vizte, na otroka
z přejasného Jeho oka
paprsk přízně vzácné trysk.*
4. *Jak se tělo blahem chvělo,
slzou štěstí vlhnul zrak,
když mi na šíj rabstvím křívou
vlastní rukou milostivou
zavěsil Svě přízně znak!*
5. *Díky vroucí, přehoroucí
hrudí slastně zavlály,
když jsem pochýlit směl k zemi
čelo v Jeho šatů lemy,
zulibat Mu sandály.*
6. *Vůle boží za podnoží
určila nás Jeho pat;
pějme hymny k Jeho chvále,
a kdo neplazí se stále
v prachu před Ním, budiž klat!*
7. *Kěž mé tělo kdysi ztlelo
pod stopami Jeho drah,
pode prahem k Jeho kobě,
aby šlapal ještě v hrobě
raba Svého prach!“²⁴⁷*

²⁴⁷ ČECH, Svatopluk. *Písňe otroka*. F. Topič: Praha, 1920, s. 32.

6 Skoupý stát? *Dekorační kultura meziválečného Československa*

Převrat, který se v říjnu 1918 odehrál, neznamenal pro české země pouze jednu z nejnvýraznějších státoprávních změn moderní doby. Pád Rakouska-Uherska ve stejné míře představoval také největší diskontinuitu *dekorační kultury*, která se na českém území za celé 20. století odehrála. A ačkoliv šlo na takovouto prudkou změnu nahlížet jako přirozený odklon od hodnot spojovaných se „žalářem národů“, zůstává ve své příkrostiti s ohledem na ostatní kulturní a společenské vzorce spíše výjimkou. První Československá republika si totiž v rámci své sebe prezentace ponechala mnohé prvky (jinak demonstrativně odepírané) monarchistické praxe, jejíž starou formu pouze naplnila svým novým obsahem.²⁴⁸ Otázka, proč se tak ale nestalo v případě řádů a vyznamenání, zasluhuje velmi důkladný rozbor.

Odpověď je poměrně komplexní. Opírá se nejen o hořké reminiscence na minulé pořádky, ale i o revoluční touhy po radikální občanské rovnosti a o následnou kolizi těchto tužeb s potřebami mezinárodní diplomacie. První republika se jen velmi ztuhla a opožděně zbavovala nulové tolerance dekoračního *symbolického kapitálu*, což mělo velmi specifické průvodní znaky:

- po část své existence nelegalizovala ani veřejné nošení dekorací
- tolerovala jen ty vojenské dekorace, jež měly úzkou souvislost se založením státu
- nikdy nezaložila státní vyznamenání, které by mohli získávat její civilní občané
- dala vzniknout jedinému vysokému *Řádu Bílého lva*, udílela jej ale výhradně cizincům

Ve srovnání se zbytkem meziválečné Evropy jsou tyto dispozice za hranicí minimalismu a dalo by se na jejich základě předpokládat, že bude mít následující kapitola jen velmi omezený rozsah. Není tomu tak i proto, že pro konstrukci této práce je samotná absence řádů a vyznamenání stejně důležitá jako jejich zakládání a využívání státní mocí.

6.1 Neúprosný popřevratový postoj

Zdá se, že měla nově vzniklá republika k původní rakousko-uherské *dekorační kultuře* natolik silnou averzi, že se skutečně z počátku domnívala, že se obejde bez jakékoli vlastní. Přinejmenším tomu odpovídají jak dochovaná svědectví o mínění občanské společnosti, tak i první politické kroky představitelů nového zřízení.

Z hlediska teorie popsané na začátku této práce je přirozené, že veškeré vnější znaky poraženého zřízení mění snadno v novém poli své pomyslné znaménko z kladného na záporné.

²⁴⁸ HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel – KESSLER, Vojtěch – MICHELA, Miroslav (edd.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Academia: Praha, 2018, s. 14.

Nebylo tomu jinak ani v Československu. Jestliže šly v prvních poválečných týdnech ve veřejném prostoru k zemi císařské erby, pokud se zamalovávaly znaky „c.k.“ na vývěsních štítech nebo se likvidovaly zarámované portréty Habsburků, je nabíledni, že řády a vyznamenání nestály tomuto procesu stranou.²⁴⁹ Zejména čeští vojáci rozpadající se armády si je záhy uřezávali a zahazovali;²⁵⁰ černo-zlaté kokardy jim odstraňovali civilisté.²⁵¹ „Byli bychom nejraději vymazali z minulosti celá poslední tři sta let a zničili všechny stopy pout vážících nás do nedávna k neblahému Rakousku. [...] S řády a tituly má se věc sice poněkud jinak, ale valnou většinou bývala to přece jen odměna dobrých rakouských mravů a první právo na ně jako by byli mívali jenom Němci – a odtud jejich, těch řádů a titulů, nepřijemná vůně, a okřídlené [...] psovi hodíš kost, aby nekouzl, nejlépe naznačuje, kterak bývalo hodnoceno vídeňské vyznamenání“, vzpomínal na inkriminovanou atmosféru po několika letech ve svých pamětech Jiří Guth-Jarkovský.²⁵²

Je přitom zřejmé, že prakticky nulová využitelnost *symbolického kapitálu* rakouských vyznamenání na poli české společnosti nevyplývala jen z „německého“ původu takového *uznání*. I kdyby bylo bývalo dané vyznamenání získáno za skutečně hrdinnou akci, která např. na frontě zachránila další životy a měla by proto v úctě k tomu překonávat třecí plochy nacionalismu, jednalo se stále o vyznamenání získané na špatné straně barikády, za hrdinství před nepřítelem, „od kterého zatím my však tady doma očekávali spásu!“²⁵³

Razance říjnového převratu dodnes číší i z kroků Revolučního národního shromáždění, z jehož pera pochází zákon č. 61/1918 Sb. z 10. prosince 1918. Jak daleko tato právní norma zašla, nedokazují ani tak paragrafy zrušující habsburské řády a vyznamenání, resp. používání šlechtických titulů, ale spíše plošný zákaz adresovaný československým občanům, kterým bylo od nynějška zapovězeno přijímat jakékoli zahraniční dekorace – a to bez výjimky, i kdyby šlo

²⁴⁹ „Ve dvou hodinách po převratu zmizely všechny známky Rakouska – dvouhlaví orlové – ve Vltavě, nebo v troskách po ulicích. S nimi zmizelo vše, co připomínalo rakouskou vládu. To vyřídila mládež. Hned potom odhodilo vojsko [...] císařské a dynastické znaky. [...] A místo obvyklých patriotických ozdob, orlů a rakouských znaků hleděli do ulic z oken, dveří, obchodů nejpoblábnější mužové dne – Wilson a Masaryk.“ In: HAJŠMAN, Jan. 28. říjen (1918-1919). Mladé proudy: Praha, 1919, s. 17.

²⁵⁰ LUDVÍČEK, Jiří. *Z Vizovic kolem kontinentu: Příběh legionáře Josefa Sulíčka*. Město Vizovice: Vizovice, 2010, s. 108.

²⁵¹ HAJŠMAN, Jan. 28. říjen, cit. dílo, s. 13.

²⁵² GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří. *Paměti III: Na dvoře republikánském (1919-1925)*. Hejda & Tuček: Praha, 1929, s. 378.

²⁵³ Tamtéž.

např. o vyznamenání z jedné ze zemí Dohody.²⁵⁴ Nahlédneme-li do původního konceptu tohoto zákona z listopadu 1918, zjistíme, že se měl původně vztahovat i na cizince, kteří by s případným ziskem československého občanství ztráceli veškerá svá cizí vyznamenání z předchozího života v zahraničí (!).²⁵⁵ I bez tohoto výstřelku bezohledné rovnosti se však velmi brzy ukázalo, že je takováto nulová tolerance *dekorační kultury* do budoucna politicky neprůchozí a společensky neúnosná.

6.2 Řády a vyznamenání zahraničního odboje

Domácí vývoj (v prvních týdnech a měsících ještě do značné míry izolovaný od dění v zahraničí) totiž vůbec nezohlednil vojenské dekorace, které byly československou armádou a vládou zakládány v Paříži i na ruské Sibiři, a která povětšinou z velké části vznik zákona č. 61/1918 Sb. také předcházela.

V Rusku se s ideou založení vlastní legionářské dekorace pracovalo již od roku 1915,²⁵⁶ ale její řešení se stalo skutečně urgentním až po samostatném vystoupení legií proti nové bolševické vládě. Tím se totiž legie definitivně odstříhly od těla ruské branné moci a zároveň i od možnosti využívat k odměňování vojáků ruské dekorace.²⁵⁷ Dosavadním symbolem československo-ruské spolupráce byl zejména *Kříž svatého Jiří*, i přes nepokrytě carský původ, udělovaný legionářům ještě v době Kerenského vlády.²⁵⁸ Zatímco se ve spolupráci s Československou národní radou (dále jen ČSNR) od jara 1918 připravovaly nové formy vyznamenání, snažili se velitelé uspokojit členy svých jednotek alespoň povyšováním do vyšších hodností.²⁵⁹

²⁵⁴ Zákon č. 61/1918 Sb., jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly. In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1918, s. 50.

²⁵⁵ NS RČS (1918–1930): návrh zákona. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0004_00.htm [citováno 24. června 2024].

²⁵⁶ MĚŘIČKA, Václav. *Československá vyznamenání: I. část (1918–1938)*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 1973, s. 3.

²⁵⁷ „Nebylo již možno za hrdinské skutky legionáře odměňovati ruskými řády, v té době již ruská armáda neexistovala a bylo tedy vyloučeno, aby legionáři vyznamenavší se při anabasi byli vyznamenáváni ruskými řády.“ In: Dopis Dr. Šebesty z Kanceláře čs. legií, směřovaný na 37. odd. MNO (12. dubna 1920). VHA – MNO Prezídium I. (1918–1923) – k. 89, inv. č. 2676, sig. 48/1.

²⁵⁸ JEDLÁNEK, František. *Vyznamenání pro československé vojsko v Rusku 1914–1920*. In: Drobná plastika, roč. XLV, č. 3–4/2008. Česká společnost přátel drobné plastiky: Praha, 2008, s. 19.

²⁵⁹ ORIÁN, Edmund. *Řád Za svobodu a situace kolem avizovaných spojeneckých dekorací*. In: Drobná plastika, roč. XLIX, č. 1–2/2012. Česká společnost přátel drobné plastiky: Praha, 2008, s. 25.

Ranými plody těchto snah se staly *Řád Za svobodu* a *Medaile Jana Žižky*, dekorace navržené tak říkajíc „na koleně“ během léta a podzimu 1918 v prostoru Sibíře, v podmínkách značného nedostatku umělecké invence i surovin na jejich výrobu. Již hotové návrhy byly v prosinci 1918 smeteny ze stolu generálem M. R. Štefánikem při jeho inspekční návštěvě v Jekatěrinburgu. O podrobnostech tohoto rozhodnutí dnes nic bližšího nevíme, Štefánik se k němu uchýlil nejspíše z nevalného dojmu, který získal při pohledu na *Řád Za svobodu*: důvěrně známý tvar řádové hvězdy *Čestné legie* byl ve středovém medailonu namísto profilu francouzského symbolu svobody Marianne opatřen jednookým portrétem Jana Žižky.²⁶⁰ Mezi legionáře se nakonec dostalo jen 22 kusů *Medaile Jana Žižky*,²⁶¹ která měla být řádu formálně podřazena. Na vlastní pěst je příslušníkům své jezdecké divize předčasně rozdál generálmajor Radola Gajda. Jen kvůli tomu, že jejich exempláře odmítl i přes výslovný rozkaz svým mužům zase odebírat,²⁶² neskončila tato první československá vojenská dekorace v propadlišti dějin jako další nerealizovaný návrh.

Obr. 19 a 20: Vlevo: sádrový model *Řádu Za svobodu* od sochaře Josefa Šebora na jediném dochovaném snímku. Vpravo: *Medaile Jana Žižky*, která mu měla být formálně podřazena. Autorem jejího návrhu byl sochař Karel Babka.

²⁶⁰ ORIÁN, Edmund. *Řád Za svobodu a situace kolem avizovaných spojeneckých dekorací*. In: Drobná plastika, roč. XLIX, č.1-2/2012. Česká společnost přátel drobné plastiky: Praha, 2008, s. 28.

²⁶¹ *Rozkaz 2. střelecké divisi čís. 42; Jekatěrinburk* (4. prosince 1918). VHA – MNO 1949 – k. 591, sig. 90/1/36.

²⁶² JEDLÁNEK, František. *Vyznamenání pro československé vojsko v Rusku 1914–1920*. In: Drobná plastika, roč. XLV, č.3-4/2008. Česká společnost přátel drobné plastiky: Praha, 2008, s. 23–24.

Generál M. R. Štefánik si však uvědomoval akutní potřebu legionářských vyznamenání. Prázdné místo po neotesaných sibiřských náčrtech zaplnil proto vlastním návrhem *Řádu Sokola* (později nazýván též jako *Řád M. R. Štefánika – Sokol*), který promýšlel již při pobytu v USA a nechal před příjezdem do Ruska vyrobit v nevelkém počtu 1500 kusů přímo v japonském Tokiu u hodinářské firmy *K. Hattori & Co.* (dnes známé jako SEIKO),²⁶³ „aby se dalo uspokojení (*Satisfaction*) československým vojákům, kterým scházely odměny tohoto druhu.“²⁶⁴ S výrobou se později pokračovalo i v Československu. Teprve tento řád se stal oficiálním a získal se zpětným účinkem v Paříži v dubnu 1919 i definitivní stanovy. Ačkoliv se nakonec jednalo o zcela ústřední dekoraci sibiřských legií (legionáři bojující na frontách v Itálii a Francii nebyli *Řádem Sokola* dekorováni),²⁶⁵ nebyl plný potenciál této dekorace nikdy naplněn a udělována byla jen její pátá – tedy nejnižší – třída. Ostatní nikdy nevznikly.²⁶⁶ Je pravděpodobné, že se tak stalo zejména z důvodu předčasné smrti gen. Štefánika.

Obr. 21 a 22: Vlevo: Exemplář *Řádu Sokola* (varianta s meči) z tokijské produkce. Barevnost stuhu navrhl malíř a grafik Viktor Preissig. Vpravo: příklad udílecího dekretu.

²⁶³ Průvodní dopis k zásilce beden s řády, adresovaný Dr. Girsovi, důvěrníku Čs. vlády ve Vladivostoku (30. ledna 1919). VHA – Ministerstvo vojenství (odd. v Rusku - voj. správa na Sibíři) – k. 79, č.j. 4813.

²⁶⁴ *Řád „Sokola“ – výpověď gen. Janina* (9. října 1922). VHA – MNO Prezídium I. (1918-1923) – k. 89, inv. č. 2676, sig. 48/1.

²⁶⁵ ORIÁN, Edmund. *Československá legie v Rusku 1914–1920*. Epoque 1900 – Naše Vojsko: Praha, 2014, s. 98.

²⁶⁶ MĚŘIČKA, Václav. *Řád Milana Rastislava Štefánika „Sokol“*. In: *Drobná plastika*, č. 4/1996. Česká společnost přátel drobné plastiky: Praha, 2008, s. 120.

Mezitím, co legionáři v Rusku obdivovali své nové odznaky *Řádu Sokola* v etujích z japonské balzy,²⁶⁷ se v Paříži na druhém konci světa odehrávalo hlavní dějství nově otevřených dekoračních dějin Československa. V návaznosti na své čerstvě dosažené mezinárodní uznání založila dne 7. listopadu 1918 Masarykova prozatímní vláda v Paříži svým dekretem formálně nejvyšší státní vyznamenání zahraničního odboje, udělované jen za bojovou chrabrost a riskování vlastního života, *Československý válečný kříž 1918*.²⁶⁸ Zajímavostí je, že logická myšlenka rovnoprávného postavení *Československého válečného kříže 1918* pro západní legionáře a *Řádu Sokola* pro legionáře ruské nebyla zcela vyjasněna a později se během roku 1920 uvnitř československé armády rozhořely relativně prudké spory o to, zda mají obě skupiny reciproční právo i na druhou dekoraci nebo nikoliv.²⁶⁹ Výsledný konsenzus stanovil, že budou nositelé *Řádu Sokola* s meči (tj. za přímé bojové zásluhy) vyznamenáni také *Československým válečným křížem 1918*.²⁷⁰

Obr. 23 a 24: *Československý válečný kříž 1918*, jehož výtvarnou předlohu vytvořil francouzský sochař Antoine Bourdelle. Lipové ratolesti se připínaly za pochvaly v rozkazech.

²⁶⁷ *Řád Sokola*. Dostupné z: <https://www.valka.cz/Rad-sokola-1919-t105915> [citováno 24. června 2024].

²⁶⁸ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 57–60.

²⁶⁹ ORIÁN, Edmund. *Československá legie v Rusku 1914–1920*. Epoque 1900 – Naše Vojsko: Praha, 2014, s. 100.

²⁷⁰ Takový krok byl umožněn podle znění 3. článku stanov *Československého válečného kříže 1918*, který bylo možné udělovat i těm Čechoslovákům, kteří bylo jako příslušníci jedné ze spojeneckých armád „odměněni válečnými vyznamenáními za osobní statečnost.“ Legionáři z Ruska toho využili s odkazem na svá vyznamenání získaná v řadách carské armády. In: *Tištěné stanovy Československého válečného kříže 1918*. VHA – OČSRN v Rusku, presidium – k. 15 – fol. 51.

V Paříži bylo 1. prosince 1918 založeno ještě jedno československé vyznamenání, totiž *Československá revoluční medaile*. Na rozdíl od *Československého válečného kříže 1918*, který byl určen jen pro nejlepší bojovníky, se mělo jednat o kolektivní dekoraci dostupnou pro kohokoliv z řad Čechů a Slováků, kdo se stal příslušníkem zahraničního vojska a zaslouhoval si tak *uznání* na účasti v národní revoluci a podíl na vzniku nového státu. Na její podobě se podílel francouzský sochař Antoine Bourdelle.

Je otázkou, zda by bylo k založení této dekorace přistoupeno, kdyby bylo včas zřejmé, že bude medaile podobného rázu vytvořena pro vojáky všech států, které se právě skončené světové války účastnily na straně Dohody: tzv. *Mezispojenecká medaile vítězství* byla slavnostně založena o několik týdnů později, dne 24. ledna 1919 ve Versailles.²⁷¹ Určeno jí bylo několik základních parametrů (alegorie vítězství na přední straně, stuha měla mít optimistické, duhové barvy), zbytek prvků si svobodně určovala každá země Dohody s ohledem na vlastní tradice a kulturu.²⁷² S jistým zpožděním vytvořil podobu československé varianty *Mezispojenecké medaile vítězství* v roce 1922 sochař a medailér Otakar Španiel.²⁷³ Na rozdíl od dekorací udělovaných za chrabrost o ni museli zájemci sami požádat. Nárok na ni měl každý, kdo před 11. listopadem 1918 vstoupil do československé armády na základě přihlášky podané před 28. říjnem 1918. Jednalo se o podmínky udělení prakticky identické s *Československou revoluční medailí*. A to včetně taxy, která měla být v rámci žádosti hrazena ve výši 10 Kčs.²⁷⁴ V prostoru Československa se tak dá s odstupem času na obě tyto dekorace, kolektivně udělované účastníkům první světové války, významově nahlížet jako na zaměnitelné, až duplicitní. Jeden z mála výraznějších rozdílů spočíval v tom, že k *Československé revoluční medaili* se nakonec zásluhou vlastní intervence dostal i jistý počet civilistů z řad domácího odboje (tzv. Maffie),²⁷⁵ což je však až tématem následujícího textu.

²⁷¹ Jejím duchovním otcem byl maršál Foch. In: LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 57–60.

²⁷² Oficiální varianty byly nakonec raženy a distribuovány ve 14 zemích dohody. Mimo Československo se jednalo o: USA, Velkou Británii, Francii, Belgii, Itálii, Řecko, Portugalsko, Rumunsko, Kubu, Japonsko, Brazílii, Jižní Afriku a Siam (dnešní Thajsko).

²⁷³ Prof. Španiel – *mezispojenecká vítězná medaile* (7. prosince 1921). VHA – MNO Prezídium I. (1918–1923) – k. 104, inv. č. 2678, sig. 48/4.

²⁷⁴ Poplatek 10 Kčs měl pokrýt výrobní náklady medaile. In: „*Medaile Vítězství*“ (15. října 1921). VHA – MNO Prezídium I. (1918–1923) – k. 89, inv. č. 2676m sig. 48/1.

²⁷⁵ ORIÁN, Edmund. *Československá legie v Rusku 1914–1920*. Epoque 1900 – Naše Vojsko: Praha, 2014, s. 111.

Obr. 25 a 26: Vlevo: *Československá revoluční medaile* byla další dekorací vytvořenou dle předlohy francouzského sochaře Antoina Bourdella. Měla až nezvykle avantgardní rysy, které dobře ilustrovaly atmosféru převratu. Na averzu se nacházel nahý jezdec sedící na pegasovi, opis medaile hlásal „*Vzhůru na stráž, svobodný národe!*“. Na reverzu alegorie svobody. Na stuhu bylo přípustné připínat štítky dokazující příslušnost k vojenským útvarům, resp. účast nositele na konkrétních bojištích a v určitých bitvách. Vpravo: udílecí dekret medaile, tištěný na nezvykle velkém formátu (cca. 39 x 45 cm) dle předlohy malíře a legionáře Františka Kupky.

Obr. 27 a 28: Vlevo: *československá varianta Mezispojenecké medaile vítězství*, ražená dle návrhu sochaře a medailéra Otakara Španiela. Vpravo: příklad udílecího dekretu. S pozměněnými motivy, které byly ponechány na volbě jednotlivých zemí, byla tato medaile produkována i v dalších třinácti státech někdejší Dohody.

6.3 Neudržitelnost situace a potřeba právních změn

Českoslovenští legionáři, přesvědčení během svého návratu, že vyznamenáními získanými v bojích za nový stát řada projevených *uznání* teprve začala a nikoliv skončila, museli být doma v Československu vládnoucí právní normou nemile překvapeni. A státní orgány si prekérnost situace velmi záhy uvědomily.

Již 4. dubna 1919 bylo na schůzi klubových předsedů Národního shromáždění upozorňováno na nezákonnost té skutečnosti, „že v československém státě jest zaveden nový řád legií [myšleno Československý válečný kříž] přes to, že zákonem [...] veškeré řády byly zrušeny.“²⁷⁶ Ministerstvo národní obrany (dále jen MNO) přešlo do pomyslného protiútoku, bránivše jím distribuovanou formu symbolického *uznání* argumentem, že Československý válečný kříž již podle názvu „není řádem“ a v jeho stanovách „nikde nebylo použito názvu řád. [...] Jest odznakem československých vojinů a občanů, kteří dostávají jej za osobní chrabrost projevenou před našimi nepřáteli v bojích za samostatnost československého národa a osvobození naší vlasti. [...] Vyplynula nutnost zříditi v organizaci Č.S. legií tento odznak na věčné časy pro naše nejlepší bojovníky. Kříž není také řádem proto, poněvadž jeho nabytím nenabývá se žádných výsad (privilegií).“²⁷⁷ MNO proto vyjádřilo názor, že se zákon č. 61/1918 Sb. jím spravovaných válečných vyznamenání netýká.

Obě strany přitom musely nejspíše tušit, že se jedná o pouhé slovíčkaření, jelikož daná zákonná norma zmiňovala jak řády, tak vyznamenání a bližší definicí se nezaobírala. Do diskuze se nakonec vložila i vláda, která se vyjádřila tak, že „nelze přehlížeti hluboký ethický smysl, který se pojí k tomuto prostému bronzovému kříži a k prosté bronzové [Revoluční] medaili, a který činí obě dekorace zcela rozdílnými ode všech vyznamenání podobných. Přes to je si vláda vědoma pochybností, které vznikají stran právní existence obou zmíněných odznaků.“²⁷⁸ Tyto pochybnosti se vláda rozhodla řešit souběžně již v létě 1919 připravovanou právní novelizací zákona č. 61/1918 Sb.,²⁷⁹ která měla existenci zmíněných legionářských dekorací nade vší pochybnost legalizovat.

²⁷⁶ Předsednictvo Národního shromáždění Československého předsednictvu ministerské rady – číslo 1242. (4. dubna 1919). VHA – MNO Prezídium I. (1918-1923) – k. 89, inv. č. 2676, sig. 48/1.

²⁷⁷ Dopis referenta Odboru Čs. válečného kříže a Revoluční medaile Prezídiu MNO (18. dubna 1919). VHA – MNO Prezídium I. (1918-1923) – k. 89, inv. č. 2676, sig. 48/1.

²⁷⁸ Československý válečný kříž a čs. revoluční medaile: poměr k zákonu ze dne 10. XII. 1918, č. 61 sb. (22. května 1919). VHA – MNO Prezídium I. (1918-1923) – k. 89, inv. č. 2676, sig. 48/1.

²⁷⁹ Situační zpráva pro MNO z Prezídia ministerské rady (20. července 1919). VHA – MNO Prezídium I. (1918-1923) – k. 106, inv. č. 2678, sig. 48/6.

Tlak na její vytvoření patrně neustále sílil. A to nejen spolu s přílivem dalších a dalších legionářů zpět do vlasti v letech 1919 a 1920, nýbrž také formováním nové československé armády. V té se bok po boku ocitli legionáři a bývalí příslušníci rakouské branné moci, jejichž velení nyní v mnoha případech i podléhali. V tehdejší legionářském tisku lze dohledat frustrované poznámky především na to, že zatímco jejich samotná vyznamenání přivezená ze zahraničí spadala do pomyslné šedé zóny práva, dovolovali si bývalí rakouští důstojníci „*ono ostentativní a hloupě provokativní ponechání na blusách aspoň šňůrek na zavěšení válečných rakouských vyznamenání, když už nebylo možno nosit přímo vyznamenání samotná a neodstranění z uniformy náramních sponek, třapců a různých šňůr, v čemž si mnozí pánové libovali přes to, že to bylo ministerstvem výslovně zakázáno a přes to – nebo snad právě proto? – že věděli a musili si býti vědomi, že na naše hochy [...] působí to hůře než červený šátek na krocana.*“ Když pak docházelo k nepříjemným incidentům a strhávání takovýchto reziduí uznání z někdejších rakouských důstojnických uniforem přímo na ulicích, množily se „*stížnosti na nekázeň a svévoli legionářů, ačkoliv z vylíčeného je zřejmo, kdo k tomu dával první podnět.*“²⁸⁰ Řevnivosti by podle autora článku učinilo přítrž jen zavedení zcela nové a společné uniformy.

Hovoříme-li zde o československé armádě v období let 1918 a 1919, je třeba zmínit se i o bojích na Slovensku. Operace proti maďarským silám navazovaly prakticky bezprostředně na vyhlášení republiky a zaměstnaly jak vojáky s výše popsaným dvojím profesním původem, tak i dobrovolníky nebo členy Sokola.²⁸¹ I tato nová bojová situace kolidovala se zbrkle narýsovanými dekoračními mantinely – mezi potřeby bojujících mužů patřila totiž přirozeně i touha po jiné formě uznání, než jakou byl pouhý žold. „*Sotva že první půtky tu se odehrály, již bylo ode mne při příležitosti předvčerejší prohlídky bojiště požadováno, bych těm, kteří se v boji vyznamenali, nějakého uznání udělil*“, líčil již ve svém dopise z 1. prosince 1918 generál František Schöbl, vrchní velitel tamních československých sil. Nositel někdejšího nejprestižnějšího rakouského *Vojenského řádu Marie Terezie*²⁸² hovořil nejspíše i z vlastní zkušenosti, když se rozepsal o tom, že „*většina lidí je velmi přístupna, lichotí-li se jejich samolibosti viditelným vyznamenáním a dychtí po něm. My musíme počítati s lidmi jakými jsou a ne s takovými, jakými my bychom si je přáli z etického stanoviska. Domnívám se, že v našem*

²⁸⁰ *Konec hry na schovávačku: k otázce našeho poměru k vojsku bývalých formací rakouských.* Československý legionář, roč. 1, č. 29, Praha: 26. července 1919, s. 6–7.

²⁸¹ TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka: boje o Slovensko 1918-1920.* Epoque: Praha, 2012, s. 21.

²⁸² *Schebl z krvavé skály.* Dostupné z: <http://novanobilitas.eu/rod/schebl-z-krvave-skaly-z-bluttigenfelsu> [citováno 24. června 2024].

t[oho] č[asu] velice ještě smíšeném a z živlů všelijakých pozůstávajícím vojsku, působila by možnost dosáhnutí nějakého vyznamenání blahodárně.²⁸³ Činitelé MNO si byli Schöblem nastíněných potřeb dobře vědomi. Museli však zároveň konstatovat, že je manévrovací prostor k založení příslušného nového vyznamenání v mantinelech platného zákona prakticky nulový. Ministr národní obrany Klofáč vyřešil situaci nakonec tím, že vojákům na Slovensku povolil udělovat *Československý válečný kříž 1918*, určený původně samozřejmě jen pro účastníky skončené první světové války. Jeho výnos je datován 7. června 1919.²⁸⁴ Situace u jednotek nasazených v bojích proti Polákům na Těšínsku byla řešena obdobně.²⁸⁵

Právní situace zároveň blokovala i poslední dekoraci, na jejíž založení se teprve čekalo. Již zmíněná *Mezispojenecká medaile vítězství* byla sice ve Versailles slavnostně založena již v lednu 1919, ukázalo se však, že kvůli přísnosti zákona není zatím myslitelné ji v Československu razit a udílet.²⁸⁶ MNO přitom počítalo s tím, že bude na výrobu 90 000 kusů pro pokrytí potřeb všech bývalých legionářů potřeba ze státní kasy uvolnit 1,5 milionu Kčs.²⁸⁷

Inkriminovaný zákon č. 61/1918 Sb. v tehdejší znění ale nedeprimoval jen armádu, nýbrž ovlivňoval – a to byl ještě vážnější problém – i vrcholné diplomatické vztahy. Je třeba podotknout, že byl-li v prvních poválečných letech např. československý prezident Masaryk (1920: jugoslávský *Řád hvězdy Karad'orděvičů*; 1921: francouzská *Čestná legie* a italský *Řád svatých Mořice a Lazara*)²⁸⁸ nebo jeho ministr zahraničí Beneš (1920: jugoslávský *Řád svatého Sávy*; 1921: *Řád rumunské hvězdy, Čestná legie* a *Řád italské koruny*)²⁸⁹ vyznamenán některou z vrcholných dekorací spojenecké země, postrádali *de iure* nejen právo takovéto pocty přijímat (což z pochopitelných zdvořilostních důvodů ignorovali), ale neměli v rukou také vůbec nic, čím by je mohli – jak bylo jinak dobrým zvykem – recipročně oplácet. „*Aby se vyhovělo mezinárodní zvyklosti udílení řádů vynikajícím cizincům, kteří si o stát náš získali zásluhy,*

²⁸³ Dopis gen. Schöbla vrch. velitelství československé branné moci (1. prosince 1918). VHA – MNO Prezídium I. (1918–1923) – k. 89, inv. č. 2676, sig. 48/1.

²⁸⁴ *Výnos o udělení Čs. válečného kříže* (7. června 1919). VHA – Dočasné voj. organizace v době operací na Těšínsku – k. 10, č.j. 511.

²⁸⁵ *Seznam důstojníků dom. vojska navržených na Čsl. Válečný Kříž s udáním bližších dat* (23. května 1919). VHA – MNO Prezídium I. (1918–1923) – k. 247, inv. č. 3903.

²⁸⁶ Schválení návrhu na zřízení „Vítězné medaile“ ministerskou radou (20. července 1919). VHA – MNO Prezídium I. (1918–1923) – k. 106, inv. č. 2678, č.j. 12681/19.

²⁸⁷ *Vítězná medaile* (17. července 1920). VHA – MNO – Prezídium I. (1918–1923) – k. 106, inv. č. 2678, sig. 48/6.

²⁸⁸ *Přehledy řádů, titulů a členství pana presidenta*. AKPR – KPR 1919–1947 – k. 90, inv. č. 893, sig. D8500.

²⁸⁹ *Řády a vyznamenání prezidentů republiky*. Dostupné z: <http://www.vyznamenani.net/?p=1551> [citováno 24. června 2024].

nezbylo by než založiti cosi třetího. Otázka tato je skutečně akutní, pan president republiky sám již o ní mluvil“, ozývalo se starostlivě již v květnu 1919 z prezidentské kanceláře.²⁹⁰

6.4 Novelizace zákona z roku 1920

Neúnosné právní poměry byly Ústavním výborem Národního shromáždění vyřešeny v průběhu dubna 1920, omlouvaje se ruku v ruce s tím, že „nebylo zde [roku 1918] ničeho známo o těchto svrchu jmenovaných odznacích; nemohl tedy ústavní výbor již tehdy pojmouti do zákona ustanovení, kterým by byly vyňaty ze zákona ony odznaky. Vůbec vychází ústavní výbor ze zásady, že jest opravdu nutno pro vojáky, kteří osvědčili svoji statečnost před nepřitelem, ponechati viditelný odznak statečnosti.“²⁹¹ 10. dubna 1920 prošel zákon č. 243/1920 Sb.,²⁹² který *dekorační kulturu* modifikoval v následujících bodech:

- legalizoval pro československé vojáky držbu dosud založených válečných vyznamenání, a to včetně těch získaných v bojích proti Maďarsku a Polsku
- umožňoval tato vyznamenání udělovat zahraničním vojenským činitelům jako formu *uznání* i za činnost z doby po první světové válce
- otevíral možnost zakládání nových státních vyznamenání, ale výlučně:
 - „pro vojíny za statečnost prokázanou před nepřitelem“
 - „pro příslušníky států cizích za zásluhy, kterých získali o stát československý“

Tím se sice formálně uvolnila cesta k založení československé varianty *Mezispojenecké medaile vítězství*, jež byla nakonec distribuována od roku 1922, ale možnost založení civilního státního vyznamenání pro vlastní občany zůstala zcela eliminována. To mělo velmi hmatatelné a citlivé důsledky: např. ve chvíli, kdy se o své *uznání* přihlásili členové někdejší Maffie.²⁹³

Konsenzuální postoj Národního shromáždění byl přibližně následující: „Zde nutno rozlišovati občany československé a cizince. V některých státech cizích jest dosud obyčejem udělovati rozličná vyznamenání za vynikající činy nebo zásluhy. Poněvadž pak někteří cizinci u nás mají veliké zásluhy o vývoj našeho státu, hlavně pak o jeho zásobování, nemohli by jistě

²⁹⁰ Dopis náčelníka VKPR generálnímu inspektoru čs. vojsk (6. května 1919). VHA – Generální inspektorát branné moci (1919–1924) – k. 3, inv. č. 186, č.j. 198.

²⁹¹ NS RČS (1918–1930): *zpráva ústavního výboru*. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2795_00.htm [citováno 24. června 2024].

²⁹² Zákon č. 243/1920 Sb., *kterým se mění zákon o zrušení šlechtictví, řádů a titulů*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1920, s. 532–533.

²⁹³ Dopis ministra národní obrany generálnímu inspektoru čs. vojsk Dr. Macharovi (22. října 1920). VHA – Generální inspektorát branné moci (1919–1924) – k. 35, inv. č. 1410, sig. 91 1/3.

pochopiti, proč nedostane se jim nějaké odměny ve formě vyznamenání, kterou by jistě za podobné zásluhy ve své vlasti obdrželi. Jest tedy opravdu nutno učiniti v tomto případě výjimku a připustiti vyznamenání pro cizince. Co se týče občanů československých, postavil se ústavní výbor na stanovisko, že pod žádnou podmínkou nesmí býti vyznamenání udělováno osobám civilním, jak to připouští vládní návrh. [...] Civilní občané českoslovenští nesmějí řádů ani přijímati ani nositi.“²⁹⁴

Pohlédněme na tuto zvláštní zásadovost. Co mohlo být (mimo již zmíněnou averzi nové politické reprezentace vůči rakousko-uherské *dekorační kultuře*) jejím zdrojem? Šlo doopravdy jen o projev oslavované mezilidské rovnosti? Nebo snad o vedlejší důsledek jasné, ale zároveň naivní představy o tom, jak má fungovat nová republikánská demokracie? Snad se zde zhmotnil podobný duch, jaký byl nakonec přítomen v Ústavní listině z 29. února 1920, jež do jisté míry shrnula ideje, kterým dal říjen 1918 vzniknout. Ať šlo o víru v „*upevnění dokonalé jednoty národa*“, o „*zavedení spravedlivých řádů v republice*“ nebo o odhodlání vybudovat právní rámec „*v duchu našich dějin*“,²⁹⁵ je možné za nimi tušit dobře míněné rovnostářství i vliv masarykovské humanity a demokraticismu.

Je pravdou, že se po roce 1918 v Československu do značné míry překrývaly představy a zkušenosti nové vládní elity a veřejnosti ohledně vyznamenávání jedinců v předchozím období. Tyto představy byly v kolektivní paměti formovány na základě totožné zkušenosti s distribucí řádů a šlechtických titulů, které mířily často zcela adresně do neuralgických bodů národnostního boje. Síla nového egalitarismu byla snad vysvětlitelná právě těmito hořkými zkušenostmi, kterým se mělo v budoucnu předejít.

Vrátíme-li se ještě v krátkosti ke znění zákona č. 243/1920 Sb., ozývaly se již v bezprostředně následující době hlasy, že „*nevyhovuje ani pro dobu přítomnou, ani pro budoucno podmínkám a potřebám jak vnitřního života státního, tak i vztahům našeho státu ku státům jiným.*“²⁹⁶ Bylo slyšet vážné námitky ohledně podivného nastavení celé věci, která jako by československou společnost zapouzdřovala v pomyslné morální bublině, mimo škodlivý dosah „*tret z plechu*“, zatímco v případě cizinců se počítalo s tím, že podobným slabostem vlastně nejsou schopni – ať už z jakýchkoliv pohnutek nebo pudů – odolat a Československo

²⁹⁴ NS RČS (1918–1930): zpráva ústavního výboru. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2795_00.htm [citováno 24. června 2024].

²⁹⁵ Ústavní listina Československé republiky. Dostupné: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [citováno 24. června 2024].

²⁹⁶ Návrh na změnu zákona o zrušení šlechtictví, řádův a titulů (leden 1923). VHA – MNO Prezídium I. (1918–1923) – k. 90, inv. č. 2676, sig. 48/1.

to mělo z diplomatických důvodů tiše tolerovat: „*Zásluh není, jest jen povinnost, dobro pro dobro, jak bylo řečeno, nikoli pro řád. Zásada velmi pěkná, jako všechny dobré ideály. Zavádíme-li však řády pro cizince, přiznáváme nepokrytě, že pokládáme je nikoli za tak silné mravně, jako sebe. Cizí příslušník smí být ješitným a podléhati lidským slabostem, domorodec nikoli. Stojí tedy výše a pohlíží pak na cizince spatra. – Je však možno jen tak prostě, zákonem Národního shromáždění, vyhnati z domorodce Belzebuba marnivosti? A je to opravdu Belzebub? A je z toho pak skutečně tak veliký prospěch? Jako jistý stupeň ctižádosti, tak trocha ješitnosti jest nejen přípustná, ale i žádoucí*“, namítal Guth-Jarkovský ve svém článku pro *Národní politiku* z roku 1922, poukazuje na stěží potlačitelnou lidskou přirozenost.²⁹⁷ Ostatně tu samou přirozenost, jejíž sklon k *touze po uznání* byl na začátku této práce již mnohokrát zdůrazněn. Byl to nakonec právě Guth-Jarkovský, kdo měl mít během následujících let nepřehlédnutelný podíl na dalším vývoji sledované situace.

6.5 Založení Řádu Bílého lva

Řešení výše popsaného problému s absencí řádů a vyznamenání pro diplomatické potřeby se jako první chopilo Ministerstvo zahraničních věcí. V listopadu 1920 svolalo první meziministerskou poradou,²⁹⁸ na níž se začaly rýsovat linie nového řádu: udílet jej měl prezident, a to ve dvou kategoriích (civilní a vojenské). Kdo konkrétně přišel s názvem *Řád československého lva* není již zjištěn;²⁹⁹ finální podoba názvu *Řád Bílého lva* údajně vzešla od prezidentova kancléře, Dr. Přemysla Šámala.³⁰⁰

Bylo by zbytečné v mezích této práce rozebírat přesný postup dalších úředních jednání, která byla vleklá, přerušovaná a provázená celkem třemi (!) neúspěšnými výtvarnými soutěžemi. V porotní řádové komisi těchto soutěží se objevila skutečně významná jména:³⁰¹ předsedal jí Vojtěch Hynais (významný malíř, autor opony Národního divadla a profesor AVU), členy byli Max Švabinský (malíř, rytec, grafik a profesor AVU), Bohumír Kafka (sochař, pozdější autor Žižkovy jezdecké sochy na Vítkově a ředitel UMPRUM), Pavel Janák (architekt

²⁹⁷ GUTH-JAROVSKÝ, Jiří. *Paměti III: Na dvoře republikánském*. Hejda & Tuček: Praha, 1929, s. 382–383.

²⁹⁸ Účastnili se zástupci Ministerstva školství, národní obrany, zásobování a zahraničí. Kancelář prezidenta republiky nevyslala nikoho. In: JEDLIČKA, Roman. *Geneze čs. Řádu Bílého lva*. In: SIGNUM, V. řada, 20/2012. Klub faleristů: Brno, 2012, s. 998.

²⁹⁹ GUTH-JAROVSKÝ, Jiří. *Paměti*, cit. dílo, s. 351.

³⁰⁰ JEDLIČKA, Roman. *Geneze čs. Řádu Bílého lva*. In: SIGNUM, V. řada, 20/2012. Klub faleristů: Brno, 2012, s. 1000.

³⁰¹ MĚŘIČKA, Václav. *Československá vyznamenání: II. část (Řád Bílého lva)*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 1973, s. 3–4.

a profesor UMPRUM), Josef Němec (ředitel Zlatnické školy v Praze) nebo V. V. Štěch (historik umění, tehdejší zástupce Ministerstva školství a pozdější profesor na AVU). Pod rukou jim v letech 1920–1922 prošly vysoké desítky anonymizovaných návrhů, z nichž ale žádný nebyl vybrán jako vyhovující. Kritice a odmítnutí se nevyhnul dokonce ani návrh Alfonse Muchy. Muže, jehož tehdejší paralelní dominance na poli výtvarných návrhů poštovních známek byla téměř absolutní. Vyčítáno mu bylo, že jeho návrhy řádových klenotů připomínaly spíše šperky nežli faleristické objekty.³⁰² Celkem dvakrát byl vyzván k přepracování kreseb a dvakrát vyhověl. „*Bohužel nikoliv k obecnému uspokojení, přesto že umělecky byly velmi vynikající*“, vzpomínal Guth-Jarkovský.³⁰³

Dr. Jiří Guth-Jarkovský (dřívější učitel, soukromý vychovatel a nestor české etikety), vstoupil do vývoje událostí s mírným zpožděním v únoru 1922. Dostal tehdy ze strany Kanceláře prezidenta republiky na starost referát vyznamenání. Pokračoval v něm prakticky v původní úloze hradního ceremoniáře, kterým byl od roku 1919. Za úkol měl sepsat řádová statuta a dotlačit výtvarnou komisi k výběru konkrétního uměleckého návrhu.

Jako rozhodující se nakonec ukázala bezděčná návštěva Guth-Jarkovského v medailéřské dílně společnosti Karnet & Kyselý na Žižkově, kam došel zkontrolovat práci na řádových prototypch autorské dvojice Otakar Španiel – František Kysela³⁰⁴ (kteří byli komisí záhy také odmítnuti). Se zručným řemeslníkem Rudolfem Karnetem si Guth-Jarkovský velmi porozuměl a když v květnu 1922 selhala i poslední (třetí) soutěž o návrh *Řádu Bílého lva*,³⁰⁵ začal s Karnetem úzce spolupracovat. Ukázal mu vzácný exemplář *Českého šlechtického kříže 1814* (Obr. 12), zapůjčený z rodové sbírky Kolowratů.³⁰⁶ Drobný kříž s rozšiřujícími se lomenými rameny, červeně posmaltovaný, s bílým lvem ve středovém medailonu, představoval nejstarší (a zároveň prakticky jedinou) původní českou faleristickou památku. Poradil přitom Karnetovi jednoduchou modifikaci: kříž obohatit o jedno rameno a takto získanou pětičlennost uzavřít do symboliky pěti zemí republiky.³⁰⁷ Do tří dnů byl Karnet hotov a jeho anonymizovaný návrh byl nakonec 12. září 1922 definitivně přijat. „*Nelze říci, že československý řád Bílého lva*

³⁰² JEDLIČKA, Roman. *Geneze čs. Řádu Bílého lva*. In: SIGNUM, V. řada, 20/2012. Klub faleristů: Brno, 2012, s. 1004.

³⁰³ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří. *Paměti III: Na dvoře republikánském*. Hejda & Tuček: Praha, 1929, s. 358.

³⁰⁴ JEDLIČKA, Roman. *Alfons Mucha a Řád Bílého lva*. In: SIGNUM, II. řada, 1/1993. Klub faleristů: Brno, 1993, s. 5–6.

³⁰⁵ GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří. *Paměti*, cit. dílo, s. 361.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 327.

³⁰⁷ Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko a Podkarpatská Rus.

by byl přímým pokračovatelem českého čestného kříže šlechtického, na kterém rovněž skvěje se bílý lev, ale možno snad přece pokládati čestný kříž v jistém smyslu za předka Bílého lva [...]. Oba odznaky srovnávají se v barvě i v erbu“, přiznal ve svých pamětech s potlačovanou hrdostí nad svým nápadem hradní sekretář.³⁰⁸

Zákon, „jímž se zřizují Československý řád Bílého lva a Československá medaile Bílého lva“ vyšel pod č. 362/1922 Sb. v prosinci téhož roku. Na jeho základě vznikla vůbec první tuzemská vysoká dekorace, do značné míry korespondující s nejvyššími řády okolní Evropy. Řád Bílého lva se dělil celkem na pět tříd, které byly sestupně pojmenované velkokřížník, velkodůstojník, komandér, důstojník a rytíř. Podobnost tohoto dělení s francouzskou *Čestnou legií* nebylo náhodné.³⁰⁹ Prezident se automaticky stával velkokřížníkem s právem nosit kolanu řádu. Zároveň se Řád Bílého lva dělil na dvě skupiny. Skupinu občanskou (symbolizovanou zkříženou dvojicí palmových snítek) a vojenskou (symbolizovanou zkříženými meči). Pod nejnižší rytířskou třídou byl řád doplněn ještě o dvě kategorie medailí: vyšší zlatou *Medailí Bílého lva* a nižší stříbrnou.³¹⁰

Zákon o *Řádu Bílého lva* obsahoval ale i zároveň drobné nepřesnosti, které se řešily až pozdějšími legislativními dodatky z let 1924 a 1930. Pokud odhlédneme od samotné důvodové deklarace vzniku řádu, která poněkud krátkozrace hlásala, že řád bude udělován za „vznik Československa a zásluhy o ně“ – což byla hlediska velice omezená a ještě v éře První republiky stále méně korespondovala s tím, za co byl *Řád Bílého lva* reálně udílen – neznaly jeho původní stanovy to, jaký je rozdíl mezi udělením a pouhým propůjčením řádové dekorace. Přitom panovala již v dané době v celé Evropě (i předešlém Rakousko-Uhersku) ustálená praxe, že zatímco propůjčený řád se musí po smrti nositele vrátit „dekorační autoritě“ státu, znamená udělení nenávratný dar, tedy i ve prospěch potomků či dědiců vyznamenaného jedince. Obvykle se vrácení propůjčených řádů vyžaduje od nositelů, kteří jsou občané daného státu. Pokud se však jedná o cizince (nebo o vlastní občany dekorované *in memoriam*), tak se stát udělených řádových dekorací obvykle zcela zříká – a to jak z důvodů zdvořilosti, tak i proto, že by bylo vymáhání řádů v cizině velmi obtížné. Je proto kuriózní, že se Československá republika, která

³⁰⁸ GUTH-JARCOVSKÝ, Jiří. *Paměti III: Na dvoře republikánském*. Hejda & Tuček: Praha, 1929, s. 345.

³⁰⁹ S tímto faktem úzce souvisí i cesta Gutha-Jarkovského do Paříže v roce 1922, kde řádové sídlo navštívil. In: Tamtéž, s. 330.

³¹⁰ Zákonem byl nejvyšší možný počet držitelů jednotlivých tříd omezen následovně: 1. třída 50 osob, 2. třída 150 osob, 3. třída 400, 4. třída 2000 a nejnižší 5. třída 5000 osob. Stejně jako u obdobných řádů v zahraničí docházelo dalšími zákonnými úpravami k navyšování těchto čísel.

svým občanům *Řád Bílého lva* vždy odpírala, návratnosti dekorací propůjčovaných do ciziny oficiálně vzdala až úpravou zákona z roku 1930.³¹¹

Obr. 29: *Řád Bílého lva* (zde I. třída občanské skupiny) ve formě, jakou roku 1922 navrhl a realizoval Rudolf Karnet na základě inspirace *Českým šlechtickým křížem 1814*. Uprostřed a vpravo: averz a reverz klenotu. Vlevo: řádová hvězda. Vojenská skupina se od občanské odlišovala zkříženými meči namísto zkřížených palem v závěsu klenotu.

6.6 Habsburské dekorace na československém poli

Přihlédneme-li zpět k otázce významu prvoválečných dekorací v prostředí První republiky, je třeba si nejprve uvědomit proporce jednotlivých skupin, které buďto měly nebo neměly přístup k *symbolickému kapitálu* faleristického typu: zatímco do armády Rakouska-Uherska bylo mobilizováno zhruba 1 400 000 vojáků české národnosti,³¹² počítali se legionáři

³¹¹ Zákon č. 120/1930 Sb., *měníci stanovy Československého řádu Bílého lva a Československé medaile Bílého lva*. In: Sbírká zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1930, s. 90.

³¹² *Češi a rakousko-uherská armáda*. Dostupné z: <https://m1976.webnode.cz/cesi-a-rakousko-uherska-armada/> [citováno 24. června 2024].

přibližně jen na necelých 100 000 osob.³¹³ A z tohoto počtu ani zdaleka ne všichni dosáhli na konkrétní vyznamenání, resp. zdaleka ne všichni o ně projevíli zájem. Pokud dostali Češi během války rakouská vyznamenání před svým zajetím nebo zběhnutím k Dohodě, buďto je v novém poli z pochopitelných důvodů odkládali nebo negovali jejich symbolický obsah.³¹⁴

Je až zarážející, jak nicotnou úlohu hrály habsburské dekorace získané v první světové válce jak v deníkových záznamech příslušných českých veteránů, tak i v úředních pramenech nového státu. Československá byrokracie se o rakouské řády a vyznamenání zajímala jen epizodicky a utilitárně. Např. roku 1923 vyvolaly zájem Ministerstva financí ty případy, kdy někteří veteráni demonstrativně vraceli svá bývalá vyznamenání orgánům do Vídně – a to i přesto, že se jednalo o orgány nové Rakouské republiky. Vzhledem k tomu, že byly habsburské dekorace vyrobeny často z drahých kovů, kalkulovalo Ministerstvo financí s jejich zadržením na území ČSR a doporučovalo v meziministerské komunikaci, „*aby otázka vrácení řádů [...] zatím nebyla rozvířována*“, protože „*rakouská vláda cenu propůjčených řádů československým příslušníkům nepojala dosud do svého elaborátu o převzatém státním majetku*“ Rakouska-Uherska dle znění Saintgermainské smlouvy.³¹⁵ Pokud československé orgány měly již takové klenoty v držení (ať už odevzdané dobrovolně nebo např. odňaté soudem), nedoporučovalo je Ministerstvo financí „*až do konečného vyřešení této otázky odesílati do Vídně*“, ³¹⁶ nýbrž zadržet pro zlatý poklad republiky, kam již jiní držitelé své rakouské dekorace dobrovolně věnovali. Na totožné téma se v září 1923 sešla meziministerská konference, jež doporučila, aby si československé orgány v rámci spisové rozluky s Rakouskou republikou v archivech ve Vídni opatřily seznamy českých nositelů těchto dekorací,³¹⁷ „*aby seznamů těchto mohlo býti použito při eventuálním pozdějším stanovení povinnosti vrácení řádů.*“³¹⁸

³¹³ Oficiální poválečná čísla hovořila o 27 700 italských, 11 900 francouzských a 60 000 ruských legionářích. Celkem 99 600 osob. In: Informace pro Vojenském presidium MNO – přibližný stav zahraničních legií (11. května 1920). VHA – MNO Prezídium I. (1918-1923) – k. 106, inv. č. 2678, sig. 48/6.

³¹⁴ Krátká poznámka k chování legionářů v Itálii: „*Rakouská vyznamenání dali psům za přívěšky, vystrojili pohřeb Vilémovi a Franz Josefovi, z čehož měli Italové pochopitelnou radost.*“ In: VOŽICKÝ, František. *Kronika světové války 1914-1919*. Vlast. nákl.: Praha – Královské Vinohrady, 1929, s. 390.

³¹⁵ *Rakousko-uherské řády a vyznamenání; vrácení do státní pokladny* (18. září 1923). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 11217, sig. 91/1/1.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ *PROTOKOL o meziministerské poradě* (26. září 1923). VHA – MNO – Prezídium III. (1927–1939) – k. 11217, sig. 91/1/1 4.

³¹⁸ *Rakousko-uherské řády a vyznamenání; vrácení do státní pokladny* (18. září 1923) [opis]. VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 11217, sig. 91/1/1.

Ve stejné době se československé orgány zajímaly i o jmění *Vojenského řádu Marie Terezie* na území republiky.³¹⁹ Řád, který vzhledem k existenci své suverénní kapituly formálně přežil i rozpad monarchie, byl v Rakousku novou vládou nadále trpěn. Za úkol měl vyříditi ty žádosti o udělení řádu, které se nestihly projednat před listopadem 1918.³²⁰ Řád požíval v dané době v některých nástupnických státech monarchie status nadace a jeho jmění bylo považováno za „*veliké a značně založené*“.³²¹ Šetřením bylo zjištěno, že se mělo jednat až o 17 milionů Korun – ovšem v „*cenných papírech běžné měny a rakouských válečných dluhopisech*“.³²² O tom, zda došlo k jakékoli konfiskaci jeho majetku na území ČSR, se nepodařilo dohledat žádné podklady. Kapitula řádu formálně ukončila svoji činnost až roku 1931.³²³ Pro zajímavost je třeba dodat, že paralelně existoval mezi lety 1919 a 1922 podobný orgán při rakouském Ministerstvu obrany – tzv. Hellerova komise projednávala žádosti bývalých vojáků monarchie o běžnější válečné dekorace, kterých zbylo na stole po Vrchním velení armády Rakouska-Uherska nevyřízených na 150 – 200 000 (!).³²⁴ Propastný rozdíl oproti Československu dokresluje i ta skutečnost, že byla kapitula *Vojenského řádu Marie Terezie* a posléze od roku 1931 i rakouský stát nadále ochotny platit držitelům prestižních řádů a vyznamenání symbolický žold, který vyznamenaným osobám přínáležel dle stanov těchto dekorací.³²⁵ Na tento žold měli teoretický nárok i bývalí rakouští vojáci z řad československých občanů – což tuzemské státní orgány přirozeně kategoricky odmítaly akceptovat.³²⁶

K otázce možného zestátnění habsburských dekorací z rukou občanů se československá ministerstva vrátila počátkem 30. let, tedy až ve chvíli, kdy byly případné nároky Rakouské republiky již bezpředmětné. Obrisy zákona nebo vládního nařízení, kterým by byli bývalí

³¹⁹ *Vojenský řád Marie Terezie – zjištění dat* (22. dubna 1924). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 11217, sig. 91/1/1.

³²⁰ Vedením kapituly byl císařem Karlem I. z exilu pověřen polní maršál Conrad von Hötzendorf. In: SCHMIDT, Günther Erik. *Die Nachkriegsphase des Militär-Maria Theresien Ordens*. Zeitschrift der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde, 38/2000. Österreichische Gesellschaft für Ordenskunde: Wien, 2000, s. 2–3.

³²¹ *Rakouské řády* (28. června 1923). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 11217, sig. 15/4/9.

³²² *Note verbale* (16. října 1923) [opis ve francouzštině]. VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 11217, sig. 91/1/1.

³²³ MĚŘIČKA, Václav August. *Řád Marie-Terezie*. Klub pro českou heraldiku a genealogii: Praha, 1990, s. 88.

³²⁴ SCHMIDT, Günther Erik. *Die Nachkriegsphase*, cit. dílo, s. 1.

³²⁵ ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Official Decorations up to 1918* [sv. 1]. Verlag Militaria: Wien, 2019, s. 250.

³²⁶ *Kpt. Bohumil Vojáček, požívání renty 3600 Kr. z řádu Marie Terezie* (1. října 1920). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 11217, sig. 15/4/9.

nositelé habsburských dekorací donuceni k jejich odevzdání, se však začaly při bližším zkoumání komplikovat. Zástupci MNO další meziministerskou konferenci k tématu dokonce odmítli s odkazem na zjevný paradox: „*Žádati vrácení řádů znamená požadovati od jich držitelů povinnost řády ony opatrovati, tedy je míti ve vážnosti. Jde však o řády udělené panovníkem, který byl ze země vypuzen, proti němuž republikánská vláda brojila, a v důsledku toho mnozí držitelé řády ony i v době převratové pohodili. A nyní by měly osoby ty, které tím zřejmě projevíly sympatie s nynější vládou, [být] snad i dokonce trestány důsledným prováděním zákonných ustanovení o vrácení řádů a osoby, které ze sympatie k staré vládě řády si uschovaly, měly by býti prosty nepříjemnosti?*“ Hmotného zužitkování starých dekorací by tedy stát jen stěží dosáhl: „*vždyť mnoho dekorací bylo dáno na zlatý poklad, mnoho jich bylo pohozeno a jistě jsou i držitelé, kteří si je ponechají a prohlásí, že je pohodili.*“³²⁷ Státní úředníci se k řešení této věci nejspíše již nikdy nesešli. Nositelé habsburských dekorací se přesto dočkali ještě dalšího potýkání s „dekorační autoritou“ státu, a to jak za německé okupace, tak za Třetí republiky. To je však tématem až následujících kapitol.

Na závěr je třeba konstatovat, že Rakouská republika se k řádům někdejší monarchie, které se jí dostaly do rukou, nezachovala jinak než Československo – tyto dekorace byly rakouským Ministerstvem financí roztaveny a převedeny do státní pokladny.³²⁸

6.7 Legionářské dekorace na československém poli

Pokud jde o bývalé příslušníky československých legií, kteří patřili do výrazně menší skupiny, měli však na dekorace zcela legální nárok, lze jejich poptávku po *symbolickém kapitálu* zatím určit jen velice obtížně. Na vině je zejména velice fragmentární stav příslušných seznamů a statistik. Velká část vyznamenaných legionářů byla jmenována v příslušných rozkazech. Ne všechny se však dochovaly a bylo by nadlidským úkolem z nich seznamy vyznamenaných zpětně rekonstruovat. Zarážející absence samotných matrik československých legionářských dekorací – které musely z logiky věci existovat, jelikož jsou matriční čísla přítomna na naprosto všech udílecích dekretů – byla jak dosavadními historiky, tak faleristy přecházena bez patřičného zájmu. V samotném Vojenském historickém archivu v Praze se mi

³²⁷ *Vrácení býv. rak., uh. a rak.-uh. řádů* (16. října 1933) [ručně psaná poznámka]. VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 11217, sig. 90/1/5.

³²⁸ KILIAN, F. – TUSEK, F. *Behandlung von k.u.k. Orden im Bundestaat Österreich*. In: *Zeitschrift der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde*, 37/2000. Österreichische Gesellschaft für Ordenskunde: Wien, 2000, s. 28.

nepodařilo matriky ani přes intenzivní snahu lokalizovat, nejstarší dochované exempláře matričních knih pocházejí až z období druhé světové války z prostředí londýnského exilu.

Mou osobní hypotézou, která však zatím nemá oporu v dobových pramenech, je konfiskace matriční dokumentace ze strany nacistů v období Protektorátu Čechy a Morava. Je nade vší pochybnost, že se německé orgány v někdejších československých archivních fondech pohybovaly a těžily z nich informace jak bezpečnostního, tak i politického rázu.³²⁹ Seznamy držitelů československých válečných dekorací by např. pro Gestapo bývaly byly hodnotným pramenem k podchycení osob, které měly bezprostřední bojové zkušenosti z prvního odboje, prokázaly československému státu loajalitu nebo dokonce ochotu riskovat za něj život a bylo vysoce pravděpodobné, že se nebudou vyhýbat ani participaci na odboji druhém. Výstižná je paralelní situace s knihou *Dějiny Maffie* Milady Paulové, prvně vydané roku 1937.³³⁰ Za druhé světové války byly údajně její výtisky přítomny na každé služebně Gestapa, jež „*mohlo klidně špehovat a zatýkat podle jmenného rejstříku*“, jak později vzpomínal Václav Černý.³³¹ O zbrkle ukvapeném odkrývání organizace a konspirace prvního odboje v meziválečné literatuře se lze dočíst i v pozdějších výrociích W.W. von Wolmara, šéfa okupačního tiskového odboru Úřadu říšského protektora, nebo samotného říšského ministra pro Čechy a Moravu K. H. Franka.³³² Zneužití matričních knih vyznamenaných legionářů v obdobném duchu považují proto za velice pravděpodobné. Není přitom jasné, zda byly ke konci války zničeny samotnými Němci spolu s ostatními dokumenty, nebo se dodnes nacházejí ve fondech pražského ústředí Gestapa, které bezprostředně po válce odvezly sovětské tajné služby do Moskvy, kde jsou uschovány dodnes.³³³

V případě hledání konkrétnějších čísel nezbyvá proto nic jiného nežli se opřít o dochované udílecí dekrety, sekundární prameny nebo dosavadní literaturu, které přinášejí

³²⁹ Notoricky známou je např. následující dokumentační sbírka: BERBER, Freiderich. *Europäische Politik 1933–1938 im Spiegel der Prager Akten*. Essener Verlagsanstalt: Essen, 1942. Jejím vytvořením se nacisté snažili prokázat, že se Francie a Velká Británie ve 30. letech cíleně připravovaly na válku. Vznikla na základě dokumentů nacisty selektivně vybraných z archivu někdejšího československého Ministerstva zahraničních věcí. In: ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan (ed.). *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 2014, s. 387.

³³⁰ PAULOVÁ, Milada. *Dějiny Maffie* [2 sv.]. Československá grafická Unie: Praha, 1937.

³³¹ ČERNÝ, Václav. *Paměti II (1939–1945)*. Atlantis: Brno, 1992, s. 167.

³³² HÁLEK, Jan – MOSKOVIČ, Boris. *Fenomén Maffie: český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století*. Academia – MÚA AVČR: Praha, 2017, s. 235.

³³³ JAKL, Tomáš. *Bohemika Ruského státního archivu v Moskvě*. In: Archivní časopis, roč. 64, č. 1/2014. Odbor archivní správy a spisové služby MV ČR: Praha, 2014, s. 20–34.

velmi rozličná čísla. Dobrým příkladem je nejprestižnější *Československý válečný kříž 1918*. V dobovém legionářském tisku bylo k roku 1934 zmiňováno 6613 udělených exemplářů,³³⁴ což zní velice nepřesvědčivě vzhledem k tomu, že dochované udílecí dekrety již z poloviny 20. let nesou matriční čísla dosahující hranice 30 000 udělení.³³⁵ Jelikož byly mnohé kříže uděleny konkrétnímu jedinci opakovaně, je pravděpodobnější odhad Edmunda Oriána, který předpokládal přibližně 20 000 nositelů tohoto vyznamenání.³³⁶ Zároveň by se mohlo jednat i o číslo takřka konečné – nejzazší termín pro podání žádosti o *Československý válečný kříž 1918* stanovilo totiž MNO na 31. ledna 1924 a po tomto datu se projednávaly již jen dosud nevyřízené žádosti.³³⁷ V takovém případě by bylo mezi legionáři jen cca. 20 % nositelů této dekorace.

Přehlednější data, dostupná alespoň k *Československé revoluční medaili* k roku 1934, hovoří následovně:³³⁸

- medailí přijato u ruských legionářů:	10 270 ks	(cca. 17 % mužstva)
- medailí přijato u francouzských legionářů:	1 676 ks	(cca. 14 % mužstva)
- medailí přijato u italských legionářů:	3 000 ks	(cca. 11 % mužstva)

Statisticky z těchto počtů vyplývá, že o *symbolický kapitál* tohoto vyznamenání měl zájem (bez ohledu na frontu, na níž bojoval, a bez ohledu na politické přesvědčení, které se na západě a na východě značně lišilo) téměř jen každý sedmý (!) legionář. To je proporčně hluboko pod představami samotného MNO, jehož činitelé počítali dle dochovaných dokumentů ještě roku 1919 nejméně se 100 000 udělenými *Revolučními medailemi* v blízké budoucnosti.³³⁹

Nabízí se hned několik vysvětlení tak nízkého zájmu o tuto specifickou dekoraci:

- buď legionáři dle stanov medaile pochopili, že se spíše nežli o individuální odměnu za konkrétní čin jedná o hromadně udílený pamětní odznak celým legiím (medaile byla nárokovatelná kýmkoliv, kdo před 28. říjnem 1918 vstoupil do zahraniční armády a nejpozději 11. listopadu 1918 byl nasazen) a neměli proto na *Revoluční medaili* osobní zájem

³³⁴ MICHL, Jan. *Legionáři a Československo*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 11.

³³⁵ Dekret *Československého válečného kříže 1918* na jméno kapitána Václava Kropáčka ze dne 12. května 1925. VHÚ – Podsbírka faleristiky a drobné plastiky.

³³⁶ ORIÁN, Edmund. *Československá legie v Rusku 1914–1920*. Epoque 1900 – Naše Vojsko: Praha, 2014, s. 109.

³³⁷ *Záznam o poradě konané dne 21. března 1937 v ministerstvu vnitra o provádění zákona o řádech a titulech*. VHA – MNO – Prezídium III. (1927–1939) – k. 13572, sig. 90/2/1 3.

³³⁸ MICHL, Jan. *Legionáři a Československo*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 11.

³³⁹ „Dle údaje kancel. zahr. legií jest zapotřebí nejméně 100 tisíc [Revolučních] medailí.“ In: *Ražba revoluční medaile* (15. srpna 1919). VHA – MNO Prezídium I. (1918–1923) – k. 104, inv. č. 2679, sig. 48/5.

- nebo je mohl odradit jednorázový desetikorunový poplatek za přiznání této medaile, který byl v cenové relaci tehdejší doby značný, měl však saturovat samotné výrobní náklady³⁴⁰
- třetí vysvětlení je pak už zcela zřejmé: v prostředí meziválečné československé společnosti nebylo takovýto *symbolický kapitál* možné dostatečně využít pro osobní výhody, legionáři k němu tedy zaujali logicky lhostejný postoj.

Zprávy o houfném nezájmu legionářů pronikly i do dobového tisku. Zejména socialistické a komunistické tituly hovořily „o ‚revolučních‘ a spojeneckých metálech, které v tisících leží v ministerstvu nár. obrany, aniž by se ‚šťastní‘ jejich majitelé o ně hlásili.“³⁴¹ V návaznosti na právě řečené měl proto konec *Československé revoluční medaile* až výprodejní charakter: MNO se roku 1938 rozhodlo v souvislosti s 20. výročím vzniku státu zbavit jejich zásob. Odpustilo těm, kteří si údajně „až posud z hospodářských důvodů nemohli opatřit Československou revoluční medaili, [...] povinnost platiti za udělení medaile předepsaný poplatek. Čs. revoluční medaile bude tedy až do 31. prosince 1938 udělována bezplatně.“³⁴² Je pravděpodobné, že se tato akce setkala s jistým úspěchem a vyvolala další žádosti: poslední dohledatelný udílecí dekret ze 17. ledna 1939 nese matriční číslo 49 758.³⁴³ Za dvacet let existence meziválečného Československa se tedy MNO dokázalo zbavit přibližně poloviny celkového počtu těchto medailí.

6.8 Zájem členů bývalé Maffie o Československou revoluční medaili

Jedinou skupinou osob, která měla konkrétně o udělení *Československých revolučních medailí* eminentní zájem a podnikala za tím účelem velmi aktivní kroky, byla již výše vzpomenutá Maffie. Neformálnímu a širokému okruhu zakonspirovaných osob, které se před rokem 1918 podílely na odbojové a zpravodajské činnosti zejména v zázemí Rakouska-Uherska, bylo po válce odepřeno prakticky jakékoliv hmatatelné společenské *uznání*, což začalo mnohé z bývalých maffistů velice frustrovat. Absenci ohledů vůči nim ilustruje i ta

³⁴⁰ Zajímavostí je, že byl poplatek za *Revoluční* i *Mezipojenecké medaile vítězství* odpuštěn Čechoameričanům, kteří se o tyto dekorace mohli přihlásit na československých konzulátech v USA. Roku 1922 tam bylo odesláno po 1000 exemplářích od obou kategorií. Přesto o ně byl zcela mizivý zájem – konzulát v Clevelandu, který měl distribuci dekorací na starost z titulu sídla Československé obce legionářské v USA, hlásil k 20. srpnu 1928 pouze 137 udělených exemplářů. In: *Udělení čs. revolučních medailí* (20. srpna 1928). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 7344, sig. 90 1/18 4.

³⁴¹ *Metály nejdou na odbyt*. Rudý večerník: Praha: roč. 11, č. 41, 19. února 1930, s. 1.

³⁴² *Bezplatné udělování Československé revoluční medaile v jubilejním roce 1938* (22. ledna 1938). VHA – MNO Velitelství 1. divize (1919–1939) – k. 142, inv. č. 4635, č. j. 20636.

³⁴³ Dekret *Revoluční medaile* na jméno četaře Františka Vilímka. VHÚ – Podsbírka faleristiky a drobné plastiky.

skutečnost, že bývalým členům tzv. vojenské Maffie, kteří pro odboj pracovali přímo v uniformách rakousko-uherské branné moci a riskovali proto dennodenně okamžitou likvidaci za velezradu, nebyla tato riskantní léta započítána ani do služebního postupu, ani do budoucí penze.³⁴⁴ Prvotní snahy maffistů o udělení *Československé revoluční medaile* – jež byla dle stanov přístupná prakticky výhradně uniformovaným členům zahraničního odboje – vyšly roku 1920 ještě naprázdno. Presidium MNO konstatovalo sice, že „uznává tuto vynikající činnost za projev charakteru českého člověka, který uznal boj za národní své osvobození za svou nejvyšší a jedinou povinnost“, ale nemůže s žádostmi dále naložit, jelikož existující zákony č. 61/1918 Sb. a č. 243/1920 Sb. zapovídají udělení této medaile československým civilistům – mezi něž drtivá většina bývalých Maffistů v daném okamžiku patřila. MNO doporučilo, aby „záležitost zevního čestného označení všech členů ‚Maffie‘ bez rozdílu byla ponechána příznivější době“, jelikož není další zákonné úpravy věci „za daného složení zákonodárných sborů čs. republiky možno předpokládat.“ Případné řešení věci bylo konzultováno i s kancléřem prezidenta republiky Dr. Šámalem, který jako ústřední postava někdejší Maffie navrhoval, aby byla žadatelům o medaili vděčnost „projevována individuálním způsobem“ – kupříkladu povyšováním mimo pořadí nebo zafinancováním zahraničních stipendií.³⁴⁵

Záležitost se na pořad dne dostala opětovně roku 1925, patrně v návaznosti na nedávno rozpoutanou debatu o historické úloze zahraničního a domácího odboje. Za toho, kdo déletrvající spor vyvolal, je považován spisovatel Viktor Dyk, který v červenci 1924 ve svém článku v *Národních listech* kriticky upozornil na upozadování domácího odboje jako na celospolečenský problém.³⁴⁶ Na text obratem reagoval prezident Masaryk, který nejprve anonymně a později i otevřeně vyzdvihoval klíčovou úlohu zahraničních legií a nepřímě obvinil převratový Národní výbor, že konal pouze v duchu Karlova federalizačního manifestu, potažmo s posvěcením vídeňské vlády.³⁴⁷ To dále vyprovokovalo některé z domácích odbojářů – jmenovitě Jiřího Stříbrného, Františka Soukupa nebo Karla Kramáře – k další vášnivé obhajobě

³⁴⁴ Žádost členů Maffie o udělení čs. Revoluční medaile (22. října 1920). VHA – MNO Generální inspektorát branné moci – k. 35, inv. č. 1410, sig. 91 1/3.

Na rozdíl od legionářů, kterým se voj. služba započítávala trojnásobně do služného i výslužného. In: HORÁK, Pavel. *Republika v exilu: Inscenování československé vlády v Londýně za druhé světové války*. Lidové noviny: Praha, 2022, s. 75.

³⁴⁵ Ruční přípis na opisu Žádosti členů Maffie o udělení čs. Revoluční medaile adresovaném VKPR (18. prosince 1920). VHA – VKPR (1919–1939) – k. 173 – inv. č. 475 (1938 – dův.), č. j. 36289.

³⁴⁶ *Neveselá kapitola*. In: *Národní listy*: roč. 62, č. 187, Praha: 8. června 1924, s. 1.

³⁴⁷ ŠEDIVÝ, Ivan. „Zed' mezi odbojem domácím a zahraničním“. In: *Historie a vojenství*, roč. 1998, č. 6, s. 87.

okruhu domácích aktérů a tisk byl brzy zaplněn velkým množstvím analýz, jak průběh převzetí moci koncem října 1918 vůbec proběhl.³⁴⁸

Obr. 30 až 32: Snímky ze slavnosti udělení *Československých revolučních medailí* maffistům na Pražském hradě dne 11. listopadu 1925. Jednalo se patrně o jedinou ceremonii svého druhu v celé meziválečné éře.

Je možno předpokládat, že právě v návaznosti na tuto detailní medializaci prvního odboje, která neměla v předchozích letech obdoby, došlo i k definitivnímu rozhodnutí uspokojit nenaplněné *uznání* maffistů: ve spolupráci s Dr. Šámalem vybralo MNO první stovku osob, o jejichž podílu na domácím odboji nebylo pochyb. Těm pak byly dne 11. listopadu 1925 na

³⁴⁸ VAŠEK, Richard. „*Račte podepsat libovolnou šifrou.*“: *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918–1935)*. Academia – MÚA AVČR: Praha, 2018, s. 85.

Pražském hradě slavnostně předány *Československé revoluční medaile*.³⁴⁹ Z dostupných pramenů není přitom jasné, na jakém základě byla doposud právně blokována možnost vyznamenávání civilistů uskutečněna a obhájena. Nic nenasvědčuje tomu, že by byly kvůli této záležitosti měněny stanovy této dekorace.³⁵⁰ Za přítomnosti ministra národní obrany Udržala, generálů Mittelhausera, Syrového a Gajdy a kancléře Dr. Šámala bylo uděleno celkem 102 kusů těchto medailí. Celkem 91 z nich bylo předáno přítomným osobnostem, mezi nimiž jmenujme namátkou býv. předsedu vlády Karla Kramáře, senátora Františka Soukupa, policejního prezidenta Richarda Bienerta, ředitele Živnobanky Jaroslava Preisse, starostu Sokola Josefa Scheinera, historika Jaroslava Wernstadta nebo prezidentovu dceru Alici Masarykovou, v dané době předsedkyni Československého červeného kříže. Zbýlých jedenáct medailí bylo předáno pozůstalým již zemřelých odbojářů, mezi nimi i vdově po nedávno zavražděném ministru financí Aloisi Rašínovi, taktéž vyznamenané Karle Rašínové.³⁵¹ Počítáme-li i dodatečně vyznamenané a na ceremonii nepřítomné osobnosti (např. malíře Emila Fillu, choť ministra zahraničí Hanu Benešovou nebo spisovatele Aloise Jiráska, Viktora Dyka a Josefa Svatopluka Machara), dosáhl počet vyznamenaných maffistů přinejmenším 127 osob.³⁵²

Je třeba konstatovat, že tato ceremonie zůstává nejen dosud nepříliš známou epizodou ve sporu mezi domácím a zahraničním odbojem, ale také příslovečnou výjimkou z jinak platného pravidla – jednalo se pravděpodobně o vůbec jediný okamžik za dobu trvání meziválečného Československa, kdy se k jedné z jeho státních dekorací dostali i civilní občané bez jakékoliv vojenské zkušenosti.

³⁴⁹ Vyznamenání členů Maffie Revoluční medailí – zpráva pro tisk (11. listopadu 1925). VHA – MNO Velitelství 1. divize (1919-1939) – k. 21, inv. č. 1141, sig. 6526.

³⁵⁰ Je možné, že byla v konečném souhlasu s udělením *Československé revoluční medaile* zohledněna chyba, která se stala již roku 1919. Tehdy byl totožnou dekorací vyznamenán generál Viktor Hoppe, v době první světové války důstojník rakousko-uherské armády a člen tzv. vojenské Maffie, nikoliv člen zahraničního odboje. Na chybu bylo MNO upozorněno v květnu 1924 – přibližně dva měsíce před vypuknutím veřejného sporu mezi domácím a zahraničním odbojem. Teoreticky tak mohl být zbytek maffistů posléze vyznamenán s ohledem na již dříve porušené pravidlo. In: *Udělení Revoluční medaile členům ‚Maffie‘* (8. května 1924). VHA – VKPR (1919-1939) – k. 173, inv. č. 475 (1938 – dův.), č.j. 1617/24.

³⁵¹ Vyznamenání členů Maffie Revoluční medailí – zpráva pro tisk (11. listopadu 1925). VHA – MNO Velitelství 1. divize (1919-1939) – k. 21, inv. č. 1141, sig. 6526.

³⁵² Roku 1928 se nechal o aktuálním počtu vyznamenaných maffistů informovat senátor František Soukup s odvoláním na právě připravovanou knihu. Tento počet přesto nemusí být zaručeně konečný. In: *Senátor Dr. František Soukup – Dějiny státního převratu 1918 – Revoluční medaile* (25. června 1928). VHA – MNO Prezídium III. (1927-1939) – k. 7344, sig. 90/1/17 2.

6.9 Veřejné mínění a tisk

Jaké však bylo tehdejší veřejné mínění? Naše pozornost nebyla k němu zatím v této kapitole naplno obrácena. Je značně těžké jeho převažující tendence s jistotou určit, jelikož nástroj řádů a vyznamenání nebyl vůči civilnímu obyvatelstvu První republiky (až na právě popsanou výjimku) vůbec využit. Přesto je i ze zbývajících náznaků patrné, že se misky vah jeho mínění v době dvacetiletého trvání státu nikdy jednoznačně nepřevážily pozitivním směrem.

Důležitá otázka zní: smířila se společnost skutečně bezesbytku s potlačením viditelných prvků *uznání* (k čemuž směřovaly už výše řečené popřevratové puritánské tendence), nebo si našla kompenzační mechanismy, do kterých byla její touha po něm přesměrována? Vzhledem k relativní stálosti lidské přirozenosti bude druhá možnost nepochybně blíže pravdě. Dochovaly se indicie toho, že roli kompenzačního mechanismu zde mohl sehrát bohatý spolkový život, opřený o kolektivní sportovní, kulturní nebo turistické aktivity. Např. v Sokole byl neočekávaně značný zájem o vstup po roce 1918 vykládán tím, že se jednalo o neukojený hlad po touze někam viditelně patřit – např. ziskem sokolského odznaku. Pisatel následujícího článku ze sokolského věstníku se konkrétně přiznal, že svůj odznak raději odloží, protože „*pronásledoval by mne tísnivý pocit, že se tím stavím na roveň s čeládkou, která, protože Rakousko i s ,metály‘ zmizelo, honí se nyní po jiných ,tretách z plechu‘ [...] a hledí na venek parodovat odznakem té ideje, kterou svým životem jen uráží a uvádí v nevážnost národa.*“³⁵³ Zájmem o spolkové odznaky se v rozmezí této práce dostáváme na pomyslnou tematickou hranu. Jedná se o velmi decentralizovaný a státem neřízený a negarantovaný identifikační nástroj, rozprostřený mezi desítky a stovky zájmových klubů a kroužků, jejichž odznaky dnes nesbírají zájemci z oblasti faleristiky, nýbrž ještě okrajovější signistiky. Přesto lze pouhým pohledem do současných aukčních katalogů těchto předmětů³⁵⁴ říci, že odznáčková kultura – na rozdíl od *dekorační kultury* státní – nezažila po roce 1918 žádný sestup a úspěšně dále rozkvétala. Mimo spolkových odznaků na oděvy zažívaly svůj vrchol obliby např. štítky na turistické hole, do 20. let v českém prostoru takřka nepřítomné.³⁵⁵

³⁵³ *O sokolském odznaku*. Věstník Sokolské župy Husovy, roč. V, č. 18. České Budějovice: 1. prosince 1920, s. 163.

³⁵⁴ *AUREA Numismatika: 30. eAukce (Staré odznaky)*. Dostupné po přihlášení z: https://www.livebid.cz/auction/aurea_30eA/category/all [citováno 24. června 2024].

³⁵⁵ *Turistické štítky – historie*. Dostupné z: <http://turisticke-stitky.cz/> [citováno 24. června 2024].

Jak komentoval dění kolem řádů a vyznamenání československý tisk? Dá se jeho názorové politické dělení dedukovat např. z reakcí na čerstvě založený *Řád Bílého lva*? Obecně se dá říci, že je ve 20. letech téměř nemožné narazit na případ, kdy by konkrétní periodikum aktivně volalo po rozšíření skladby vyznamenání nebo pro jejich zavedení ve společnosti. Pravicový tisk se obecně soustředil na právní nesrovnalosti v tématu a jeho mnohdy absurdní konsekvence, levicový pak na malichernost téhož a apeloval, aby se řešily důležitější a méně elitářské otázky z oblasti sociální.

Již jen při zběžném studiu meziválečného československého tisku je zřejmé, že zprávy o založení i udílení *Řádu Bílého lva* přesně odpovídají tomu, že byl určen pouze pro cizince. Jen stěží nás proto může udivit, že se jeho udělováním český tisk zabýval vesměs telegraficky a jen vzácně uváděl širší okolnosti, proč byl daný vojenský nebo diplomatický činitel vlastně vyznamenán. Míra toho, jak vzácná byla daná návštěva z ciziny, přitom neměla asi obzvláštní vliv – vždyť i propůjčení I. třídy *Řádu Bílého lva* vojenské skupiny maršálu Fochovi roku 1923 věnovala ČTK jen jednu jedinou větu.³⁵⁶ A to se přitom jednalo o návštěvu natolik významnou, že během ní byla na Fochovu třídu přejmenována současná Vinohradská ulice.³⁵⁷ Totožný nezámek tisku lze zaznamenat i napříč zbytkem meziválečné éry.³⁵⁸

Ostatně ani samotné státní orgány pravděpodobně nebyly dvakrát přístupné tomu, aby mediálně obhajovaly jednotlivé případy udělení *Řádu Bílého lva*. Jejich motivy k udělování řádu byly totiž často čistě taktického nebo diplomatického rázu. Slavným příkladem je např. udělení *Řádu Bílého lva* italskému fašistickému vůdci Benitu Mussolinimu (motivem Československa bylo nějakým způsobem kompenzovat vznik Malé dohody, kterou Itálie

³⁵⁶ „Včera pan prezident republiky dekoroval maršála Foche za vojenské zásluhy velkokřížem řádu Bílého lva.“ In: *Tribuna*. Brno: roč. 5, č. 112, 16. května 1923, s. 3.

³⁵⁷ POUSTA, Zdeněk – HAVRÁNEK, Jan. *Dějiny Univerzity Karlovy IV (1918-1990)*. Karolinum: Praha, 1998, s. 31.

³⁵⁸ V namátkových příkladech: „*President republiky propůjčil Eugéne Mauclerovi, delegátu Francie v reparační komisi, čs. řád Bílého lva II. třídy za zásluhy občanské. Eduardu Cartetonovim francouzskému konsulu v Basileji, čs. řád Bílého lva III. třídy za zásluhy občanské, dále plukovníku Gastonu Fournierovi čs. řád Bílého lva III. třídy a kapitánu Bernardu le Pelletier de Woillemont čs. řád Bílého lva IV. třídy, oběma za zásluhy vojenské.*“ In: *Lidové noviny*. Brno: roč. 34, č. 183, 10. dubna 1926, s. 10. Nebo: „*President republiky propůjčil králi italskému Viktoru Emanuelu III. při příležitosti při příležitosti 25. jubilea panování řetěz velkokříže čs. řádu Bílého lva za zásluhy občanské a presidentu polské republiky Stanislavovi Wojciechowskému, předsedovi ministerstva republiky polské Vladislavu Grabskému, ministru zahraničních věcí republiky polské Alexandru Skrzyńskému a ministru rolnictva a státních statků republiky polské Stanislavu Janiczkému čs. řád Bílého lva I. tř. (velkokříž) za zásluhy občanské.*“ In: *Lidové noviny*. Brno: roč. 33, č. 419, 23. srpna 1925, s. 5.

vnímala jako hrozbu namířenou i proti sobě). Ale netřeba mířit do nejvyšších pater diplomacie: když byla vládou v Athénách v březnu 1933 vyhlášena soutěž na výběr dodavatele těžkých kulometů, upozorňoval ve svém dopise informovaný československý atašé v Bělehradu, že „naší věci by velmi prospělo, kdyby několika vlivným důstojníkům řecké armády byl propůjčen náš řád Bílého lva, muselo by se však tak státi co nejdříve, abych vyznamenaným mohl řádové odznaky odevzdati krátce před započatím soutěže. [...] Náš řád Bílého lva je v Řecku velmi vážen a připomínám, že propůjčení řádu je nejlepší a též nejlacnější způsob získati si podporu a vliv rozhodujících osob.“³⁵⁹ Řád Bílého lva tedy v těchto případech zastával zcela standardní úlohu diplomatické platební jednotky, jak tomu bylo obvyklé i u jiných států, a to nejen v tehdejší době.

Podíváme-li se na *Řád Bílého lva* v optice metodologie této práce, lze konstatovat, že byl vliv jeho *symbolického kapitálu* na tuzemském poli mimořádně slabý. „Dekorační autorita“ československého státu jej prakticky výhradně exportovala, čímž efektivně zamezila tomu, aby se řád stal šířeji uznávanou institucí a hmotným odrazem morálních, politických či kulturních hodnot tehdejší československé společnosti. Může se zdát překvapivé, že se v éře První republiky jednalo o víceméně druhořadý státní symbol – což je v příkrém kontrastu k současné České republice. Je tomu tak i proto, že na rozdíl od meziválečné éry je dnes řád spojen s konkrétním datem (28. říjnem) a konkrétním místem (Vladislavským sálem Pražského hradu). Zatímco tehdy zůstal uzavřen za dveřmi neveřejných diplomatických jednání a udělován byl čistě příležitostně návštěvám, které měly diplomatický, ekonomický nebo vojenský význam. Význam pro tehdejší veřejnost často velice abstraktní. Její pozornost si proto mnohem efektivněji získávaly jiné formy *uznání*, jako byly tzv. *Státní ceny*, které v roce 1920 založilo Ministerstvo školství a národní osvěty. Udělovány byly formou čestného uznání za doprovodu finanční odměny vždy dne 28. října nejoblíbenějším spisovatelům dané doby, v jisté míře i těm slovenské a německé národnosti.³⁶⁰ I proto měla tato forma kulturního ocenění mnohem větší dosah, nežli tehdejší nejvyšší státní vyznamenání.

Slabá pozice *Řádu Bílého lva* byla už tehdy reflektována a není těžké dohledat komentáře volající po nápravě neutěšené situace. Dobrým příkladem je komentář bývalého generálního prokurátora Nejvyššího soudu Gustava Hubáčka, který vyšel v Lidových novinách

³⁵⁹ *Propůjčení našeho řádu Bílého Lva důstojníkům řecké armády* (7. prosince 1932). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 10570, inv. č. 15547, sig. 90 5/9.

³⁶⁰ JÜRGENS, Zuzana – KOPÁČ, Radim. *Státní cena za literaturu 1920-2015 & Státní cena za překladatelské dílo 1995-2015*. Ministerstvo kultury České republiky: Praha, 2015, s. 8.

v prosinci 1924.³⁶¹ Vyjmenoval v něm nejcitlivější paradoxy. Otevřeně si stěžoval, že ačkoliv bylo v Československu šlechtictví zrušeno, nazývá se jedna ze tříd *Řádu Bílého lva* třídou rytířskou – „*Republika bude tedy také mít šlechtu, zajímavou ovšem tím, že „českými rytíři“ mohou být pouze cizinci.*“ Zároveň konstatoval, že je „*nynější stav zákonný trvale neudržitelný*“ i z hlediska zákazu přijímání zahraničních řádů a vyznamenání, který byl od začátku trvání republiky uvalen na zdejší občany. Ti by s ohledem na zákon měli podobná uznání z principu odmítat. „*Toho ovšem neučiní, a to tím méně, že přijetí není nijakým trestem ohroženo. Nezbyvá mu ovšem než si jej jako zajímavou snad pouhou upomínku uschovati, neboť nechce-li přijíti do konfliktu se zákonem, nositi jej v tuzemsku nesmí.*“ Celkové poměry shrnul jako neúnosné a dosavadní zákonné ústupky z roku 1920, uspokojující potřeby armády, jako zcela nedostatečné.

6.10 Finální zákon o řádech a titulech z roku 1936

Je proto překvapivé, že první snahy o další legislativní změny lze dohledat až k roku 1929. Na půdě Ústavně právního výboru Národního shromáždění tehdy vznikl návrh dvojice poslanců, lidovce Martina Mičury a agrárníka Michala Slávika.³⁶² Dosavadní vývoj *dekorační kultury* definovali v etapách:

- revoluční přisnost zákona č. 61/1918 Sb. označili za „*první etapu snahy o zrušení šlechtictví, řádů a titulů, která chtěla dovést občanskou rovnost do nejkrajnějších důsledků*“, která byla ale zároveň již dalece překonaná,
- druhou etapu zosobňoval zákon č. 243/1920 Sb., který mimo drobné ústupky blokoval jakýkoli další vývoj tím, že dovolil nové dekorace zakládat „*pouze pro vojíny za statečnost prokázanou před nepřítelem, nebo pro příslušníky států cizích*³⁶³ za zásluhy, kterých získali o stát československý“, z čehož dle slov poslanců vyplývalo, že „*záslužná práce našeho státního příslušníka za mír a blaho republiky je méně hodnotná než vojenské zásluhy.*“
- Pro napravení tohoto nepoměru mezi armádním a civilním sektorem představili vlastní návrh změny zákona, který se měl stát „*třetí etapou ve vyznamenávání zásluh o náš stát, která rozšiřuje doposud platné předpisy i na naše civilní občanstvo.*“

Není zpětně zcela zřejmé, proč se jejich návrh zákona č. 1684 nepodařilo v dané době realizovat. Ať už z jakýchkoli příčin, zůstala záležitost právně netknuta po dalších sedm

³⁶¹ *Lidové noviny*. Brno: roč. 32, č. 78, 13. února 1924, s. 2.

³⁶² *NS RČS (1925–1929): Zpráva ústavně-právního výboru*. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2301_00.htm [citováno 24. června 2024].

³⁶³ Zvýrazněno dle originálu.

dlouhých let a definitivní aktualizace se dočkala až v závěrečné fázi existence ČSR. Snad i proto neměly nakonec provedené změny už takřka žádné praktické důsledky.

Na jednání schůze Poslanecké sněmovny se bod o legislativní úpravě státních vyznamenání znovu dostal až 15. října 1936. Aniž by jeho předkladatel, agrární poslanec Dr. Oldřich Suchý, vysvětlil předchozí sedmiletý odklad, vrátil se k verzi návrhu z roku 1929. Proklamoval striktní snahu rozlišovat mezi dekoracemi starými (patrně v očekávání negativních příměrů k někdejšími poměrům v Rakousku-Uhersku) a těmi, které měly být nově založeny. Dovolával se zároveň následujícími slovy ohledů k lidské přirozenosti, když prohlašoval, že *„jsou-li již lidé takoví, že touží po něčem, co by zdobilo jejich prsa, pak se smířme s tímto stavem a buďme spokojeni s tím, že demokratické zřízení naše ani uvolněním tohoto proudu není dotčeno. Rodové výsady tím neobnovujeme a soudím, ani v budoucnosti neobnovíme. Aristokracie rodová vymře a vyrostе nám aristokracie ducha. Přispějí-li k urychlení v tomto vývoji i řády a čestné odznaky, budeme z toho moci mít jen radost.“*³⁶⁴

Po tomto úvodním proslovu se odehrála asi půlhodinová diskuze – za dobu trvání republiky vlastně první svého druhu – do které svými názory přispívali hlavně zástupci menšinových stran a čeští fašisté. Diskuze se záhy odklonila předem odhadnutelným směrem. Sudetoněmecký poslanec Birke prohlásil, že *„nemohlo by se říci, že jste se v sedmnácti letech právě mnoho odrakouštili!“*³⁶⁵ Ze Slováků se ozval Štefan Hašík, ohánějící se údajným Masarykovým citátem *„Monarchie ověšovala řády své oddané byrokratické stvůry, šlechtice (často pro nic jiného než proto, že se uvolili narodit se) a toho nebo onoho člověka, který měl dost peněz v kapse a dost snobismu v duši, že byl ochoten za tretu z plechu zaplatit“*³⁶⁶ nebo národovec Martin Rázus, který konstatoval, že *„osmnáct let bylo dost na to, aby se mentalita naší veřejnosti změnila. [...] Vydobyli jsme si něco a něco nám chybí! Něco velmi lidského nám chybí. Tituly nám chybějí, abychom byli lepší! Řády nám chybějí, abychom byli odhodlanější v práci pro náš stát! Vážený sněme, necítíte, že je to morální deprivace?“*³⁶⁷ Český fašista Jiří Branžovský dále zabilancoval: *„Nevím, ale myslím, že tenkrát [roku 1918] jsme měli takový prvotní záchvat něčeho mezi Moskvou a Naučným slovníkem, že jsme raději chtěli odstraniti*

³⁶⁴ NS RČS (1935–1938): stenoprotokol 62. schůze. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062006.htm> [citováno 24. června 2024].

³⁶⁵ NS RČS (1935–1938): stenoprotokol 62. schůze. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062007.htm> [citováno 24. června 2024].

³⁶⁶ Tamtéž.

³⁶⁷ NS RČS (1935–1938): stenoprotokol 62. schůze. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062008.htm> [citováno 24. června 2024].

všechny tituly. Tenkrát se říkalo soudruhu, tovaryši, a zapomínalo se, že staré české přísloví je: *Já pán, ty pán! Dnes ovšem už nebude patrně každý stejným pánem, nýbrž někdo bude větším.*³⁶⁸ Následující den měl před hlasováním o novém zákoně závěrečnou řeč opět Oldřich Suchý, který oponoval předchozí kritice se slovy, že *„demokracie nebyly podkopávány a nejsou podkopány tím, že někde mají rády a tituly, a nebude demokracie podkopána ani v Československé republice, budeme-li mít zákon o rádech a titulech.*³⁶⁹ Ještě téhož dne byl zákon č. 268/1936 Sb. definitivně přijat.³⁷⁰

6.11 Vyústění *dekorační kultury* předmnichovského Československa

Trvalo nakonec dlouhých 18 let, než se v Československu podařilo s definitivní platností odstranit legislativní překážky, které narýsoval zákon č. 61/1918 Sb. Československým občanům bylo konečně dovoleno, aby směli přijmout zahraniční vyznamenání – získají-li k tomu souhlas prezidenta republiky. Zároveň byl otevřen zcela nový manévrovací prostor pro vládu i všechna její ministerstva, aby se vytvářela nová resortní vyznamenání, třeba i ke specializovaným účelům. K tomu, aby se tyto změny, které nový zákon č. 268/1936 Sb. přinášel, skutečně promítly do veřejného života, bylo ale již pozdě.

Je příznačné, že k reálnému naplnění litery nového zákona došlo prakticky pouze v MNO. Armáda tak stihla v krizovém předmnichovském období let 1936 až 1938 vydat ještě kratší řadu nových výkonnostních a pamětních odznaků, která mohla poskytnout morální vzpruhu před střetem s mnohem silnějším nepřítelem. Příkladné výkony v bojové a obranné přípravě byly odměňovány v široké a specializované škále odznaků, jakými byly *Čestný odznak za výtečné řízení útočných vozidel*, *Odznak za budování československého opevnění* nebo *Odznak Stráže obrany státu*.³⁷¹

Mimo tyto kvalifikační odznaky vzniklo na základě zákona č. 268/1936 Sb. ještě poslední státní vyznamenání meziválečného Československa. Jeho účel přesně zapadal do atmosféry ohrožení republiky v pozdních 30. letech – mělo představovat odměnu těm

³⁶⁸ NS RČS (1935–1938): *stenoprotokol 62. schůze*. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062009.htm> [citováno 24. června 2024].

³⁶⁹ NS RČS (1935–1938): *stenoprotokol 63. schůze*. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/063schuz/s063001.htm> [citováno 24. června 2024].

³⁷⁰ Zákon č. 268/1936 Sb., *o rádech a titulech*. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1936, s. 1189–1190.

³⁷¹ KOUNOVSKÝ, Josef – STANĚK, František. *Dekorace a odznaky v období ohrožení Československa (1935–1939)*. Česká numismatická společnost: Praha, 2007, s. 45–68.

veteránům, kteří se dobrovolně přihlásili do bojů na Slovensku a Těšínsku v letech 1918–1919, a kterým se zatím nedostalo za posledních 20 let takřka žádného *uznání*. Celá akce byla sice v samém počátku odůvodňována 20. výročím vzniku ČSR, ale z armádních dokumentů jasně vysvítá, že „vojenská správa sleduje však účel této akce a důvodně očekávané mravní výsledky, spočívající ve vědomí oprávněných osob, že se jim dostalo náležitého ocenění a uznání jich snahy a činnosti, a že tímto uspokojením dávných tužeb získá a posílí mentalitu širokých vrstev občanstva a zaváže je k dalšímu přinášení oběti, bude-li stát jejich služeb opět potřebovat.“³⁷² Není tomu ani poprvé, ani naposledy, co zde vidíme v jasném příkladu potvrzení jedné z tezí předestřených v metodologické kapitole této práce: čím větší je ohrožení dané „dekorací autority“, tím větší je množství cen, které rozdává.³⁷³ Původní idea, spočívající v pouhé změně stanov československé *Mezispojenecké medaile vítězství*, která tak měla být pro tento účel pouze recyklována,³⁷⁴ byla přepracována a vedla k založení zcela nového vyznamenání ve formě tzv. *Pamětního odznaku československého dobrovolce z let 1918–1919*, někdy též hovorově nazývaného jako „Kříž v těžkých dobách“ podle nápisu na něm.

Obr. 33 a 34: Vlevo *Pamětní odznak československého dobrovolce z let 1918–1919*, který byl udílen v posledním roce existence meziválečného Československa. Vpravo provizorně vyhlížející dekret.

³⁷² *Změna stanov medaile vítězství* (25. dubna 1938). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 13009, sig. 90/2/3.

³⁷³ FREY, Bruno S. *Giving and Receiving Awards*. In: *Perspectives on Psychological Science*, 1. roč., č. 4/2006. Sage Publications Inc., 2006, s. 377–388.

³⁷⁴ *Změna stanov „Medaile vítězství“* (27. dubna 1938). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 12407, sig. 90/1/7 4.

Zatím prakticky neznámým faktem z tohoto období, který ještě nereflektovaly patrně žádné faleristické ani historiografické práce, je ta skutečnost, že bylo k zákonu č. 268/1936 Sb. od jara 1937 připravováno konkrétní prováděcí nařízení, teprve jehož aplikací se mělo v žité *dekorační kultuře* docílit hmatatelných změn a nápravy nesrovnalostí, jež se tuzemskou praxí táhly již od roku 1918. Od samého začátku bylo toto nařízení ve vládních dokumentech pojímáno jako hluboká reforma, která měla s definitivní platností nejen zpřístupnit státní vyznamenání československé společnosti, ale také upravit stanovy *Řádu Bílého lva*, a dokonce zakládat řády zcela nové.³⁷⁵ S definitivní platností bylo toto nařízení vládou schváleno až 12. srpna 1938,³⁷⁶ tedy ve chvíli, kdy již nemělo naději na žádnou realizaci v nejbližší době. I přesto, že se nakonec z tohoto nařízení nic nerealizovalo, je přinejmenším vhodné nastínit, jak byla tehdejšími státními orgány situace v konečném důsledku řešena a kam by se hypoteticky *dekorační kultura* Československa dále vyvíjela:³⁷⁷

- *Řád Bílého lva* měl být nově ve výjimečných případech propůjčován i československým občanům; jeho klenoty se neměly po smrti nositele vracet státu; maximální počet nositelů všech jeho tříd by byl zvýšen z původních 4950 na 9200 osob
- pro cizince i čs. občany měly být zřízeny další tři nové řády, jmenovitě:³⁷⁸
 - *Řád Svatováclavské koruny* (5 tříd, celkově max. 11 500 nositelů)
 - *Československý řád Svobody* (5 tříd, celkově max. 11 500 nositelů)
 - *Řád Československé hvězdy* (5 tříd, celkově max. 11 500 nositelů)
- hierarchicky pod těmito řády měl být pro ocenění vojenských i občanských zásluh o stát československý zřízen *Záslužný kříž republiky Československé* (3 stupně, počet nositelů neomezen), který měly moci na rozdíl od výše citovaných řádů získat také kolektivy a právnické osoby
- hierarchicky pod tímto křížem měla být zřízena *Československá medaile* (3 stupně, počet nositelů neomezen) – dřívější *Československá medaile Bílého lva* podřízená *Řádu*

³⁷⁵ *Záznam o poradě konané dne 21. března 1937 v ministerstvu vnitra o provádění zákona o řádech a titulech.* VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 13572, sig. 90/2/1 3.

³⁷⁶ *Osnova: Vládní nařízení, jímž se zřizují řády a čestné odznaky republiky Československé* (12. srpna 1938). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 13572, sig. 90/2/1 28.

³⁷⁷ *Osnova: Vládní nařízení, jímž se zřizují řády a čestné odznaky republiky Československé* (9. srpna 1938) [finální podoba z pera Ministerstva vnitra]. VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 13572, sig. 90/2/1 27.

³⁷⁸ Dalšími navrhovanými, a nakonec nerealizovanými názvy byly např.: *Masarykův řád*, *Řád Svatoplukův*, *Řád Plamenné orlice* nebo *Řád Lipového věnce*. In: *Osnova vládního nařízení, jímž se zřizují řády a čestné odznaky republiky Československé* (16. září 1937). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 13572, sig. 90/2/1 3.

Bílého lva, nově přejmenovaná a udělovaná samostatně, a to již nejen cizincům, ale taky československým občanům.

Žádné bližší kontury tohoto systému již nebyly specifikovány – konec První republiky nastal dříve, než byla výtvarná soutěž na podobu nových řádů a vyznamenání vůbec vyhlášena. Rozdílný účel nových dekorací byl také ponechán na době budoucí s tím, že *„jednotlivé řády nebudou obsahově vymezeny ani diferencovány co do účelu a významu (praxe ovšem bude rozlišovati).“*³⁷⁹ Jedním z nejzajímavějších bodů, který tyto dokumenty obsahují, je výslovný zákaz udělování řádových dekorací právníkům osobám, resp. hromadným vojenským útvarům a dalším kolektivům. Jedná se totiž o krok, který sice zcela odpovídá praxi dosavadní evropské *dekorační kultury* celého novověku, byl však následnými socialistickými a komunistickými režimy ve 2. polovině 20. století postaven na hlavu a dalekosáhle porušován. Je proto překvapivé, jak otevřeně se snaží ve svém znění toto prováděcí nařízení takovému zneužití řádů zamezit: *„Řád jako upomínka na historický korporační podklad nesnáší členství právníků osob; jinak je tomu u čestných odznaků. Vedle fyzických a právníků osob je vhodno připustiti i dekorování jiných hromadných útvarů (např. vojenských oddílů) čestným odznakem.“*

6.12 Druhá republika

Mnichovská krize představovala konečný zlom v příběhu prvorepublikové *dekorační kultury*. Prudké změny tehdejších zahraničních vztahů, stejně jako změny společenských hodnot se na ní projevíly s okamžitou účinností. Tak jako kdysi českoslovenští vojáci hodlali odesílat svá nechtěná rakouská vyznamenání zpět do Vídně,³⁸⁰ shlukovali se nyní k velké protestní akci vracení dohodových vyznamenání adresátům v západní Evropě: *„V posledních dnech staly se případy, že některé vojenské osoby vracejí cizí vyznamenání býv. spojeneckým státům, někdy tato svá rozhodnutí doprovázejí dopisy, adresovanými hlavám cizích států, jich zastupitelským úřadům atd.“*, hlásilo MNO již 2. října 1938. Tvrdilo, že *„chápe sice pocit bolu každého z nás, jaký oprávněně prožíváme, nemůže však schvalovat takovéto svévolné jednání, které nemůže mít jiný výsledek nežli další poškození našich zájmů. Tyto činy mohou vzbudit*

³⁷⁹ Záznam o poradě konané dne 21. března 1937 v ministerstvu vnitra o provádění zákona o řádech a titulech. VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 13572, sig. 90/2/1 3.

³⁸⁰ Vracení odznaků řádu Leopoldova a Řádu železné koruny (17. července 1922). VHA – MNO Prezídium II. (1924–1926) – k. 714, inv. č. 11923, č.j. 52716.

pouze útrpný dojem malomyslnosti a ztracené rovnováhy.“³⁸¹ Nařídilo proto okamžitý zákaz podobných symbolických aktů.

Za krátkou dobu trvání Druhé republiky nedostála *dekorační kultura* již žádných výrazných změn, snad kromě svého útlumu. Dosud docházelo ke sporadickému udělování posledních insignií *Řádu Bílého lva*, který nepřestal plnit svoji původní úlohu ani v nových podmínkách. K jeho transformaci ve znění čerstvě schváleného prováděcího nařízení zákona č. 268/1936 Sb. nikdy nedošlo. V krátké řadě zahraničních osobností, kterým se ještě dostalo *Řádu Bílého lva*, nelze přehlédnout i dva německé diplomaty: 20. února 1939 se důstojníkem *Řádu Bílého lva* stal německý konzul, Eugen Bethusy-Huc, a necelý týden před obsazením Čech a Moravy jednotkami Wehrmachtu se komandérem *Řádu Bílého lva* stal ještě legační rada (a delší dobu už i člen SS a NSDAP),³⁸² Gustav Adolph von Halem.³⁸³ To dosvědčuje pokřivenost optiky, s níž byl řád zamýšlený pro cizí činitele „za zásluhy, kterých získali o stát československý“³⁸⁴ nahlížen politickou reprezentací první Beranovy vlády.

Pikantním faktem je, že si hrabě Bethusy-Huc svůj klenot *Řádu Bílého lva* nevyzvedl před „*změnou státoprávní situace*“. Když se později v červnu 1939 československé Ministerstvo zahraničí – toho času v likvidaci – do Berlína dotazovalo, zda by hrabě řád i za změněných podmínek ještě přijal, zůstal tento dotaz již bez odpovědi. Dekret řádu, který byl hraběti udělen „z *důvodů mezinárodní zdvořilosti*“, leží v Archivu kanceláře prezidenta republiky dodnes.³⁸⁵

Ještě v krátkém čase Druhé republiky se začalo od skomírající *dekorační kultury* distancovat Slovensko. Hlinkovy gardy si krátce po svém založení v říjnu 1938 opatřily vlastní odznaky. Po definitivním odtržení Slovenské republiky v březnu 1939 na sebe nenechaly dlouho čekat ani první státní dekorace – mezi ty nejvyšší se zařadil *Řád knížete Pribiny* nebo *Řád Slovenského kříže*. Slovenská armáda se zprvu spokojila s odznaky, které bezprostředně vycházely z předválečných československých designů. Slovenské dekorace se brzy rozrostly

³⁸¹ *Vracení dohodových vyznamenání – zákaz* (2. říjen 1938). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 12407, inv. č. 16149, sig. 90 1/10.

³⁸² KEIPER, Gerhard – KRÖGER, Martin. *Biographisches Handbuch des deutschen Auswärtigen Dienstes 1871–1945* [sv. 2]. Ferdinand Schöningh: Paderborn, München, Wien, Zürich, 2005, s. 183–184.

³⁸³ *Československý Řád Bílého lva: jmenný rejstřík nositelů 1923–1990*. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchi.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf [citováno 24. června 2024].

³⁸⁴ *Československý řád Bílého lva*. In: *Světozor*. Praha: roč. 23, č. 8, 4. ledna 1923, s. 188.

³⁸⁵ Hr. Eugen BETHUSY-HUC – vyznamenání řádem Bílého lva (14. června 1939). AKPR – KPR-B – k. 34, sig. B 166/39.

co do množství i rozmanitosti způsobem, který by byl v předmnichovských poměrech nepředstavitelný. Předchozí vyznamenání z prostředí legionářského a prvorepublikového byla zakázána a jedinými cizími dekoracemi povolenými na Slovensku byly od nynějška ty německé.³⁸⁶

³⁸⁶ KOZÁK, Jaroslav – KARÁSEK, Martin. *Slovenské vyznamenania a odznaky 1938–1945*. Kozák-Press: Martin, 2013, s. 17–18.

7 Nerovné uznání v Protektorátu Čechy a Morava

Zároveň s 15. březnem 1939 a obsazením torza Druhé republiky německým Wehrmachtem se její státní suverenita transformovala do závislé podoby německého Protektorátu. Spolu s tím byla odstraněna i drtivá většina československé symboliky.³⁸⁷ Nepatrná část, která tento proces přečkala, se stala jen prázdnou skořápkou svého minulého obsahu, a také samotný Protektorát Čechy a Morava sloužil spíše jako kulisa pro cizí pozorovatele nežli skutečné zřízení pro zdejší obyvatele.³⁸⁸

Dekorační kultura zažila během válečných let v Čechách a na Moravě řadu modifikací a omezení, které odrážely zejména nadřazenost, s níž nacisté přistupovali ke zdejšímu německému obyvatelstvu. To si v jejich očích nezasluhovalo srovnatelné uznání jako Němci – a to ve všech stránkách politiky, kultury nebo sociálního státu. Válka a její nepředvídatelné konsekvence však nakonec způsobily, že museli sami nacisté začít v této věci ustupovat a v roce 1944 představili dokonce vlastní projekt dekorace určené pro české protektorátní příslušníky – tzv. *Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava*. To, že nakonec sami nacisté pro zdejší okupovaný prostor vytvořili cosi, co věrně připomínalo státní vyznamenání, představuje jeden z největších paradoxů dějin faleristiky nejen v českém, ale i evropském kontextu.

7.1 Otázka právní subjektivity Protektorátu

Do jaké míry bylo zdejší protektorátní zřízení legitimní dle mezinárodního práva a zda nacistům sloužilo k něčemu dalšímu nežli k nevěrohodnému zastírání své okupační činnosti, je stále jedním z oblíbených témat tuzemské historiografie. Jednoznačná odpověď na ni však neexistuje, protože nacisté svůj postoj k tomuto útvaru přizpůsobovali a měnili v závislosti na momentálních potřebách, což celou záležitost značně komplikuje a vyžaduje důkladnější analýzu.

Nacisté se po obsazení zbytku sousední Československé republiky ocitli ve zcela nové situaci. Zatímco v předchozím roce mohli po vstupu svých vojsk do Rakouska a Sudet jednoduše začlenit tato území do své Říše, mezinárodní podmínky a odlišný charakter českých zemí je tentokrát nutily k hledání jiného scénáře. Založení Protektorátu proto doprovázelo mnoho improvizace a experimentů.³⁸⁹ Bezprostředně po svém zřízení vyvolával nacistický

³⁸⁷ Např. odstranění československé státní symboliky z veřejného prostoru bylo podmíněno i samostatným nařízením, které jako konečný termín určovalo 1. červenec 1940. In: KONČELÍK, Jakub: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Karolinum, Praha 2003, s. 136.

³⁸⁸ MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika v Protektorátu*. Prostor: Praha, 2018, s. 19.

³⁸⁹ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 94.

přístup u českých politických představitelů určité naděje na to, že se poměry od samého základu měnit nebudou. Protektorát se totiž zdál být výjimkou: byl jediným slovanským územím, které během okupace získalo formální pověření k dílčí samosprávě.³⁹⁰ Vždyť „*Protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám*,“ hlásal Hitlerův výnos o jeho zřízení.³⁹¹ Ale již samotný termín zvolený pro označení tohoto uspořádání představoval určitou komplikaci. Dosud byla forma protektorátu rezervována spíše pro zaostalé zámořské regiony, kde evropští kolonizátoři museli vytvořit umělé správní struktury, protože ty místní neexistovaly nebo byly zhola nedostatečné. Jak správně poznamenal právník a úředník Háchovy prezidentské kanceláře JUDr. Emil Sobota ve své knize *Co to byl protektorát?*, protektorátní správa nebyla nikdy aplikována v oblasti s tak dlouhou tradicí státnosti, jakou měly české země.³⁹² Kupříkladu zmínil Srbsko, Bulharsko, případně vzdálenější Maroko a Tunis – právě tunisko-francouzská (Bardská) smlouva, podepsaná v roce 1881, měla pro nacisty představovat výraznou inspiraci. Jmenované nově kolonizované země ale nikdy formálně nezanikly a nadále fungovaly jako samostatné entity, ačkoliv bez vlastní zahraniční politiky, ozbrojených sil či měny. Jejich kontinuita však nebyla narušena v rámci mezinárodního práva.

Právě v tomto bodě však nacisté a jejich právní odborníci se vzrůstající intenzitou relativizovali původní definici protektorátního zřízení. Emil Sobota poznamenal, že například „[Wilhelm] Stuckart [...] velmi rychle prohlásil, že protektorát Čechy a Morava ‚nespadá pod žádný obvyklý státoprávní pojem‘, že jest to útvar ‚sui generis‘ a že nemá nijakou mezinárodní právní existenci. Zatím tedy, co navenek mělo znít jméno ‚protektorátu‘ nadále ve své honosivosti, bylo účelno dovnitř ihned jasně vyslovit, že by bylo marno dovolávat se jakékoli obdoby na př. se Zanzibarem nebo Anamem. Ale i když v tomto směru jeho slova zněla hodně skoupě, přece jen ještě tenkrát Stuckart připouští, že ‚v rámci Říše‘, ‚státoprávně‘, protektorát ‚zůstal samostatným‘. Může vytvářet ‚vlastní právo‘.“³⁹³ Rozkol mezi formou a obsahem Protektorátu postupně narůstal a ochota Němců ujasnit hranice zdejší autonomie naopak klesala. To mělo za následek postupnou relativizaci většiny českých institucí, které dosud nepodléhaly bezprostřední německé kontrole. Stejnou filozofii ve své poválečné výpovědi popisoval i někdejší státní tajemník a pozdější ministr pro Čechy a Moravu K. H. Frank: „*Říšské zákony a nařízení vyhýbaly se vědomě přiznání zřetelně formulované státoprávnosti*

³⁹⁰ ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 139–140.

³⁹¹ PEŠKA, Zdeněk. *Dokumenty k ústavním dějinám československým 1938-1946* [sv. 1]. Všehrd: Praha, 1947, s. 58.

³⁹² SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946, s. 30.

³⁹³ Tamtéž, s. 30–32.

protektorátu, ačkoli to bylo v rozporu s čl. 2 protektorátního statutu. Tak se například nemluvílo o státních příslušnících protektorátu, nýbrž o protektorátních příslušnících, nikoli o státní policii nebo státních drahách, nýbrž o protektorátní policii a protektorátních drahách atd. Takové zacházení s autonomním statutem znamená jak v tomto, tak i v počtu dalších případů nešetření autonomního statutu a jeho porušování.“³⁹⁴ Totožnou praxi lze doložit na všech úrovních tehdejší správy, např.:³⁹⁵

- Když v závěru roku 1940 vypršel mandát, který prezident Hácha a tuzemská vláda obdržely na základě tzv. zmocňovacího zákona č. 330/1938 Sb., byl pohotově prodloužen říšským protektorem von Neurathem, což postavilo legitimitu budoucí autonomní protektorátní správy na bezprostředně říšský základ.

- Protektorát ztratil veškeré možnosti samostatné zahraniční politiky. Jediným zbývajícím symbolickým prvkem zůstal post tzv. protektorátního vyslance, který sice sídlil v Berlíně, nebyl ale součástí říšské diplomacie, ani plnohodnotnou spojkou mezi Berlínem a Prahou. Až do roku 1945 zastupoval tuto pozici František Chvalkovský (diplomat a někdejší ministr zahraničí ČSR).

- Protektorátní vláda měla zapovězeno, aby přezkoumávala zákony a nařízení, které na území Čech a Moravy vydávaly německé okupační orgány. Zdejší prostor zůstal tedy německým zájmům přísně vzato napospas.

Obdobné příklady nebyly ale typické pouze pro první měsíce a roky nesvobody a lze je dohledat po celé trvání války. Často se přitom nejednalo ani o otevřenou demonstraci nacistické moci (jakou bylo Heydrichovo zrušení předsednictva ministerské rady³⁹⁶ a likvidace dvoukolejnosti správy³⁹⁷ v roce 1942), ale o zákroky prováděné pozvolně (posilování německého jazyka v roli převládajícího, a nakonec vlastně i jediného úředního jazyka)³⁹⁸ nebo dokonce mlčky (od začátku října 1940 byl Protektorát začleněn do německé celní unie, což pohřbilo jeho devizovou samostatnost).³⁹⁹

³⁹⁴ FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 86.

³⁹⁵ SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946, s. 82, 40–41, 33, 79.

³⁹⁶ KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 49 a 65.

³⁹⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*. Lidové noviny: Praha, 2005, s. 407.

³⁹⁸ BRYANT, Chad. *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus*. Argo: Praha, 2012, s. 75.

³⁹⁹ *Měnová politika v období protektorátu*. Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/3_menova_politika_v_obdobi_okupace/2_menova_politika_v_obdobi_protektoratu/index.html [citováno 24. června 2024].

Opačný sklon nacistů, tedy jejich ochotu otevřeně připustit právní subjektivitu Čech a Moravy, lze detekovat jen ojediněle. Pokud k tomu došlo, šlo za tím vždy věrohodně doložit zcela konkrétní účel ve smyslu politickém, propagandistickém nebo finančním:

- Nacisté nikdy nedovolili, aby na území Protektorátu působily německé pojišťovny, a to ani v případech, kdy se jednalo o zájmy v tuzemsku žijících Němců. „*Argumentem byl princip autonomie protektorátní správy přiznaný ve výnosu 16. března 1939.*“⁴⁰⁰ Zátěž německých pojištěnců byla tudíž ponechána na bedrech zdejších pojišťovacích ústavů.
- Protektorát se náhle zhmotnil jako samostatný státoprávní útvar v bilaterální smlouvě uzavřené s Německou říší dne 4. října 1941. Na jejím základě musel Protektorát umořit část předválečných dluhů zděděných po ČSR.⁴⁰¹
- V dubnu 1942 se v Benátkách sešel tzv. kongres Unie národních novinářských svazů, který na mezinárodní úrovni řešil zastřešující propagandistická témata Osy. Mezi ministry, diplomaty a prominentními propagandisty byl přítomen také protektorátní ministr školství a osvěty Emanuel Moravec.⁴⁰² S ohledem na ostatní hosty se zařadil mezi činitele suverénních zemí.
- Mezi zástupci nezávislých mezinárodních pozorovatelů, kteří byli Němci roku 1943 pozváni do Katyně ke zmapování právě odkrytých masových hrobů polských důstojníků, figuroval i spisovatel František Kožík, jehož úkolem bylo zpět doma vylíčit hrůzný nález.⁴⁰³

Uvedené příklady představují ale jen vzácně zdokumentované výjimky, jež potvrzují jinak univerzálně platné pravidlo: přislíbená protektorátní autonomie nebyla nikdy skutečná a spíše nežli faktické záruky nabízela neurčitou pojistku a snesitelnou alternativu k jinak hrozící bezmoci. Nacisté si hodnotu, kterou Češi v získané autonomii spatřovali, bezesporu uvědomovali a opakovaně je vydírali možností jejího odnětí. Alespoň K. H. Frank se v tomto smyslu vyjadřoval zcela otevřeně: „*V Čechům poskytnuté autonomii vidím především trvalý a mimořádně důležitý politický prostředek nátlaku. Musíme neustále operovat s českou obavou ze ztráty autonomie a používat ji proti Čechům! Kromě toho bude mnohem snadnější*

⁴⁰⁰ ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 198–200.

⁴⁰¹ SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946, s. 37.

⁴⁰² MORAVEC, Emanuel. *Projev ministra Emanuela Moravce na kongresu Unie národních novinářských svazů 10.-12. dubna 1942 v Benátkách*. Orbis: Praha, 1942.

⁴⁰³ Snímek z Katyně s Františkem Kožíkem s textem „*Zum Massenmord der GPU bei Smolensk*“. NA – fond č. 657, inv. č. 54, k. 95.

uskutečňovat náš program germanizace pod rouškou české samostatnosti.“⁴⁰⁴ On sám o protektorátní autonomii vážněji zapřemýšlel až na samém konci války. Na přelomu dubna a května 1945 podnikl s protektorátními ministry neúspěšnou cestu letadlem do Německa, jejímž cílem bylo vyjednat se Spojenci separátní mír a zabránit dalšímu postupu Rudé armády do Čech a Moravy.⁴⁰⁵

7.2 Nová úloha svatováclavské tradice

Rychlost, s níž česká společnost na podzim 1938 přehodnotila své kulturní a politické vzorce, byla v porovnání s ostatními krizemi 20. století až nebývalá. Hlavním důvodem těchto změn byla selhavší důvěra v systém parlamentní demokracie a konečný rozpad představ o existenci jednotného československého národa. První republika vypadala zčistajasna jako vadný projekt plný nebezpečných slabin, jehož negací teprve bylo možné zaručit přežití národa. Do popředí se dostávaly kulturní směry, považované v předchozích dekadách za konzervativní nebo dokonce zpátečnické. Kromě vzrůstající popularity katolických spisovatelů a úpadek modernistické avantgardy šlo zaznamenat rozmach austroslavismu a monarchistické nostalgie.⁴⁰⁶ Z bezprostředního obrazu minulosti pozvolna vymizely dříve velebené legie, které nahrazovala vzrůstající aktivita rakouských vysloužilců, seskupených do spolků jako Český svaz válečníků.⁴⁰⁷

V takové atmosféře byl úspěšně oživen i symbol sv. Václava, který dobře rezonoval s čerstvě nalomenou českou státností. Sousední nacistické Německo nebylo už vnímáno jako hrozba této státnosti, nýbrž jako její paradoxní garant v rámci pozměněné evropské konstelace.⁴⁰⁸ Plný potenciál této garance rozvedl např. sekretář presidentské kanceláře Josef Kliment: „Svatováclavskou tradici aktualizoval paralelou mezi českým kurfiřtstvím a Svatou říší římskou národa německého a Česko-Slovenskem a nacistickým Německem. Soudobá vazalizace Č-SR ve vztahu ke Třetí říši není nenormálním zásahem, ale obnovením starého právního říšského svazku. Svým katolickým obsahem a pojetím vazalizace, předpokládající spíše jednotu v různosti než totální rasovou jednotu, byl Kliment v konstrukci německé střední

⁴⁰⁴ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 90.

⁴⁰⁵ KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 133–136.

⁴⁰⁶ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Karolinum: Praha, 1997, s. 171.

⁴⁰⁷ STÁTÍK, Dalibor. *Český svaz válečníků – totalitní negace legionářství*. In: *Československé legie a první světová válka*. Jihočeské muzeum: České Budějovice, 2001, s. 140–152.

⁴⁰⁸ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české XVa*. Paseka: Praha – Litomyšl, 2006, s. 113.

Evropy bližší rakouskému dollfussovskému či spannovskému okruhu než nacismu.“⁴⁰⁹ Podobný náhled s Klimentem v počátečních měsících sdílel nejspíše i prezident Hácha. Nakonec se však ukázalo, že šlo o přílišný, ba chybný optimismus.

Hledané paralely mezi středověkem a situací z jara roku 1939 nebyly ale přítomné jen na české straně. Vyvěrají prokazatelně i ze slovníku nejvyšších představitelů nacistického Německa a diskurzivně jsou přítomné v nejdůležitějších dokumentech tehdejší doby:

- Tzv. Berlínský protokol, který byl Hácha donucen podepsat, hlásal, že „československý státní prezident ozřejmil, že [...] **vkládá osud českého národa a země s plnou důvěrou do rukou Vůdce Německé říše. Vůdce toto prohlášení přijal a vyjádřil své rozhodnutí, že převezme český národ pod ochranu Německé říše a zaručí mu svého druhu přiměřený autonomní vývoj jeho národního života.**“⁴¹⁰
- V Hitlerově výnosu o zřízení Protektorátu stálo, že „části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží od nynějška k území Velkoněmecké říše a **vstupují jako ‚Protektorát Čechy a Morava‘ pod její ochranu.**“⁴¹¹
- V rozhlase následně Hácha oznámil, že „**odevzdává osud českého národa a státu s plnou důvěrou do rukou Vůdce německého národa.**“⁴¹²

Slovník těchto pramenů evidentně neodpovídá tomu, jaký běžně využívá moderní diplomacie, politika nebo právo v jeho klasickém (římském) pojetí – tím nacisté ostatně zcela nezastřeně opovrhovali.⁴¹³ Vyjádření o „vzetí pod ochranu“ a „vložení do rukou“ jsou v kombinaci s proklamacemi „plné důvěry“ opravdu blíže středověké praxi a kultuře. Například ve Franské říši mělo „vkládání do rukou“ klíčovou roli ve vertikální organizaci společnosti. Související praxe tzv. komendace byla součástí lenního práva a vyjadřovala (takřka analogicky ke Kojévovu konceptu pána a raba a jejich vzájemnému *boji o uznání*, rozebíraném v úvodní části této dizertace) přechod dříve svobodného jednotlivce nebo celého kmene do vazalského vztahu vůči novému pánovi. Procesem komendace si sice šlo zachránit vlastní existenci (resp.

⁴⁰⁹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Karolinum: Praha, 1997, s. 179.

⁴¹⁰ OTÁHALOVÁ-ČERVINKOVÁ, Milada (ed.): *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943 (I.)*. Vztahy mezinárodní diplomacie k politice československé emigrace na západě. Academia: Praha 1966, s. 421.

⁴¹¹ EMMERT, František. *Německá okupace českých zemí*. Mladá fronta: Praha, 2016, s. 93.

⁴¹² *Před 70 lety vznikl Protektorát Čechy a Morava*. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/pred-70-lety-vznikl-protektorat-cechy-a-morava-8586548> [citováno 24. června 2024].

⁴¹³ KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*. Aleš Čeněk: Dobrá Voda, 2002, s. 93–97.

život), byla však spojena s bezpodmínečným a plným podřízením⁴¹⁴ – v jehož rámci byl poražený subjekt ze strany nové autority u moci *uznáván* buďto nepatrně, nebo vůbec.

I když s různými záměry, byla v daném období svatováclavská symbolika hojně přítomná v příměrech na české i německé straně. V dobovém protektorátním tisku šlo narazit na podobná vyjádření, jako bylo to o „*obnově Svaté říše římské*“.⁴¹⁵ Odkazy na středověk používali ale také právní odborníci ze samotného Německa, když jim ve snaze definovat, v jakém poměru k Říši se to Čechy a Morava vlastně ocitly, chyběla lepší přirovnání: „*Forma protektorátu jest daleko kvalifikovanějším státoprávním vybavením, nežli bývá pouhá územní autonomie. Jest to [...] jakýsi lenní poměr, který jest poměrem dvou svobodných individuí, jež obě navzájem se zavazují k věrnosti.*“⁴¹⁶ Pro potřeby definice by se snad „*nejlépe býval hodil termín ‚vasalský stát‘, jehož ale nebylo užito pro neobvyklý a nepříznivý přídech toho slova.*“⁴¹⁷

7.3 Úsilí o pokračování české *dekorační kultury* v Protektorátu

Ambivalentním vztahem nacistů k české státnosti a autonomii se potvrzuje i při pohledu na dobové prameny zabývající se řády a významy v Protektorátu. Přednostní úkoly nově zřízeného Úřadu říšského protektora byly v prvních měsících a letech existence tohoto útvaru s ohledem na dekorace následující:

- 1) co nejdříve zlikvidovat a z veřejného prostoru vymýtit zbytky legionářské *dekorační kultury* předchozího období,
- 2) legalizovat a oživit tradici habsburských dekorací z doby před rokem 1918,
- 3) vyřešit otázku, zda a případně jak konstituovat nové dekorace protektorátní.

⁴¹⁴ Komendace čili odevzdání se pod ochranu mocných, „*byl akt analogický patrociniu z období konce římské říše. Někdy bylo takové dobrovolné poddání vyvoláno tlakem ze strany velmože, někdy usiloval rolník vyhnout se tímto způsobem vojenské službě; jindy tím, že vyhledal ochranu pána (nebo církevní instituce), se vyhnul útisku jiného velmože. Komendace svobodných nabývala stále více obecnějšího charakteru a žádné nařízení [Karla Velikého], jež bralo rolníky do ochrany, nebylo s to tento proces zadržet.*“ In: ZWETTLER, Otto. *Obecné dějiny středověku* [sv. 1]. Masarykova univerzita: Brno, 1995, s. 117.

„*Komendace mají často smluvní ráz, ale v podstatě vyplývají z nutnosti, ať už z tzv. věcných tlaků nebo z hrabivosti nově vznikajícího panstva.*“ In: KREJČÍ, Jaroslav. *Postižitelné proudy dějin*. Sociologické nakladatelství: Praha, 2002, s. 101.

„*Jejich nové vzájemné vztahy určoval akt komendace: pán se zavazoval slabšího (tj. vazala) bránit a pomáhat mu, vazal – plnit pro pána [...] různé povinnosti a služby.*“ In: TEICHOVÁ, Alice. *Dějiny středověku*. Státní pedagogické nakladatelství: Praha, 1968, s. 69.

⁴¹⁵ TESARĚ, Jan. *Mnichovský komplex*. Prostor: Praha, 2014, s. 152–153.

⁴¹⁶ SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946, s. 32.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 30–31.

Eventualitu, s níž se v dané době na straně okupantů ještě vůbec nepočítalo, bylo prosté zpřístupnění *dekorační kultury* Třetí říše protektorátním příslušníkům. S ohledem na jejich ne-německý původ jí byli prozatím nehodni. Na druhou stranu však nebyly představy okupantů o provizorní nebo kamuflážní povaze protektorátní autonomie ještě natolik zřejmé, aby v jejím rámci nemohla vyklíčit idea založení svébytné protektorátní dekorace.

První změny nastaly s překvapivou rychlostí: vládní nařízení protektorátní vlády, jímž se ruší trestní sankce za používání šlechtických titulů, je datováno již 14. dubna 1939.⁴¹⁸ Zbytek samotného zákona č. 61/1918 Sb., který mimo jiné zakazoval nošení veškerých habsburských řádů a vyznamenání, byl vládou i ve znění pozdějších úprav zrušen 18. září 1939.⁴¹⁹

S největší pravděpodobností proto, aby nově ustavenému Protektorátu zajistil co nejrychleji maximum autonomních prvků, které šlo ještě zachránit,⁴²⁰ rozhodl se státní prezident Hácha již v dubnu 1939 požádat protektora von Neuratha (a skrze něj i Hitlera) o svolení k zachování instituce *Řádu Bílého lva*. S Hitlerem byla věc projednána a ten „se vyjádřil být v zásadě srozuměn s tím, že bude státní prezident i v budoucnu udílet řádové odznaky.“⁴²¹ Von Neurath však okamžitě před Háchou tento souhlas podmínil tím, že musí být *Řád Bílého lva* po symbolické stránce kompletně přepracován. Byla požadována změna názvu, z něhož měl odpadnout přívlastek *Československý*, přepsat se měla řádová statuta a vůbec změnit heraldická podoba, z níž měly zmizet symboly československé státnosti, které měly být bezpodmínečně vystřídány symboly Protektorátu tak, aby odpovídaly „novým státoprávním poměrům.“⁴²²

⁴¹⁸ *Osnova vládního nařízení, kterým se ruší trestní sankce stanovené na užívání šlechtických titulů* (15. dubna 1939). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 13572, sig. 90/1/1.

⁴¹⁹ *Osnova vládního nařízení, kterým se mění zákon ze dne 10/XII. 1918, č. 61 Sb. z. a n., jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly, ve znění zákona ze dne 21/X. 1936, č. 268 Sb. z. a n., o rádech a titulech* (19. září 1939). VHA – MNO Prezídium III. (1927–1939) – k. 13572, sig. 90/1/1 2.

⁴²⁰ Dobře zmapovanou ukázkou takové snahy byl vznik celonárodní politické platformy, spíše nežli politické strany, *Národního souručenství*. Hácha sám se postavil do jeho čela. Do značné míry se mělo jednat o období NSDAP, která se prezentovala jako reprezentant celé německé *Volksgemeinschaft*. Po založení se do *Národního souručenství* dobrovolně přihlásilo téměř 99 % dospělé mužské populace. Možnosti politické realizace tohoto tělesa byly ale zcela minimální a postupem války se jenom zužovaly. In: ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 88–91.

⁴²¹ *Pokračování v udílení českého řádu Bílého lva* (22. dubna 1939). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 402.

⁴²² *Pro memoria: Řád Bílého lva a Medaile Bílého lva*. NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 397.

Přesně s takovýmto podnětem se Kancelář státního prezidenta obrátila na firmu *Karnet & Kyselý* na Žižkově, která byla vítězem návrhu původní podoby *Řádu Bílého lva* z roku 1922 a během meziválečné éry vyráběla jeho insignie pro Pražský hrad. Firma měla řád urychleně přepracovat k udílení za změněných politických podmínek.⁴²³ Ať už kvůli snaze zabránit zneužití nejvyšší československé dekorace, nebo kvůli nemožnosti dokončit návrhy, jelikož Protektorát Čechy a Morava ještě neměl oficiální znak, který by mohl být na nových řádových insigniích zobrazen, dávala si firma s prací na čas až do samého závěru roku 1939. Předložila mezitím jen provizorní návrhy, které nahrazovaly dosud neexistující státní znak například poprsím sv. Václava. Teprve po uzákonění nového znaku Protektorátu v září 1939 mohla být vytvořena další varianta:⁴²⁴ tyto insignie byly očištěny ode všech zemských symbolů někdejší ČSR mimo těch českých a moravských; z reverzu zmizel monogram RČS ve středovém poli, který byl nově nahrazen protektorátním znakem. Strohý vavřínový věnec zakrýval obrubu dříve zdobenou opisem PRAVDA VÍTĚZÍ.

U českých protektorátních politiků se mezitím projevil obavy ohledně způsobu udělování takto upraveného *Řádu Bílého lva*. Existovala odůvodněná představa, že bude-li řád nadále vyhrazen výlučně pro cizince (ačkoliv česká strana původně kalkulovala i s dekorováním protektorátních příslušníků),⁴²⁵ budou mezi vyznamenanými i vrcholní nacisté nebo jim bude řád dokonce udělován výhradně. Okupační úřady totiž velmi brzy odmítly připustit, aby státní prezident Hácha, zbavený jakýchkoli kompetencí v oblasti zahraniční politiky, mohl *Řádem Bílého lva* dekorovat cizince ze třetích zemí.⁴²⁶ Českým politikům bylo brzy zřejmé, že by praxe vyznamenávání nacistů mohla ohrozit význam řádu natolik, že ten mohl být následně zavržen exilovou vládou a jeho existence po válce ukončena.⁴²⁷ Ačkoliv říšské orgány, zejména Říšské ministerstvo vnitra, požadovaly zaslání upravených návrhů řádu pro oficiální schválení

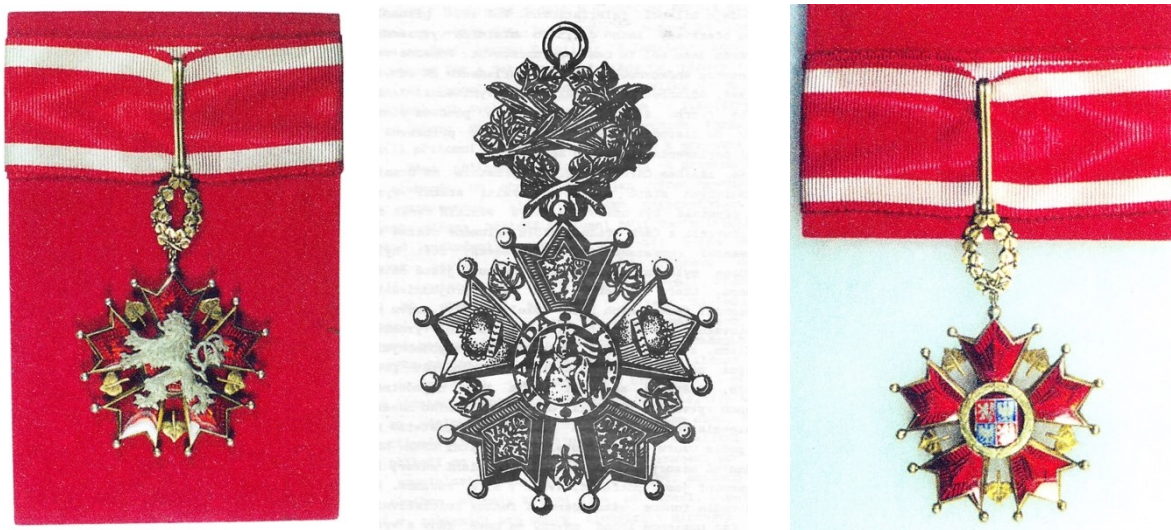
⁴²³ JEDLIČKA, Roman – VYSKOČIL, Jaroslav. *Návrhy Řádu Bílého lva z období Protektorátu*. In: SIGNUM, II. řada, 9/1995. Klub faleristů: Brno, 1995, s. 239.

⁴²⁴ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 445.

⁴²⁵ *Pokračování v udílení Bílého lva* (20. dubna 1939). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 418.

⁴²⁶ *Pokračování v udílení českého řádu Bílého lva* (24. září 1940). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 404.

⁴²⁷ JEDLIČKA, Roman – VYSKOČIL, Jaroslav. *Návrhy Řádu Bílého lva z období Protektorátu*. In: SIGNUM, II. řada, 9/1995. Klub faleristů: Brno, 1995, s. 240.

Obr. 35 až 37: Modifikované návrhy protektorátního Řádu Bílého lva, s nimiž přišla firma *Karnet & Kyselý* v roce 1939. Potíraly dosavadní československou symboliku a nahrazovaly ji mj. prvky svatováclavské tradice.

berlínskou vládou,⁴²⁸ česká strana s tímto krokem již váhala. Zcela definitivní rezignaci v této záležitosti lze z české strany datovat k listopadu 1939, kdy Kancelář státního prezidenta převedla v rámci návrhu rozpočtu na rok 1940 částku 50 000 K, určenou původně pro „pol[ožku] 14 „Řád Bílého lva“, na zajištění čerstvě založeného *Národního soudu*,⁴²⁹ jehož úkolem bylo provádět majetkové kontroly politiků a veřejně činných osobností. Německá strana přehodnotila svůj postoj k restaurování Řádu Bílého lva o necelý rok později v reakci na náhlou zprávu ze 14. října 1940, ve které stálo, že je předválečná forma Řádu Bílého lva znovu využívána československou exilovou vládou v Londýně k dekorování spojeneckých činitelů.⁴³⁰ V návaznosti na to šéf Hitlerovy Říšské kanceláře Dr. Lammers dne 23. prosince 1940 do Protektorátu sdělil, že se „*Vůdce rozhodl záležitost [Řádu Bílého lva] odložit až do konce války.*“⁴³¹ Tím se věc, k nepochybné úlevě protektorátních politiků, nadobro uzavřela.

Benevolence, s jakou okupanti přistupovali v prvních měsících a letech k různým formám vyjadřování české autonomie, spěla k postupnému konci i s ohledem na ostatní

⁴²⁸ *Pokračování v udílení českého řádu Bílého lva* (4. listopadu 1939). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 457.

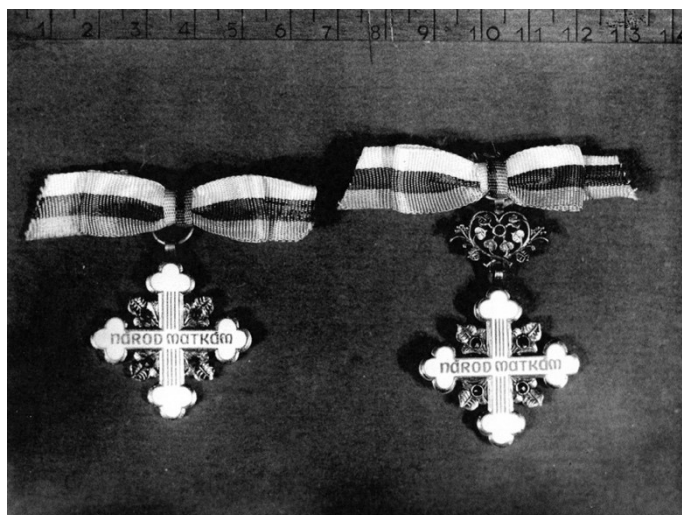
⁴²⁹ *Národní soud – úhrada věcných výdajů v roce 1939 a příprava rozpočtu na rok 1940* (10. listopadu 1939). AKPR – KPR 1919-1947 – k. 229, inv. č. 1300, sl. Národní soud, č.j. 133259/39-I/2b.

⁴³⁰ Informační noticka ministerského rady Mokrého (8. listopadu 1940). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5760, fol. 465.

⁴³¹ *Pokračování v udílení Řádu a Medaile Bílého lva* (23. prosince 1940). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5760, fol. 472.

projekty protektorátních dekorací. Na rozdíl od *Řádu Bílého lva* kopírovaly tyto nové projekty ve značné míře *dekorační kulturu* nacistického Německa samotného, ačkoliv to dobové dokumenty nepřiznávají zcela otevřeně:

- *Čestný odznak mateřství* byl projektován mezi lety 1940 a 1941 a měl být protektorátním vyznamenáním pro zasloužilé matky. Dle návrhu dochovaného vládního nařízení se počítalo se dvěma stupni: nižší (určený pro ženy se čtyřmi až šesti dětmi) měl udílet ministr sociální a zdravotní správy, vyšší (určený pro ženy se sedmi a více potomky) měl udílet státní prezident Hácha. Mělo se jednat o „*první občanské vyznamenání, které bude uděleno ve větší míře, neboť se počítá asi se 350 000 žen, které vyhoví podmínkám stanoveným pro tento Čestný odznak.*“⁴³² Podobnost tohoto vyznamenání s německým ekvivalentem, tzv. *Mutterkreuzem* založeným roku 1939, nebyla náhodná.⁴³³ Na rozdíl od *Mutterkreuzu*, který byl jen jedním z mnoha motivačních nástrojů nacistického státu na zvýšení porodnosti,⁴³⁴ nebyl však plánovaný

Obr. 38: Prototypy nerealizovaného protektorátního *Čestného odznaku mateřství* ve dvou stupních, které vyhotovila firma *Karnet & Kyselý* v roce 1940.

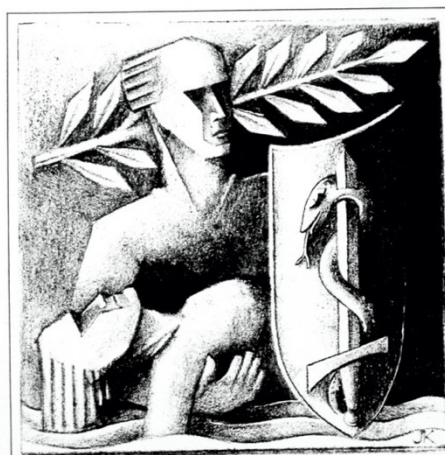
⁴³² *Osnova vládního nařízení, jímž se zakládá Čestný odznak mateřství* (2. července 1940). AKPR – KPR protokol „L“ – k. 70, inv. č. 1909, sig. L 239/41.

⁴³³ ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 368–369.

⁴³⁴ Mimo podpory bydlení pro mladé rodiny v Německu vznikla např. tzv. *Manželská půjčka*, která měla se založením rodiny finančně pomoci, a s každým narozeným dítětem se jejich 25 % stávalo nevratnými. In: *Durchführungsverordnung über die Gewährung von Ehestandsdarlehen (ED-DBO). Vom 20. Juni 1933*. Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1933, s. 377–379.

Čestný odznak mateřství doplněn o žádné hmotné výhody.⁴³⁵ Ani přesto nebyl nakonec realizován a neobdržel podporu říšského protektora. Je pravděpodobné, že se tak stalo i z důvodu ustavičně stoupající porodnosti v Protektorátu, o níž sice v dané době nepanovala obecná povědomost, německá správa ale neviděla žádný důvod ji motivovat dalšími nástroji.⁴³⁶

- *Medaile záchrany života* a *Plaketa záchrany života* byly taktéž velmi podobné svým německým předlohám: i v Německu byla nositelná medaile (*Rettungsmedaille am Bande*) určena pro zachránce, který se během svého činu dostal sám do života nebezpečné situace, zatímco nenositelná plaketa (*Erinnerungsmedaille für Rettung*) sloužila k odměnění takové záchrany, kde život zachránce nebyl ohrožen.⁴³⁷ Protektorátní návrh se pevně držel tohoto vzoru.⁴³⁸ Iniciativa ministerstva vnitra na založení těchto dekorací vznikla již na jaře 1941, až do podzimu 1942 však nepřekročila stádium mezirezortních jednání. Samo ministerstvo v té době návrh stáhlo s tím, že věc

Obr. 39 a 40: Jediné dochované skici protektorátní *Medaile záchrany života* (vlevo) a *Plakety záchrany života* (vpravo), vytvořené firmou *Karnet & Kyselý* v roce 1941.

⁴³⁵ Stanovy vágně konstatovaly: „*Matkám vyznamenaným těmito odznaky přísluší při veřejných shromážděních, slavnostech a vůbec veřejných podnikcích přednostní místo.*“ In: *Osnova vládního nařízení, jímž se zakládá Čestný odznak mateřství* (2. července 1940). AKPR – KPR protokol „L“ – k. 70, inv. č. 1909, sig. L 239/41.

⁴³⁶ ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 368.

⁴³⁷ *Verordnung über die Verleihung von Auszeichnungen für die Errettung vom Menschen aus Lebensgefahr. Vom 10. Juli 1937*. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1937, s. 211.

⁴³⁸ *Osnova vládního nařízení o vyznamenáních za záchranu života* (29. března 1941). AKPR – KPR protokol „L“ – k. 82, inv. č. 2094, č. j. A-1145-18/3-41-1.

„nelze považovat za válečně důležitou“ a k odměňování podobných činů ze strany protektorátních příslušníků by mělo postačovat „vyznamenání ve formě vyslovení uznání panem státním presidentem za event[uelního] poskytnutí peněžitého daru.“⁴³⁹ Odměňování zasloužilých Čechů penězi namísto klasického *symbolického kapitálu* bylo nakonec velice frekventované a je ještě popisováno níže.

Je však třeba konstatovat, že nacisté ve stejné době nedovoľovali ani těm nejvěrnějším kolaborantům, a to dokonce ani těm „rasově spřízněným“, zakládat vlastní vyznamenání, a tím se sebeměně emancipovat od německého *dekorační kultury*, která byla podle německého názoru dimenzována pro celou, v dobovém propagandistickém žargonu by se snad dalo říci i *Novou Evropu*. Dobrymi příklady jsou zejména následující dekorace:

- V okupovaném Norsku se rozhodl tamní čelní kolaborant Vidkun Quisling v roce 1941 založit vlastní vyznamenání, které by pro Nory bojující na straně Němců představovalo období *Železného kříže 1939*. Jeho iniciativu však vzápětí zbrzdil říšský komisař pro Norsko, místodržitel Josef Terboven. Tento zákaz zdůvodnil skutečností, že Norové v řadách Wehrmachtu a SS budou dostávat výhradně dekorace samotného Německa.⁴⁴⁰
- Taktéž v roce 1941 dostal obdobný nápad Anton Mussert, „vůdce nizozemského lidu“ dosazený po okupaci země nacisty o rok dříve. V plánu měl udílet vyznamenání nazvané *Hou en Trou (Za přízeň a věrnost)*, jehož cílovou skupinou měli být Nizozemci bojující v řadách SS.⁴⁴¹ Námitky vůči takovému kroku vyjádřil sám Hitler a dekorace měla proto jen krátkou životnost.⁴⁴²

Německá nesmlouvavost, doložená v těchto případech, staví posléze vzniklý *Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava* do relativně výjimečné pozice. Jednalo se totiž o ojedinělé vyznamenání, které nacisté nejenže ponechali v oběhu bez toho, aby zapadalo do jejich *dekorační kultury*, ale zároveň jej dokonce založili z vlastní vůle. Dobové dokumenty jasně poukazují na to, že i sami nacisté si byli bolestně vědomi, že v tomto smyslu porušují vlastní zásady. Z jakých příčin se přesto nakonec rozhodli *Čestný štít* pro Čechy nejen strpět, ale i vytvořit, je předmětem dalšího textu.

⁴³⁹ *Osnova ministerského nařízení o vyznamenáních za záchranu života* (10. listopadu 1942). AKPR – KPR protokol „L“ – k. 82, inv. č. 2094, č. j. L 3455/42.

⁴⁴⁰ *Norway: A Merit Cross With Swords And Case Of Issue (1940-45)*. Dostupné z: <https://www.emedals.com/products/norway-a-merit-cross-with-swords-and-case-of-issue-1940-45-eu12644rl6> [citováno 24. června 2024].

⁴⁴¹ *Mussert Cross*. Dostupné z: <http://gmic.co.uk/topic/63702-mussert-cross/> [citováno 24. června 2024].

⁴⁴² SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstein, 2010, s. 358–359.

Obr. 41 až 44: Pokusy o svébytné dekorace kolaborantských režimů, které Němci odmítli tolerovat. Vlevo: kříž *Tapper og Tro* designovaný Quislingem v Norsku; vpravo: nizozemská obdoba jménem *Hou en Trou*, nápad Antona Musserta.

7.4 Restrikce řádů a vyznamenání v Protektorátu

V oblasti *dekorační kultury* se na nově obsazeném poli Protektorátu nacisté od první chvíle soustředili zejména na to, aby z veřejného prostoru zmizela symbolika předchozího režimu. Dochované archivní fondy jejich orgánů jsou proto k danému období plné starších stanov, směrnic a zákonů popisujících legionářské a československé dekorace, v nichž se snažili nacisté zorientovat a určit, které z nich jsou (ať už vnější formou nebo okolnostmi založení) politicky nepřijatelné a které naopak šlo nadále strpět. Dne 14. března 1940 vyústila tato rešerše ve vládní nařízení, podle něhož se záležitost pozměňovala následovně:⁴⁴³

- 1) Veřejné nošení všech dekorací, které byly svou symbolikou spojeny s předchozím československým státem byl zakázáno, což se plošně týkalo zejména legionářských řádů a vyznamenání.
- 2) Nošení *Československého válečného kříže* a *Pamětního odznaku československého dobrovolce* bylo dovoleno jen v případě, když k jejich propůjčení nedošlo v souvislosti s první světovou válkou a nasazením v legiích.

Stejná omezení byla v dané době prosazena i ve vládním vojsku – desetitisícovém torzu československé armády, které přetrvalo do okupačního období. Na své uniformy si směli jeho

⁴⁴³ *Vládní nařízení ze dne 14. března 1940 o zákazu nošení některých čestných odznaků.* NA – fond č. 1005, k. 15, sig. 15-I 1,2,3,4.

příslušníci znovu pověsit dekorace rakouské, německé, uherské, či italské.⁴⁴⁴ Paradoxně se dá konstatovat, že byl přístup Němců k demontáži prvorepublikové *dekorační kultury* dle těchto pramenů překvapivě selektivní a šetrný. Druhý bod právě řečeného nařízení zohledňoval totiž tu skutečnost, že *Československý válečný kříž 1918 a Pamětní odznak československého dobrovolce z let 1918–1919* dostávali i českoslovenští vojáci aktivní v letech 1919 a 1920, kteří dle německého názoru „*bojovali proti maďarskému bolševismu a Polákům ve Slezsku*“⁴⁴⁵ a neměli proto být dle jejich názoru v nošení omezováni. Nacisté se tím vyhnuli plošnému zákazu těchto dekorací – který by byl pochopitelně mnohem snáze proveditelný a lépe kontrolovatelný.

Přesto zůstává otázkou, do jaké míry byly takto omezené možnosti nošení *symbolického kapitálu* samotnými Čechy reálně využívány. Německé okupační orgány si již na jaře 1940 stěžovaly, že české „*obyvatelstvo je zcela nedostatečně informováno, že je nošení německých a rakouských válečných odznaků skutečně povoleno. Na vině je nejspíše ta skutečnost, že bylo toto znovupřístupnění dáno na vědomost ve formě občansky skoro nezaznamenané: pomocí vládního nařízení.*“⁴⁴⁶ Je těžké dnes rozsoudit, zda za touto netečností skutečně stála nedostatečná medializace, nebo spíše naivita na německé straně, která nedokázala rozpoznat plošnou a nejspíše hluboce zakořeněnou nevoli protektorátních příslušníků dekorace, natož pak ty habsburské, i přes změněné podmínky nosit.

Ještě na podzim téhož roku se okupanti snažili tuto situaci zvrátit novým nařízením, které umožňovalo, aby se čeští držitelé vybraných habsburských dekorací přihlásili o čestný žold, na který měli právo dle původních stanov. Nařízení vzniklo na přímou žádost říšského protektora von Neuratha a bylo definitivně hotové 9. července 1941. Zcela konkrétně přiznávalo držitelům *Vojenského řádu Marie Terezie a Zlaté medaile Za statečnost* žold 200 K měsíčně a držitelům *Stříbrné medaile Za statečnost I.* stupně 50 K měsíčně. Na dalších 100 K měsíčně měl zároveň nárok každý český vysloužilce rakousko-uherské armády, který dovršil 70 let věku.⁴⁴⁷ Srovnáme-li si tyto štědré částky s průměrným invalidním a starobním důchodem v Protektorátu, který činil přibližně 2500 K ročně (měsíčně necelých 210 K),⁴⁴⁸ nelze se zpětně divit, že k žádostem o tyto peníze, jež mohly představovat snadný únik z životní nouze, v jistém

⁴⁴⁴ *Předběžné omezení nošení řádů a vyznamenání* (4. prosince 1939). NA – fond č. 1005, k. 15, sig. 15-I 1,2,3,4.

⁴⁴⁵ *Zákaz nošení řádů a čestných odznaků dle zákona z 10. dubna 1940*. NA – fond č. 1005, k. 15, sig. 15-I 1,2,3,4.

⁴⁴⁶ Poznámka k hlášení o politickém dění v Protektorátu (26. dubna 1940). NA – fond č. 1005, k. 15, sig. 15-I 1,2,3,4.

⁴⁴⁷ *Vládní nařízení ze dne 9. července 1941 o poskytování čestného žoldu, čestné odměny a žoldu vysloužilců příslušníkům bývalé rakousko-uherské branné moci*. AKPR – KPR 1919-1947 – k. 275, inv. č. 1564, sig. D13294.

⁴⁴⁸ ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 264.

počtu docházelo. Je třeba na tomto místě předeslat, že byli recipienti těchto žoldů posléze popotahováni úřady Třetí republiky, což je ale až tématem následujícího textu.

V prostředí Protektorátu si musely být všechny zúčastněné strany těchto poměrů vědomy, že má-li se *dekorační kultura* v tomto prostoru udržet při životě jako efektivní nástroj k disciplinaci a motivaci zdejšího obyvatelstva, nebude k tomu stačit pouhá exkavace řádů a vyznamenání již neexistujícího státu. Mimo tyto sociální anachronismy a výše zmíněné neprůchodné návrhy dekorací protektorátní vlády zbývaly nacistům už jen tři možnosti, na kterých *dekorační kulturu* v prostředí protektorátní „autonomie“ skutečně postavit:

- 1) jednoduše včlenit Čechy do německé *dekorační kultury* samotné, což by ale bylo v rozporu s tvrzením Němců o jejich vlastní rasové nadřazenosti,
- 2) udělovat protektorátním příslušníkům nacistické dekorace vyhrazené pouze pro cizince (takovým byl např. *Záslužný řád Německého orla*), což by však znamenalo, že by Protektorátu přisoudili nechtěný prvek cizí – zahraniční – suverenity,
- 3) založit samostatné protektorátní vyznamenání, což by mělo nechtěný účinek podobný bodu 2) a zároveň by vyvolávalo otázky, zda má tuto dekoraci založit říšský protektor nebo vůdce, a zda má být udělován pouze etnickým Čechům nebo všem obyvatelům Čech a Moravy bez rozdílu na národnost.

Toto prakticky neřešitelné dilema odsouvali nacisté velice dlouhou dobu, fakticky až do roku 1943, kdy se změnila struktura tuzemských okupačních orgánů a vzniklo Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu. Dynamicky se vyvíjející válečné poměry začaly mezitím záležitost ovlivňovat mimo jejich vliv a dosah. Mezi charakteristické názory vedoucích činitelů okupační správy tohoto období patřily následující:

Na variantu č. 1 reagoval státní tajemník K. H. Frank svým vyjádřením z července 1941, v němž poukazoval zcela zásadově na potřebu nadále vylučovat Čechy z německé *dekorační kultury*: „Zcela zásadně zastávám to stanovisko, že nesmějí být rády a vyznamenání nacionálně socialistického Německa udělovány osobám české národnosti. [...] Žádám znovu, aby se u Vůdce někdo přimluvil za založení dvou až tří druhů zvláštních odznaků pro protektorátní příslušníky, jež by mohl jménem Říše udělovat protektor, a to jen Čechům. Na příklad: dvě až tři třídy odznaků za kulturní práci, resp. další druh pro výjimečné výkony v dalších odvětvích (zbrojní průmysl, produkce, záchrana v nouzi apod.). Říše by tím do rukou dostala vhodný nástroj k [podpoře českých] výkonů a rády a vyznamenání nacionálně socialistického Německa by nebyly udílením Čechům znesvěceny.“⁴⁴⁹ Na tento příkrý projev reagoval o poznání

⁴⁴⁹ Opis poznámek K. H. Franka a von Neuratha (31. července 1941). NA – fond č. 1005, k. 15, sig. 15-I 1,2,3,4.

smířlivěji protektor von Neurath, který by namísto dekorací určených výhradně pro Čechy naopak uvítal jejich absorbování do *dekorační kultury* Říše. Nevěřil však, že k tomu ještě uzrál čas: „Mám obavu, že by tyto odznaky nebyly příliš vysoko ceněny. Mimo to považuji také další rozlišování na tomto poli za nežádoucí.“⁴⁵⁰

Ani Reinhard Heydrich, který několik týdnů po tomto prohlášení von Neuratha nahradil jako zastupující říšský protektor, nedokázal najít účinné řešení. V jedné ze svých posledních situačních zpráv z 18. května 1942 do vůdcova hlavního stanu sděloval: „*Obtížná a podstatná zároveň je otázka odměňování, dekorování atd. těch Čechů, co vyčnívají svým pracovním nasazením, nebo těch, co byli dokonce raněni ve střetech s anglickými parašutistickými agenty (což se týká policejních příslušníků). Byl mi zde předložen návrh [založení] nějakého samostatného vyznamenání. Mám zvláštní vyznamenání pro Protektorát za nesprávné, protože bychom mu tím propůjčili svébytnost, která si zcela protřečí s fundamentální politickou linií, která bere Čechy a Moravu za součást Říše. V úvahu připadá také to, aby bylo vybráno jisté německé vyznamenání, které by bylo svázáno s nabytím říšské příslušnosti. [...] Propůjčování Záslužného řádu Německého orla nevidím jako vhodné proto, že se jedná o řád výhradně pro cizince.*“⁴⁵¹ Z tohoto vyjádření je tedy zřejmé, že i když v mnoha jiných případech dokázal Heydrich zaujmout odstup od dosavadní praxe a přinést nekonvenční řešení, v otázce protektorátní *dekorační kultury* tomu tak nebylo. Jeho zmínka o propojení případného vyznamenání s nabytím říšské příslušnosti je ukázkou rigidního nacistického myšlení, které nedokázalo přistoupit k odměňování Čechů buď bez toho, aby z nich fakticky učinilo Němce, nebo bez toho, aby je za tímž účelem neodkázalo na jiné formy odměn.

7.5 Kolaps nacistických dekoračních omezení v období totální války

Když nacisté zjistili, že není žádná podoba protektorátních vyznamenání slučitelná s jejich ideologií, vrátili se k jednodušším a méně symbolickým odměnám. Tyto odměny se staly nedílným komponentem protektorátního válečného socialismu, který vybuchel v prostředí zdejšího průmyslu, roztáčeného tou dobou na nejvyšší obrátky metodou pomyslného velkého biče a trochy cukru.⁴⁵²

Kromě zvyšování platového ohodnocení v zásadních sektorech průmyslu zahrnovaly takovéto odměny např. zážitkové akce (volné soboty, rekreační výlety, subvencované

⁴⁵⁰ Opis poznámek K. H. Franka a von Neuratha (31. července 1941). NA – fond č. 1005, k. 15, sig. 15-I 1,2,3,4.

⁴⁵¹ *Situační zpráva o protektorátu* (18. května 1942). NA – fond č. 1799, inv. č. 1777, sig. 109-5/5.

⁴⁵² ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 13.

vstupenky do kin, divadel či na sport)⁴⁵³ nebo materiální benefity (tzv. „Heydrichovy balíčky“ nebo vracení předtím plošně zabavovaných rádií).⁴⁵⁴ Ve vzácných případech přijímal Heydrich ty nejlepší české pracovníky i přímo na Pražském hradě. Údajně proto, aby se jim nabídla alespoň obrazná „vyznamenání, jejich přání aby se uspokojila a tím se pobídly ke zvláštním pracovním výkonům v říši.“⁴⁵⁵ K. H. Frank to okomentoval slovy: „Poprvé za celou dobu existence Pražského hradu byli v jeho prostorách uvítáni čeští dělníci. [...] To čeští dělníci socialistovi Heydrichovi nikdy nezapomněli.“⁴⁵⁶ Zpětným pohledem je třeba podtrhnout, jak rychle mizela arogantní a nadřazená nevraživost nacistů vůči protektorátním příslušníkům, když se jednalo o český příspěvek do válečné ekonomiky. I pozdější badatelé si povšimli, že byla tato privilegia nejen kolektivního, ale až třídního rázu,⁴⁵⁷ a že byla do jisté míry porovnatelná s pozdějšími poměry v prostředí československého stalinismu 50. let.

Veškeré tyto zmíněné ústupky měly však hromadný charakter a nebyly v žádném ohledu individuálním oceněním nebo *uznáním*. Ve všech situacích, kdy bylo takovéto individuální *uznání* skutečně nevyhnutelné, se mělo „protektorátním příslušníkům prozatím dostávat v peněžní formě.“⁴⁵⁸ Byly to právě finanční obnosy, kterými nacisté vyrovnávali své účty s Čechy, kteří by si za své jednání v samotném Německu za normálních okolností vysloužili příslušnou dekoraci. Příznačné jsou následující příklady:

- Dne 4. května 1941 se poblíž Omic na Brněnsku odehrála letecká nehoda dopravního Junkersu Ju 52, který se zřítil s osmi lidmi na palubě. Nehodu přežil jen jediný cestující, jistý rotmistr Heiderich. Stalo se tak díky pohotovému jednání čtyř Čechů, kteří jej za cenu vlastního ohrožení vytáhli z hořícího vraku. Na doporučení činitelů Říšského ministerstva vnitra, aby byli čeští zachránci odměněni německou *Medailí Za záchranu*,⁴⁵⁹ reagoval Úřad říšského protektora negativně a pověřil místo

⁴⁵³ ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 322–323.

⁴⁵⁴ KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 67.

⁴⁵⁵ FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 187.

⁴⁵⁶ KÜPPER, René. *Karl*, cit. dílo, s. 144.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 139.

⁴⁵⁸ *Služební odznaky pro protektorátní Vládní vojsko a protektorátní příslušníky ve Wehrmachtu* (10. prosince 1943). NA – fond č. 1464, k. 1176, sig. 110-12/1, fol. 6.

⁴⁵⁹ *Zavedení předpisů pro Vyznamenání za věrné služby a Medaile za záchranu* (7. srpna 1941). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 173.

toho oberlandrát v Brně, aby každému z Čechů vyjádřil pochvalu a věnoval peněžitý dar ve výši 100 RM (1000 K).⁴⁶⁰

- Dne 27. srpna 1942 se v obci Velcí nedaleko Příbrami málem odehrála tragická událost – v místním rybníce se začala topit šestiletá dcera zdejšího německého občana Grabowského. Dítě zachránil český tesař Josef Kobylka, který nečekal a skočil pro ně do vody.⁴⁶¹ Okresní okupační správa navrhla podobně jako v předchozím případě, aby byl Kobylka odměněn německou *Medailí Za záchranu*.⁴⁶² To se však nestalo a místo toho po značných průtazích obdržel v lednu 1944 na plzeňském oberlandrátu peněžní částku 50 RM (500 K) spolu s pochvalou.⁴⁶³
- Dne 3. listopadu 1942 se nedaleko Klokočí u Tišnova zřítilo letadlo Luftwaffe, v němž se těžce zranil jistý desátník Hartmann. Před vykrvácením jej zachránila protektorátní příslušnice Marie Matoušková, která se k vraku dostala včas i přes mimořádně složitý terén. Od různých úřadů německé správy dostala nakonec odměnu v celkové výši 5000 K (500 RM) spolu s pochvalou říšského protektora Daluegeho.⁴⁶⁴

Z právě řečeného je evidentní, že okupační správa Protektorátu dodržovala striktně říšské zákony i v případech, kdy měla Čechy odměňovat za tak nepopiratelné zásluhy jako byla záchrana životů německých občanů. Korigovala prvotní postoje méně informovaných orgánů (v tomto případě Luftwaffe nebo Říšského ministerstvo vnitra) a bez výjimky zabraňovala tomu, aby se Češi stávali subjekty německé *dekorační kultury* a získávali takovým způsobem *symbolický kapitál*, který by je činil v jakémkoli smyslu chráněnými vůči budoucímu nacistickému zacházení.

Toto ostře narýsované paradigma bylo však účinné jen do takové míry a do takové vzdálenosti, do níž sahala i kompetence Úřadu říšského protektora a jemu podřízených orgánů. Připomeňme si, že bylo během druhé světové války několik set tisíc Čechů odvečeno za

⁴⁶⁰ *Odměna za záchranu života pro protektorátní příslušníky* (2. srpna 1941). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 176.

⁴⁶¹ *Záchranný čin tesaře Josefa Kobylky* (12. září 1942). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 216.

⁴⁶² *Bližší popis zachránce Josefa Kobylky* (4. srpna 1943). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 225.

⁴⁶³ *Záchranný čin tesaře Josefa Kobylky v prostoru cvičiště v Brdech* (4. ledna 1944). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 235.

⁴⁶⁴ *Letecká nehoda desátníka Hartmanna* (18. ledna 1943). NA – fond č. 1005, k. 387, sig. I-3b 5726, fol. 210.

hranice Protektorátu a nuceno pracovat v tzv. totálním nasazení přímo v Německu.⁴⁶⁵ Tyto rozsáhlé kolektivy se dostaly jak mimo přímý dohled okupační správy, tak mimo dekorační omezení, která tato správa vymáhala. Klíčový a zásadní je tedy ten postřeh, že se nacistická dekorační omezení začala pro Protektorát hroutit z vnějšku a mimo dosah jeho autorit, jak dokládá i následující výmluvný příklad, který se mohl odehrát jen v kulisách nuceně kosmopolitního prostředí válčící Třetí říše:

- Dne 12. srpna 1943 doputoval do úřadu K. H. Franka dopis jistého Jaroslava Nováka, který jej informoval, že byl jeho dvacetiletý syn spolu se stejně starým kamarádem dne 13. července t.r. vyznamenán Pořádkovou policií v Kolíně nad Rýnem *Válečným záslužným křížem* II. třídy s meči za vzornou službu v protiletectvé obraně. Hrdě dodával: „*Pokud je mi známo, jedná se o dva první případy, při nichž byl válečný odznak Velkoněmecké říše udělen Čechům. Cítím proto povinnost ponechat na Vašem milostivém uvážení, jestli by nebylo vhodné tuto skutečnost nějak propagandisticky zveřejnit (např. ve formě novinové zprávy). Osobně mám za to, že by takový postup – s poukazem na toto vysoké uznání poskytnuté těmto dvěma zúčastněným [...] – mohl vyvolat mocnou propagandistickou reakci a představoval vhodnou motivaci pro další ročník příslušníků protiletectvé policie z Čech, kteří zanedlouho nastoupí do služby.*“⁴⁶⁶ V Černínském paláci svým dopisem Novák evidentně žádné nadšení nevyvolal. V doplňující úřední poznámce je jen napsáno: „*Podle mé dosavadní zkušenosti platí zásada, že není udílení válečných vyznamenání Německa protektorátním příslušníkům povoleno.*“⁴⁶⁷ Žádné uznání jeho synovi v tisku, které Novák požadoval, pochopitelně nenásledovalo.

Není důvod předpokládat, že by byl právě popsáný případ zcela výjimečný nebo ojedinělý. Jen málo takových je však zdokumentováno tak podrobně jako tento. Podstatné je, že se jejich vlivem výrazně oslabila vůle okupační správy Čech a Moravy nadále vymáhat přísně nalinkovaná omezení, která byla přibližně až do roku 1943 prakticky nedotknutelná. Lze předpokládat, že s tím souvisely zhoršující se poměry v tuzemské byrokracii a průmyslu, které se vlivem totální války a přibližujících se front stávaly nepřehlednými a přebujelými.

⁴⁶⁵ ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 394.

⁴⁶⁶ Dopis Jaroslava Nováka Frankovi (12. srpna 1943). NA – fond č. 1464, inv. č. 1176, sig. 110-12/1, fol. 41.

⁴⁶⁷ Příložená úřední poznámka pro gen. Riegeho (17. srpna 1943). NA – fond č. 1464, inv. č. 1176, sig. 110-12/1, fol. 38.

Zanedlouho se i v samotném Protektorátu vyskytly ojedinělé případy toho, kdy byli Češi vyznamenáváni německými dekoracemi bez toho, aby to u okupantů vyvolalo výraznější odpor:

- Při noční směně se v noci z 24. na 25. srpna 1943 na dole František v Ostravské pánvi odehrál zával, který ohrozil čtyři uvězněné horníky. S nasazením vlastních životů se je jali vyprošťovat tři muži: důlní předák Ing. Arthur Anders (německý občan), důlní dozorce Josef Šlosarčík a horník František Bendík (oba protektorátní příslušníci).⁴⁶⁸ Dokázali se k zavaleným prokopat a zajistit jim nezbytný přísun vzduchu a potravin, než se je po necelých čtyřiaadvaceti hodinách podařilo zcela vysvobodit.

Jen další dva dny stačily na to, aby se závodní rada dolu rozhodla apelovat na vyšší místa s požadavkem náležité odměny pro všechny tři horníky. V říjnu téhož roku se záležitost dostala na stůl čerstvě založeného Státního ministerstva pro Čechy a Moravu, jehož funkcionář V. odboru (Hospodářství a práce) Dr. von Watter neobvykle smířlivým tónem konstatoval, že hodlá „*zmíněné tři pracovníky dolu František navrhnout k udělení vyznamenání Za záchranu na stuze. Udělení vyznamenání [...] také na dva protektorátní příslušníky mám v tomto případě za věcně zcela omluvitelné a politicky žádoucí, protože jmenovaní poskytli důkaz svojí aktivní a oddané služby*“ pro válečné hospodářství Německa.⁴⁶⁹ Tím ale donedávna nemyslitelné kompromisy nekončily. Jakmile si začaly nacistické úřady zjišťovat podrobnosti o bezúhonnosti kandidátů na *Medaili Za záchranu*, vyšlo najevo, že je Arthur Anders židovský „*míšenec I. stupně*“.⁴⁷⁰ Důkazem nekonzistentnosti nacistických omezení v jejich vlastní *dekorační kultuře* je, že zatímco u jiných vyznamenání trval sám Hitler na zákazu jejich udělování takto rasově definovaným osobám ještě v prosinci 1944,⁴⁷¹ u *Medaile Za záchranu* jako by to už o rok předtím zjevně přestalo platit. Když byl ze Státního ministerstva pro Čechy a Moravu 6. prosince 1943 do Berlína odeslán finální návrh na dekorování ostravských horníků, bylo v něm otevřeně přiznáváno, že „*Anders [je] sice míšenec I. stupně, ale nemůže být při udílení zcela opomenut v případě, že mají vyznamenání Za záchranu obdržet čeští dělníci, kteří byli podřízeni jeho vedení.*“ Zároveň bylo v textu výslovně řečeno, že i „*s ohledem*

⁴⁶⁸ *Dipl. Ing. Arthur Anders: záchrana čtyř lidských životů* (16. září 1943). NA – fond č. 1005, k. 551, sig. I-2a 2045.

⁴⁶⁹ *Návrhy k udělení Medaile za záchranu na stuze* (11. října 1943). NA – fond č. 1005, k. 551, sig. I-2a 2045.

⁴⁷⁰ Tj. podle Norimberských zákonů osoba, která měla za oba rodiče poloviční Židy, zůstává tedy taktéž polovičním Židem.

⁴⁷¹ *Udělování Válečných záslužných křížů a Medailí Válečného záslužného kříže německým říšským příslušníkům* (8. prosince 1944). NA – fond č. 1005, k. 85, č.j. St.M.–Zo–1/0001/44.

na dané okolnosti nevyjádřili proti dekorování Ing. Anderse vyznamenáním Za záchranu žádné pochyby ani u příslušného vedení NSDAP v Moravské Osvavě, ani u Gestapa.⁴⁷² V únoru 1944 dorazily z Berlína medaile s příslušnými dekrety a dne 24. března 1944 byly jmenovaným skutečně uděleny.⁴⁷³ Jediný rasově motivovaný zásah byl v tomto případě detekovatelný prakticky až v dobovém tisku – zprávy v něm se soustředily výhradně na dvojici vyznamenaných Čechů a Andrese opomíjely.⁴⁷⁴

Celou záležitost lze označit za symptom snižujících se standardů nacistické *dekorační kultury* postupem války. Příslušný zákon o *Medaili Za záchranu* z roku 1937 totiž jasně specifikoval, že se jeho držitelé mohou stát jak němečtí občané, tak cizinci. Na základě veškerých předchozích indicií nebyli ale protektorátní příslušníci považováni ani za jedno z toho. V případě jejich dekorování byly proto přísně vzato porušeny všechny související zákony jak v Říši, tak v Protektorátu.

S přihlédnutím k právě popsaným případům je možné konstatovat, že nebyly pro Čechy řády a vyznamenání určené pro Němce už tak nedobytné, jako dříve. Je třeba říci, že takovýto proces začal z vnějšku (tj. prostřednictvím nekompetence a neznalosti úředníků v samotném Německu, kteří Čechy vyznamenávali bez hlubšího zamyšlení), brzy se však přenesl i zpět na domácí půdu. Přibližně od léta 1943 byla proto pomyslná bariéra mezi vyznamenanými Čechy a Němci propustnější než kdy dříve.

Během let 1944 a 1945 se přitom tento proces dále urychloval. Z dochovaných dokumentů je patrné, že vůle upírat německé řády a vyznamenání ne-německým osobám slábla i v nejvyšších rozhodovacích patrech nacistické moci. Za symptomatickou lze považovat zprávu z Úřadu říšského prezidenta, která K. H. Frankovi na stole přistála v listopadu 1944. Šéf úřadu Otto Meissner jej ve zprávě informoval, že Hitler umožnil, aby byl *Válečný záslužný kříž* (určený pro lehčí válečné zásluhy, jejichž okolnosti nedovolovaly dekorování *Železným křížem*) zpřístupněn i protektorátním příslušníkům. Toto vyznamenání mělo dvě kategorie, a to s meči a bez mečů. Meče (nebo jejich absence) značily přímou (nebo nepřímou) angažovanost ve válce. Meissner přitom zdůraznil, že „omezení na *Válečný záslužný kříž bez mečů Vůdce nevyjádřil*.“ K. H. Frank získal nejen výslovné právo tyto dekorace od nynějška udílet dle vlastního uvážení, ale obdržel spolu s tím i jejich zásobu o počtu více jak 1000 kusů, z části

⁴⁷² *Udělení Medaile za záchranu na stuze* (prosinec 1943). NA – fond. č. 1005, k. 551, sig. I-2a 2045, fol. 226.

⁴⁷³ *Udělení Medaile za záchranu na stuze* (7. dubna 1944). NA – fond. č. 1005, k. 551, sig. I-2a 2045, fol. 234.

⁴⁷⁴ *Vůdce vyznamenal dva ostravské horníky*. In: *České slovo*. Moravská Ostrava: roč. XVI, č. 84, 25. března 1944, s. 1.

určených pro termínované dekorační ceremonie (nejbližší byla stanovena na 30. ledna 1945, tedy na tzv. den uchopení moci), ale také pro mimořádné situace, jakými mohly být „letecké bombardování nebo boje s partyzány. [...] Po mimořádně silných náletech můžete v omezené míře udílet také Válečné záslužné kříže I. třídy [...] pokud to okolnosti ospravedlňují.“⁴⁷⁵

Z dochovaných dokumentů není přitom vůbec zřejmé, že by o tuto zásluhu K. H. Frank žádal. A stejně tak není vůbec dohledatelné, že by takto získanými německými dekoracemi Čechy někdy vyznamenával – a to ani při jednoznačně vhodných příležitostech, jakými byly nálety na Prahu v předjaří 1945. Archivně lze potvrdit pouze to, že několik desítek *Válečných záslužných křížů* využil 30. ledna 1945 k dekorování vysokých činitelů okupační správy⁴⁷⁶ a v březnu 1945 další rozdal zemědělcům⁴⁷⁷ – v obou případech ale výhradně z řad Němců. Frank měl v dané době k dekorování protektorátních příslušníků ostatně už mnohem vhodnější nástroj – *Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava*. O něm však pojednává až následující text.

Na tomto místě je třeba zmínit dosud prakticky neznámou skutečnost, totiž kdo byl pravděpodobně vůbec nejvýše vyznamenaným protektorátním příslušníkem v rámci celé druhé světové války. Stal se jím protektorátní vyslanec František Chvalkovský, který zemřel během bombardování Berlína v únoru 1945. Hitler (tou dobou již ukrytý ve svém posledním útočišti berlínského bunkru) rezignoval patrně už na všechna dosud platná nařízení a zažité postupy a 3. dubna 1945 rozhodl, že bude Chvalkovský *in memoriam* vyznamenán stříbrným *Rytířským křížem Válečného záslužného kříže 1939 s meči*,⁴⁷⁸ tedy dekorací, která se i mimořádně zasloužilým nacistům během celé války dostala pouze ve 268 případech – figuruje mezi nimi např. i Kurt Daluege, někdejší říšský protektor.⁴⁷⁹ Snad právě ve Chvalkovského případě lze

⁴⁷⁵ Zpráva z Úřadu říšského prezidenta pro státního ministra pro Čechy a Moravu (16. listopadu 1944). NA – fond č. 1005, k. 85, inv. č. 85, sig. RP.O.12970/44.

⁴⁷⁶ *Válečný záslužný kříž I. třídy* (30. ledna 1945) [seznam vyznamenaných]. NA – fond č. 1005, k. 85, inv. č. 85, sig. Z-Pres.I.

⁴⁷⁷ *Udělování Válečného záslužného kříže a Válečné záslužné medaile* (22. března 1945). NA – fond č. 1005, k. 13, inv. č. 17, sig. I/3b.

⁴⁷⁸ Takto raritní třídu K. H. Frank neobdržel ani ve výše zmíněné zásluze. Dle dochované dokumentace byla udělená dekorace pro Chvalkovského pozůstalé připravena k vyzvednutí spolu s Hitlerem podepsaným dekretem u Gerdy Troostové, vdovy po někdejším prominentním nacistickém architektovi Paulu Lufwigu Troostovi v jeho mnichovském ateliéru. Není pravděpodobné, že by si dekoraci rodina před koncem války stihla vyzvednout, resp. že by k tomu vůbec měla motivaci. In: *Rytířský kříž Válečného záslužného kříže s meči* (12. dubna 1945). NA – fond č. 1464, inv. č. 1047, sig. 110-10/51, fol. 26.

⁴⁷⁹ CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 75.

spatřovat dovršení poslední fáze *dekorační kultury* nacistického Německa, jehož činitelé v hořké atmosféře posledních měsíců a týdnů války definitivně rezignovali na to, aby své řády a vyznamenání uchránili před symbolickou inflací a držbou ze strany ne-německých osob, které jim zůstaly loajální až do konce.

Obr. 45 až 47: Ukázka Rytířského kříže Válečného záslužného kříže 1939 s meči spolu s Hitlerem vlastnoručně podepsaným dekretem. V totožné formě je *in memoriam* obdržel také protektorátní vyslanec v Berlíně, František Chvalkovský v dubnu 1945.

7.6 Potřeba jasného řešení

K. H. Frank, jako hlava okupační správy Protektorátu, k takto štedrému nakládání s německými dekoracemi vůči Čechům sám nikdy nepřistoupil. Jeho vliv byl přitom v dané době rozhodující: dne 20. srpna 1943 byl Hitlerovým výnosem jmenován státním ministrem pro Čechy a Moravu,⁴⁸⁰ díky čemuž získal kompetence příslušející do té doby výhradně říšskému protektorovi. V pořadí již čtvrtým protektorem byl jmenován Wilhelm Frick, bývalý ministr vnitra, kterého z jeho úřadu sesadil Henrich Himmler. Záhy vyšlo najevo, že má Frick nový post protektora Čech a Moravy za podřadný a své povinnosti plnil jen sporadicky.⁴⁸¹ Až do jara 1945 se v Praze skoro neobjevoval a žil v Bavorsku⁴⁸²

K. H. Frank se nakonec trpělivě propracoval až k nejvyšší pozici v okupační správě Čech a Moravy. Mohl nyní volně realizovat zkušenosti, které od roku 1939 získával na postu státního tajemníka v úřadu protektora. Ve svém jednání byl Frank charakteristický svým chladně racionálním přístupem, s nímž pozvolna budoval svoji politiku tak, aby nebyl na Berlíně

⁴⁸⁰ MOLL, Martin: „Führer-Erlasse“ 1939-1945. Franz Steiner Verlag: Stuttgart, 1997, s. 350.

⁴⁸¹ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české XV.b.* Paseka: Praha – Litomyšl, 2007, s. 182.

⁴⁸² KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda.* Themis: Praha, 1999, s. 99–100.

bezprostředně závislý. Nařízení shora, která se mu zdála buďto nerealistická nebo nekompetentně formulovaná, byl schopen modifikovat pro místní užití, a nakonec zajistit to, aby Protektorát zůstal ušetřen nestabilitě a teroru, které vládly v jiných oblastech okupované střední a východní Evropy. Pověst „odborníka na Čechy“, kterou si Frank pěstoval už v řadách předválečné SdP jako poslanec parlamentu ČSR, mu dovoľovala užití vlastní iniciativy i v očích nadřízených nacistů. Pokud se nakonec k teroru uchýlil, snažil se takové zákroky alespoň přesně zacílit, čímž ztrácely charakter bezhlavého běsnění, a vypadaly spíše jako kaskáda pragmatických zásahů. Většina myšlenek, s nimiž přišel, byla nakonec uskutečněna.⁴⁸³

V době svého nástupu do ministerské pozice měl Frank o panujících nejasnostech v dekorační politice dobré povědomí. Na rozdíl od vrcholných nacistů si patrně nepřestal uvědomovat, co může pozvolná akumulace německých válečných dekorací u Čechů v konečném důsledku znamenat. Ačkoliv se válka v daném okamžiku vyvíjela již zřetelně v německý neprospěch, nevzdali se nacisté nikdy zcela beze zbytku představy středně- až dlouhodobého plánu vysídlení většiny ne-německého obyvatelstva z prostoru Čech a Moravy, které bylo z jejich pohledu pozdrženo pouze do doby, než bude válka (i za výrazné pomoci dlouhodobé hospodářské exploatace českého obyvatelstva) vítězně ukončena.⁴⁸⁴ Pokud by se však výraznější části české společnosti podařilo během tohoto procesu akumulovat *symbolický kapitál* nacistických řádů a vyznamenání, bylo možné předpokládat, že jej Češi využijí k demonstrování své prospěšnosti pro nacistický stát a ruku v ruce s tím budou činit i nátlak na legitimní setrvání na původním místě. Jinými slovy – nacisté vyznamenáváním Čechů riskovali, že se skrze jejich držbu Češi pokusí získat imunitu vůči plánům na etnickou přeměnu Čech a Moravy. Že se mohly Frankovy obavy v tomto smyslu reálně opírat o výše mnohokrát zmíněný *Válečný záslužný kříž* nepřekvapí ve chvíli, kdy si uvědomíme, že v samotném Německu bylo všemi kategoriemi této dekorace za druhé světové války vyznamenáno více než 12 500 000 osob⁴⁸⁵ (hrubým odhadem necelá desetina celkové populace). Pokud by se takovýto scénář bezmyšlenkovitě překlopil do Protektorátu, lze pochopit Frankovu motivaci najít jiné řešení, které by takovému vývoji dokázalo zabránit. I proto pravděpodobně považoval ty případy, jako bylo výše popsané vyznamenávání ostravských horníků, za výjimku, resp.

⁴⁸³ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 162–163.

⁴⁸⁴ ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020, s. 106-107.

⁴⁸⁵ CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 72–85.

momentální indispozici nacistické byrokracie,⁴⁸⁶ a dochované archivní prameny nedokládají, že by se během zbývajících Frankova působení opakovalo.

Už v červnu 1943 si nechal k dané problematice vyhotovit analýzu, která se dochovala a plasticky dokumentuje stále trvající dilema i náčrty jednotlivých řešení. Tato analýza představuje prakticky poslední předstupeň k Frankovu pozdějšímu rozhodnutí z léta 1944, zřídit samostatné vyznamenání pro protektorátní příslušníky. Nadále se pracovalo se třemi variantami.⁴⁸⁷

- 1) Vyznamenávat Čechy dekoracemi německými: *„Protektorátní příslušníci jsou považováni za ‚vnitrozemské obyvatelstvo zvláštního typu‘. Měli by být odměňováni, jsou-li ochotni zasadit se za německou stranu pro německé cíle. Nabízí se proto možnost, aby dostávali německá vyznamenání.“* Dokument konstatoval, že by tento krok *„u Čechů vyvolal dozajista pozitivní účinek.“* Otázkou zůstával však postoj zdejších Němců. Ti by v tom mohli vidět *„další krok k rovnoprávnosti [Čechů], spolu s čímž by se nedalo zamezit tomu, aby pak ojedinele vedle sebe nežili a nepracovali Češi vyznamenání a Němci, kteří je neobdrželi. Klid by se dal zajistit tím, kdyby se pro protektorátní příslušníky vyhradil jen [...] malý počet vyznamenání.“* Je signifikantní, že v tomto stádiu války tedy považovaly okupační autority za hlavní překážku vyznamenávání Čechů nikoliv německé dekorační zákony, ale pouhé mínění německé veřejnosti, která by nemusela ústupky „dekorační autority“ vůči Čechům dobře pochopit.
- 2) Udělovat Čechům vyznamenání pro cizince: dokument zmiňoval, že šlo od 18. května 1943 obzvláště zaslužilé cizí dělníky nuceně nasazené v Německu vyznamenávat *Německou záslužnou medailí* (tj. nejnižším stupněm *Záslužného řádu německého orla* určeného výhradně pro cizince). Ale *„protože nejsou protektorátní příslušníci považováni za cizince a my nemáme právní, vně- ani vnitropolitickou motivaci, abychom je s cizinci srovnávali, nepřicházejí [u Čechů] Německé záslužné medaile v úvahu.“* Na základě tohoto vyjádření bylo ještě nestandardní postavení Čech a Moravy vůči Říši natolik důležité, že tuto možnost nadále vylučovalo.
- 3) Zřídit pro Čechy dekoraci zcela samostatnou: *„Panuje výrazná skepse ohledně založení zvláštního vyznamenání, které by zosobňovalo uznání národní svébytnosti Čechů“*

⁴⁸⁶ Případ se stal jen čtyři dny poté, co K. H. Frank nastoupil na ministerskou pozici.

⁴⁸⁷ *Udělování řádů a čestných vyznamenání protektorátním příslušníkům* (4. června 1943). NA – fond č. 1005, k. 551, sig. I-2a 2045.

(autonomie národa – autonomie země) a které by poukazovalo na politicky problémovou dělící linku mezi tím, jak se Češi a Němci zasazují o totožný cíl: dosažení vítězství, navíc v totožném prostoru. Od ideje na založení vyznamenání pro protektorátní příslušníky ‚Čech a Moravy‘ musí být proto upuštěno, aby se předešlo riziku, že by se takovýto ‚teritoriální řád‘ neslučoval jak s literou německého řádového práva, tak s ideou jednoty Říše.“

Brzy po návrhu těchto předestřených řešení vyšlo najevo, že si z nich (i přes jejich nechtěné vedlejší efekty) dokázal K. H. Frank vybrat dílčí prvky a na jejich základě vytvořit zdánlivé autonomní protektorátní vyznamenání, které působilo sice přesvědčivě, ale přesto bylo podobnou atrapou, jako sama autonomie Čech a Moravy, a v jádru nepředstavovalo německé uznání vůči Čechům, za které se vydávalo.

7.7 Okolnosti vzniku Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava

Frankovy definitivní plány na vytvoření samostatné protektorátní dekorace dozrávaly až na jaře 1944. Motivací k jejímu vytvoření nebyla přitom už jen snaha udržet vyznamenané Čechy a Němce v oddělených kategoriích *symbolického kapitálu*, ale také snaha využít každý dostupný motivační nástroj k tomu, aby udržel tuzemskou společnost v módu maximálního nasazení pro válečné úsilí. Právě toto úsilí mělo totiž tím větší trhliny, čím zřetelněji se blížila německá porážka.

Oproti jaru 1939 bylo v roce 1943 do zbrojních továren v Protektorátu nahnáno o 87 % více českých dělníků. V roce 1944 to bylo už o 124 % více.⁴⁸⁸ V přímé závislosti na to se prudce propadala produkce zemědělců a vážlo životně důležité zásobování. Mezi obyvateli šlo rozpoznat první příznaky podvýživy.⁴⁸⁹ Spolu se vzrůstající informovaností o německých porážkách, o nichž se Češi dozvídali ze zahraničního rozhlasu, hmatatelně klesal jejich zájem i o menší nebo zcela symbolické projevy aktivismu. Kvůli vzrůstající odbojové činnosti padlo v květnu 1944 rozhodnutí, že bude počet bojeschopných mužů v Protektorátu preventivně snižován tím, že se většina vládního vojska odešle k podřadnější vojenské službě do Itálie.⁴⁹⁰

Německá správa a její podporovatelé se snažili proti nepříznivému vývoji zasahovat různými metodami. Jednou z nich bylo založení Veřejné osvětové služby (VOS) na jaře

⁴⁸⁸ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898–1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 218.

⁴⁸⁹ BRYANT, Chad. *Praha v černém: nacistická vláda a české vlastenectví*. Argo: Praha, 2013, s. 184.

⁴⁹⁰ KALOUSEK, Miroslav. *Vládní vojsko 1939-1945: vlastenci či zrádci?* Libri: Praha, 2002, s. 45.

1943.⁴⁹¹ Jejím duchovním otcem byl ministr školství a osvěty Emanuel Moravec. Tato organizace měla skrze své lokální odbočky sloužit jako základna k šíření tištěné propagandy v Čechách a na Moravě a pořádat vzdělávací nebo kulturní akce.⁴⁹² Počátkem roku 1944 založili okupanti Českou ligu proti bolševismu s cílem podněcovat důvodný strach z blížících se Sovětů, což byla jedna z klíčových linií propagandy v závěrečné fázi války.⁴⁹³ Tyto snahy však selhávaly: lidé se režimním přednáškám vyhýbali a nabízený tisk přijímali s neochotou. Kolikrát byl zájem o činnost VOS tak vlažný, že místní pobočky nebyly ani zakládány.⁴⁹⁴ Známé osobnosti se odmítaly do těchto aktivit zapojovat a čelily za to drobným postihům.⁴⁹⁵

V těchto souvislostech mohl K. H. Frank na chystané vyznamenání pohlížet i jako na motivační nástroj k udržení českého pracovního nasazení a proněmeckého aktivismu. Bylo třeba vyjádřit veřejnou podporu dosud pilným byrokratům z torza protektorátní správy, příčinlivým aktivistům z řad Kuratoria, VOS nebo novinových redakcí, zemědělcům ještě svědomitě plnícím produkční kvóty, podnikatelům a továrníkům s dodavatelskými vztahy k německé armádě nebo dělníkům, co doposud neodvykli dřině. Nápad rozdat mezi tyto skupiny obyvatel vyznamenání byl sice neutřelý, zároveň ale negarantoval žádný konkrétní výsledek s ohledem na to, jak omezená a zároveň negativní byla dlouhodobá zkušenost Čechů s dekoracemi. Je nanejvýše pochybné, že si nacisté za dosavadní trvání Protektorátu uvědomili, jak rozdílná může být tuzemská odezva na takovýto disciplinační nástroj oproti společnosti německé, která byla režimními řády, vyznamenáními a odznaky doslova prosáklá již od raných 30. let, kdy skončil výše zmíněný výmarský zákaz nošení dekorací z první světové války. Nacisté byli ze své domoviny přivyklí dekoracemi veřejně označovat osoby, které jim byly – ať už v jakémkoli smyslu – prospěšné. A tyto osoby byly německou společností dalece *uznávány* – ať už s ohledem na demonstrované kompetence, nebo ideologickou konzistenci. Označit však podobným způsobem Čechy v době upadající nacistické moci na poli pozdního Protektorátu věštilo dosti odlišný scénář.

⁴⁹¹ Vládní nařízení ze dne 11. května 1943, č. 126 Sb., *o organizaci veřejné osvětové služby*. In: Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. V Linhart: Praha, 1943.

⁴⁹² MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika v Protektorátu*. Prostor: Praha, 2018, s. 182–184.

⁴⁹³ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české XV.b.* Paseka: Praha – Litomyšl, 2007, s. 306.

⁴⁹⁴ MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika*, cit. dílo, s. 185.

⁴⁹⁵ KOKOŠKA, Stanislav. *Nacistická okupační politika v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944*. In: *Válečný rok 1944 v okupované Evropě a v Protektorátu Čechy a Morava*. Ústav pro studium totalitních režimů: Praha, 2015, s. 73–74.

Finální přípravy na tuto zvláštní dekoraci pro protektorátní příslušníky, které musely probíhat na přelomu let 1943 a 1944, nezanechaly v okupačních fondech českých archivů bohužel hmatatelnější stopu. Genezi tohoto vyznamenání však osobně vylíčil K. H. Frank během jednoho z výslechů při pozdějším čekání na soudní proces v pankrácké věznici. Vzhledem k tomu, že se jedná o jediné známé svědectví tohoto druhu a že jeho verzi událostí potvrzuje i výše shrnutý archivní výzkum, je možné tuto výpověď považovat za vcelku věrohodnou: „*K otázce svatováclavského štítu uvádím: V průběhu celé doby trvání protektorátu jednal říšský prorektor se státním ministrem Meissnerem jako příslušným říšským orgánem o otázce založení nějakého českého řádu.*“ Dle Frankových slov se o podobném projektu v Berlíně již delší dobu hovořilo. Cílem vyznamenávání se mohl stát prezident Hácha a vybraná reprezentace z řad české kultury, hospodářství nebo dělnictva a zemědělců. Nacistické vedení však údajně předem upustilo od možnosti udělovat Čechům vyznamenání německá – údajně jako pro jejich ryzí válečný charakter, tak pro vnitrostranický odpor NSDAP. „*Na druhé straně však protektorátním příslušníkům, kteří v říši vykonávali nějaké služby, bylo několik válečných záslužných křížů uděleno říšskými místy (župní vedení, říšská místodržitelství) a neznalostí předpisů (např. české pomocné protiletectvé policii v říši), stala se tato otázka v r. 1944 opět aktuální.*“ K. H. Frank za tím účelem vstoupil dle svých slov do čilého kontaktu s Hansem Lammersem, šéfem Říšského kancléřství. Hitlerovi údajně jeho prostřednictvím předložil návrh na zřízení pozdějšího *Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava*. „*Můj návrh byl schválen, a tím bylo založeno jediné protektorátní vyznamenání, jež se propůjčovalo ve třech stupních. Návrh štítu mně předložilo kulturně polické oddělení státního ministerstva. V heraldicky správné formě bylo použito tzv. Svatováclavské orlice. S propůjčením štítu byla spojena listina s uměleckou vložkou, zhotovenou třemi nebo čtyřmi českými umělci. Jména umělců lze na listě spatřit.*“⁴⁹⁶

Toto vyjádření má vysoký význam hned v několika ohledech. Zaprvé, potvrzuje bezradnost, kterou němečtí okupanti cítili při pohledu na Čechy, kteří se s německými vyznamenáními vraceli z totálního nasazení, a jejichž případy jsou archivně prokázány v předchozích částech dizertace.⁴⁹⁷ Zadruhé se zde Frank sám označuje za iniciátora a duchovního otce *Čestného štítu*. A je těžké mu toto privilegium odeprít – ať už s ohledem na jeho rozhodující pozici v tehdejší okupační hierarchii, tak proto, že jde o jeden z mála aspektů,

⁴⁹⁶ FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 222–223.

⁴⁹⁷ Dopis Jaroslava Nováka Frankovi (12. srpna 1943). NA – fond č. 1464, inv. č. 1176, sig. 110-12/1, fol. 41.

za který přiznal pod drobnohledem poválečné české justice plnou odpovědnost.⁴⁹⁸ Zatřetí, Frank v textu povrchně zmiňuje, že bylo toto vyznamenání výtvořem tuzemských umělců a nejednalo se proto o projekt designovaný z centra nacistické moci, ale o jeho lokální iniciativu. Začtvrté, deklaruje, že byl *Čestný štít* nakonec formálně posvěcen samotným Hitlerem. Takový souhlas (který by v systému Třetí říše automaticky okamžitě nabyl právní moci) však není nikde písemně doložen.⁴⁹⁹ Jeho absence je přitom jen jedním z problémových aspektů celé věci: je zarážející, že si doposud nikdo nevšiml toho, že *Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava* nemá vůbec žádnou oporu v zákonech Německa ani Protektorátu – a to ani ve *Sbírce nařízení a zákonů Protektorátu Čechy a Morava*, ale ani ve *Věstníku nařízení Německého státního ministra pro Čechy a Moravu*.

Osobně se domnívám, že se v žádném ohledu nejednalo o jakýsi politování hodný omyl, způsobený snad chaosem posledních válečných let, nýbrž o zcela vědomý krok, kterým se K. H. Frankovi podařilo vytvořit přesně takový kompromis, jakého bylo v kulisách státoprávní absurdity Protektorátu třeba: získal tak dekoraci, která sice na první pohled naplňovala znaky „státního“ vyznamenání, zároveň však ničím nepodporovala ideu formální autonomie Protektorátu. Právní a symbolická relevance takové dekorace mohla být Němci kdykoli v budoucnu zpochybněna. Zdá se, že právě v tom našel Frank definitivní řešení dilematu, s nímž si lámali hlavu všichni říšští protektoři, pod nimiž do té doby sloužil.

7.8 Forma nového protektorátního vyznamenání

Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava byl české veřejnosti poprvé v tisku prezentován dne 4. června 1944, symbolicky na druhé výročí úmrtí zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha.⁵⁰⁰ Ačkoliv šlo jen o polooficiální dekoraci založenou v pozdní fázi války, byla její výtvarná úroveň i kvalita materiálu v kontextu tehdejší doby mimořádná.

Pro danou dobu příznačný motiv *Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava* byl uměleckou, avšak heraldicky velice věrnou interpretací historického erbu přemyslovské

⁴⁹⁸ Další body obžaloby K. H. Frank systematicky marginalizoval. In: FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 12.

⁴⁹⁹ Dochované Hitlerovy výnosy byly vydány knižně, není v nich ale zmínka o *Čestném štítu*. Jsou známy případy výnosů, které existovaly, ale jejich přesné znění je již ztraceno. U tohoto vyznamenání je to však nepravděpodobné. In: MOLL, Martin: „*Führer-Erlasse*“ 1939-1945. Franz Steiner Verlag: Stuttgart, 1997, s. 509–511.

⁵⁰⁰ Toto symbolické datum K. H. Frank vybral i přesto, že si podobné vyznamenání Heydrich za svého života vysloveně nepřál. Jednalo se o typickou manipulaci s Heydrichovým „odkazem“, kterým se Frank opakovaně oháněl ve chvílích, kdy se mu to hodilo k prosazení vlastních představ, resp. k odvrácení kritiky své činnosti. In: KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898–1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 137.

dynastie, tedy černé plamenné orlice na stříbrném podkladu gotického štítu. Každá vyznamenaná osoba obdržela *Čestný štít* ve dvou velikostech: velký exemplář o rozměrech 25 x 22 mm, a pak miniaturu na svislém špendlíku s rozměry 18 x 15 mm.⁵⁰¹ Z faleristického hlediska se dá tato miniatura přitom považovat za prakticky nadbytečnou, protože rozdíl v rozměrech a tvaru obou variant byl natolik zanedbatelný, že se dle dobových fotografií ta menší prakticky nenosila. Oba odznaky byly předávány v samostatných etujích, které byly zhotoveny ze dřeva, hrubé červené vnitřní látky a vnější papírové napodobeniny hadí kůže. Vyznamenání se udělovalo celkem ve třech stupních, které se lišily vavřínovým věncem:⁵⁰² nejnižší I. stupeň představoval prostý štít bez věnce, II. stupeň štít se stříbrným věncem lemující jeho spodní polovinu, III. stupeň štít se zlatým věncem. Všechny byly vyrobeny z vysoce kvalitního stříbra – puncovní značky některých exemplářů dokladují ryzost 925/1000.⁵⁰³

Také udílecí dekrety vynikaly nezvykle kvalitním provedením. Jednalo se o značně velký dvoulist (složený přibližně A3, rozložený A2), který byl vložen do desek z hrubého ručního papíru. Samotný dvoustranný dekret uložený v deskách byl taktéž z kvalitního bílého ručního papíru. Na levé straně byl dvoulist zdoben grafickou přílohou, která byla vždy vlastnoručně signována jejím autorem (!) a vpravo se nacházel text pod obrazem totožné orlice jako na deskách. Text byl výhradně v němčině a až na jméno vyznamenaného nespecifikoval blíže, za co byl *Čestný štít* konkrétně udělen. Na konci textu se nacházela ministerská slepá pečeť s podpisem K. H. Franka (jenž byl ale až na naprosté výjimky ve faksimile).

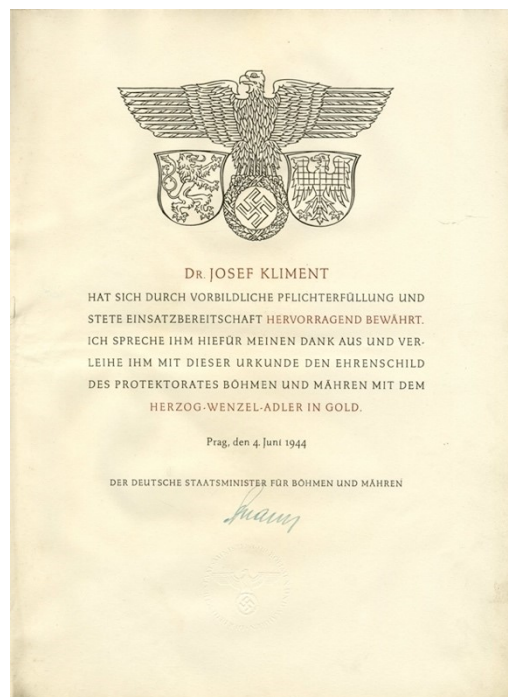
Ze snadno představitelných důvodů je (na rozdíl téměř ode všech ostatních řádů a vyznamenání českých dějin) v případě *Čestného štítu* nejasné jak to, kdo byl tvůrcem jeho výtvarného návrhu, tak i to, kde přesně se štíty vyráběly. Jejich exempláře ani etuje nenesou žádné značky výrobce. Z logiky věci (a také s ohledem na vysokou kvalitu vyrobených odznaků) by v dané době měla podobná vládní zakázka připadnout již několikrát zmíněné žižkovské firmě *Karnet & Kyselý*, která byla i v počáteční fázi války úkolována protektorátní vládou s podobnými zakázkami bez toho, aby musela soupeřit s další konkurencí v jakémkoli

⁵⁰¹ CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s.

⁵⁰² JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava: doplněk*. In: SIGNUM, V. řada, 16/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 814.

⁵⁰³ CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog*, cit. dílo, s. 276.

Přesná identifikace viz.: *Seznam platných a výběr neplatných puncovních značek na území České republiky*. Puncovní úřad: Praha, 2017.

Obr. 48 až 50: Vlevo: *Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava III. stupně* (se zlatým věncem) v původní etuji; uprostřed: o stupeň nižší miniatura se stříbrným věncem; vpravo: příklad udílecího dekretu, v originální podobě o přibližné velikosti A3.

Obr. 51 a 52: Příklady uměleckých ilustrací, kterými byly dekreta doprovázeny. Vlevo: barevný dřevoryt Karla Vika zvaný *Pohled na Hradčany* (1944); vpravo: lept Vladimíra Silovského *Vysoké pece v Ostravě* (1922).

výběrovém řízení.⁵⁰⁴ Dokud se však nepodaří takovouto spolupráci archivně prokázat, zůstává věc pouze kvalifikovanou hypotézou. V literatuře lze také frekventovaně narazit na to, že měl údajným tvůrcem předlohy *Čestného štítu* být malíř Max Švabinský.⁵⁰⁵ K takovému tvrzení se však nepodařilo dohledat jediný důkaz.⁵⁰⁶ A lze předpokládat, že pokud zakázka byla firmou *Karnet & Kyselý* skutečně provedena, pocházel umělecký návrh *Čestného štítu* přímo od Rudolfa Karneta, který byl natolik zkušený (a motiv štítu své historické heraldické předloze natolik blízký), že by nepotřeboval jakoukoli výpomoc ze třetí strany.

Jediná tvůrčí jména, která jsou se vznikem tohoto vyznamenání zcela bezpečně spojena, patří autorům grafických příloh dekretů *Čestného štítu*. Tito výtvarníci byli totiž okupačními orgány, které celou akci řídily, donuceni k tomu, aby každý v dekretech otištěný grafický list ručně parafovali. Taková praxe byla nejen naprostou faleristickou kuriozitou, ale bezpochyby i fyzickou a časovou zátěží – daní autoři museli totiž takovýchto dekretů podepsat řádově nižší tisíce. Podařilo se zatím prokázat účast dvou takovýchto umělců:

1) Až na jedinou výjimku pocházely všechny grafické přílohy dekretů od jediného umělce, kterým byl Karel Vik (1883–1964). Jako grafik, ilustrátor a malíř se v dané době již několik desítek let soustředil na techniku tzv. barevného dřevorytu. V časech okupace byl už uznávaným mistrem této složité disciplíny.

2) Zcela ojediněle lze narazit i na dekry s lepty Vladimíra Silovského (1891–1974).⁵⁰⁷ Stejně jako Vik, byl i Silovský členem uměleckých spolků, jakými byla Česká akademie věd a umění nebo Hollar.⁵⁰⁸ Z tohoto postřehu je možné dedukovat, že nacisté ty umělce, co byli schopni a ochotni dodat podobná díla, hledali patrně právě v těchto spolcích. Silovský nakonec

⁵⁰⁴ Např. roku 1941 si Kancelář státního prezidenta stěžovala Ministerstvu vnitra na to, že iniciovalo vytvoření výtvarných návrhů *Medaile záchrany života* a *Plaketa záchrany života* u žižkovské firmy *Karnet & Kyselý* zcela svévolně a bez toho, aby proběhla regulérní soutěž. KPR apelovala, aby byla alespoň omezená soutěž vypsána Ministerstvem školství. In: *Osnova vládního nařízení o vyznamenáních za záchranu života* (5. dubna 1941). AKPR – KPR protokol „L“ – k. 82, inv. č. 2094, č. j. A-1145-18/3.

⁵⁰⁵ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999, s. 29.

⁵⁰⁶ Fond Maxe Švabinského v Archivu Národní galerie je pečlivě proskartovaný jeho potomky. Zdroj: e-mailová komunikace s Lucií Večerníkovou z NG Praha ze dne 18. října 2018.

⁵⁰⁷ Dekret k *Čestnému štítu* na jméno Antonín Stočes (20. dubna 1945). VHÚ – Podsbírka XI, Faleristika a drobná plastika.

⁵⁰⁸ Biografie Vladimíra Silovského ve vlastním rukopisu. PNP – fond č. 1514, k. 2, inv. č. 1, sig. 10.

dodal přinejmenším jeden lept s názvem *Vysoké pece v Ostravě* – ten je však prokazatelně datován už do roku 1922.⁵⁰⁹ Na rozdíl od Vika tedy pouze recykloval svůj starší výtvar.

Je třeba předestřít, že se oběma těmto umělcům podařilo spolupráci s okupační mocí na projektu *Čestného štítu* úspěšně zamlčet a ani jeden z nich za to nebyl po válce popotahován nebo trestán. V samotné faleristické literatuře byly jejich parafy na dekretech považovány za nečitelné ještě v roce 2011.⁵¹⁰

Celkově lze instituci *Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava* po všech stránkách považovat za hluboce rozpornou. Na jedné stránce se jednalo o dekoraci v tak kvalitním provedení, že by ji v samotném Německu v roce 1944 patrně již nebylo možné na obdobné úrovni vůbec vyrábět.⁵¹¹ V tom je mimochodem možné vidět i jednu z posledních viditelných dělících linií mezi Čechami, Moravou a jejich velkým sousedem: K. H. Frank si zjevně mohl z tuzemských zdrojů ještě dovolit realizovat projekt, který měl nekompromisní parametry. Alespoň do té míry, do jaké zatím nalézal dostatek samostatné politické vůle.

Na straně druhé lze v provedení *Čestného štítu* narazit na jasné indicie toho, že se nejednalo o plnohodnotné („státní“) vyznamenání: jeho dekrety v první řadě nenesou žádná registrační nebo matriční čísla, která jsou u veškerých ostatních státních vyznamenání naprosto nezbytnou podmínkou k úřední registraci právoplatných nositelů. Takové poměry naopak nemohou překvapit, pokud se v případě *Čestného štítu* jednalo o Frankovu atrapu *uznání* pro protektorátní příslušníky. V takovém světle by státní ministr pochopitelně nepostrádal ani další náležitosti této dekorace, jakými byly nejspíše nikdy neexistující stanovy, chybějící opora v zákoně nebo absentující matriční knihy s konečným seznamem nositelů.⁵¹² A výmluvné je nakonec i to, že *Čestný štít* uděloval naproti vlastnímu podpisu říšský ministr namísto Hitlera

⁵⁰⁹ *Výtvarné umění: časopis Svazu československých výtvarných umělců*. Praha: roč. V, č. 10, 1955, s. 450.

⁵¹⁰ JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava*. In: SIGNUM, V. řada, 14/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 726.

⁵¹¹ Při komparaci *Čestného štítu* s vyznamenáními samotného Německa v roce 1944 lze spatřit výrazný kontrast: Němcům se v dané době podobné kategorie vyznamenání udělovaly v papírových sáčcích namísto náležitých etujů a jejich dekrety nepřekonávaly svou kvalitou a provedením předtištěné formuláře. I kvalita stříbra – používalo-li se v Německu ještě vůbec – bývala nižší. I dubové ratolesti a meče pro exkluzivní *Rytířské kříže Železného kříže 1939* byly vyráběny ze stříbra o ryzosti pouhých 800/1000, nanejvýše 900/1000. In: CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 45–48.

⁵¹² Archivně jsou doloženy nanejvýše předběžné návrhy na vyznamenání protektorátních příslušníků: *Seznamy protektorátních příslušníků navržených k vyznamenání svatováclavskou orlicí v době okupace*. ABS – fond č. 300 – inv. č. 36, sig. 5.

nebo ještě lépe Háchy – který se nositelem tohoto vyznamenání z titulu státního prezidenta paradoxně nikdy nestal.⁵¹³

7.9 Dekorační ceremonie a výběr vyznamenaných

Ani frekvence, s jakou byl za dobu zbylého trvání Protektorátu *Čestný štít* udělován, proporcčně neodpovídá námaze, která byla do jeho zrodu vložena. Historii není známo ani deset pramenně podložených příležitostí, při nichž k hromadnému udělování tohoto vyznamenání v letech 1944 a 1945 ještě stačilo dojít.

Vůbec první udílecí ceremonie na sebe navázala také nejvíce pozornosti. Proběhla 17. června 1944 v Černínském paláci v Praze pod drobnohledem filmových kamer a za přítomnosti samotného státního ministra, takřka celé protektorátní vlády (kromě ministra práce a hospodářství Waltera Bertsche, který byl německý občan) a dalších hostů. Celkem bylo při této příležitosti dekorováno 32 osob.⁵¹⁴ Jako vůbec první přišla řada na předsedu vlády Jaroslava Krejčího, kterému symbolicky *Čestný štít* připnul osobně K. H. Frank. V případě ostatních Čechů se o to postarali níže postavení příslušníci SS z okupační správy.

Druhá podobná událost, ač v menším rozsahu, se odehrála u příležitosti 72. narozenin prezidenta Emila Háchy dne 12. července 1944. Předání měl osobně na starosti protektorátní ministr hospodářství Walter Bertsch.⁵¹⁵ Prvně došlo také na osobnosti z řad české kultury a tisku – mezi jinými na nechvalně proslulé aktivistické novináře (Karel Wernera, Karel Chalupa nebo Antonín Kožíšek), nebo některé filmové osobnosti (např. režisér Jan Svíták nebo herec Čeněk Šlégl).

Vůbec nejrozsáhlejší dekorační ceremonie byly však symbolicky navázány až na svátek sv. Václava kolem 28. září 1944. Zatímco byly na předchozích akcích vyznamenány nanejvýše desítky lidí, konaly se toho dne udílecí ceremonie pod záštitou všech oberlandrátů prakticky na celém území Čech a Moravy. Vzhledem k tomu, že se nám vzácně dochovala část seznamů osob navržených k danému datu, lze odhadovat, že se vyšplhal celkový počet toho dne

⁵¹³ Je nepravděpodobné, že by byl v létě 1944 státní prezident vůbec schopen *Čestný štít* za přítomnosti médií přijmout. Hácha se již od roku 1943 stahoval kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu z veřejného života a kdyby nenarazil na rozhodný odpor Němců, podal by nejspíše demisi. In: GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české XV.b.* Paseka: Praha – Litomyšl, 2007, s. 198–199.

⁵¹⁴ *Vyznamenání členů vlády, pana kabinetního šéfa a dalších čestným štítem Protektorátu* (19. června 1944). AKPR – KPR 1919–1947 – inv. č. 1300, sig. 04532/45.

⁵¹⁵ *Další vyznamenání Svatováclavskou orlicí.* In: *A-Zet*. Praha: roč. 17, č. 138, 13.7. 1944, III. vydání, s. 1.

udělených *Čestných štítů* na 1000, snad i 1500 kusů.⁵¹⁶ Ačkoliv byly takovéto počty bezprecedentní, lze za celou akci v dobovém tisku a propagandě nalézt jen nevýraznou stopu.

Mimo poslední větší ceremonii, která se pod taktovkou Kuratoria pro výchovu mládeže pořádala dne 20. října 1944 v pražském Rudolfinu (*Čestný štít* si tam z rukou SS-Standarteführera Fischera převzalo celkem 88 činovníků této organizace, v první řadě pak František Teuner),⁵¹⁷ nebyly větší události tohoto typu již opakovány. Je sice vysoce pravděpodobné, že k jistému počtu ceremonií došlo ještě i v další dny, které byly spojené s protektorátním nebo nacistickým svátkovým kalendářem (typicky 15. března, resp. 20. dubna 1945). Prameny o nich však už v detailu mlčí. Zároveň je představitelné, že K. H. Frank udělil několik štítů osobně bez většího publika či zájmu tisku.

Líčení těchto událostí odhaluje jeden zajímavý detail: skutečně není doložen jediný případ toho, že by *Čestným štítem* dekoroval protektorátní příslušník jiného protektorátního příslušníka – tedy aby Čech vyznamenával Čecha. Veškeré udílecí ceremonie byly organizovány tím způsobem, aby *Čestný štít* dostával Čech z rukou Němce. Takový postup byl z vrcholu okupační moci přímo nařízen a vyjadřoval hierarchii jdoucí daleko za jakoukoli ceremoniální symboliku a zosobňoval i okupaci samotnou.⁵¹⁸

Kdo z Čechů byl však při těchto příležitostech *Čestným štítem* vlastně vyznamenán? Spolu s jeho založením byla česká společnost vystavena zkušenosti, která do značné míry postrádala předchozí historické paralely. Patrně nikdy předtím nebyl žádný jiný okruh osob, který mohl vyznamenání obdržet, tak široký. Zatímco První republika se použití nástroje řádů a vyznamenání vůči své společnosti prakticky zřekla, předchozí Rakousko-Uhersko jimi disponovalo ve velké míře. Cílovou skupinou habsburských dekorací byla ale jen šlechta, vyšší úřednictvo, armáda nebo prominenti z řad kultury a buržoazie. Avšak charakter nacionálního socialismu, s jehož filozofií okupanti *Čestné štíty* udělovali, zaručoval, že se bude jen málokterá vrstva české společnosti cítit v bezpečí před tímto *symbolickým kapitálem*.

V okamžiku dokončení této dizertace jsem měl k dispozici vlastnoručně vyhotovený částečný seznam nositelů *Čestného štítu*, které se mi podařilo pramenně potvrdit. Jejich počet

⁵¹⁶ V archivu ABS se nachází dochovaný soubor se jmény 483 osob dekorovaných toho dne. Celkový odhad je odvozen z té skutečnosti, že tento soubor zahrnuje osoby navržené asi jednou třetinou všech oberlandrátů v Protektorátu. In: *Seznamy protektorátních příslušníků navržených k vyznamenání svatováclavskou orlicí v době okupace*. ABS – fond č. 300 – inv. č. 36, sig. 5.

⁵¹⁷ *Pocta, která zavazuje*. In: *Zeč*. Praha: roč. III, č. 21, 2. listopadu 1944, s. 3.

⁵¹⁸ Dálnopis *Udílění Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava se svatováclavskou orlicí* (23. září 1944). NA – fond. 1464 – inv. č. 1185, sig. 110-12/10.

Obr. 53 až 55: Železné pravidlo udělování *Čestných štítů* v praxi: protektorátní příslušník přebíral vyznamenání vždy z rukou Němce. Vlevo: K. H. Frank připíná první štít na klopou předsedy vlády Krejčího (17. 6. 1944); uprostřed: ministr hospodářství Walter Bertsch dekoruje úřednictvo (28. 9. 1944); vpravo: SS-Standartenführer Fischer dekoruje činovníky Kuratoria (20. 10. 1944).

vystoupal k číslu 778.⁵¹⁹ Zpracování těchto dat odhalilo řadu důležitých souvislostí. Už jenom údaj, že u žádného ze tří stupňů *Čestného štítu* neklesl podíl zaměstnanců správy⁵²⁰ pod 50 %

⁵¹⁹ Mezi zdroje seznamu patří především následující prameny. Archivní fondy: *Dekrety „Svatováclavské orlice“ podepsané Frankem*. ABS – fond S – k. 7, inv. č. 2; *Osoby vyznamenané čestnými štíty s orlicí svatováclavskou*. ABS – fond č. 44 – inv. č. 115/1-42, sig. 22; *Seznamy protektorátních příslušníků navržených k vyznamenání svatováclavskou orlicí v době okupace*. ABS – fond č. 300 – inv. č. 36, sig. 5; *Seznamy bývalých příslušníků protektorátní policie, kteří byli navrženi na vyznamenání okupačními úřady*. ABS – fond č. 304 – k. 119, sig. 9; *Vyznamenání členů vlády, pana kabinetního šéfa a dalších čestným štítem Protektorátu* (19. června 1944). AKPR – KPR 1919–1947 – inv. č. 1300, sig. 04532/45; *Četníci a Němci vyznamenaní z l. 1944-45*. NA – fond č. 850 – inv. č. 160; *Udělování německých válečných vyznamenání, návrhy na udělení čestného štítu protektorátním příslušníkům*. Odborná literatura: BLODIGOVÁ, Alexandra (ed.). *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Matfyzpress: Praha, 2007; JAROŠOVÁ, Markéta. *Professori Josef Cibulka Ad Honorem*. Togga: Praha, 2009; KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015; MÍŠKOVÁ, Alena – ŠUSTEK, Vojtěch (ed.). *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* [sv. 1]. Scriptorium: Praha, 2000. Archivní fondy: NA – fond. 1464 – inv. č. 1185, sig. 110-12/10; *Případy předané Zemskému odboru bezpečnosti*. VŠOA – fond ROH – Čestný soud ÚRO – k. 10, inv. č. 18. A periodický tisk: *Nejvyšší uznání dobrým českým hospodářům*. Českomoravský rolník: Praha: 3. roč., č. 31, 4. srpna 1944, s. 3; *Čestné štíty*. Kamarádství: 13. roč., č. 9, listopad 1944, s. 141; *Pocta zasloužilým lidem práce*. Lidé práce: 3. roč., č. 7, červenec 1944, s. 2–3; *Pocta, která zavazuje*. Zteč: 3. roč., č. 21, 2. listopadu 1944, s. 3.

⁵²⁰ Pod termínem správa je zahrnuta policie, četnictvo, justice nebo úřednictvo. Je nutné podotknout, že výše jmenované aktivistické organizace měly s lidmi z protektorátní správy nemalý průnik.

silně indikuje, že činitelé německých oberlandrátů, kteří dostali výběr českých čekatelů vyznamenání za úkol, šli cestou malého odporu a ještě menší námahy a doporučovali v první řadě české činitele, s nimiž byli v dennodenním styku.

Naopak dělníků, rolníků a pracovníků přepjatého českého válečného hospodářství, jejichž zásluhy byly dobovou propagandou frekventovaně zdůrazňovány, a které měly dle původní Frankovy ideje představovat nejspíše i hlavní cílovou skupinu *Čestného štítu*, je mezi potvrzenými nositeli přibližně jen 30 %. I zde by mohla hrát svou roli relativní pasivita okupační správy, která k výběru kandidátů na udělení *Čestného štítu* v případě dělnictva a rolnictva přistupovala tím způsobem, že jen přijímala návrhy konkrétních dílen nebo závodů, které se za své podřízené aktivně přimluvíly. Některé takovéto žádosti docházely až z Německa, tedy z prostředí nuceného nasazení.⁵²¹

Zbývá část vyznamenaných zahrnovala především pedagogický a zdravotní personál, v menší míře pak umělce či novináře. Překvapující bylo, že dekorování široce známých režisérů, herců, spisovatelů nebo výtvarníků nepředstavovalo příliš frekventovaný fenomén. Navzdory očekávání bylo takových udělení zaznamenáno jen velice málo.⁵²²

Dalšími zjevnými systémovými prvky výběru nositelů byly následující: Nepodařilo se například nalézt doklad toho, že by byli cíleně nebo ve velkém počtu vyznamenáváni příslušníci vládního vojska.⁵²³ Je těžké dnes rozhodnout, zda se tak dělo z principu, nebo proto, že bylo vládní vojsko již v květnu 1944 z většiny odeslána do Itálie.⁵²⁴ Dále se v seznamech osob navržených k vyznamenání nacházejí pouze dvě ženy (!).⁵²⁵ Nacisté tedy k udělení přistoupili

⁵²¹ Např. žádost drážďanské firmy *Beyer & Co.* o dekorování dvou českých zaměstnanců (17. srpna 1944). NA – fond. 1464 – inv. č. 1185, sig. 110-12/10.

⁵²² Je pravděpodobné, že to může být do jisté míry zaviněno i soustředěnou skartací kompromitujících částí pozůstalostí. Takováto skartace mohla být přitom provedena ještě osobně jejím původcem, nebo později případnými dědici. V rámci historiografie se jedná o frekventovaný fenomén.

⁵²³ Jediný doložený případ vyznamenaného příslušníka vládního vojska, plk. Václava Englera, je rozebírán níže v podkapitole 7.11.2. Jinak ale vojenské osobní karty archivované ve VHA, které obsahují podrobné informace o získaných vyznamenáních každého vojáka, nepřinesly žádný pozitivní výsledek.

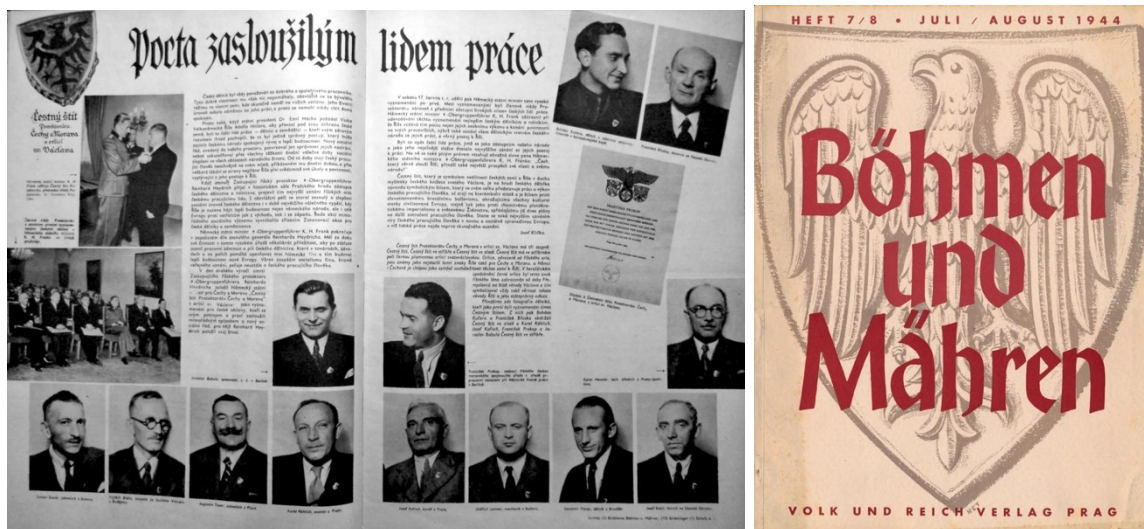
⁵²⁴ Nedlouho před odjezdem vládního vojska do Itálie byl založen jediný výkonnostní odznak pro toto těleso: *Odznak vládního vojska za dobré výkony*. Celkem ve třech stupních jej obdrželo přibližně 500 důstojníků na ceremonii 15. března 1944. In: CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 281.

⁵²⁵ Jednalo se o závodní dělnici Miladu Hadrbolecovou (Rakovník, nar. 31. ledna 1897) a kancelářskou úřednici Hedviku Hlavínovou (Písek, nar. 29. listopadu 1908). Vzhledem k tomu, že jsou však jmeně zmíněna v návrzích na vyznamenání, není zcela zaručené, že *Čestný štít* tyto ženy obdržely a nebyly nakonec systematicky vyškrtuty.

konzervativněji než v samotném Německu, kde ženy nejenže řadu (nebojových) dekorací dostávaly, ale tyto dekorace byly v jisté míře i v předpisech upravovány k nošení na dámském oděvu.⁵²⁶ O důvodech systematického obcházení českých žen v tomto smyslu bohužel archivní prameny zcela mlčí.

7.10 Odezva udílení *Čestného štítu* v tisku

I přes výrazné rozdíly v charakteru a okolnostech výše popsaných ceremonií měly všechny jedno společné: jejich mediální otisk byl v drtivé většině dosti nevýrazný. Články k tématu se vyznačovaly strohostí, většinou absencí fotografií a jen ojediněle bylo možné se v nich dočíst o dekorovaných osobách zcela jmenovitě. Takovéto poměry budí téměř dojem, že nebyl *Čestný štít* ani zdaleka tak propagandisticky vděčným tématem, jak by se dalo předpokládat. Je ovšem těžké říci, zda byl takovýto výsledek zapříčiněn překotným vývojem samotné války (připomeňme, že založení *Čestného štítu* těsně předcházelo Dni D, jehož téma zahltilo noviny i navzdory německé cenzuře), nebo v důsledku fatálního nedostatku papíru (v létě 1944 začalo platit drakonické omezení určující maximální rozsah novinového čísla na

Obr. 56 a 57: Jen velice vzácně šlo v dobovém protektorátním tisku narazit na obsáhlejší informace o *Čestném štítu*, resp. o jeho recipientech. Vlevo: fotoreportáž *Pocta zasloužilým lidem práce* z časopisu *Lidé práce*, která dokumentovala ceremonii ze 17. 6. 1944; vpravo: úvodní stránka měsíčníku *Böhmen und Mähren*, ve kterém byl otištěn historický výklad symboliky *Čestného štítu*.

In: *Seznamy protektorátních příslušníků navržených k vyznamenání svatováclavskou orlicí v době okupace*. ABS – fond č. 300 – inv. č. 36, sig. 5.

⁵²⁶ CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 93 a 113.

čtyři strany),⁵²⁷ případně proto, že se samy dekorované osoby snažily všemi způsoby zamezit tomu, aby se do novin dostaly jejich fotografie nebo jména – jsou známy případy uplácení novinářů přesně za tímto účelem.⁵²⁸ Zdá se proto, jako by se přístup protektorátních médií ve vztahu k *Čestnému štítu* rozpoltil na dva protichůdné tábory: menší část tisku vynakládala značnou snahu na to, aby okupantům na nové vyznamenání vytvořila efektní reklamu, zatímco většina se – ať už z jakýchkoli příčin – snažila potlačit stejné téma na minimum, které bylo ještě únosné v rámci protektorátní cenzury.

První zmíněná tendence byla patrná v tisku, který byl buďto přímo německý (např. Frankův dvorní časopis *Böhmen und Mähren*),⁵²⁹ nebo vyhraněně aktivistický (tisk produkovaný Českým svazem válečníků, Kuratoriem či VOS). Tyto plátky věnovaly, na rozdíl od bezbarvého českého denního tisku, tématu hlubší zamyšlení a viděly za novým vyznamenáním konzistentní symbol aktuálního režimu. Příkladný je v tomto smyslu text otištěný v měsíčníku *Lidé práce*, který hledal v *Čestném štítu* amalgám dokola omílaného odkazu sv. Václava a ospravedlnění českého nasazení pro totální válku, což bylo dále okořeněno socialistickými a rasistickými hesly: *Čestný štít* byl údajně symbol „nedílnosti českých zemí od Říše v duchu myšlenky českého knížete svatého Václava [...] na hrudi českého dělníka [je] opravdu symbolickým štítem, který ve svém celku představuje práci a výkon českého pracujícího člověka, ať stojí na kterémkoliv místě a je štítem proti zfanatizovanému brutálnímu bolševismu, ohrožujícímu všechny kulturní statky civilisované Evropy, stejně tak proti chamtivému plutokratickému imperialismu a světovému Židovstvu, sprádajícímu již dnes plány na další zotročení pracujícího člověka. Stane se také nejvyšším uznáním víry českého pracujícího člověka v novou a sociálně spravedlivou Evropu, v níž lidská práce najde teprve skutečného ocenění.“⁵³⁰ Podobně přesné artikulace byly ale spíše výjimkou.

Odlišný propagandistický účel ve vyznamenání spatřoval týdeník *Českomoravský rolník*, v němž jsou do autentických detailů líčeny zcela konkrétní důvody, které obecně vedly k vyznamenávání protektorátních příslušníků ze sektoru zemědělské produkce a živočišné

⁵²⁷ GEBHART, Jan. *Dopady totálního válečného nasazení na život protektorátního obyvatelstva ve druhé polovině roku 1944*. In: *Válečný rok 1944 v okupované Evropě a v Protektorátu Čechy a Morava*. Ústav pro studium totalitních režimů: Praha, 2015, s. 86–88.

⁵²⁸ *Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944*. NA – fond č. 1464, inv. č. 1179, sig. 110-12/4.

⁵²⁹ Především článek *Vom Herzog-Wenzel-Adler und dem Böhmischen Löwen* z pera vrchního vládního rady Antona Zankla. In: *Böhmen und Mähren*. Praha: roč. 5, č. 7/8, červenec/srpen 1944, s. 29–32.

⁵³⁰ *Pocta zasloužilým lidem práce*. In: *Lidé práce*. Praha: roč. III, č. 7, červenec 1944, s. 2–3.

výroby. *Čestným štítem* byli mj. dekorováni za to, „dobře vyrábějí, plní dodávky a konají tak opravdovou vlasteneckou práci. Nemůže totiž nikdy býti nazváno vlastenectvím sice vyrábět, ale nedodávat, nebo prodávat za přemrštěné ceny. Tomu se říká jen skrývati se pod pláštíkem vlastenectví. Všichni uvědomělí Češi to také uznávají a odmítají všechny snahy kořistníků ať z jakéhokoliv prostředí, kteří o sobě pak mohou říkati, že bohatnou, ale jenom za vlasteneckým cílem. To je podvod na národě.“⁵³¹ Následně jsou v článku jmenováni ti, kteří na národě nepodvádějí. Mezi ně patří Václav Bárta ze Zhůře u Blovic: „jeho chalupa vyniká vzornou čistotou a úpravou a jeho dobytek je odměňován na každé přehlídce.“ Nebo Jaromír Heger ze Sušna u Brandýsa n. Labem, který nejen že „za půl roku [...] dodal již 931 mléčných jednotek z hektaru“, ale stíhá také úlohu místního starosty a předsedy okresní zemědělské komise. Článek glorifikoval řadu zemědělců, kteří byli schopni sklidit nadstandardní úrodu i v nepříznivých podhůrských oblastech. Všichni dohromady saturovali neperspektivní, ale životně důležitý státní výkup. „Český lid, který, aby byl živ, musí jíst. Proto celá tato práce vyznamenaných zemědělců, ale i statisíců ostatních, může se nazývat opravdovým vlastenectvím a nejen přítomnost, ale i budoucnost je takto vždy posoudí.“ Z právě řečeného je tedy možné vyčíst, že okupanti k *Čestnému štítu* přistupovali také jako k pozitivně míněnému disciplinárnímu prostředku, jehož cílem bylo omezit přebujelý černý trh.

7.11 *Symbolický kapitál nového vyznamenání na poli české společnosti*

Předchozí pasáže nám však neřekly ještě nic konkrétního o tom, jak na udílení *Čestného štítu* reagovala česká společnost. Nešlo přitom jen o samotné následky uděleného vyznamenání, ale i o snahy takové „poctě“ všemi dostupnými prostředky předejít, případně o zamlčování toho, že k jeho udělení už došlo. Z průběhu samotné války se dochoval jedinečný pramen, který tuto látku líčí bez nánosů zpětné perspektivy. Tímto pramenem je souhrnná tajná svodka, kterou si nechala německá bezpečnostní služba Sicherheitsdienst (dále jen SD) vypracovat v návaznosti na největší vlnu udílení *Čestného štítu*, která se odehrála kolem 28. září 1944.⁵³² Ačkoliv se jedná o dokument vytvořený okupační mocí a je třeba k němu s tímto vědomím i přistupovat, obsahuje detailní postřehy získané kolaborujícími informátory a pozorovateli, které se navíc podařilo podepřít souběžně získanými svědectvími ze soukromé i úřední korespondence. Velmi vypjaté válečné okolnosti, stejně jako zřetelné hranice mezi „dekorujícími“, „dekorovanými“ a „publikem“ v této svodce, dávají ideální možnost podrobit zkoušce dílčí metodologii z úvodu

⁵³¹ *Nejvyšší uznání dobrým českým hospodářům*. In: *Českomoravský rolník*. Praha: roč. III, č. 31, 4. 8. 1944, s. 3.

⁵³² *Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944*. NA – fond č. 1464, inv. č. 1179, sig. 110-12/4.

této dizertace. Zbytek podkapitoly je proto členěn v závislosti na konstrukci „dekorálního trojúhelníku“.

7.11.1 Dekorační vztah autority s veřejností

Sledované hlášení SD zcela otevřeně konstatuje, že zářijové dekorační ceremonie vyvolaly u české veřejnosti „většinou negativní stanoviska. *Ti Češi, co smýšlejí protiněmecky, se nechali slyšet, že nemohla tato ‚blamáž proříšských žvlů‘ přijít ve vhodnější dobu; nyní se s dostatečným předstihem zjistí, kdo vlastně Němcům pomáhal vykonávat ‚věrné služby Říši a Vůdci‘. Ze shromážděného množství souvisejících hlášení jsou ta následující zcela příznačná:*

- *Jeden z roudnických Čechů se vyjádřil: ‚To se jim děje zcela správně; teď budou oceňováni jako prašiví psi.‘*
- *Na Strakonicku se nechal jeden příslušník střední třídy slyšet, že ‚jestli budou dobře zapsáni u Gestapa, na tom nezáleží; u [sovětské] GPU se zapíší o to hůř‘, na další Čech odvětil: ‚Jízdenku na Sibiř už mají určitě v kapse.‘*

Jeden obchodník z Moravské Ostravy: ‚Tuhle věc bych nikdy nepřijal, obzvlášť, kdyby mě za to měli pronásledovat. To by pro mě byla smrt, až přijdou bolševici.‘

Údajně šlo dokonce i mezi českými aktivisty (kteří byli po většinu času pomyslnou „pravou rukou“ okupační správy v nejrůznějších účelových kampaních) zaslechnout obavy, že by bylo „nyní velice nepříjemné být veřejně prezentován jako přítel Němců“. U každého jednotlivě vzrůstala obava, zda také on osobně není kandidátem na vyznamenání a všichni se shodovali na to, že by se s takovou odměnou „po válce museli nejenom strachovat o holý život, ale mohli počítat s otevřeným nepřátelstvím od ostatních českých obyvatel už v současné době. Z tohoto strachu vyplývaly různé pokusy s díky poukazovat na to, že si nejsou žádných ‚obzvláštních zásluh‘ vědomi.“

Ti Češi, kteří se ocitli v akutním nebezpečí, že se bude při dekoračních ceremoních řečeno i jejich jméno, postupovali proto přesně v právě řečeném smyslu: banalizovali vlastní zásluhy a snažili se tak odvrátit pozornost (a vděčnost) okupantů jiným směrem. V přeneseném smyslu se defacto snažili vměstnat se do té hrany „dekorálního trojúhelníku“, která náležela nezúčastněné veřejnosti: „Když se Ing. Spudil z Čáslavi od vedení dozvěděl, že mám být vyznamenán, reagoval: ‚Proč mám vyznamenání dostat právě já? Jen jsem pracoval, to nemůže být důvod k tomu, aby mi byla udělena taková odměna.‘ Nejmenovaný zaměstnanec firmy Brodetz z Tábora: ‚Nemám právo na víc než ostatní, proč mám nyní obdržet nějakou medaili?‘“

Jinde byl *Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava* v návaznosti na to „*různě prohlašován za ‚černého Petra‘ – nikdo jej nechce.*“⁵³³

7.11.2 Dekorační vztah autority s dekorovanými

Pokud však zbožná přání dotčených Čechů nevyšla a oni se skutečně ocitli v jednom ze seznamů osob určených k vyznamenání, nestavěli se už na odpor, a to ani tehdy, když si takovouto pozvánku vyložili s přehnaným pesimismem: „*Neobvyklý případ velmi nechtěného druhu se stal v Soběslavi: Tam byl přes četnictvo telegramem informován jistý dělník Slanec [...], aby se v Českých Budějovicích dostavil do okrečního úřadu do kanceláře 69. Jeho žena v breku vysvětlovala řediteli jejího muže, že ten se do Budějovic odebral ve víře, že svou rodinu už nikdy nespatří, protože ‚v kanceláři 69 úřaduje Gestapo‘.*“⁵³⁴

Skutečně je třeba konstatovat, že šlo jen zcela mimořádně v pramenech narazit na někoho, kdo podobnou pozvánku ignoroval. Takový případ se stal v dubnu 1945, kdy se blíže nejmenovaný činitel VOS nedostavil k převzetí svého *Čestného štítu* v předem avizované době. Ve fondu VOS se k němu vztahuje následující krátká poznámka: „*Jelikož jste se nedostavil dne 20. t. m. ku převzetí Čest. štítu, [...] byl mi tento svěřen spolu s Vaším dekretem a miniaturou k doručení. Zvu Vás proto, abyste se co nejdříve dostavil do mé služebny v Praze III, Valdšt. nám. 3 a přijal uvedené věci z rukou referenta.*“⁵³⁵ Jedná se o stručný, ale velmi výmluvný důkaz toho, jak houževnatí dokázali okupanti být v otázce distribuce tohoto vyznamenání. Skutečnost, že fyzická nepřítomnost daného jedince vlastně vůbec nepředstavovala překážku k udělení *Čestného štítu*, představuje svého druhu další nepřímý důkaz toho, že nebyl *Čestný štít* patřičně institucionálně ukotven a udílel se bez náležitostí, které by byly u ostatních řádů a vyznamenání zcela nezbytné.

Ještě výstřednější případ představovalo demonstrativní vrácení tohoto vyznamenání nacistické „dekorační autoritě“. Měl se ho dopustit plukovník vládního vojska Václav Engler, ovšem dle svých slov až 25. dubna 1945 (patrně s tím kalkulem, že nebude již rozkládající se nacistická moc schopna reakce). Jde o zcela ojedinělou věc, doloženou pouze výpovědí

⁵³³ Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších *Čestných štítů* se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944. NA – fond č. 1464, inv. č. 1179, sig. 110-12/4.

⁵³⁴ Tamtéž.

⁵³⁵ Ručně psaná poznámka, snad jako připomínka k telefonickému hovoru. In: *Osoby vyznamenané čestnými štíty s orlicí svatováclavskou*. ABS – fond č. 44 – inv. č. 115/1-42, sig. 22, fol. 58.

dekorovaného, jež byla učiněna v rámci přelíčení poválečného čestného soudu československé armády.⁵³⁶ Nelze tedy prokazatelně říci, že se vyličeným způsobem odehrála.

Vraťme se však k samotným dekoračním ceremoniím. Ze zmíněné svodky SD lze dedukovat, že se odměněným Čechům podařilo v přímém kontaktu s okupační autoritou vyjádřit (resp. předstírat) potěšení ze takovéto *uznání*. Mějme však na paměti, že se tak dělo pouze v přímém styku a mimo zraky širší veřejnosti: „*Sledované oslavy se udály mezi 28. zářím a 9. říjnem 1944 pod patronátem oberlandrátů a vyvolaly mezi jejich účastníky přeci jen dobrý dojem. Občas se ozývaly výtky, že byly souběžné projevy jen vzácně a ledabyly překládány do češtiny [...] nebo vyzněly monotónně [...]. Bylo zřejmé, že slavnostní podoba ceremonie zanechala hlavně u dělnictva trvalý a silný dojem. Na otázky jejich kolegů z práce odpovídali, že byli často natolik dojati, že byli schopni poděkovat jen pár slovy.*“ Mezi ty nejkładnější reakce patřily ty, jako „*To si ani nezasluhujeme. Od nynějška budu pracovat ne o sto, ani o dvě stě, ale o tři sta procent víc než doted*“ nebo „*Nemohu uvěřit, že berou Němci i přes svoji těžkou pozici každou práci až natolik vážně a [...] mají čas pořádat takovéto slavnosti. Nemám za to, že by k tomu bolševici nebo Angloameričané přistoupili za této situace podobně velkoryse.*“⁵³⁷

Shodné chování vyznamenaných Čechů popsal ve svém deníku také nechvalně známý zástupce pražského primátora, historik Josef Pfitzner, který se 28. září 1944 účastnil jedné z podobných ceremonií v hlavním městě. Na událost dorazil bez velkého očekávání, protože všeobecnou náladu českého obyvatelstva dobře znal a nepřipadala mu pro dekorování příhodná. „*Smýšlení Čechů by v tomto okamžiku muselo být o poznání více přívětivé. Když v tomto okamžiku takovouto poctu přijmou jako skutečnou poctu, a ne jako trestní sankci nebo odsouzení, ne jako jistý druh jízdenky na Sibiř, pak si z toho můžeme udělat vlastní závěry.*“ Ve shodě s výše řečeným postřehem, učiněným na základě seznamu vyznamenaných, doporučil i Pfitzner pro svatováclavské oslavy své nejbližší podřízené – jistého Dr. Machera (vedoucího personalistiky Magistrátu) a Dr. Grmelu (ředitele pražské Městské knihovny). „*Poté následoval*

⁵³⁶ Engler se před čestný soud dostal kvůli svému ostentativnímu proněmeckému chování, pomocí kterého se snažil ve vládním vojsku systematicky dosáhnout generálské hodnosti. *Čestným štítem* II. stupně (se stříbrným věncem) měl být dekorován 20. dubna 1945, tedy při jedné z vůbec posledních podobných příležitostí. Na svou obhajobu po válce deklaroval, že dekoraci „vrátil [...] 25. dubna 1945 německým přípisem, v němž vděčně uznává, že ho Říše chtěla vyznamenati za jeho postoj (chování) a kritizuje odmítavý postoj svých podřízených vůči své osobě, zaujatý v důsledku tohoto vyznamenání.“ In: Engler, Václav, plk. gšt. v zál., konečné usnesení – potvrzení (28. června 1949). VHA – fond MNO 1949 – k. 791, č.j. 47191/1949.

⁵³⁷ Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944. NA – fond č. 1464, inv. č. 1179, sig. 110-12/4.

nenucený oběd s již dlouho postrádanou husí pečínkou a dobrým vínem, k němuž jsem sám přispěl deseti lahvemi z radničních hroznů.“ Při jídle se Pfitzner právě Machera optal na to, jak své vyznamenání vnímá. Tomu asi nezbylo nic jiného než odvětit, že účel akce vytušil a své vyznamenání očekával – přišel proto dokonce navzdory nemoci. „*Právě na tom bylo možné vidět něco naprosto pozitivního*“, pochvaloval si Pfitzner ve svém deníku.⁵³⁸

Na závěr dodejme ještě poslední důkaz svérázného organizování těchto udílecích ceremonií. Po opadnutí oslav z konce září 1944 vzbudila dodatečný zájem okupačních orgánů držba *Čestného štítu* ze strany jistého Ladislava Vaňka st. z Městce Králové. Začátkem listopadu byl předvolán na okresní správu, aby již poněkolkáté zaplatil pokutu ve výši 5000 K za to, že svým živnostenským listem kryl cizí firmu. Pozdvižení bylo u Němců způsobeno tím, že tentokrát dorazil s přišpendleným *Čestným štítem* na klopu.⁵³⁹ Němečtí byrokraté nedokázali uvěřit tomu, že by právě recidivista Vaňkova typu zasluhoval takovouto poctu a doptali se proto u vyšších orgánů. Tím bylo odhaleno nejen to, že *Čestný štít* patřil ve skutečnosti jeho synovi (Ladislavu Vaňkovi ml.), ale i to, že si toto vyznamenání přišel Vaněk st. inkriminovaného 28. září dokonce sám převzít na příslušnou ceremonii (!). Husarský kousek mu prošel hlavně kvůli shodě jmen – další osobní údaje na ceremonii evidentně nikdo neprověřoval.⁵⁴⁰

7.11.3 Dekorační vztah dekorovaných s veřejností

Momentem, kdy vyznamenání Češi opustili příslušné oslavy, však jejich nadšení z držby *Čestného štítu* vzalo rychle za své. Ačkoliv němečtí činitelé asi upřímně věřili tomu, že uděleným *uznáním* posílí morálku vyznamenaných osob, realita byla zcela jiná a jejich gesto představovalo pomyslnou medvědí službu. Vyznamenání a jejich rodiny sdíleli přesvědčení, že se k sobě okupanti snaží tímto vyznamenáním připoutat zbylé loajální Čechy, a zároveň je stáhnout s sebou do blížící se nacistické porážky: „*Mimo okruh samotných účastníků byly reakce českého obyvatelstva [...] převážně negativní. Vznik Svatováclavské orlice [...] je průběžně hodnocen jako snaha Němců o to, aby ,násilně dostali vybrané Čechy na svoji stranu*‘. Tyto ,oběti‘ jsou pak litovány, že se musejí proti své vůli přiradit k Němcům a spolupracovat s nimi tak, že se jich případná porážka Říše bude osobně týkat.“ Vliv této sdílené společenské

⁵³⁸ MÍŠKOVÁ, Alena – ŠUSTEK, Vojtěch (ed.). *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* [sv. 1]. Praha: Scriptorium, 2000, s. 192.

⁵³⁹ Přísně tajná poznámka (3. listopadu 1944). NA – fond č. 1464, inv. č. 1185, sig. 110-12/10, fol. 16.

⁵⁴⁰ *Udělení Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava s orlicí knížete Václava* (25. listopadu 1944). NA – fond č. 1464, inv. č. 1185, sig. 110-12/10, fol. 14.

atmosféry nakonec zavínil, že se mnozí vyznamenaní i přes prvotní nadšení neubrání tísnivým pocitům. „*Aby se nyní ospravedlnili, omlouvají se, že za nic vlastně ‚nemohou‘ a vyznamenaní si nezasloužili, resp. je obdrželi za to, že plnily základní povinnosti.*“ Aby se raději vyhnuli veřejné stigmatizaci, „*vyhýbají se vyznamenané osoby často tomu, aby se o vyznamenaní zmiňovali nebo je nosili. I proto, že není zřejmé, zda se má odznak nosit každý den nebo jen při zvláštních příležitostech.*“

Dokument dále rozebírá, že se proto snažili nejen řadoví dělníci či úředníci, ale také aktivističtí činitelé proněmeckých organizací své *Čestné štíty* zatajovat dokonce i v bezprostředním okruhu svých kolegů. Právě proto se nelze divit, jak málo informací prosáкло do protektorátního tisku – novináři, kteří se snažili konkrétních jmen vyznamenaných Čechů domoci, se museli často uchýlovat až k detektivní práci.⁵⁴¹

Těchto informací se však nedomohli nejen novináři, ale například ani samotné aktivistické organizace, řada jejichž spolupracovníků byla držiteli *Čestných štítů*. Jsou doloženy případy toho, kdy se VOS snažila podobné informace získat za účelem posílení svého náborového potenciálu. Pražský okresní vedoucí VOS si na své ústředí stěžoval, že „*jsme odnikud se nedověděli, které osoby vůbec byly vyznamenaný. Jsme odkázáni pouze na osobní zprávy, které v okrese tak rozsáhlém jako je Praha XIII a při počtu obyvatelstva 125 000 není možné ani kontrolovati. Považoval bych spíše za vhodné, abychom od Vás jako centrálního úřadu obdrželi zprávu, které osoby z našeho okresu byly vyznamenaný, neboť Vám musí býti známo, kdo čestný štít obdržel. Tím umožnili byste nám, abychom takovýmto osobám nabídli spolupráci s námi, a rozmnožili tak kádr našich spolehlivých spolupracovníků.*“⁵⁴² Takových informací se však pravděpodobně nikdy nedomohli. A to nejen proto, že je „dekorační autorita“ Frankova ministerstva nejen neposkytovala, ale nejspíše vůbec ani neshromažďovala.

⁵⁴¹ „*Loajální český šéfredaktor z Plzně řekl, že se z osobních a pracovních důvodů zajímal o to, kdo z Plzně byl Čestným štítem vyznamenan. Bylo o tom přesto velmi těžké cokoli zjistit, protože to vyznamenaní sami zamlčují a na přímé tázání někdy dokonce zapírají.*“ In: Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944. NA – fond č. 1464, inv. č. 1179, sig. 110-12/4.

⁵⁴² *Osoby vyznamenané čestnými štíty s orlicí svatováclavskou.* ABS – fond č. 44 – inv. č. 115/1-42, sig. 22, fol. 13.

8 *Dekorační kultura druhého zahraničního odboje a Třetí republiky*

Na rozdíl od Protektorátu, jehož svérázná vyznamenání postrádala náležitou legalitu od německých okupantů a zároveň veškerou legitimitu v očích Čechů, byla meziválečná *dekorační kultura* formálně nadále praktikována v prostředí druhého zahraničního odboje. Ten však získával jen pomalu všechny potřebné prvky státnosti a reprezentace, která byla teprve postupně uznávána jednotlivými státy a velmocemi na straně Spojenců. Touto cestou muselo s větším či menším úsilím projít všech osm exilových vlád, které se v Londýně pod ochranou Britů nakonec ocitly, a které se proto velmi intenzivně věnovaly své sebe-reprezentaci a formální kontinuitě, kterou bylo někdy třeba pouze demonstrovat, jindy doslova inscenovat.⁵⁴³ Zakládání a udělování vlastních vyznamenání přitom patřilo k jedné z důležitých rekvizit tohoto procesu.

Dědictví nových československých řádů a vyznamenání, které v exilovém prostředí vznikly, se následně plynule přeneslo i na pole Třetí republiky, která z jejich významu těžila až do svého zániku. Opět svobodná československá společnost zaujala k *symbolickému kapitálu* těchto dekorací překvapivě kladný postoj. A na druhou stranu se specifickým způsobem vypořádávala s nositeli opět znehodnocených vyznamenání, která byla povolena nebo založena předešlými německými okupanty. To vše je předmětem této kapitoly.

8.1 *Zakládání nových vyznamenání v exilu*

Československý exil patřil mezi ty, jejichž cesta k mezinárodnímu uznání byla relativně trnitá. Trvalo téměř dva roky, než se exil politicky sjednotil, začal plnit vládní funkce a své provizorní zákonodárné povinnosti. Formující se československé vojenské útvary byly mezitím donuceny stáhnout se jak z Polska, tak z Francie, a našly své trvalé zázemí až pod hlavičkou exilového Ministerstva národní obrany v Londýně.

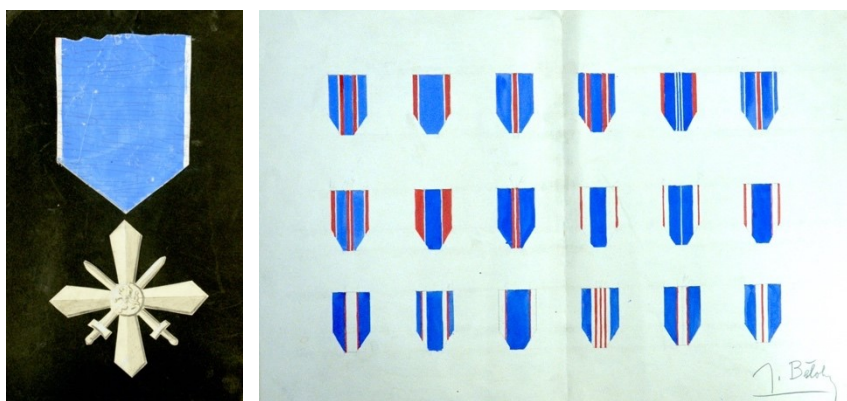
Vzhledem k charakteru meziválečné *dekorační kultury* se ve věci řádů a vyznamenání pro československé vojáky začínalo do značné míry od nuly. Jako i v jiných záležitostech, stavěla totiž exilová vláda v čele s prezidentem Edvardem Benešem svůj postoj k řádům a vyznamenáním na předválečných zákonech své země, které byly v této záležitosti mimořádně striktní, jak bylo již rozebíráno výše.⁵⁴⁴ Opomineme-li ze zřejmých důvodů *Řád Bílého lva* určený pro dekorování cizinců, neměl československý exil v ruce žádné vyznamenání, s jehož

⁵⁴³ HORÁK, Pavel. *Republika v exilu: Inscenování československé vlády v Londýně za druhé světové války*. Lidové noviny: Praha, 2022, s. 8.

⁵⁴⁴ Je třeba podtrhnout, že podle všech indicií neměl nikdo z činitelů londýnské exilové vlády tušení o existenci prováděcího nařízení zákona č. 268/1936 Sb. ze 12. srpna 1938, které je zde rozebíráno v podkapitole 6.1.1, a které by jejich další právní přístup k *dekorační kultuře* pravděpodobně donutilo radikálně přehodnotit.

udílením by mohl v zahraničí jednoduše jen pokračovat, jak tomu bylo např. u exilu francouzského, polského nebo jugoslávského.⁵⁴⁵ Idea, jak má budoucí soustava státních vyznamenání vypadat, se navíc značně lišila mezi vojáky a diplomaty, což zapříčiňovalo názorové konflikty, které se až do návratu do vlasti v roce 1945 nikdy nepodařilo zcela urovnat.

Myšlenka na vznik nezbytně nutných nových dekorací byla přitom formulována poměrně brzy. Pod taktovkou Československého národního výboru (dále jen ČSNV), který byl založen v Paříži 17. října 1939,⁵⁴⁶ vznikaly již na přelomu let 1939 a 1940 u československých vojenských jednotek, usazených v jihofrancouzském městě Agde, první nerealizované návrhy nových dekorací, které se měly udělovat v budoucích střetech s mocnostmi Osy. Jmenovitě pak také návrhy budoucího *Válečného kříže*.⁵⁴⁷

Obr. 58 a 59: Grafické studie k novému vojenskému vyznamenání od Josefa Bělohorského, příslušníka československých vojenských jednotek v Agde. Vlevo: návrh nového *Československého válečného kříže*, vpravo: studie barevných variant budoucí stuhy.

Ještě v Paříži se 30. května 1940 stihlo odsouhlasit – ovšem nikoliv vyhlásit – nové nařízení ČSNV, kterým se měly učinit následující kroky: zřídit *Československou Medaili Za chrabrost před nepřitelem*, zřídit *Československý válečný kříž 1939* a nakonec zpřístupnit *Řád Bílého lva* československým občanům „za mimořádné činy vojenské nebo mimořádné zásluhy v boji za znovudobytí státní samostatnosti.“⁵⁴⁸ Avšak až po nuceném přesunu exilové reprezentace z Paříže do Londýna bylo dostatek času tyto myšlenky dále rozvést.

⁵⁴⁵ *Praxe řádů a vyznamenání* (1. 6. 1942). MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1066, č.j. 2481/42, fol. 69.

⁵⁴⁶ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české XVa*. Paseka: Praha – Litomyšl, 2006, s. 322.

⁵⁴⁷ *Výtvarné návrhy na čs. válečný kříž 1939*. VHA – Čs. voj. jednotky ve Francii (1939–40) – k. 7, inv. č. 74, sig. 74/1/6–7.

⁵⁴⁸ *Zřízení čsl. řádů a vyznamenání v zahraničí* (28. srpna 1940). MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1045, sl. Bílý lev, fol. 1.

Původní pařížský návrh vzešel evidentně z vojenských kruhů, nebyl konzultován po právní ani diplomatické stránce s ostatními složkami státu a obsahoval proto mnoho chyb. Bylo mu nakonec vyhověno jen ve dvou ze tří bodů, a to vládním nařízením z 20. prosince 1940, kterým byla oficiálně založena nižší *Medaile Za chrabrost před nepřítelem* (udělovaná za odvahu v kontaktním boji s protivníkem) a vyšší *Československý válečný kříž 1939* (jako odměna za vynikající bojové nebo velitelské výkony plněné s hrozbou ztráty života) – ten svou ideou přímo navazoval na původní *Československý válečný kříž 1918*.⁵⁴⁹

Obr. 60 až 63: Nahoře: *Československý válečný kříž 1939*, nejvyšší bojové vyznamenání druhého zahraničního odboje. Dole: *Československá medaile Za chrabrost před nepřítelem*. Obě dekorace dostaly jasnější kontury již ve Francii roku 1940. Udílci dekrety se na rozdíl od těch starších legionářských vyznačují značnou uniformitou.

⁵⁴⁹ Nařízení vlády Republiky československé, jimž se zřizuje *Československý válečný kříž 1939*. VHA – VKPR (1940–1945) – k. 19, inv. č. 48.

Třetí bod pařížského návrhu se stal předmětem ostrých konfliktů mezi vládními orgány a spočíval ve zpřístupnění *Řádu Bílého lva* vojenské skupiny československým občanům – a to jak vojákům, tak civilistům, čímž se myslelo také na domácí odbojáře.⁵⁵⁰ Problematický přitom nebyl pouze plán překročit dosud respektované tabu (nevyznamenávat řádem Čechoslováky). Nelibost ve vládních kuloárech vyvolával také silový přístup, s nímž MNO (během války vedené gen. Sergějem Ingrem) plánovalo s ohledem na válečné okolnosti adoptovat agendu udělování *Řádu Bílého lva* za vojenské zásluhy formálně pro sebe. Zbylé vládní instituce, zejména pak Ministerstvo zahraničí a KPR, to označovaly za snahu eliminovat jejich vliv na dekorační záležitosti.⁵⁵¹ Prezident Beneš nakonec Ingrův soustředěný nátlak ustál a v lednu 1941 rozhodl, že se stanovy *Řádu Bílého lva* během války měnit nebudou.⁵⁵²

8.2 Dekorační poměry ve válčící Velké Británii

Pozice ministra národní obrany byla přitom z části pochopitelná a logická. Evakuace z Francie, logistika, výcvik a vůbec celkové zajištění československých armádních jednotek v Británii stálo na benevolenci a ochotě mnoha vysokých britských důstojníků, kteří Čechoslovákům vycházeli v nemálo případech vstříc nad rámec svých povinností.⁵⁵³ Československá generalita přitom neměla v rukou žádný prostředek, kterým by mohla jejich aktivitu adekvátně oplatit: mimo *Řádu Bílého lva* (udíleného jen velice zřídka) existovala jen vyznamenání určená pro aktivně bojující vojáky, nepoužitelná v případech, kdy bylo třeba odměnit klíčové důstojníky, kteří však k válečnému úsilí přispívali v zázemí bez toho, aby sami pozvedli zbraň proti nepříteli.

Kritici tohoto výlučně vojenského způsobu nakládání s *Řádem Bílého lva* naopak poukazovali nejen na to, že by v takovém scénáři hrozila jeho inflace častým nebo

⁵⁵⁰ „Je mnoho osob, zejména doma, které – ač vojáky formálně nejsou – vykonávají činy povahy vojenské. Na ty je tím pamatováno.“ In: Odpověď gen. Ingra vysl. Šejnohovi (30. listopadu 1940). MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1045, sl. Bílý lev, fol. 30.

Nebo na jiném místě: „Udílení těchto vyznamenání i osobám civilním je odůvodněno tím, že při dnešním totálním způsobu vedení války i civilisté se velmi často dostávají do situací, v nichž se dříve ocitali jen vojáci a jež třeba řešiti vojensky. To platí zejména o situaci ve vlasti.“ In: Rozklad návrhu ministra obrany. MÚA – Edvard Beneš II (veřejná činnost 1939–1945) – k. 277, inv. č. 1045, sl. Bílý lev, fol. 33.

⁵⁵¹ *Připomínky k návrhu MNO*. MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1045, sl. Bílý lev, fol. 4–6.

⁵⁵² *Záznam* (28. ledna 1941). MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1045, sl. 35/41, fol. 67.

⁵⁵³ Seznam 25 nejzasloužilejších britských důstojníků, jejichž dekorování *Řádem Bílého lva* požadoval gen. Ingr viz.: *Udělení čs. řádu Bílého lva britským důstojníkům*. VHA – VKPR (1940–1945) – k. 3, inv. č. 25, sig. 4.

nekontrolovaným udělováním.⁵⁵⁴ Viděli za iniciativou MNO i možnou neřest, která však nebyla specifická ani pro mentalitu československé armády, ani pro druhou světovou válku: z plánu učinit z *Řádu Bílého lva* štědře udílenou komoditu či šela snaha o reciproční zisk cizozemských dekorací.⁵⁵⁵ Pramenně lze prokazatelně doložit polooficiální schůzky mezi československými a např. jugoslávskými či polskými důstojníky, kteří si navzájem dávali přísliby řádů a vyznamenání, jež s ostatními orgány svých vlád konzultovali až zpětně nebo vůbec.⁵⁵⁶ Takováto praxe, připomínající spíše lov suvenýrů nežli upřímné *uznání* vzájemných zásluh, nebyla pravděpodobně v přitímí barů a vojenských klubů tehdejšího Londýna nijak výjimečná.

Pramenně je doloženo hned několik podobných snah. Mezi výmluvné patří následující:

- V listopadu 1942 se na obdobné neformální schůzce začali domlouvat českoslovenští a jugoslávští zpravodajští důstojníci na vzájemné výměně řádů. Když se o tom doslechl přednosta Diplomatického protokolu KPR, vyzval ke zdrženlivosti a připomněl předválečné poměry, z nichž vyplývalo, že „*Jugoslávci neradi dávají Řád bílého orla, nýbrž rády v jugoslávském pořadí mnohem nižší a potom vyžadují recipročně stejně vysoké třídy Řádu Bílého lva. Kdysi se nám v Praze zdařilo, po mnohaletém úsilí, že Jugoslavie přistoupila konečně na to, že Řád Bílého lva třeba hodnotiti za rovnocenný Řád bílého orla.*“⁵⁵⁷ Následná snaha nejvyšších orgánů československé exilové vlády dekorování ještě zamezit, resp. je alespoň odsunout na neurčito (s konstatováním, že československé straně akutně schází exempláře *Řádu Bílého lva*), byla již marná. Věc pokročila příliš daleko a Jugoslávci již šesti čs. důstojníkům (včetně gen. Františka Moravce) domluvili u své vlády udělení většího množství řádů – příznačně ovšem níže

⁵⁵⁴ „Upozorňuji, že vyznamenávání osob níže postavených vede automaticky k vyznamenávání osob nadřízených nebo vyšších a postupně ve stále větším rozsahu až na místa nejvyšší.“ In: Šejnohovy *Připomínky k návrhu MNO z 28. srpna*. MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1045, sl. Bílý lev, fol. 5.

⁵⁵⁵ „Nemyslím, že by na veliká naléhání, abychom vyznamenali důstojníky ve War Office, měla vliv naděje na reciproční vyznamenání našich důstojníků britskými rády, ale v případě, že by tomu přece jen tak bylo, bylo by to naivní.“ In: Dopis Šejnohy ministru H. Ripkovi (20. února 1942). In: MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1043, sl. 3048/42, fol. 33.

⁵⁵⁶ „Kancelář presidenta republiky zároveň žádá, aby napříště úřední činitelé (at' civilní, at' vojenští) nejednali – jako tomu bylo dříve – s cizinci o vyznamenání čs. řádem bez předběžné dohody mezi presidentem republiky a příslušnými resortními ministry. Samovolná jednání jednotlivců k tomu jinak a speciálně nepověřených byla by pokládána za nepřípustná.“ In: Koncept odpovědi KPR adresované MNO. In: MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1047, sl. Vyznamenání – Řád Bílého lva – udělení, fol. 46.

⁵⁵⁷ *Vyznamenání cizinců. a přijímání cizích vyznamenání – Jugoslavie* (30. listopadu 1942). MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1062, sl. 93/43, fol. 1.

postavených klenotů *Řádu jugoslávské koruny*.⁵⁵⁸ Jelikož se jednalo o rozhodnutí již podepsané králem Peterem II. a uveřejněné na úřední desce, nebylo snadno odvolatelné.⁵⁵⁹ Když vyšel všeobecně najevo neoficiální a nenáležitý charakter celé záležitosti, uznali i sami Jugoslávci učiněné chyby a vzdali se recipročních požadavků na *Řád Bílého lva*.⁵⁶⁰

- Začátkem roku 1943 se na Ministerstvo zahraničí obrátil plk. Jaroslav Sázavský, vojenský atašé československé armády u polské vlády. Sdělil, že si polští důstojníci stěžovali na to, že při pohledu na dosud vzájemně udělené dekorace panuje výrazný nepoměr (89:31)⁵⁶¹ mezi těmi, které doputovaly k Čechoslovákům a těmi, které dostali Poláci na oplátku. „*Poláci nabídli nyní pro další výměnu za našich 30 voj. vyznamenání nejprve pouze 10 vyznamenání polských a teprve po dalším jednání jsou ochotni – zdůrazňující výslovně, že tuto jejich ochotu třeba pokládat za zvláštní blahovůli – udělit za našich 30 vyznamenání 15 vyznamenání polských.*“ Když se jim Sázavský snažil vysvětlit, že není zcela spravedlivé, když do tohoto nepoměru zahrnují i vyznamenání Čechů a Slováků získaná ještě v bojích v Polsku v září 1939, bylo mu řečeno, že „*čs. legion v Polsku se vlastně mnoho nebil – ovšem bez své viny, ježto neměl příležitosti – a že tudíž už z tohoto důvodu a také proto, že polská účast v této válce je mnohem větší [té] naší, by poměr 30 k 10 vyznamenáním byl ve skutečnosti nejprůměrnější.*“⁵⁶² Konsternovaný přednosta Diplomatického protokolu KPR vylíčil tuto licitaci v dalším listě ministrově národní obrany, který následně reagoval tím, že rozeslal všem československým vojenským atašé v Londýně přesné služební instrukce, které takovéto jednání napříště zapovídalo.⁵⁶³

Samotní Britové se podobným komplikacím většinou úspěšně vyhýbali a byli příkladem jednoho z nejzdrženlivějších hráčů tehdejší ostrovní *dekorační kultury*. Dotazy na možnost vyznamenávání britských vojáků cizími dekoracemi nechávali povětšinou taktně bez

⁵⁵⁸ *Záznam s prosbou o souhlas presidenta*. MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1062, sl. 93/43, fol. 15.

⁵⁵⁹ *Vyznamenání cizinců a přijímání cizích vyznamenání – Jugoslavie* (7. ledna 1943). MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1062, sl. 93/43, fol. 34.

⁵⁶⁰ Tamtéž.

⁵⁶¹ *Vyjádření čs. vyslanectví u polské vlády* (15. ledna 1943). MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1061, sl. 264/43, fol. 38.

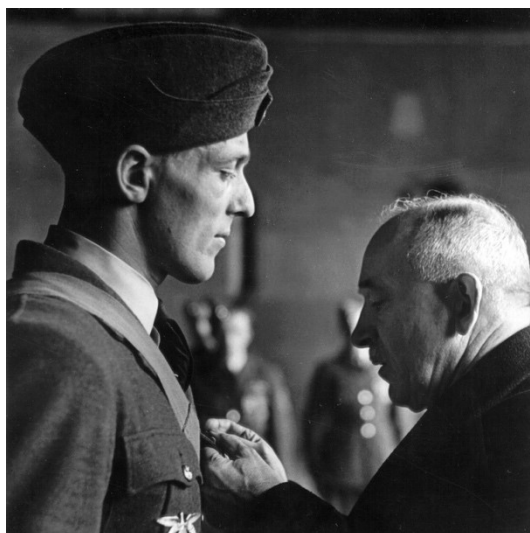
⁵⁶² *Výměna vyznamenání s Poláky* (7. ledna 1943). MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1061, sl. 264/43, fol. 31.

⁵⁶³ *PRO DOMO ve výtahu z instrukce*. MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1061, sl. 264/43, fol. 36.

odpovědi⁵⁶⁴ a přistupovali údajně dokonce k tomu, že u jednotlivých exilových vlád kontrolovali, zda nejsou výdaje určené na řády a vyznamenání nepřiměřeně vysoké.⁵⁶⁵ Zcela jasně je dobová britská pozice artikulována v memorandu, které v říjnu 1942 rozeslala Vláda Jeho Veličenstva svým exilovým protějškům. Apelovala v něm jak na dodržování oficiálních a transparentních postupů, tak na střídme udělování řádů a vyznamenání, jež tak snadno podléhají inflaci; dekorace se neměly užívat pro odměňování kancelářských povinností, nýbrž hlavně bojových zásluh. Případnou nabídku cizích vyznamenání učiněnou vůči britským vojákům by nedokázala Vláda Jeho Veličenstva akceptovat nebo recipročně oplácet „v podobné míře a bez odklonu od již řečených konzervativních principů.“⁵⁶⁶ Tyto principy zůstaly neměnné až do konce války a znovu se promítly např. v taktním odmítnutí nabídky československé exilové vlády, která přišla roku 1944 s nápadem symbolicky vyznamenat *Československým válečným křížem 1939* město Coventry.⁵⁶⁷

Běžná praxe distribuce vyznamenání probíhala tudíž v době trvání britského exilu nakonec tak, že exilové vlády vyznamenávaly přednostně své vlastní vojáky, u nichž nemusely přihlížet na komplexní diplomatické ohledy. Např. československá exilová vláda si navíc systém nastavila tak, aby mohli velitelé bojovníky medailemi odměňovat velice rychle – buďto aby maximálně zdůraznili jejich činy, nebo pokud byli tito vojáci zraněni natolik vážně, že se nepočítalo s tím, že by se vyznamenání dočkali běžnou úřední cestou.⁵⁶⁸

Jednalo se o praxi hluboce kontrastující např. se situací v Sovětském svazu, kde byli bojující Čechoslováci do přebujelého cizího systému sovětských válečných dekorací ihned vtaženi a po čase dosahovali i na ta nejvyšší

Obr. 64: Prezident Edvard Beneš vyznamenává pilota RAF, rotm. Ladislava Zadrobílka (Hornchurch, 1942).

⁵⁶⁴ Dopis Šejnohy ministru H. Ripkovi (20. února 1942). In: MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1043, sl. 3048/42, fol. 32.

⁵⁶⁵ „Britské úřady zkoumaly, zdali položka na [...] vyznamenání pro r. 1942 není snad příliš vysoká.“ In: Tamtéž.

⁵⁶⁶ MEMORANDUM. MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1067, sl. Britské memorandum o vyznamenáních, fol. 21–24.

⁵⁶⁷ Udělení čs. válečného kříže městu Coventry. MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1051, sl. 633/44, fol. 2.

⁵⁶⁸ Zmocnění k udělování vyznamenání. VHA – VKPR (1939–1945) – k. 17 – inv. č. 33, č. j. 62 dův./1945.

možná vyznamenání.⁵⁶⁹ Na rozdíl od některých politických a ideologických otázek, v nichž docházelo k třenicím mezi československou exilovou vládou v Londýně a komunistickým ústředím vedeným Klementem Gottwaldem v Moskvě, zůstal československý armádní sbor v SSSR dekoračně zcela závislý na Londýnu – právě odtamtud odcházela všechna Benešova pověření vyšších důstojníků k tomu, aby mohli vojáky v SSSR vyznamenávat *Československým válečným křížem 1939*, *Medailí Za chrabrost před nepřítelem*, o něco později i *Medailí Za zásluhy*.⁵⁷⁰

Obr. 65 a 66: Vlevo: *Československá vojenská medaile Za zásluhy* 1. stupně (stříbrná), vyhotovená dle návrhu plk. Václava Havelskékého, který měl klíčový podíl i na dalších dekoracích. Vpravo příklad udílecího dekretu.

Právě zmíněná *Medaile Za zásluhy* byla relativně pozdním produktem neustávající snahy MNO opatřit si dekorace také pro vojenský personál v zázemí. Ten si nemohl vysloužit žádné z bojových vyznamenání, jeho válečný přínos byl přesto klíčový a zasluhoval si své vlastní uznání. 20. dubna 1943 byla za tím účelem zřízena *Československá vojenská medaile Za zásluhy* o dvou stupních (stříbrném a bronzovém), kterou mohl dle stanov získat i nebojový

⁵⁶⁹ Do československých dějin se zapsala zejm. kratší řada vojáků, která byla v návaznosti na bitvu u Sokolova vyznamenána titulem *Hrdina SSSR* (J. Buršík, A. Sochor, R. Tesařík a O. Jaroš – poslední z nich posmrtně). Jednalo se o vůbec první příležitost, kdy tímto nejvyšším titulem Sověti vyznamenali příslušníky cizí armády. In: BROŽ, Miroslav – KOPECKÝ, Milan. *Sokolovo 1943*. Epoque: Praha, 2023.

⁵⁷⁰ Od prezidenta Beneše získal tuto pravomoc např. gen. Ludvík Svoboda. In: *SSSR – pravomoc udělovati čs. vál. vyznamenání* (10. května 1944). VHA – VKPR (1940–1945) – k. 13, inv. č. 31, sig. 3.

personál spojeneckých armád.⁵⁷¹ Jednalo se však o hierarchicky nižší vyznamenání celé soustavy, které proto nebylo vhodné udělovat např. cizím důstojníkům – v očích MNO by bylo bývalo třeba za takovým účelem založit ještě další dekoraci – vyšší a ideálně řádovou.

Posledním níže postaveným československým vojenským vyznamenáním, které bylo ještě v roce 1943 založeno, byl tzv. *Pamětní odznak československé armády v zahraničí*, který měl být postupně udělen všem příslušníkům československé armády, kteří absolvovali alespoň půlroční činnou službu.⁵⁷² V závislosti na místě, kde tato služba probíhala, byly na stuhu tohoto odznaku variabilně připínány štítky s textem FRANCIE, VELKÁ BRITÁNIE, STŘEDNÍ VÝCHOD nebo SSSR. Bylo možné je kombinovat, pokud daný voják vystřídal během války více bojišť. V dekoračním systému plnil *Pamětní odznak československé armády v zahraničí* podobnou úlohu, jak prvoválečná *Československá revoluční medaile*, resp. *Mezispojenecká medaile vítězství*.

Obr. 67 až 68: Vlevo: *Pamětní odznak československé armády v zahraničí* se štítky zemí, které prošel její nositel. Vpravo příklad udílecího dekretu.

8.3 Řád Bílého lva „Za vítězství“

Jak už bylo řečeno výše, rozhodl prezident Beneš počátkem roku 1941 o tom, že bude po zbytek války upuštěno od jakýchkoliv snah měnit stanovy *Řádu Bílého lva*. I samotné

⁵⁷¹ *Nářízení vlády republiky Československé, ze dne 20. dubna 1943, jímž se zřizuje Československá vojenská medaile Za zásluhy*. VHA – VKPR (1940–1945) – k. 19, inv. č. 49, sig. 1.

⁵⁷² *Československá vojenská pamětní medaile, zavedení* (4. října 1943). VHA – VKPR (1940–1945) – k. 9, inv. č. 29, sig. 5.

udělování řádu se postupem války stávalo stále vzácnějším jevem. Dochované matriky dokládají jeho velice sporadické užití – za období let 1940 až 1944 lze napočítat pouhých 21 formálně udělených exemplářů (!)⁵⁷³ – ovšem výhradně formou předání udílecího dekretu a červeno-bílé řádové stužky, protože samotnými řádovými odznaky *in natura* exil nedisponoval. I tyto stužky začaly však postupně docházet.⁵⁷⁴

Roli v tomto útlumu mohl sehrát ještě další faktor. A tím byla cena řádových klenotů, které by se musely v opačném případě nechat ve Velké Británii vyrobit. Konkrétní nabídku si u společnosti *Spink & Son*⁵⁷⁵ nechalo koncem roku 1940 z vlastní iniciativy udělat MNO. Firma byla ochotna vyrobit ne méně než 2400 klenotů všech tříd řádu za minimálně 22 000 £,⁵⁷⁶ tedy za cenu horentní (pětkrát až šestkrát převyšující předválečné náklady u *Karneta & Kyselého* v Praze)⁵⁷⁷, kterou si nebyl schopen exilový rozpočet Čechoslováků v žádném případě dovolit.

Jak se ale mělo brzy ukázat, nevyhasly snahy MNO o zřízení alespoň nějaké řádové dekorace ani po zákroku prezidenta Beneše s *Řádem Bílého lva* z ledna 1941. V červnu téhož roku se v záznamech porad mezi MNO a prezidentem republiky poprvé objevuje zcela nový návrh – totiž návrh na „zavedení nového, nižšího čs. řádu pro vojenské osoby, než je *Řád Bílého lva*“.⁵⁷⁸ Záležitost této dekorace postupovaly ale velice pomalu a teprve roku 1943 byly její obrysy blíže specifikovány. Nový řád měl zaplnit citelnou mezeru v dekoračním systému, který postrádal jakékoliv střední kategorie dekorací mezi (v dané době prakticky nedostupným) vysokým *Řádem Bílého lva* a níže postavenými bojovými vyznamenáními. V prvních náčrtech nesl název *Řád „Za svobodu“*.⁵⁷⁹

⁵⁷³ *Československý Řád Bílého lva: jmenný rejstřík nositelů 1923-1990*. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchi.v.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf [citováno 24. června 2024].

⁵⁷⁴ *Vyznamenání cizinců a přijímání cizích vyznamenání – Jugoslavie* (30. listopadu 1942). MÚA – Edvard Beneš II – k. 278, inv. č. 1062, sl. 93/43, fol. 2.

⁵⁷⁵ Medailérská firma *Spink & Son* byla jedním z oficiálních dodavatelů dekorací na dvůr britského panovníka. Na přelomu let 1940 a 1941 začala pro Čechoslováky vyrábět *Československý válečný kříž 1939* a *Medaili Za chrabrost*. In: MĚŘIČKA, Václav. *Československá vyznamenání: III. část (1939–1948)*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 1974, s. 5–9.

⁵⁷⁶ Po započítání inflace více jak 1 000 000 £ dnešní měny (2024).

⁵⁷⁷ *Nabídka na výrobu odznaků řádu Bílého lva* (28. ledna 1941). MÚA – Edvard Beneš II – k. 277, inv. č. 1046, sl. Výroba odznaků a diplomů, fol. 2.

⁵⁷⁸ VHA, Sbírk. č. 20, k. 4, sig. 20-1/21, *Program porady u p. prezidenta republiky* (5. června 1941).

⁵⁷⁹ *Čs. vojenský řád „ZA SVOBODU“, další jednání o zřízení* (12. srpna 1943). VHA – VKPR (1940–1945) – k. 9, inv. č. 29, sig. 5.

V pozdějších návrzích se zřetelněji formovala myšlenka, že by se v případě tohoto nového řádu nemuselo jednat pouze o účelovou rekvizitu k odměňování velitelských zásluh v právě zuřící válce, ale také o formálně nejvyšší vojenskou dekoraci přístupnou československým vojákům, má-li být *Řád Bílého lva* skutečně ponechán výhradně cizincům. Název *Řádu „Za svobodu“* nebyl proto už záhy považován za vhodný a schopný určovat význam dekorace i pro budoucí poválečná léta,⁵⁸⁰ ačkoliv činitelé MNO byli přesvědčeni, „že udělení řádu ‚Za svobodu‘ nebude pouze odměnou za získání svobody našeho státu, ale i za práci, která směřuje k udržení této svobody“.⁵⁸¹ Názor prezidentské kanceláře byl takový, že k výtvarnému návrhu by se mělo přistoupit s větší oficialitou, než tomu bylo u většiny předchozích exilových vyznamenání – ta totiž svoji podobu získávala velice nahodile, často jen na podkladě iniciativnějších vojáků, kteří ani neměli bezprostřední výtvarné vzdělání.⁵⁸² „Vypracování řádu po stránce ideové, národní a umělecké, jakož i otázka názvu řádu, by musily býti svěřeny komisi, která by vypsala příslušnou soutěž. Kancelář prezidenta republiky je názoru, že tímto nelze pověřiti firmu, třeba zkušenou, s velkou tradicí, která se však stará jen o výrobní a obchodní stránku.“⁵⁸³ Ačkoliv se k přesnému složení a jednání této komise nezachovaly bližší podklady, lze bezpečně říci, že se na záležitosti řádu od léta 1943 pracovalo: gen. Viest, gen. Španiel a plk. Václav Havelský (který měl na konečné podobě nového řádu hlavní podíl)⁵⁸⁴ tehdy jednali o konkrétních technických a finančních otázkách založení řádu. Bylo pozitivně přijímáno, že „nabídka fy. Spink [& Son] pro tento řád je nižší, nežli byla kdysi

⁵⁸⁰ „Název řádu, který by měl býti udělován i v dobách mírových, musel by býti jiný, neboť navrhovaný název ‚Za svobodu‘ by vyznamčoval jen malý výsek toho, za co může býti udělován.“ In: *Čs. vojenský řád „Za svobodu“ – další jednání o řízení* (21. srpna 1943). VHA – VKPR (1940–1945) – k. 9, inv. č. 29, sig. 5.

⁵⁸¹ *Čs. vojenský řád „ZA SVOBODU“, další jednání o zřízení* (12. srpna 1943). VHA – VKPR (1940–1945) – k. 9, inv. č. 29, sig. 5.

⁵⁸² *Čs. vyznamenání, zřízení – autoři návrhů* (20. února 1948). VHA – MNO 1948 – k. 232B, sig. 90.

⁵⁸³ VHA, VKPR 1939-1945, k. 9, inv. č. 29, sig. 5, *Čs. vojenský řád „ZA SVOBODU“, další jednání o zřízení* (21. srpna 1943).

Nebo na jiném místě: „Spolupráce umělecké komise, a to československé komise, je nevyhnutelná. Není takřka možno, aby cizí firma, která nemá bližšího vztahu k naší historii, našim potřebám a našemu dnešnímu životu, vytvořila něco vhodného. Proto také většinou každý návrh, který by firma podala, bude mixtum compositum toho, co zná odjinud, ale nebude to náš čs. řád.“ In: *Zřízení nového čs. řádu* (5. ledna 1945). VHA – VKPR (1940–1945) – k. 17, inv. č. 33, sig. 1.

⁵⁸⁴ *Čs. vyznamenání, zřízení – autoři návrhů* (2. března 1948). VHA – MNO 1948 – k. 232B, sig. 90, č.j. 26955.

nabídka na Bílého lva.⁵⁸⁵ Reminiscence na předraženou nabídku Řádu Bílého lva z konce roku 1940 byla evidentně stále ještě v živé paměti.

K definitivnímu rozhodnutí o založení Řádu Bílého lva „*Za vítězství*“, jak zněl nakonec zvolený název, došlo až 9. února 1945 nařízením vlády Československé republiky. Přesně ve smyslu původní, zjednodušené ideje, vznikl řád dělený na pouhé tři třídy, doplněný medailemi o dvou stupních. Bez velkokřížů a velkostuh se ve všech ohledech jednalo o dekoraci sice důstojně zastupující tradici Bílého lva, odrážející ale zároveň válečnou nouzi a nucenou praktičnost. K formálnímu založení přitom došlo ještě ve chvíli, kdy nebyl vyroben jediný kus, ba ani prototyp řádových klenotů. Příčinou toho byl znovu posílený tlak ze strany MNO, jehož ministr Ingr poukazoval na „*rychlý spád vývoje událostí na válečném poli. Tento vývoj zvýší naléhavou potřebu, aby tato otázka nových vyznamenání byla řešena urychleně. Navrhuji proto, aby při řešení návrhu v zásadě byl dán zároveň souhlas, aby bylo schváleno udílení nový řád [...] ihned, třeba by nebyl ještě schválen návrh jeho provedení, ani skutečně vyroben.*“⁵⁸⁶

K tomu však nakonec nedošlo a Řád Bílého lva „*Za vítězství*“ se prvního udílení dočkal až na podzim 1945. Způsobeno to bylo i pomalým posunem všech zbylých náležitostí: zmíněné nařízení o založení řádu podepsal prezident Beneš až 6. března 1945.⁵⁸⁷ Řádová komise složená z armádních důstojníků, která měla mít dle stanov výběr vyznamenaných na starosti, se prvně sešla až v prosinci 1945.⁵⁸⁸ Velmi podobné zdržení šlo zaznamenat i ve výrobě insignií řádu – gen. Sklenovský z Londýna hlásil, že bude mít firma *Spink & Son* prototypy hotové v řádu několika dní, až 19. června 1945.⁵⁸⁹ Nakonec byly všechny londýnské insignie do Československa dováženy postupně speciálními kurýry, než se výroba totožné dekorace rozjela také u *Karneta & Kyselého* v Praze.⁵⁹⁰

I přes tyto komplikace si řád získal vysokou míru prestiže, což bylo umocněno, jak podmínkami jeho udělení,⁵⁹¹ tak i jeho názvem – jednalo se o vůbec první řádovou kategorii se

⁵⁸⁵ *Záznam o jednání s p. min. gen. Viestem* (8. srpna 1943). VHA – VKPR (1940–1945) – k. 19, inv. č. 51, sig. 1.

⁵⁸⁶ Tamtéž, *Čs. řády a vyznamenání – doplnění; návrhy hlavního velitele* (23. ledna 1945).

⁵⁸⁷ *Zřízení čs. voj. řádu Bílého lva „za vítězství* (8.3. 1945). VHA – VKPR 1939–1945 – k. 17, inv. č. 33, sig. 1.

⁵⁸⁸ *Řádová komise čs. vojenského řádu Bílého lva Za vítězství* (10.12. 1945). VHA – MNO 1945 – k. 114, inv. č. 5957, sig. 54822.

⁵⁸⁹ *Depeše* (19.6. 1945). VHA – Sbírká 20 – k. 21, sig. 24/2-93.

⁵⁹⁰ *Ražba řád. odznaků Bílého lva za vítězství – ryzost stříbra* (9.7. 1946). VHA – MNO 1946 – k. 169, sig. 90/1/10 10.

⁵⁹¹ Řád byl udělován pouze za dvojitou zásluhu: za zcela mimořádný hrdinský čin, který vedl k úspěšnému provedení úkolu jednotky nebo nadřazeného celku; případně za excelentní velitelské schopnosti vedoucí k těmto výsledkům.

jménem Bílého lva, která přináležela i československým občanům. Exemplář *Řádu Bílého lva* „*Za vítězství*“ I. třídy obdržel s matričním č. 1 prezident Beneš symbolicky dne 28. října 1945.⁵⁹² Avšak ani on nebyl nejspíše prvním jeho recipientem. Těmi se s nejvyšší pravděpodobností stali generálové Eisenhower a Montgomery, kteří do Prahy přicestovali na oficiální návštěvu o několik týdnů dříve.⁵⁹³ Další velká cizí jména následovala v roce 1946, včetně Winstona Churchilla, Charlese De Gaulla a řady nejvyšších sovětských velitelů (Koněv, Malinovskij, Rybalko, Jeremenko aj.).⁵⁹⁴ Nutno říci, že v atmosféře Třetí republiky představovali sovětské důstojníky velmi značnou část vyznamenaných cizinců.

Obr. 69 až 71: *Řád Bílého lva „Za vítězství“*, – nejvyšší vojenská dekorace druhého zahraničního odboje. Vlevo: hvězda I. třídy, která se od hvězdy II. třídy lišila výhradně pozlacením zkřížených mečů. Vpravo: kříž řádu, který představoval III. třídu. Uprostřed příklad udílecího dekretu.

8.4 Nové dekorace ve staré vlasti

Spolu s návratem československé armády a jejich politických představitelů zpět do vlasti se na jaře 1945 radikálně změnila *dekorační kultura* v dosud okupované zemi. Nová

In: *Návrh vládního usnesení [...] jímž se zřizuje Československý řád Bílého lva „Za vítězství“* (11. prosince 1945). VHA – MNO 1946 - k. 211, sig. 90/1/3 36.

⁵⁹² Dekret *Řádu Bílého lva „Za vítězství“* pro E. Beneše (28. října 1945). VHÚ – Podsbírka XI, Faleristika a drobná plastika.

⁵⁹³ *USA and Foreign Decorations of Dwight D. Eisenhower*. Dostupné z: <https://www.eisenhowerlibrary.gov/eisenhowers/awards-medals> [citováno 26. června 2024].

⁵⁹⁴ Register of persons bestowed with the Order of the White Lion "For Victory". In: Military Central Archives, 1. department.

vyznamenání, která byla v letech 1939 až 1945 v exilu designována, měla ve svých stanovách ve vybraných případech deklarováno, že cílová skupina jejich recipientů není omezena na oficiálně sloužící vojáky, ale že je možné, aby je získali i příslušníci domácího odboje, potažmo jejich pozůstalí. Kvantita dekorací, která se takovýmto způsobem bez většího omezení dostala do československé společnosti, neměla proto žádnou historickou obdobu. A vzhledem k bezprostřední paměti kolektivně prožitého teroru a bezpráví bylo zadostiučinění, které takováto forma *uznání* přinášela, pocíťována jako velmi hmatatelná a legitimní.

Ještě v během léta 1945 se spustila dlouhá řada státních dekoračních ceremonií, na nichž se navzájem vyznamenávali zástupci armád vítězných mocností, které se ve Střední Evropě tou dobou ocitly. Mnohé sliby udělení toho řádu nebo oné medaile, do nekonečna odsouvané „na konec války“, bylo možné s definitivní platností realizovat. Vedle nejvyššího *Řádu Bílého lva* (který byl jen ve zbylých poválečných měsících roku 1945 prezidentem Benešem udělen celkem v 97 případech – což je více jak čtyřnásobek udělení za celou válku),⁵⁹⁵ určeného nejvyšším cizím státním návštěvám, se naplno rozeběhla dodatečná udělení prakticky všech kategorií výše zmíněných válečných vyznamenání, která přitom nebyla udělována jen za válečný přínos ze zahraničí, ale také za odboj doma. Pro ilustraci lze uvést, že jen mezi přímé účastníky květnového pražského povstání bylo od května do září 1945 rozděleno 335 dekorací, z toho z drtivé většiny *Československých válečných křížů 1939*.⁵⁹⁶

I v samotné armádě vzrůstala nejistota, zda není nastavená liberalizace v distribuci válečných vyznamenání do společnosti příliš štedrá. Pokud šlo o dekorace pro samotné příslušníky armády, vznikla během září 1945 interní anketa, k níž se vyjadřoval každý odbor a každé oddělení odboru MNO.⁵⁹⁷ Anketa rozebírala takové otázky, na které nepomýšlely dosavadní stanovy vyznamenání. Předmětem této ankety bylo i to, zda by se měl *Československý válečný kříž 1939* udělit vojákům, kteří byli v letech 1939 až 1945 věznění

⁵⁹⁵ *Československý Řád Bílého lva: jmenný rejstřík nositelů 1923-1990*. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf [citováno 24. června 2024]. Připočítáme-li k tomu však i udělené MBL, dosahuje počet udělení 161. In: *Československá medaile Bílého lva: jmenný rejstřík nositelů 1923-1956*. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_mbl.pdf [citováno 24. června 2024].

⁵⁹⁶ *Příslušníci Slovenského národního povstání a bojovníci za osvobození Prahy – vyznamenání* (13. září 1945). VHA – MNO 1945 – k. 10, inv. č. 569, č.j. 35042.

Signifikantní je, že k tomu samému účelu poskytla sovětská vláda do ČSR o rok později celkem 30 000 ks (!) sovětské *Medaile Za osvobození Prahy*. In: *Usnesení 63. schůze druhé vlády* (4. června 1946). VHA – MNO 1946 – k. 3, inv. č. 45, sig. 45/3/4 119, č.j. 1197.

⁵⁹⁷ *Příslušníci domácího odboje – udělení čs. vyznamenání* (5. října 1945). VHA – MNO 1945 – k. 104, inv. č. 5278, sig. 4235.

v koncentračních táborech, nebo to, zda by měli být vyznamenáni všichni vojáci, co během let 1939–40 na vlastní pěst uprchli z okupované vlasti, aby se přidali k zahraničnímu odboji. Nakonec bylo vyhověno oběma těmto skupinám s tou výhradou, že se v prvním případě muselo jednat o vězně politické.⁵⁹⁸

Pokud šlo o vyznamenávání širší veřejnosti, situace se během prvního poválečného roku dynamicky vyvinula. Vedle probíhajících ceremonií s vyznamenáváním přeživších odbojářů vydalo v červnu 1945 MNO oficiální tiskovou zprávu i pro pozůstalé, v níž je vyzývalo k poskytnutí osobních údajů v doprovodu co nejpřesnějšího popisu kdy, kde a za co byl daný odbojář odsouzen, a zároveň kdy a kde došlo k jeho popravě nebo umučení. Po prověření se jim mělo dostat *Československého válečného kříže 1939* ve formě *in memoriam*.⁵⁹⁹ Kvanta těchto žádostí jsou ve Vojenském historickém archivu v Ruzyni uschována dodnes a plasticky líčí důvody, s nimiž se o dekoraci pozůstalí hlásili:

- „*V našem městě se právě umučeným staví památník a budou zde Havlíčkovy oslavy (dny Husovy), kde všichni umučení budou jmenováni a vyznamenáni in memoriam uvedena v Památníku. Prosím proto, abyste laskavě tuto věc vyřídili brzo, za což srdečně děkuji,*“ napsala vdova po pracovníku Sokola zavražděném roku 1942 v Osvětimi.⁶⁰⁰
- „*Bylo by mojí útěchou převzít tento válečný kříž do své úschovy,*“ vyjádřila se vdova po odbojáři ze Slezské Ostravy, který také zemřel v Osvětimi.⁶⁰¹
- „*Doufám, že mi bude laskavě vyhověno a jako člence Národní revoluce umožněno zachovati tuto světlou památku dětem,*“ přiznala vdova po zavražděném členovi odbojové organizace USNOD.⁶⁰²
- „*Prosím, aby se mu dostalo zadostiučinění a byl vyznamenán In memoriam,*“ žádal za svého přítele, který byl při útěku ze země v roce 1939 Němci chycen na polských hranicích a později zavražděn, příslušník zahraničního odboje.⁶⁰³

⁵⁹⁸ *Rezumme*. VHA – MNO 1945 – k. 104, inv. č. 5278, sig. 4235.

⁵⁹⁹ *Výzva do rozhlasu a tisku o udělení vyznamenání „In memoriam“* (22. června 1945). VHA – MNO 1945 – k. 106, inv. č. 5398, sig. 8539.

⁶⁰⁰ Žádost Ley Šabršulové (30. dubna 1946). VHA – MNO 1945 – k. 236, sig. 90/2.

⁶⁰¹ Žádost Jindřišky Šigulové (28. ledna 1946). VHA – MNO 1945 – k. 236, sig. 90/2.

⁶⁰² Ústřední svaz národního odboje domácího.

Žádost Věry Weissové (6. března 1946). VHA – MNO 1945 – k. 236, sig. 90/2.

⁶⁰³ Žádost Jaroslava Buršíka (26. dubna 1946). VHA – MNO 1945 – k. 236, sig. 90/2.

- „Prosím ještě jednou co nejuctivěji, zda bych i já tutěž památku pro svou a mužovu jedinou vnučku nemohla obdržeti,“ žádala vdova po odbojáři popraveném roku 1944 v Drážďanech.⁶⁰⁴

Jak už některé z těchto pramenů napovídají, měly smuteční oslavy za účelem vyznamenávání *in memoriam* velice silný kulturní a společenský náboj. Byly přitom organizovány místně, např. na půdorysu okresů, nebo i se zaměřením na určitou podskupinu odbojově činných osob – např. perzekvovaného studentstva nebo důstojnického sboru.

Zajímavostí je, že v žádostech frekventovaně zmiňovaná motivace, která získání dekorací *in memoriam* spojovala se získáním hmatatelné památky pro děti, resp. budoucí generace, nebyla vůbec ojedinělá a v úředních pramenech se odrazila dokonce až v nerealizovaném návrhu, který počítal se vznikem tzv. *Pamětního listu*, plošně udělovaného veškerým pozůstalým po válečných obětech. Cílovou skupinou těchto listů přitom neměly být jednotlivé rodiny, ale jednotlivé děti, „aby tak v rodinách byl pamětní list tradičně předáván (nevznikly by také spory v rodinách, kde je více členů).“⁶⁰⁵

Udíleci ceremonie přinesly i fenomén vyznamenávání právnických osob, který byl v místní *dekorační kultuře* sice okrajově znám už z dřívějších dob (např. u plukovních praporů v armádě), teprve v prostředí Třetí republiky se však překloupil do civilní sféry. Tak se stalo, že byl *Československým válečným křížem 1939* vyznamenána krátká řada obcí – jmenovitě Lidice, Ležáky a Malín.⁶⁰⁶ Takovýto symbolický přístup byl přitom považován za natolik samozřejmý, že byly tyto obce vyznamenány dokonce ještě předtím, než si příslušná místa ve vládě a MNO vůbec uvědomila, že za tím účelem ještě nebyly upraveny ani stanovy *Československého válečného kříže 1939*.⁶⁰⁷

Obr. 72: Ministr vnitra Václav Nosek, Helena Leflerová (přeživší Lidic) a gen. Bohumil Boček při dekorování obce Lidice *Československým válečným křížem 1939* (10. června 1946).

⁶⁰⁴ Žádost Milady Bohuslavické (9. února 1946). VHA – MNO 1945 – k. 236, sig. 90/2.

⁶⁰⁵ *Návrh na pamětní list a směrnice pro jeho vydání* (5. srpna 1946). VHA – MNO 1946 – k. 171A, sig. 90/1/30 3.

⁶⁰⁶ *Čs. vál. kříž 1939 – udělení obcím, doplnění stanov* (29. listopadu 1946). VHA – MNO 1946 – k. 232, sig. 90/1/77 2.

⁶⁰⁷ *Tamtéž.*

Obr. 73 až 76: Příklady veřejných dekoráčních ceremonií k uctění válečných obětí. Nahore: předávání vyznamenání *in memoriam* vdovám po zavražděných armádních důstojnících za přítomnosti gen. Bohumila Bočka.

Dole: proslov gen. Ludvíka Svobody na III. nádvoří Pražského hradu u příležitosti vyznamenávání studentů, kteří přežili nacistickou perzekuci po 17. listopadu 1939.

8.5 Přehmaty a kritika

Přehled, který si nechalo MNO vypracovat s ohlednutím za rok 1945, indikoval, že bylo jen za první poválečné měsíce mezi pozůstalé, odbojáře a partyzány rozděleno celkem 7976 kusů válečných dekorací – v drtivé většině exemplářů *Československého válečného kříže 1939*, v míře mnohem menší pak *Medaile Za chrabrost před nepřítelem* nebo *Medaile Za zásluhy*. Dalšíh 2202 kusů bylo spolu s tím připraveno ke zveřejnění ve věstníku a okamžité

expedici.⁶⁰⁸ Jednalo se o množství, které se patrně již proporčně blížilo tomu, které zatím obdrželi bojující a nasazení vojáci v zahraničním exilu (brzy poté je i překročilo) a pro samotnou armádu proto už nemohlo být komfortní. U MNO sice panovalo přesvědčení, že si domácí odbojáři „zaslouží nesporně, aby byli za tuto svoji činnost odlišeni viditelným odznakem od těch, kteří se odboje nezúčastnili“, existující válečná vyznamenání by však měla „zůstatí za všech okolností jen vyznamenáními výběrovými a býti udělována jedině těm, kteří vynikli skutečně daleko nad ostatní [...]. Jejich význam byl by značně snížen, kdyby měla býti udělena všeobecně.“ Pokud by doposud existující dekorace v tomto smyslu podlely neřízené inflaci, musela by se pro mimořádně zasloužilé bojovníky „zavéstí vyznamenání nová, což však dobře možno není.“⁶⁰⁹ V následujícím roce 1946 lze proto zaznamenat opačnou tendenci: vlnu zakládání níže postavených medailí, které byly vládou zřizovány pro to, aby mohly starší a výše ceněné dekorace z doby války zůstat úžeji definované skupině zasloužilců. Jmenujme zejména *Pamětní odznak druhého národního odboje*, založený v květnu 1946, *Jánošíkovu medaili*, založenou v červnu 1946 (byla určena přednostně pro býv. partyzány na Slovensku)⁶¹⁰ nebo *Odznak československého partyzána*, který vznikl v srpnu téhož roku.⁶¹¹

S ohledem na množství všech těchto vyznamenání docházelo však k nevyhnutelným chybám. MNO byla (jako „dekorační autoritě“) adresována řada stížností na to, že dekorace dostaly i osoby buďto zcela nezasloužené, nebo ty, které se těší jen velice pochybné pověsti, což tento *symbolický kapitál* znehodnocuje i v očích ostatních držitelů. Ti se v krajním případě údajně chystali na protest proti těmto poměrům svá vyznamenání i vracet.⁶¹² Ministerstvo konstatovalo, že „je zcela možné, že při udělování vyznamenání dochází k závadám, které mohou vzniknouti benevolentním posuzováním bojových a jiných záslužných činů příslušnými

⁶⁰⁸ *Přehled udělených čs. vyznamenání příslušníkům domácího odboje a partyzánům* (17. ledna 1945). VHA – MNO 1946 – k. 173, sig. 90/1/46 2. Ke konci roku 1946 připadalo z celkových cca. 38 500 ks udělených vál. dekorací již cca. 28 000 ks na dom. odbojáře. In: *Přehled o udělených čs. a spojeneckých řádech a vyznamenáních* (18. listopadu 1946). In: VHA – MNO 1946 – k. 232, sig. 90/1/93.

⁶⁰⁹ *Příslušníci domácího odboje – udělení čs. vyznamenání* (21. září 1945). VHA – MNO 1945 – k. 142, inv. č. 6932, sig. 90/2/1 7.

⁶¹⁰ *Udílění vyznamenání* (21. července 1949). VHA – MNO 1949 – k. 589, sig. 90/1/24.

⁶¹¹ MĚŘIČKA, Václav. *Československá vyznamenání: III. část (1939–1948)*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 1974, s. 22–24.

⁶¹² Např. když na Domažlicku vyšlo najevo, že některá vyznamenání obdrželi i prokazatelní kolaboranti z doby okupace, protestovali proti tomu hlasitě místní odbojové organizace a bylo dokonce slyšet, že „vdovy po válečných obětech vrátí dle doslechu obdržena vyznamenání a věc bude v krajině tisku ostře kritizována.“ In: *Udělování vyznamenání – závady* (31. srpna 1946). VHA – MNO 1946 – k. 169, sig. 90/1/12 5.

veliteli a orgány. MNO se však snaží všemi prostředky, aby těchto závad bylo co nejméně.“⁶¹³ Ministerstvo za účelem prověřování legitimacy nároků jednotlivých žadatelů zaúkolovalo jak Svaz národní revoluce (který měl ověřovat nároky odbojářů), tak Svaz osvobozených politických vězňů. Ani to však logicky nemohlo pomyslné síto učinit zcela bezchybným.

Na věc reagoval výmluvně i tisk, v němž se objevovaly články s názvy jako „*Medailová inflace?*“⁶¹⁴, „*Záplava vyznamenání*“⁶¹⁵ nebo „*Vyznamenání na běžícím pásu*“, ve kterém se konstatovalo, že „*nyň nás oblažila záplava vyznamenání. Jen si o ně řekni a budeš je míti [...], to, žes poslouchal londýnský rozhlas, je skvělá dokumentace tvé illegality. Možná, že do konce života budu mít to štěstí, že se setkám alespoň s jediným člověkem, který mužně poví: ‚Já jsem nebyl zapojen, já jsem nebyl v žádné ilegalitě, měl jsem děti a bál jsem se!‘ A tady jsou ty konce: [...] Medaile se u nás vyrábějí s takovou zručností a v takovém kvantu, jako kdysi dělal Baťa (se ziskem!) dobré boty.*“⁶¹⁶ Na Slovensku byla situace velice podobná. V rámci oslav druhého výročí Slovenského národního povstání byl jedním z redaktorů učiněn následující postřeh: „*Medzi ľuďmi robili sa u nás po oslavách dokonca i také vtipy: kto si vraj, za osláv vyšiel na tribúnu, hneď dostal bez všetkého veľký metál na širokej stužke; alebo: zvyšok vyznamenaní, ktorý sa nerozdal na oslave, rozhadzovali vraj, večer z balkónov na námestie medzi tých, čo vyznamenania ešte nemajú. Tento szieravý humor je pravda, prehnaný, ale výstižný. Nie, vyznamenania by sa rozhodne nemaly rozdávať plným priehrštím, ale udeľoval len tým, ktorých činnosť bola celkom mimoriadne významná a značne presahovala rámec priemeru. Ostatní si konali – viac alebo menej dobre – svoju povinnosť. Bojovali za slobodu – a dnes ju majú. Dosiahli svoj cieľ, načo ich teda vyznamenávať.*“⁶¹⁷ Situaci nakonec pocitově shrnuje ještě jiný dobový článek: „*Není hanba pro všechny vojáky západní i východní fronty, pro skutečné bojovníky fronty domácí, když zdobí jejich prsa stejné vyznamenání?*“⁶¹⁸

Pro ucelenost obrazu doby je však třeba vzpomenout ještě jeden související fenomén – a tím jsou vyznamenání nestátní a neoficiální, která namnoze suplovala uznání těm skupinám

⁶¹³ *Udělování vyznamenání – závady* (6. září 1946). VHA – MNO 1946 – k. 169, sig. 90/1/12 5.

⁶¹⁴ *Medailová inflace*. In: *Mladá fronta*. Praha: roč. 2, č. 295, 28. prosince 1946. Výstřížek je uschován ve spise: *Vyznamenání – prověřování návrhů* (11. prosince 1946). VHA – MNO 1946 – k. 169, sig. 90/1/12 6.

⁶¹⁵ *Záplava vyznamenání*. In: *Pravda*. Bratislava: č. 197, 3. září 1946, s. 3.

⁶¹⁶ *Vyznamenání na běžícím pásu*. In: Výstřížek neznámého původu je uschován ve spise: *Vyznamenání – prověřování návrhů* (11. prosince 1946). VHA – MNO 1946 – k. 169, sig. 90/1/12 6.

⁶¹⁷ *Záplava vyznamenání*. In: *Pravda*. Bratislava: č. 197, 3. září 1946, s. 3.

⁶¹⁸ *Rovně a jasně: otazník o vyznamenáních*. In: *Svobodné slovo*. Praha: 11. prosince 1946. Výstřížek je uschován ve spise: *Vyznamenání – prověřování návrhů* (11. prosince 1946). VHA – MNO 1946 – k. 169, sig. 90/1/12 6.

a osobám, které – ať už z jakýchkoliv příčin – nesplňovaly podmínky pro udělení státních vyznamenání.⁶¹⁹ Jejich zásluhy mohly být nedostatečně výrazné, sporné, ale také zcela vyfabulované. Veřejný prostor jimi byl po roce 1945 pravděpodobně citelně zahlcen a jejich kontinuitu je možné vystopovat i později za rok 1948, kdy byly podobné, značnou inflací zatížené odznaky produkovány oficiálně registrovanými odbojářskými svazy (např. Svaz protifašistických bojovníků, vzniklý roku 1951).

Zajímavostí je, že mnohé z těchto polooficiálních odbojových skupin se snažily *symbolickému kapitálu* svých dekorací dodat na vážnosti tím, že je demonstrativně udělovaly veřejně známým osobnostem z kulturní i politické sféry. V případě, že by tyto osobnosti takovéto dekorace přijaly, znamenalo by to neformální *uznání* legitimacy těchto skupin, potažmo i zvýšení jejich společenské prestiže. Dobrým příkladem je partyzánská organizace VELA, jejíž „generální sekretář“ Karel Böhm dorazil v lednu 1947 na Pražský hrad s příslušnou „*pamětní medailí za statečnost ,VELA 1945‘ na modré stuze*“⁶²⁰ a udílecím dekretem na jméno prezidenta Beneše. Böhm byl upozorněn na to, že je nutné o přijetí této medaile u prezidenta požádat skrze oficiální žádost. Ta však nikdy poté už nedorazila. Záležitost nakonec smetli činitelé KPR ze stolu s konstatováním, že VELA není registrována jako oficiální spolek a poznamenali, že „*po revoluci se vyrojila celá řada odznaků tohoto druhu, které toliko jen blahovůli úřadů jsou mlčky trpěny jako ,medaile‘ a ,vyznamenání‘, avšak zcela postrádají právního podkladu.*“⁶²¹ Prezidentovi v žádném případě nedoporučovali medaili přijímat, aby tím nebyl vytvořen nebezpečný precedens. Krátce nato byly státními orgány dokonce učiněny kroky k tomu, aby bylo nošení neoficiálních dekorací na uniformách po boku těch legitimních oficiálně zakázáno.⁶²²

⁶¹⁹ MĚŘIČKA, Václav. *Československá vyznamenání: část VIa (II. národní odboj)*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 1984, s. 9.

⁶²⁰ DEKRET – Ústřední výbor partyzánské organizace VELA (1. ledna 1947). AKPR – KPR 1948–1962 – k. 355, inv. č. 1820, sl. „Partyzáni Vela“.

⁶²¹ *Partyzáni VELA* (2. ledna 1947). AKPR – KPR 1948–1962 – k. 355, inv. č. 1820, sl. „Partyzáni Vela“.

⁶²² *Zápis o schůzi Řádové komise, konané dne 4. února 1947*. AKPR – KPR 1948–1962 – k. 458, inv. č. 2030, sl. Řádová komise, sig. D1958/47.

8.6 Od *Čestného štítu* k čestnému soudu: poválečná retribuce

Symbolický kapitál obávaného protektorátního vyznamenání neztratil ani po zániku okupačního režimu svůj význam. Jeho znaménko se pro nositele *Čestného štítu* pouze pomyslně prudce otočilo a mohlo je reálně osobně ohrozit ve chvíli, kdy se v nové, již Třetí republice rozeběhla poválečná retribuce. Na její podobě našli shodu londýnští i moskevští představitelé, kteří pocítovali povinnost očistit tuzemskou společnost stejně tak od německého etnika, jako i od českých kolaborantů, kteří představovali jeden z nesporných pilířů někdejší nacistické hrůzovlády.

Forma poválečné retribuce byla příslušnými prezidentskými dekrety rozdělena na tzv. „velkou“ a „malou“, které do značné míry odrážely i míru závažnosti přečinů a zločinů, které měly za úkol stíhat a soudit. Konstrukce této retribuce trpěla však závažnými právními nedostatky, politizací a svérázným personálním zastoupením. Už v době působení těchto soudů se ozývaly pochyby o jejich výstupech, které nebyly zdaleka konzistentní. Navíc se nálada v zemi v prvních poválečných letech dynamicky vyvíjela a prvotní radikalismus a volání po přísné pomstě upadaly v opak – relativní nezájem o vzdalující se křivdy.

Je však nutné předeslat, že ačkoliv měla československá retribuce po roce 1945 pověst jedné z nejstriktnějších na celém kontinentě,⁶²³ podařilo se soustředěným sběrem jednotlivých případů zjistit, že měly tyto tribunály k nešťastníkům vyznamenaným *Čestným štítem* překvapivě nepředpojatý postoj. Nakonec lze konstatovat, že se už v době Protektorátu škodolibě utroušené zkazky o „černých Petrech“, „zálohách na provaz“ nebo „jízdenkách na Sibiř“ nepřeklápěly ve skutečnost. Vyznamenání „svatováclavskou orlicí“ pochopitelně bledlo ve srovnání s těžkými zločiny, kterým bylo třeba věnovat přednostní pozornost a pohnat je před spravedlnost. *Čestný štít* měl v takové atmosféře logicky jen doplňující, ba informační roli.

Nakonec nebylo možné pramenně potvrdit ani jeden jediný případ, kdy by byl někdo potrestán především nebo dokonce výhradně z té příčiny, že toto vyznamenání přijal. Zbytek následující podkapitoly je členěn dle jednotlivých segmentů retribuce – u každého z nich se podařilo osudy jednotlivých vyznamenaných nalézt a podchytit.

8.6.1 Vyznamenání *Čestným štítem* v tzv. divoké retribuci

Ještě před zákonem definovanou retribucí, kterou by řídil stát a jeho právní aparát, se však v prvních týdnech po samotném osvobození v květnu 1945 odehrála nechvalně

⁶²³ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 76.

známá retribuce „divoká“. Tímto eufemistickým termínem je označováno svévolné pronásledování, lynčování a trestání těch, kteří se v předešlém okupačním období provinili (nebo jen měli dle názorů některých provinit) kolaborací s Němci nebo udavačstvím. Tento osud hrozil ve větší míře těm, kteří do roku 1945 v Čechách a na Moravě zaujímalí exponované politické, propagandistické nebo kulturní pozice a dosáhli tak veřejné známosti.⁶²⁴

Mezi takovými bylo pochopitelně i nemalé množství držitelů *Čestného štítu*. A ačkoliv lze skutečně narazit na případy, kdy tito vyznamenaní ztratili ve sledovaném období i život, není prokazatelné, že v tom *Čestný štít* sehrál jakoukoli bezprostřední roli. Zdokumentován je neblahý osud režiséra Jana Svitáka, vyznamenaného 12. července 1944. Den po pražském povstání byl zatčen a vyšetřován v Bartolomějské ulici. Když výslech skončil, zpět na ulici byl eskortován jen ve spodním prádle. Následně byl ubit davem, než mu střelnou ránu z milosti zasadil sovětský voják.⁶²⁵ Svitákův případ je však extrémní, pokud vyznamenaní umírali, stávalo se tak častěji vlastní rukou: odhlédneme-li od sebevraždy Emanuela Moravce při jeho útěku z Prahy, je zde ještě případ akademického malíře a zaníceného antisemity Karla Rélinka (který neunesl změnu poměrů a spáchal na samém konci války sebevraždu na své chalupě)⁶²⁶ nebo historika a prezidenta Akademie věd Josefa Šusty (který se koncem května 1945 utopil ve Vltavě po skoku z Hlávkova mostu).⁶²⁷ Ve všech těchto případech představoval ale *Čestný štít* spíše nahodilé pojitko a bylo by nepodložené vidět v něm nepřímý (nebo dokonce hlavní) důvod úmrtí. Už v období „divoké“ retribuce bylo možno slyšet názory, které varovaly před házení vyznamenaných do pomyslného jednoho pytle spolu s prokazatelnými kolaboranty a zločinci minulého období. Kupříkladu v tábořských novinách s názvem *Palcát*, v nichž v dané době jako šéfredaktor působil spisovatel Ivan Olbracht,⁶²⁸ bylo možné se v článku s názvem *Orlice nejsou měřítkem* již 18. května 1945 dočíst:⁶²⁹ „Němci začali rozdávat před časem svatováclavské orlice. Mělo to být uznání za zásluhy o spolupráci holuba s jestřábem. Je teď chvíle, abychom si řekli, že jen o to nešlo! Šlo o něco jiného! Šlo o zasetí nedůvěry mezi naše lidi, o to, abychom si vzájemně nevěřili. Šlo o to, abychom se oddělovali sami. [...] Proto ten metál dostali slušní lidé. A proto ti nejagilnější to nedostali! [...] Krátce: zhodnotit zásluhy

⁶²⁴ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Academia: Praha, 2010, s. 72–74.

⁶²⁵ ŽITNÝ, Radek. *Herci a herečky před soudem*. Petrklíč: Praha, 2004, s. 135–136.

⁶²⁶ MIKULÁŠEK, Alexej. *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Votobia: Praha, 2000, s. 126.

⁶²⁷ ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945–1972)*. Atlantis: Brno, 1992, s. 56.

⁶²⁸ PEŠAT, Zdeněk – STROHMOVÁ, Eva – MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Dějiny české literatury* [sv. 4]. Victoria Publishing: Praha, 1995, s. 570.

⁶²⁹ *Orlice nejsou měřítkem*. In: *Palcát*. Tábor: roč. 3, č. 5, 18. května 1945, s. 2.

o Němce nechte povolaným institucím. Svatováclavské orlice nejsou měřítkem. Mohli bychom být nespravedliví k nevinným.“

8.6.2 Vyznamenání *Čestným štítem* před Národním soudem

Ústředním retribučním orgánem, který si svou činností získal ve Třetí republice i největší díl mediálního zájmu, se stal tzv. Národní soud. Založen byl na základě příslušného prezidentského dekretu č. 17/1945 ze dne 19. června 1945, který následoval za *Dekretem presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech* č. 16/1945, který byl pečlivě chystán před koncem války.⁶³⁰ Instituce Národního soudu byla ve své podstatě nadstavbu nad chystanými mimořádnými lidovými soudy (dále jen MLS). Jeho formát měl sloužit jako pomyslná tribuna, na níž se budou exemplárně a zcela veřejně soudit nejexponovanější protektorátní politici, aktivisté, tiskoví redaktoři, kolaboranti, ale i Němci z řad vrcholných činitelů okupační správy – v čele s K. H. Frankem. Národní soud projednal celkem 36 případů proti 80 obviněným osobám. 65 z nich odsoudil, z toho 18 k smrti.⁶³¹

Nejfrekventovaněji byl *Čestný štít* ve fondech Národního soudu zmiňován v souvislosti s jednotlivými členy protektorátní vlády,⁶³² která byla jako celek tímto vyznamenáním dekorována již 17. června 1944.⁶³³ Jak již bylo zmíněno výše, převzal K. H. Frank za jeho vytvoření při výsleších plnou zodpovědnost. To však neplatilo o českých ministrech, kteří se ve spisech k záležitosti snažili vyjadřovat v tom smyslu, že byly toho dne na Pražský hrad pozváni bez jasného důvodu. A když tento důvod odhalili, bylo údajně již nemožné z dekorační ceremonie vycouvat. Ve spisech některých ze členů protektorátní vlády se lze dočíst např.:

- Jaroslav Krejčí se na základě výpovědi jistého Dr. Vorla „*zmínil, že je to nesprávné, že to uděluje Frank, že by to při nejmenším měl udělovat alespoň jménem Hitlerovým.*“ Krejčí připustil, že „*dostal svatováclavskou orlici a připouští také, že celou věc kritizoval proto, že řád uděloval pouhý ministr, a nikoliv hlava státu.*“⁶³⁴

⁶³⁰ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Academia: Praha, 2010, s. 72–74.

⁶³¹ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 98.

⁶³² Množství podkladů k *Čestnému štítu* byl ve fondech Národního soudu relativně omezené. Mohlo to souviset i s tím, že bylo vyhledávání důkazního materiálu omezeno jen na skutečnosti o „*nejvyšší důležitosti*“. In: ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba*. Vyšehrad: Praha, 2011, s. 605.

⁶³³ Ovšem bez Waltera Bertsche – ministr hospodářství a práce byl Němec.

⁶³⁴ *Trestní oznámení na JUDr. Jaroslava Krejčího* (10. února 1946). NA – fond č. 925, k. 24, inv. č. 489, poř. č. 2.

- Podle Richarda Bienerta ministrům Frank po příchodu sdělil, „že bylo zřízeno vyznamenání ve formě tzv. čestného štítu. [...] O zřízení tohoto vyznamenání se již sice delší dobu mezi lidmi mluvilo, ale oficiálně to ještě oznámeno nebylo.“⁶³⁵ Přicházel tedy dle svých slov bez přesné představy, k čemu má ceremonie sloužit.⁶³⁶
- Adolf Hrubý deklaroval, že byl pozván „do velké zasedací síně Černínského paláce, k slavnostnímu aktu, o jehož obsahu nám nebylo ničeho známo.“ Když účel akce odhalil, měl se kolegy Krejčího zeptat, „kdo vlastně dostane toto vyznamenání a Krejčí odpověděl, že to budou ti chudáci, kteří tady sedí. Šli jsme se potom podívat ke stolu, jak vlastně ta vyznamenání vypadají. Viděl jsem na prvním místě tzv. čestný štít pro dr. Krejčího. Na moji poznámku, že on je také jedním z těch chudáků, odpověděl, abych se nesmál, že jsem já také mezi nimi. Přitom podotkl, že nám to nadrobil Moravec.“⁶³⁷

Nejzajímavější ze všech je jistě postřeh Krejčího, který byl vystudovaným právníkem a nesrovnalosti v tom, že má protektorátní vyznamenání udělovat pouhý ministr, mu přišly na první pohled nestandardní. I když ministři do maximální možné míry banalizovali své vyznamenání s tím, že o účelu ceremonie nic nevěděli, dokazují písemné důkazy připojené ke spisům pravý opak – lze v nich totiž dohledat jak originál Frankovy pozvánky, v níž je účel akce zcela zřejmý,⁶³⁸ tak i servilní odpovědi některých pozvaných českých činitelů.⁶³⁹ Téma *Čestného štítu* mělo v soudních procesech přesto natolik podřadnou úlohu, že není zmiňováno ani v dalších souvisejících materiálech, natožpak ve výsledných rozsudcích. Na výsledné tresty těchto osob nemělo proto vůbec žádný prokazatelný vliv. Je přitom otázkou, zda za touto skutečností stojí možný postřeh soudu, že je *Čestný štít* v rámci psaného práva nepostihnutelným fenoménem, nebo proto, že byl akt přijetí tohoto vyznamenání považován za

⁶³⁵ *Protokol vyslychání – Richard Bienert* (26. listopadu 1945). NA – fond č. 925, k. 24, inv. č. 493, poř. č. 8–12.

⁶³⁶ *Bienert Richard z Prahy, trestní oznámení podle retribučního dekretu* (7. února 1946). NA – fond č. 925, k. 24, inv. č. 492, poř. č. 7.

⁶³⁷ *Protokol, vyslychaný: Adolf Hrubý* (6. prosince 1945). NA – fond č. 925, k. 25, inv. č. 496, poř. č. 15–18.

⁶³⁸ Pozvánka se dochovala ve spisu k případu politického sekretáře prezidenta Háchy, Josefa Klimenta. Její text zní: „*Velevážený pane Dr. Klimente! Tímto Vás zvu na slavnost udílení Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava, která se koná 17.6. t.r., ve 12:00 v poledne, ve velkém zasedacím sále Černínského paláce, místnost 289.*“ In: Pozvánka K. H. Franka Josefu Klimentovi (12. června 1944). NA – fond č. 925, k. 89, inv. č. 1393, poř. č. 50.

⁶³⁹ Krejčí na pozvánku reagoval následujícím způsobem: „*Velevážený pane státní ministře! Za laskavou pozvánku k slavnosti udílení Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava, pane státní ministře, přijměte prosím můj nejhlavnější dík. S vyjádřením nejvyšší úcty Váš oddaný.*“ In: Strojový opis odpovědi Krejčího na pozvánku K. H. Franka (15. června 1944). NA – fond č. 925, k. 26–28, inv. č. 508, poř. č. 162.

nestíhatelný (viz. níže). Ať už z té či oné příčiny, pozbyl *Čestný štít* v ostře sledovaných procesech Národního soudu váhu i jako přitěžující okolnost.

8.6.3 Vyznamenání *Čestným štítem* před Mimořádnými lidovými soudy

Mimořádné lidové soudy, jež vznikly podle již jmenovaného dekretu prezidenta republiky č. 16/1945, sehrávaly roli základních pilířů započaté retribuice. Londýnský exil jejich podobu pečlivě včas narýsoval, takže se posléze podařilo komunistické protějšky usídlené v Moskvě do značné míry postavit před hotovou věc. Výsledný kompromis, zpečetěný v pozdějším Košickém vládním programu, odpovídal proto mnohem spíše londýnským představám.⁶⁴⁰ Čtyřiaadvacet MLS, které byly na území republiky založeno, prošetřilo za dobu své existence více než 32 000 případů obžalovaných osob.⁶⁴¹ Ty měly být souzeny pestrě zastoupenými porotami – každá taková byla složena z jednoho soudce profesionálního a čtyř soudců „lidových“. Šlo z velké části o členy příslušných národních výborů, u nichž byla stanovena podmínka, že musel každý z nich být politicky příslušný k jiné straně Národní fronty. Tato svérázná pojistka ve výsledku zaručovala, že se MLS obvykle nestávaly prodlouženými údy konkrétních zájmů politických stran – čímž se myslelo přednostně na KSČ. Odhlédneme-li od těžkostí spojených s touto laicizací spravedlnosti, bylo nastavením pravidel MLS zaděláno i na řadu dalších potíží: rozptyl trestů, které směly MLS udělovat, byl velice úzký (od trestu víceletého vězení po trest hrdelní), velmi stěžovaly obhajobu a prakticky znemožňovaly odvolání – případný rozsudek smrti se totiž měl vždy provést do dvou hodin od jeho vynesení, což činilo bezpředmětnou každou žádost o milost, adresovanou prezidentu republiky.⁶⁴² Přesně to je důvod, proč se někteří z historiků domnívají, že mohlo docházet i k popravám ve skutečnosti nevinných osob.⁶⁴³

O vlivu *Čestného štítu* na případy, které se na stoly jednotlivých MLS dostaly, lze konstatovat v podobné míře totéž, co o případech před soudem Národním: pokud šlo na toto téma ve spisech narazit, nejednalo se víc než o boční poznámku k dokreslení charakteru

⁶⁴⁰ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*. Academia: Praha, 2010, s. 113.

⁶⁴¹ Tamtéž, s. 21.

⁶⁴² §31, odst. 1 Dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, *o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech*. In: Sbírká zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1945.

⁶⁴³ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Academia: Praha, 2010, s. 131–132.

vyšetřované osoby. A to i v případech, kdy nebylo o zločinech a vině později odsouzeného jedince vůbec žádných pochyb.

Ilustruje to např. soudní líčení s jistým Emilem Pisingerem. Dlouhodobý sympatizant fašismu se krátce po začátku války stal předsedou „správní komise města“ v Týnu nad Vltavou.⁶⁴⁴ Stal se horlivým udavačem, čímž se mu podařilo nahnat do spárů Gestapa více jak čtyři desítky místních obyvatel – sedm z nich skončilo nakonec na popravišti. Pisinger obdržel před českobudějovickým MLS nejvyšší trest a v únoru 1946 byl oběšen. Místní tisk mu zakrátko na to vystavil výmluvný nekrolog, ve kterém se mj. psalo: „*Stává se konfidentem, špicluje a terorizuje české spoluobčany a udává je po desítkách. Za svoji ‚bohatou činnost‘ jest vyznamenán Svatováclavskou orlicí.*“⁶⁴⁵ V kontextu tehdejší doby byla dedukce takovýchto příčinných souvislostí charakteristická. Pravdou je, že Pisinger v září 1944 obdržel *Čestný štít* II. stupně (se stříbrným věncem), bylo by ale příliš jednoduché konstatovat, že se tak stalo za jeho udavačskou činnost: v dochovaných materiálech se seznamy kandidátů tohoto vyznamenání je lakonická poznámka „*mlynář a předseda správní komise*“.⁶⁴⁶ Původcem těchto návrhů bylo IV. oddělení Frankova Státního ministerstva, které mělo v dikci přednostně kulturní politiku, nikoliv otázky bezpečnosti. *Čestný štít* mohl proto Pisinger stejně tak dobře dostat za řízení místní pobočky VOS.⁶⁴⁷ O jeho kontaktech s Gestapem nemuselo IV. oddělení vůbec vědět – a brát na ně v otázce dekorování ohledy. Na druhou stranu si lze těžko představit, že by nacisté v opačném případě Pisingera považovali za nehodného takového *uznání*.

Z právě vylíčeného příkladu vyplývá, že není možné ani u bezpečně potvrzených udavačů a kolaborantů, kteří zároveň spadali do nevelké množiny přibližně 2000 držitelů *Čestného štítu*, prokázat nade vše pochybnost, že toto vyznamenání dostali právě za ty zločiny, které je po válce dovedly do soudní lavice.

⁶⁴⁴ CIGLBAUER, Jan. *Hrdelní případy Mimořádného lidového soudu České Budějovice*. Academia: Praha, 2018, s. 347–360.

⁶⁴⁵ Tamtéž.

⁶⁴⁶ *Seznamy protektorátních příslušníků navržených k vyznamenání svatováclavskou orlicí v době okupace*. ABS – fond č. 300 – inv. č. 36, sig. 5.

⁶⁴⁷ CIGLBAUER, Jan. *Hrdelní případy Mimořádného lidového soudu České Budějovice*. Academia: Praha, 2018, s. 347–360.

8.6.4 Vyznamenání *Čestným štítem* před Trestně nalézacími komisemi

Byla-li držba protektorátního vyznamenání skutečně natolik nevýznamná, aby dostala člověka na dlouhá léta do vězení nebo na popraviště, teoreticky tomu mohlo být jinak u nejnižších instancí poválečné retribuce – tzv. Trestně nalézacího komisí (dále jen TNK).

Poté, co se činnost MLS na území republiky rozeběhla, vyšlo brzy najevo, že se na jejím půdorysu dají jen velice těžko trestat menší prohřešky.⁶⁴⁸ A zároveň bylo záhy zřejmé, že se tribunály MLS obvykle uchylují k osvobozujícím verdiktům, když neměly zjištěné přechyby za natolik závažné, aby ospravedlňovaly odsouzení k dlouholetému žaláři nebo k smrti. Pomyslným sítem lidového soudnictví proto propadalo mnoho lidí. Ani ti však podle názoru politické reprezentace neměli vyváznout úplně bez trestu.⁶⁴⁹

Těsně před znovuzavedením parlamentního pořádku, kterého měl být dosaženo 28. října 1945 zasednutím Prozatímního Národního shromáždění, byl proto improvizovaně sepsán jeden z posledních prezidentských dekretů č. 138/1945 Sb. o *trestání některých provinění proti národní cti*. Oproti pečlivě a dlouhodobě připravovaným dekretům „velké retribuce“ byl tento „malý retribuční dekret“ hotový údajně za jedinou noc.⁶⁵⁰ Vyzníval proto dosti zkratkovitě a neurčitě. Souzení měly dle jeho znění provádět pětičlenné „*Trestně nalézací komise*“, které vznikaly při okresních národních výborech. Za vágně definované drobné prohřešky, zapouzdřené do výrazů jako „*urážka národního cítění*“ nebo „*veřejné pohoršení*“ určovaly sankce sahající od veřejného pokárání, přes peněžitou pokutu až po vězení v maximální délce jednoho roku.⁶⁵¹ Jednalo se o definici natolik vágní, že si vynutila vydání samostatných příruček s jasnějšími prováděcími směrnici. Ty se zmiňovaly v první řadě o sympatizování s nacismem, programové kolaboraci, činnosti v aktivistických organizacích, ucházení se o různé výsady, nepřiměřeném stýkání se s Němci apod.⁶⁵²

Nahlédneme-li do zmíněných příruček, lze na stránkách jedné z nich narazit na patrně vůbec jedinou bezprostřední zmínku o *Čestném štítu* v historii českého práva: „*Trestným není*

⁶⁴⁸ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 98–99.

⁶⁴⁹ FROMMER, Benjamin. *Národní očišťa*. Academia: Praha, 2010, s. 260.

⁶⁵⁰ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 101–102.

⁶⁵¹ §1, odst. 1 Dekretu presidenta republiky ze dne 27. října 1945, o *trestání některých provinění proti národní cti*. In: Sbirka zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1945.

⁶⁵² KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 108–107.

každý, kdo byl za okupace povýšen, vyznamenán ‚svatováclavskou orlicí‘ či jiným vyznamenáním, nýbrž jen ten, kdo se o povýšení, vyznamenání a odměnu ucházel, což nutno konkrétně zjistiti. Ucházením se není podání žádosti na výzvu, jejíž odmítnutí by nebylo bez nebezpečí. Na druhé straně i ten, kdo se sice neucházel o svatováclavskou orlici, ale vysloužil si ji svými činy, nezůstane bez trestu, ovšem nebude trestán podle písmeny f),⁶⁵³ nýbrž podle některé jiné písmeny hodící se na jeho činy.“⁶⁵⁴ Tato pasáž výstižně definuje, proč se ani na nejnižší úrovni dobové retribuice nedalo nakonec narazit na jediný případ, kdy by se stalo přijetí *Čestného štítu* skutečně trestným. Avšak znění příručky nevyklučuje, že mohla držba tohoto vyznamenání vyšetřovanému přitížit. Lze takový případ ale doložit? Za výstižné lze považovat dva níže nalezené příklady. Jeden pochází z od okresní TNK, druhý z podkladů interního Čestného soudu při Ústřední radě odborů (ÚRO):

- Na jaře 1946 byl před Trestně nalézací komisí v Benešově předvolán Otomar Hrbotický, podnikatel zabývající se produkcí drátěného pletiva. Vyčítány mu byly nadstandardní styky s Němci, kterým měl své produkty dodávat pro válečné potřeby a touto cestou inkasovat značné zisky.⁶⁵⁵ Právě z těchto důvodů měl být zároveň roku 1944 dekorován *Čestným štítem* I. stupně.⁶⁵⁶ Hrbotický postavil svoji obhajobu na tvrzení, že úmyslně dodávky zdržoval a finančně pro něj ve skutečnosti byly ztrátové. Když byl dotazován na získanou dekoraci, hájil se, že se o ni aktivně nijak neucházel a vnucena mu byla jako jedinému podnikateli na okrese. Nemohl se v takové situaci tomuto vyznamenání bránit.⁶⁵⁷ Příslušná TNK jeho stíhání během několika týdnů zastavila s tvrzením, že mu nebylo možné prokázat skutkovou podstatu podle „malého“ dekretu.⁶⁵⁸
- V létě 1945 předstoupil před Čestný soud ÚRO bývalý předák spojovací kanceláře Národní odborové ústředny zaměstnanecké (NOÚZ) v Berlíně, jistý František Prokop. Na základě ostře formulované obžaloby se měl soustředěně hecovat české dělnictvo do

⁶⁵³ „Ucházení se o povýšení, vyznamenání, odměny, služby a jiné výhody u německých nebo maďarských úřadů nebo funkcionářů, nebo poskytování úplat a různých jiných výhod okupantům.“ In: STACH, Jindřich. *Provinění proti národní cti*. ZÁŘ: Brno, 1946, s. 10.

⁶⁵⁴ Tamtéž, s. 11.

⁶⁵⁵ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 413–416.

⁶⁵⁶ *Seznamy protektorátních příslušníků navržených k vyznamenání svatováclavskou orlicí v době okupace*. ABS – fond č. 300 – inv. č. 36, sig. 5.

⁶⁵⁷ To však neodpovídá skutečnosti. Jen podle dochovaných seznamů navržených osob ze září 1944 mělo v benešovském okrese *Čestný štít* získat ještě dva další podnikatelé. In: Tamtéž.

⁶⁵⁸ KMOCH, Pavel. *Provinění*, cit. dílo, s. 416.

práce v Německu, vyhrožovat jim internací v koncentračních táborech a udržovat čilé styky s nejvyššími okupanty, nevyjímaje ani K. H. Franka nebo Emanuela Moravce.⁶⁵⁹ Tomu by odpovídala i ta skutečnost, že *Čestný štít* II. stupně získal už při první udílecí ceremonii po boku protektorátní vlády.⁶⁶⁰ Navzdory tomu všemu přerušil Čestný soud další šetření s vysvětlením, že „i přesto, že byl vyznamenán tzv. ‚Svatováclavskou orlicí‘, nemůže být souzen pro spolupráci s Němci. Tím, že vyznamenání přijal, chtěl předejít roztržtění nebo úplnému znemožnění péče o české dělníky, poněvadž odepřením takového vyznamenání by následovala vzápětí persekuce jeho osoby. Vyznamenání přijal, aniž o ně kdy usiloval.“⁶⁶¹

Je tudíž evidentní, že ani hierarchicky nejnížší retribuční orgány ve Třetí republice nepřikládali *Čestnému štítu* žádnou rozhodující váhu. Jelikož nebylo ani podle psaných příruček TNK možné vyznamenané bez dalších důvodů stíhat, získávali zpět svoji bezúhonnost. Dobová právní literatura sice připouštěla, že trestné mohlo být aktivní ucházení se o štít, zatím ale nebyl objeven případ, kdy by k aplikaci tohoto paragrafu skutečně došlo.

8.7 Vyšetřování příjemců čestných žoldů habsburských dekorací

Retribuční prameny Třetí republiky jsou jedním z vůbec posledních míst, kde se lze dočíst o habsburských dekoracích jako o přímém důvodu šetření konkrétních osob. Jak již bylo vzpomenuto výše (podkapitola 7.4), vzniklo v roce 1941 nařízení protektorátní vlády, které inicioval tehdejší protektor von Neurath.⁶⁶² Neurath se rozhodl v Čechách a na Moravě implementovat zákon, který byl v podobném znění dříve přijat i v Německu a poskytoval čestné žoldy držitelům vybraných vysokých vyznamenání, která byla udělována před nebo během první světové války. Od roku 1941 směli podobné žoldy pobírat také ti držitelé *Vojenského řádu Marie Terezie*, resp. *Medailí Za statečnost* české národnosti, kteří si o to veřejně požádali na ministerstvu vnitra.

Ačkoliv se jednalo oficiálně o žoldy symbolické, dosahovaly jejich výplaty u konkrétních držitelů desítek až stovek korun měsíčně. Nelze se proto divit, že jsou doloženy i případy, kdy konkrétní Čech za své rakousko-uherské dekorace touto cestou za dobu

⁶⁵⁹ *František Prokop: oznámení činnosti z doby okupace*. VŠOA – fond č. 11 – k. 10, inv. č. 18/1-7.

⁶⁶⁰ *Vyznamenání členů vlády, pana kabinetního šéfa a dalších čestným štítem Protektorátu* (19. června 1944). AKPR – KPR 1919–1947 – inv. č. 1300, sig. 04532/45.

⁶⁶¹ *Vyšetřování činnosti pana Františka Prokopa* (9. srpna 1945). VŠOA – fond č. 11 – k. 8, inv. č. 17/3.

⁶⁶² *Vládní nařízení ze dne 9. července 1941 o poskytování čestného žoldu, čestné odměny a žoldu vysloužilců příslušníkům bývalé rakousko-uherské branné moci*. AKPR – KPR 1919-1947 – k. 275, inv. č. 1564, sig. D13294.

Protektorátu inkasoval celkově i více jak 9000 K.⁶⁶³ Čestné protektorátní žoldy patřily do zvláštní finanční kategorie, která měla okupantům sloužit jako nástroj pozitivní motivace. Češi byli totiž odměňováni i za jiné aktivity, než bylo viditelné osobní přihlášení se ke starému rakouskému *uznání*. Podobné částky se vyplácely např. i za úspěšné složení jazykové zkoušky z německého jazyka.⁶⁶⁴

Prakticky okamžitě po válce se MNO zasazovalo o co nejrychlejší zrušení zmíněného nařízení. Vznikl za tím účelem i zcela konkrétní návrh, který se k uvedeným finančním tokům vyjadřoval v tom smyslu, že se jimi okupanti snažili „*získat určité vrstvy národa pro spolupráci*“ a nesledovali platbami „*zřejmě žádné sociální cíle*“.⁶⁶⁵ Z předsednictva vlády dorazila za několik dní odpověď, která činitele MNO upozorňovala na to, že jelikož bylo původní protektorátní nařízení vytvořeno v době nesvobody, „*nestalo se [...] nikdy součástí našeho právního řádu a není proto možno je rušiti. [...] Podle našeho názoru úplně postačí, upozorníte-li případné důchodce na tuto okolnost a výplatu důchodů zastavíte.*“⁶⁶⁶

Věc s habsburskými vyznamenáními se však úředními prameny československé armády táhla i nadále. Když v letech 1945–1946 probíhaly lustrace chování některých důstojníků v záloze v době okupace, vyšlo najevo, že se i mezi nimi nachází ještě několik takových, kteří „*vrátili státní pokladně částky, přijaté v době okupace jako prémie za rakouská vyznamenání, většina z nich však tak neučinila. Ježto jde o značné částky, které jednotlivci neprávem pobírali, bylo by třeba vydati nařízení o vrácení těchto premií, obdobně jako tomu bylo u odměn za vykonanou zkoušku z němčiny.*“⁶⁶⁷ III. odbor MNO opáčil však argumentem, že je současné síto pro zájemce o službu aktivního důstojníka natolik jemné, že „*se nedá podle zdejšího názoru očekávat, že by taková osoba mohla s úspěchem projít řízením [...] a nésti dnes hodnost*

⁶⁶³ Protokol o prověření Jindřicha Limana, nar. 28. srpna 1884 (12. května 1949). VHA – fond MNO 1949 – k. 1119.

⁶⁶⁴ Rakouská vyznamenání – vrácení čestného žoldu a odměn, vyplácených v době nesvobody (26. ledna 1948). VHA – fond MNO 1948 – k. 232B, sig. 90/1/50.

⁶⁶⁵ Koncept návrhu vládního nařízení o zrušení poskytování čestného žoldu, čestné odměny a žoldu vysloužilců bývalé rakousko-uherské armády (12. července 1945). AKPR – KPR 1919-1947 – k. 275, inv. č. 1564, sl. Válečná vyznamenání.

⁶⁶⁶ Osnova vládního nařízení o zrušení vl. nař. o poskytování čestného žoldu atd. (19. července 1945). AKPR – KPR 1919-1947 – k. 275, inv. č. 1564, sl. Válečná vyznamenání.

⁶⁶⁷ Rakouská vyznamenání – vrácení čestného žoldu a odměn, vyplácených v době nesvobody (26. ledna 1948). VHA – fond MNO 1948 – k. 232B, sig. 90/1/50.

*důstojníka nebo rotmistra.*⁶⁶⁸ S problematickými čestnými žoldy byly tyto osoby údajně již v prvních letech po druhé světové válce frekventovaně popotahovány různými čestnými soudy a „*ve svých odvoláních [...] poukazovaly na to, že přijatý žold nebo odměny již dříve věnovaly na různé sociální účely, ve prospěch odboje proti okupantům apod.*“⁶⁶⁹ Stejný názor přinesl i I. odbor MNO, který reagoval tím, že „*je nutno vzít v úvahu, že někteří důst[ojníci] a rotm[istři] příslušných částek nepoužívali a ukládali je na vkladní knížku s úmyslem, že je v budoucnu vrátí; někteří je věnovali na různé sociální účely soukromé, jako např. na Lidice, pod vánoční strom republiky apod. a někteří již za okupace dávali zmíněné částky ve prospěch odboje nebo k podpoře persekovaných (prokazatelně).*“⁶⁷⁰

Někteří vyšetřovaní veteráni se za získané protektorátní peníze po válce nakonec patrně upřímně styděli a snažili se částky dobrovolně převézt zpět do státní poklady. Ti, kteří se tak rozhodli učinit po 1. listopadu 1945, však zjistili, že jim peníze zamrzli na vázaných vkladech, „*takže i při dobré vůli příslušnou částku vrátit nemohli.*“⁶⁷¹

Podobně jako i jiná minulá vyznamenání, dokázala nakonec i ta rakouská ztížit svým nositelům životy až po únoru 1948. K danému období šlo v čistkách ve státní správě narazit na případy, kdy byli tito bývalí důstojníci (v dané době již v civilním zaměstnání a před-penzijním věku) zpětně zbavováni své hodnosti za to, že „*v době zvýšeného ohrožení republiky žádali o čestnou odměnu za rakouská vyznamenání a za pár korun pošpinili čest čsl. důstojníka.*“⁶⁷²

8.8 Vysoké dekorace Třetí republiky

V atmosféře nové *dekorační kultury*, která byla v době Třetí republiky zahlcena řadou zcela nových kategorií vyznamenání pro dosud nebývale velký segment společnosti, bylo do značné míry obtížné brzdit iniciativu některých státních orgánů, které se chopily příležitosti a snažily se během uvolněného období založit maximum možných kategorií nových dekorací.

Mezi pozdní plody tohoto období patří dva vojenské řády, založené MNO na jaře a v létě 1946: šlo o *Československý vojenský řád „Za svobodu“* a *Československý velitelský řád Jana*

⁶⁶⁸ *Rakouská vyznamenání – vrácení čestného žoldu a odměn, vyplácených v době nesvobody* (26. ledna 1948). VHA – fond MNO 1948 – k. 232B, sig. 90/1/50.

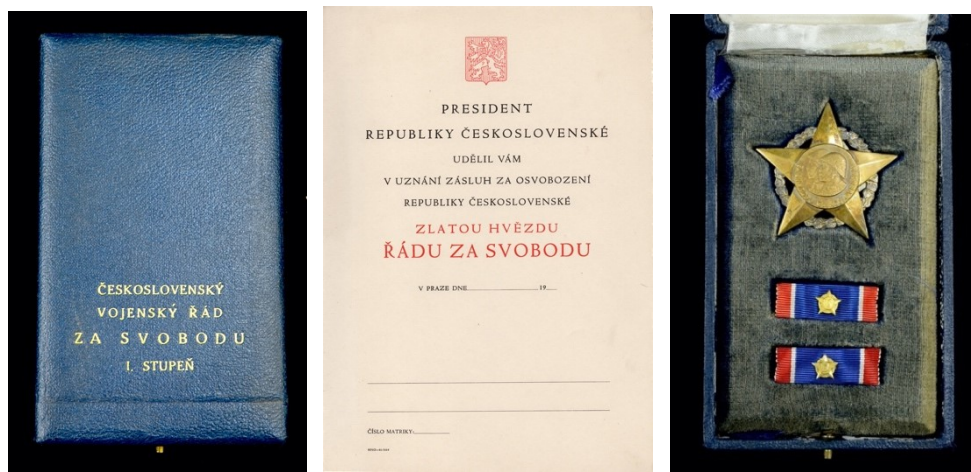
⁶⁶⁹ Tamtéž.

⁶⁷⁰ *Vyjádření I./I. oddělení k čj. 12156* (5. ledna 1948). VHA – fond MNO 1948 – k. 232B, sig. 90/1/50.

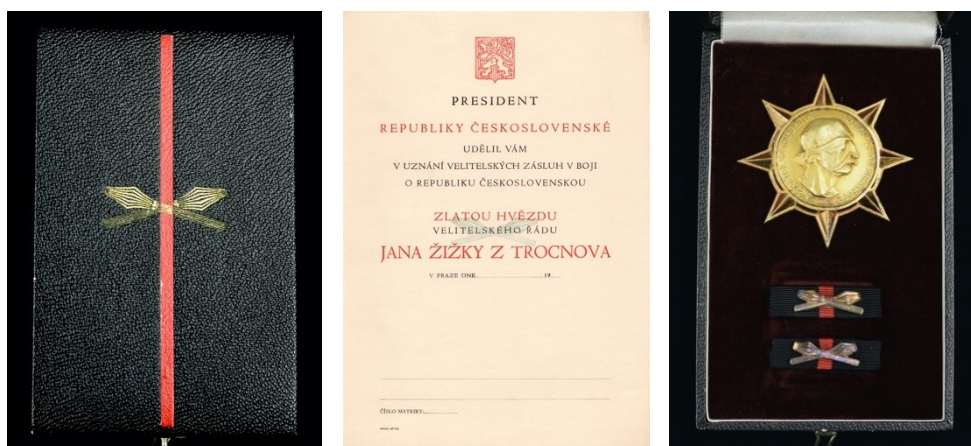
⁶⁷¹ Tamtéž.

⁶⁷² *Protokol o prověření Vilíma Tekala, nar. 21. května 1889* (21. října 1949). VHA – fond MNO 1949 – k. 1120.

Žižky z Trocnova. Oba tyto řády měly tři třídy a dosti vágně definované stanovy,⁶⁷³ které se zjevně v jistém ohledu inspirovaly stanovami *Řádu Bílého lva „Za vítězství“*. Udělovat se měly za skvělé bojové nebo velitelské výkony, popřípadě i padlým nebo zraněným vojákům.⁶⁷⁴ Výroba a distribuce se definitivně rozjely až v roce 1947 a za jejich krátkou existenci mělo být i přes tisíce prokazatelně vyrobených kusů uděleno pouze 526 exemplářů *Řádu „Za svobodu“* a 131 kusů *Velitelského řádu Jana Žižky z Trocnova*.⁶⁷⁵

Obr. 77 až 82: Narychlo realizované projekty nových řádových dekorací MNO z roku 1946, vč. bianco dekretů, které se zachovaly ve sbírce VHÚ.

⁶⁷³ Návrh vládního nařízení, *jímž se zřizuje československý vojenský řád „Za svobodu“* (15. března 1946). VHA – fond MNO 1946 – k. 11, inv. č. 392, č.j. 4378.

⁶⁷⁴ Osnova vládního nařízení, *jímž se zřizuje Československý velitelský řád Jana Žižky z Trocnova* (7. prosince 1945). VHA – fond MNO 1945 – k. 8, inv. č. 371, č.j. 2921.

⁶⁷⁵ *Zásobník*. VHA – fond MNO 1957 – k. 106, inv.č. 418, sig. 12/2-11.

Oba tyto narychlo designované řádové projekty byly v danou dobu kritizovány některými státními orgány, jmenovitě pak *Řádovou komisí při úřadu předsednictva vlády*, která vznikla v březnu 1946 na základě předchozího usnesení vlády⁶⁷⁶ a měla do budoucna koordinovat vznik, a uměleckou podobu nových dekorací. Její předseda, Dr. Jan Zelenka, se 28. května 1946 na jednom ze zasedání vyjádřil, že „jednal osobně s panem ministrem národní obrany gen. Svobodou a náčelníkem gen. štábu gen. Bočkem, které upozornil na potíže, vznikající rychlým projednáváním osnov o řádech a vyznamenáních, které pak v praxi projevují řadu nedostatků a brání vytvoření určitého systému. Oba představitelé branné moci uznali tyto námitky a slíbili, že další osnovy budou projednávány vždy v užším kontaktu s řádovou komisí. Pan ministr prohlásil, že řád *Za svobodu* bude udílen pouze výjimečně a pokud možno v malém počtu případů v přechodné době.“⁶⁷⁷ Udělování těchto řádů bylo brzy nato oficiálně zastaveno spolu s ostatními dekoracemi druhé světové války.

Právě zmíněná řádová komise však samostatně pracovala na mnoha dalších projektech, které měly soustavu státních dekorací Třetí republiky konstruktivně doplnit. Mezi největší z nich patřil jistě *Řád Za zásluhy* – skica občanského řádu, který měl být podřazen *Řádu Bílého lva*. Hlavním přínosem nového řádu mělo být zastoupení *Řádu Bílého lva* v případech, kdy okolnosti nutně nevyžadovaly, aby bylo použito nejvyššího řádu republiky. Člen komise, Dr. Klučka z Ministerstva zahraničních věcí na počátku roku 1947 konstatoval, že je *Řád Bílého lva* již také zasažen hrozcí inflací, která pohltila *dekorační kulturu* prvních poválečných let: „Je nesporné, že počet 368 řádů *Bílého lva*, jež byly v roce 1945–46 uděleny (což odpovídá asi 10 letům praxe v tomto směru před r. 1938), je stav nežádoucí.“⁶⁷⁸ Až o půl roku později dostal v dochovaných pramenech *Řád Za zásluhy* své definitivní jméno a teprve v roce 1948 byla vypsaná výtvarná soutěž na jeho podobu. Do celého projektu však zasáhl komunistický převrat, který práce na této záležitosti zpomalil, a nakonec zcela zastavil – již platné usnesení vlády

⁶⁷⁶ *Zápis o ustavující schůzi řádové komise, konané dne 29. března 1946.* AKPR – KPR 1948–1962 – k. 458, inv. č. 2030, sl. Řádová komise, sig. D5358/46.

⁶⁷⁷ *Zápis o schůzi řádové komise, konané dne 28. května 1946.* AKPR – KPR 1948–1962 – k. 458, inv. č. 2030, sl. Řádová komise, sig. D12071/46.

⁶⁷⁸ *Zápis o schůzi řádové komise, konané dne 4. února 1946.* AKPR – KPR 1948–1962 – k. 458, inv. č. 2030, sl. Řádová komise, sig. D1958/47.

o Řádu Za zásluhy z ledna 1948 bylo v červnu 1950 definitivně odvoláno s tím, že se jednalo o chybný projekt, u něhož se přihlíželo „k potřebám buržoasního státu a západním vzorům“.⁶⁷⁹

Obr. 83: Soubor prototypů Řádu Za zásluhy a Medaile Za zásluhy, které vyrobila firma *Karnet & Kyselý* v roce 1948, v době, kdy jí již hrozilo bezprostřední znárodnění.

8.9 Přechod k socialistické dekorální kultuře

Změny, ke kterým musel komunistický převrat z února 1948 logicky vést také v případě řádů a vyznamenání, neměly zdaleka tak ostrý charakter, jak by se mohlo zdát. Setrvačnost pozvolného „přerůstání revoluce národní a demokratické v revoluci socialistickou“, jak ji nazýval tehdejší slovník, doprovázely množící se budovatelské prvky, přítomné ovšem ve skutečnosti již v nejhlubších základech poválečného režimu.

První řadu vyznamenání s tímto charakterem založil totiž prezident Edvard Beneš ještě v éře prezidentských dekretů – konkrétně dekretem č. 89/1945 Sb. Dne 12. října 1945 zakládal soustavu dekorací, která svou funkcí plně podepírala obnovu a rekonstrukci země, jež zcela postrádala dekorace k odměňování pracovních zásluh.⁶⁸⁰ Zajímavé přitom je, že seznam nových dekorací neobsahoval jen jednoduché odznaky s motivy ozubených kol (odznak *Za zásluhy o výstavbu státu* a *Za obětavost v práci*), ale také čestný titul *Hrdina práce* a dokonce dvojici

⁶⁷⁹ Zázpis o poradě Řádové komise, konané dne 14. června 1950. AKPR – KPR 1948–1962 – k. 458, inv. č. 2030, sl. Řádová komise, sig. 114890/50.

⁶⁸⁰ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef. *Československá vyznamenání za pracovní úspěchy 1945-1949*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 2001, s.11.

putovních praporů – standardu *Bojovníkům práce a Hrdinům práce*. Tyto rekvizity neměly žádný domácí zdroj inspirace a jednalo se o přímou implementaci sovětského vzoru. V SSSR lze tradici takovýchto praporů vysledovat prakticky až do občanské války na přelomu 10. a 20. let, kdy se organizovaly první socialistické soutěže.⁶⁸¹ Dle dochovaných údajů se měly tyto standardy propůjčovat vzorově fungujícím československým podnikům a závodům vždy po dobu jednoho roku.⁶⁸² Komunisté začali seznam podobných vexilologických

Obr. 84: Klement Gottwald si prohlíží státní vyznamenání, kterých se stal nominálním držitelem po nástupu do úřadu prezidenta republiky (1948).

a faleristických projektů bezprostředně po roce 1948 dále násobit a postupně konfigurovat pro vlastní *dekorační kulturu*, která stála na prvcích kolektivismu, který byl často v příkrém rozporu se staršími řády, vyznamenáními a jejich stanovami.

Komunisté proto přistoupili k postupné demontáži stávajícího systému řádů a vyznamenání, který byl ve značné míře postaven na tradici prvního a druhého zahraničního odboje, jejichž obraz nekorespondoval s komunistickým náhledem na obecné hodnoty a distribuci *uznání* do československé společnosti. Exemplárním příkladem tohoto procesu byl *Řád Bílého lva „Za vítězství“*, který měl představovat nejvyšší vojenskou dekoraci ČSR a v době Třetí republiky byl v hierarchickém pořadí tuzemského dekoračního systému na zcela prvním místě.⁶⁸³ Komunisty byl prokazatelně nahlížen jako instituce importovaná ze Západu – navíc v dílčí míře vyráběná u dodavatele dekorací Britského impéria.⁶⁸⁴ Armádní kádrová komise se o charakteru vojenských dekorací Třetí republiky, vč. *Řádu Bílého lva „Za vítězství“*,

⁶⁸¹ *Exponát dne: Putovní rudý prapor*. Dostupné z: <http://muzeumugorsk.ru/novosti/sobytiya-muzeya-istorii-i-etnografii/item/2666-eksponat-dnya-perekhodyashchee-krasnoe-znamya> [citováno 28. června 2024].

⁶⁸² HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef. *Československá vyznamenání za pracovní úspěchy 1945-1949*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 2001, s.25–26.

⁶⁸³ *Čs. řády a vyznamenání – uveřejnění ve VV*. (26. srpna 1946). VHA – MNO 1946 – k. 232, sig. 90/1/66.

⁶⁸⁴ Pikantním detailem je, že poslední kurýr s odznaky *Řádu Bílého lva „Za vítězství“* dorazil z firmy *Spink & Son* z Velké Británie do ČSR až v lednu 1949, dlouho po uchopení moci komunisty a zároveň již v okamžiku, kdy byl osud této dekorace prakticky zpečetěn. In: *Čs. Řád Bílého lva – dodání zbytku objednávky* (7.1. 1949). VHA – MNO 1949 – k. 582, sig. 10018/49.

posléze vyjádřila v tom smyslu, že je „jejich ideová podstata zaměřena úzce na dobu druhé světové války. Tím je ovlivněno i jejich výtvarné pojetí a slovní označení. Mimo to je třeba poznamenat, že některé z nich byly uděleny i osobám krajně nepřátelským našemu lidově-demokratickému zřízení. Z těchto důvodů rozhodla vláda dne 12. 7. 1949, aby tyto řády a vyznamenání již nebyly udělovány.“⁶⁸⁵ S udělováním Řádu Bílého lva „Za vítězství“ se proto po roce 1948 postupně skončilo a místo toho, aby nadále zosobňoval tradici československých ozbrojených sil, svázanou s nejvyššími symboly státu, skončilo několik desítek kg jeho insignií v roce 1954 ve sběrných surovinách.⁶⁸⁶ Zajímavostí je, že se před definitivním zrušením řádu rozhodla komunistická nomenklatura část jeho odznaků jak rozdělit mezi sebe,⁶⁸⁷ tak jimi vyznamenat některé své padlé soudruhy, kolem nichž se mezitím začal vytvářet charakteristický kult. Tak se mezi oficiální seznam dekorovaných dostal Julius Fučík nebo Jan Šverma – nutno říci, že zcela v rozporu se stanovami řádu.⁶⁸⁸ Mezi vůbec poslední případy, kdy byl Řád Bílého lva „Za vítězství“ udělen, patřilo dekorování *in memoriam* padlých parašutistů druhého odboje, vč. Jozefa Gabčíka a Jana Kubiše.⁶⁸⁹ Stalo se tak ale až v červnu 1968, ve vrcholné fázi Pražského jara.

Ani zbytek druhoválečných dekorací se nedočkal už delší distribuce. Nařízením vlády ze července 1949 byla „akce vyznamenávání účastníků druhého národního odboje v letech 1939–1945 v zásadě na celém území státu ukončena.“⁶⁹⁰ Dá se konstatovat, že to zájmu těchto dekorací a udržení jejich hodnoty ve společnosti prospělo. Výsledné matriky hovoří totiž o velmi vysokých číslech udělení, které mohly hodnotu jejich *symbolického kapitálu*, už tak považovanou za oslabenou, dále devalvovat.⁶⁹¹

⁶⁸⁵ *Návrh na zřízení řádů a vyznamenání* (8.1. 1953). VHA – MNO 1953 – k. 26, inv. č. 206, sig. 90/2.

⁶⁸⁶ *Zásobník*. VHA – fond MNO 1957 – k. 106, inv.č. 418, sig. 12/2-11.

⁶⁸⁷ Nejvyšší stupeň obdržel mj. plk. Bedřich Reicin. *Čs. řád Bílého lva „Za vítězství“ – udělení* (18. října 1948). VHA – MNO 1948 – k. 226, sig. 90/1/3/294.

⁶⁸⁸ *Matrika osob vyznamenaných Řádu Bílého lva „Za vítězství“*. VHA – 1. oddělení.

⁶⁸⁹ *Ludvík Svoboda, František Kubiš, vyznamenání, Řád bílého lva*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0670503159> [citováno 28. června 2024].

⁶⁹⁰ *Ukončení akce vyznamenávání účastníků druhého národního odboje* (16. červenec 1949). VHA – MNO 1949 – k. 988, č.j. 7783.

⁶⁹¹ Na rozdíl od první světové války se nám k ústředním válečným dekoracím dochovaly souvislé matriky, které hovoří o tom, že bylo nakonec uděleno: 46 430 ks *Československého válečného kříže 1939*, 28 181 ks *Medaile Za chrabrost před nepřítelem* nebo 24 072 ks *Medaile Za zásluhy* obou tříd. In: *Matriky osob vyznamenaných Československým válečným křížem 1939, Medailí Za chrabrost před nepřítelem a Medailí Za zásluhy*. In: VHA – 1. oddělení.

K níže postaveným dekoracím přistupovali komunisté podobně selektivním způsobem, jako nacisté v době druhé světové války – pečlivě zkoumali jak jejich stanovy, tak deklarovaný důvod vzniku. Byl-li původ nebo specifické okolnosti, které se ke zkoumanému řádu či vyznamenání pojily, ideologicky nevyhovující, zasahovalo se cíleně proti legalitě dalšího nošení na veřejnosti. Typickou obětí této praxe se stal např. *Řád Sokola*, nařčený z toho, že „byl vyroben v Japonsku a byl udělován legionářům na Sibiři v roce 1919 za boje proti bolševikům. Svou povahou se tudíž přičí samé podstatě naší lidově demokratické republiky a jejím vztahům se SSSR. Vojenská správa již zakázala jeho nošení na vojenském stejnokroji.“⁶⁹²

Ačkoliv byla drtivá většina bývalých legionářů, kterých se tato nařízení mohla osobně dotýkat, již v důchodu nebo po smrti, šlo pramenně dohledat ještě i takové, kteří se tohoto nařízení dožili v aktivní službě a na devalvaci *symbolického kapitálu*, za který riskovali kdysi své mladé životy, reagovali nebývale ostře. Např. mjr. Josef Masařík, bývalý ruský legionář, si 17. ledna 1950 vzal slovo na schůzi Svazu bojovníků za svobodu a otevřeně polemizoval o souvisejícím nařízení MNO. Dle svědků, povolaných před kádrovou komisí, která následně incident vyšetřovala, se Masařík vyjádřil v tom smyslu, že „v citovaném nařízení MNO vidí nespravedlnost vůči legionářům, protože MNO tato vyznamenání legionářům neudělilo.“ Tvrdil dále, že „legionáři vedli v I. světové válce válku spravedlivou a že nezáleží na tom, kým jim byla vyznamenání udělena.“⁶⁹³ „Uvedl přitom dále, že žádný z vládních činitelů, ani Lenin, ani Stalin, nošení vyznamenání nezakázali.“⁶⁹⁴ Někteří z agilních uniformovaných svědků ihned Masaříkovi oponovali, že jsou takovéto názory zcela neslučitelné s postavením důstojníka a podotýkali, že „naši důstojníci jsou natolik politicky vyspělí, že se těchto medailí sami dobrovolně zřekli.“⁶⁹⁵ Masařík vyšel z následného vyšetřování překvapivě dobře, když byly jeho názory omlouvány stářím a latentním alkoholismem.

8.10 Epilog: dekorací československého stalinismu

Podobně jako i v jiných oblastech společenských tradic a státních komemorací, trvalo komunistů prakticky několik let, než se jim podařilo staré hodnoty natolik vykořenit nebo

⁶⁹² *Zápis o poradě Řádové komise, konané dne 9. ledna 1950.* AKPR – KPR 1948–1962 – k. 458, inv. č. 2030, sl. Řádová komise, č.j. 100 494/50.

⁶⁹³ *Vystoupení mjr. Masaříka na veřejné schůzi* (15. února 1950). VHA – VOS – Vojenský osobní spis mjr. Josefa Masaříka, nar. 26. listopadu 1895.

⁶⁹⁴ *Schůze SBS v Praze – šetření* (13. února 1950). VHA – VOS – Vojenský osobní spis mjr. Josefa Masaříka, nar. 26. listopadu 1895.

⁶⁹⁵ Tamtéž.

zrelativizovat, aby je překryli něčím novým. Za jednu z prvních dekorací, vzniklých čistě z nové režimní iniciativy, lze považovat *Řád 25. února*, založený krátce před prvním výročím komunistického puče a udílení jednorázově, pouze v průběhu nastávajících oslav.⁶⁹⁶ Distribuován byl ve třech třídách mezi všechny, kteří se na změně politického režimu podíleli – od nomenklatury ÚV KSČ, přes milicionáře až po členy akčních výborů zajišťujících personální čistky. Režim, který v dané době nestál ještě na pevných základech, začal stále častěji a štedřěji svými řády a vyznamenáními viditelně označovat osoby, které mu byly jakýmkoli způsobem prospěšné. Ve vleku idejí kolektivismu bylo navíc stále více patrné, že se nové dekorace do společnosti rozdělují na třídním základě.

Starší dekorace získávaly v novém poli opět jiný náboj a ti vojáci, kteří obdrželi za svůj boj proti mocnostem Osy např. britské nebo americké medaile, je z obav nebo z nově nabytého přesvědčení buďto odkládali anebo je – stejně jako jejich předchůdci po roce 1918, resp. 1938 – odesílali na zahraniční úřady států, které se nyní ocitly na druhé straně železné opony.⁶⁹⁷

Naposledy bylo možné v komunistických procesech zahlédnout také *Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava*. Zatímco jej Třetí republika stále ještě pokládala za objekt právně nehmatatelného – a proto také bezvýznamného – charakteru, neohlížela se nová komunistická justice příliš na podobné detaily. V procesech, které inscenovala, sehrával proto *Čestný štít* vděčnou roli přitěžující okolnosti a na zmínky o něm je možné narazit dokonce až v tzv. Slánského procesu.⁶⁹⁸

K definitivnímu dotvoření nové dekorační soustavy, která se v mnohém téměř otrocky držela sovětského vzoru, došlo až v letech 1950–1951.⁶⁹⁹ Za několik následujících desetiletí se v právním systému ČSR, resp. ČSSR nakumulovalo několik desítek řádů, vyznamenání, odznaků a specifických titulů.⁷⁰⁰ Ty za sebou zanechaly pomyslné řečiště pramenů natolik široké a hluboké, že by se muselo stát předmětem výzkumu zcela samostatného a mimořádně širokého, který by dalece překonával výzkum věnovaný předchozímu období. Jedinou dekorací,

⁶⁹⁶ MĚŘIČKA, Václav. *Československá vyznamenání: IV. část (1945–1975)*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 1976, s. 9–10.

⁶⁹⁷ Vracení západních a jugoslávských medailí. VHA – MNO 1951 – k. 145–158, inv. č. 797, sig. 90/1.

⁶⁹⁸ „V r. 1949 doporučil Slánský na odpovědnou práci na státních statních kapitalistického přísluhovače a držitele nacistické Svatováclavské orlice Ing. Náprstka.“ In: *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Ministerstvo spravedlnosti: Praha, 1953, s. 292.

⁶⁹⁹ *Řády a vyznamenání – zpráva o poradě* (8. února 1951). VHA – MNO 1951 – k. 363, inv. č. 1499, sig. 90/2/1.

⁷⁰⁰ PULEC, Vladivoj. *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*. SNTL: Praha, 1980.

která se nakonec stala konstantou, jež přečkala veškeré politické poryvy 20. století, byl na českém poli (i za komunismu kontinuálně udělovaný) *Řád Bílého lva*.

Závěr

Jak měl kdysi údajně prohlásit německý historik Reinhart Koselleck, „*každá historiografie se pohybuje na dvou úrovních: buď zkoumá skutečnosti, které byly už dříve nějak jazykově artikulovány, nebo s pomocí určitých metod a indikativních klíčů zpětně rekonstruuje skutečnosti, jež dříve artikulovány nebyly.*“⁷⁰¹ Předložená dizertace se svými charakterem jistě přihlašuje spíše ke druhé variantě.

Její smyslem bylo hledat skryté a doposud nepopsané zákonitosti v tom, jak se fenomén institucionalizovaného *uznání* ve formě řádů a vyznamenání (souhrnně dekorací) podepisuje na společnosti, která je mu vystavována ze strany státu. Přístup státu k tomuto nástroji byl přitom zcela prokazatelně historicky determinován politickým přesvědčením konkrétní reprezentace, která v daný okamžik držela otěže moci.

Tato dizertace se však zároveň snažila v maximální možné míře prokázat, že stát nelze ve sledovaném směru považovat za jediného původce, který charakter výsledné *dekorací kultury* s definitivní platností ovlivňuje. Jak nastínila teorie a metodologie této práce, vyvěrá samotný smysl společenské existence řádů a vyznamenání nikoliv ze státu, ale od každého jednotlivého člověka a jeho základních potřeb, mezi které lze zařadit i *potřebu uznání*, resp. *touhu po uznání*. Tato lidská potřeba byla však státní mocí rozpoznána, využívána, a nakonec i regulována až v překvapivě pozdní fázi dějin – na úsvitu moderny, v období panovnického absolutismu 17. a 18. století, kdy si stát s definitivní platností vytvářel byrokratické struktury a disciplinační funkce, které se pro něj posléze stávaly přednostními charakterovými rysy.

V instituci řádů a vyznamenání našel moderní stát nástroj, který šlo později jen stěží přecenit. Zjistil, že je pořizovací cena těchto předmětů zanedbatelná ve srovnání s tím, jak hluboký a dlouhodobý účinek mohou mít. Na rozdíl od starších a banálnějších forem pozitivní motivace (peněžní kapitál, hmotné dary, válečná kořist atd.), které neměly ze své podstaty nikdy delší trvanlivost, byl *symbolický kapitál* obsažený v dekoracích zcela nesrovnatelný. A to nejen proto, že si jej recipienti mohli ponechat dlouhodobě, resp. doživotně, ale také proto, že jej bylo možné takřka bez omezení veřejně manifestovat. Stát mohl výběrem osob, jež dekoroval, před zbytkem společnosti jasně ukázat, jaké chování považuje za příkladné, resp. jako společenská třída, národnost nebo jinak definovaná skupina osob je a bude jeho politikou upřednostňována. Z logiky věci byl proto přístup jednotlivých politických zřízení k tomuto nástroji velice

⁷⁰¹ HUDEK, Adam – KOPEČEK, Michal – MERVART, Jan (edd.). *Čechoslovakismus*. Lidové noviny: Praha, 2019, s. 27.

rozdílný. A smyslem předložené dizertace bylo tyto rozdíly co nejplastičtěji popsat s ohledem na české moderní dějiny.

Rakouská, posléze rakousko-uherská monarchie využívala dekorace v největší míře k odměňování šlechty, armády a úřednictva. Hlavní ctností, která měla být všem těmto skupinám vlastní, byla přitom národní netečnost – tedy jedna z mála vlastností, která držela mnohonárodnostní soustátí bezpečně pohromadě. S přihlédnutím k českým zemím a české společnosti to znamenalo, že měly osoby přednostně dekorované rakouskou státní mocí k formování české národní identity převážně negativní stanovisko. Nadto byla správa českých zemí po většinu 19. století v rukou německy hovořících činitelů, namnoze ještě šlechticů. Všechny tyto faktory vedly k tomu, že byl sdílený obraz dekorovaných osob mezi Čechy negativní – obecně se usuzovalo, že tyto osoby odrostly své domovině a vzhlížely k vyšším vrstvám, resp. k Němcům, kteří se – ať už jen zdánlivě nebo doopravdy – měli v habsburské monarchii těšit výsadám nejrůznějšího druhu.

Toto přesvědčení se prokazatelně přeneslo i na pole pozdějšího Československa, jehož politická reprezentace se aktivně zasazovala o odstranění veškerých jevů spojených s minulým monarchistickým režimem. Habsburské řády a vyznamenání byly exponovaným cílem těchto tendencí. Kolektivní povědomí o jejich předešlé škodlivé úloze byla natolik silné, že se tolerance samotné formy dekorací jako takových v Československu snížila na naprosté minimum. A ačkoliv bylo republikánské zřízení následně donuceno k dílčím ústupkům (legalizace dekorací zahraničních legionářů; založení *Řádu Bílého lva* k odměňování cizinců), nezměnilo až do roku 1938, resp. 1939 svůj všeobecný postoj a v mnoha ohledech potlačovalo *touho po uznání* svých vlastních občanů. V kontextu tehdejší střední Evropy se jednalo o nebývale vyhraněný přístup, o jehož hodnocení se již v tehdejší době pokusila např. Peroutkova *Přítomnost*: „*Zkrátka: my jsme svým řešením otázky vyznamenání a řádů volili cestu zcela osamocenou a ojedinelou, ale ne šťastnou.*“⁷⁰² Motivace československého státu nástroj řádů a vyznamenání využít se ve skutečnosti objevila až v předvečer Mnichovské krize. Neměla proto naději na realizaci.

Spolu s okupací vstoupil roku 1939 do země nový činitel. Němečtí nacisté měli s *dekorací kulturo* zcela odlišnou zkušenost, která byla v samotné Třetí říši pozitivní a účinná. Po většinu války se však nacisté zdráhali řády a vyznamenání použít k tomu, aby jimi Čechy dekorovali nebo motivovali. Obávali se toho, že by vznik svébytného protektorátního

⁷⁰² HAVLÍK, Emil. *Jak to bylo a jak to bude s řády a tituly?* In: *Přítomnost*, roč. 14, čís. 44 (4. listopadu 1936), s. 703.

vyznamenání znamenal také jistý druh *uznání* svébytnosti Protektorátu, resp. reálné *uznání* českému obyvatelstvu. O nic takového nacisté pochopitelně nestáli. K podniknutí dalších kroků je donutila až totální válka, konkrétně Češi v totálním nasazení v Německu. Za hranicemi Protektorátu neměli tamní nacisté tušení, že není přípustné protektorátní příslušníky vyznamenávat – tito Češi se tak do své vlasti vraceli s německými dekoracemi. To donutilo zdejší okupanty k definitivnímu rozhodnutí, aby raději založili vyznamenání určené pouze Čechům samotným. Aby však předešli tomu, že bude toto vyznamenání představovat symbol protektorátní autonomie, neměl výsledný *Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava*, vzniklý roku 1944, žádnou oporu v zákoně. Vznikla tak svérázná atrapa vzdáleně připomínající „státní vyznamenání“. Přišla však pozdě a nebyla už náležitě využita k mobilizaci zdejšího obyvatelstva. Přibližně dva tisíce Čechů, kteří museli toto vyznamenání od nacistů přijmout, se dostalo do mimořádně choulostivé situace jak zá války, tak především po ní. Avšak právě s ohledem na to, že nebyl *Čestný štít* právně hmatatelnou – a proto stíhatelnou – věcí, nešlo výzkumem vůbec potvrdit, že by se pro své nositele v poválečné retribuci stával příčinou k odsouzení, nebo dokonce jen přitěžující okolností.

Dekorační kultura meziválečného Československa zažívala mezitím formální kontinuitu v prostředí druhého zahraničního exilu, který postupem druhé světové války vytvořil nové kategorie dekorací a od počátku počítal s jejich zpřístupněním také domácímu odboji. Po osvobození okupované vlasti a vzniku Třetí republiky se československá společnost u těchto dekorací poprvé setkala se *symbolickým kapitálem*, který kolektivně považovala za nesporně legitimní a vysoce ceněný. Zájem o tyto dekorace nově budovaného státu proto projevila široká škála odbojářů i pozůstalých, kteří v nich mohli vidět, „že jejich bolest je společnou bolestí celého národa a že oběť, kterou jejich draží na oltář vlasti položili, je celým národem chápána, uznávána a ctěna.“⁷⁰³ Nezkušenost státu a armády s tak rozsáhlou distribucí vyznamenání do společnosti však způsobila, že se k jejich držbě dostávala příliš velká část společnosti, což zapříčinilo postupnou devaluaci dříve jen vzácně udílených dekorací. Celé situaci nepomohly ani polooficiální nebo zcela svévolně vytvářené medaile a odznaky, které ve výsledku odkazu odboje spíše uškodily, než pomohly.

Ruku v ruce s dekoracemi válečnými byla ale od samého počátku Třetí republiky konstituována soustava vyznamenání pracovních, která neměla žádnou domácí tradici. Inspirací jí byla *dekorační kultura* sovětská. Tento vývoj, probíhající již od roku 1945, byl po roce 1948

⁷⁰³ *Návrh na „pamětní list“ a směrnice pro jeho udělování* (17. února 1946) [důvodová zpráva]. VHA – MNO 1946 – k. 171A, sig. 90/1/30 3.

pouze dále akcelerován. Dekorace, jejichž účel nebo původ nebyly kompatibilní s novými socialistickými pořádky, přestaly být buďto udíleny, nebo bylo jejich nošení rovnou zakazováno. Nejpozději do roku 1951 si komunistický režim vybudoval zcela novou a samostatnou soustavu dekorací, kterou pevně svázal s projekty na přestavbu celé společnosti. Kategorie řádů a vyznamenání z této soustavy byly však propagandisticky manifestovány a účelově rozdávány do míry, která patrně už v tehdejší době nemohla působit autenticky. To podtrhovalo i obecný vztah české společnosti k řádům a vyznamenáním, který zůstal historicky nadále ambivalentní.

Seznam použitých pramenů a literatury⁷⁰⁴

1. Prameny:

a) archivní prameny:

Národní archiv:

- Fond č. 657 *Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě*
Fond č. 850 *Ministerstvo vnitra II – tajné*
Fond č. 925 *Národní soud*
Fond č. 1005 *Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě*
Fond č. 1464 *Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu*
Fond č. 1799 *Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě*

Archiv bezpečnostních složek:

- Fond S *Sbírka různých písemností*
Fond č. 44 *Veřejná osvětová služba*
Fond č. 300 *Zemský odbor bezpečnosti Praha*
Fond č. 304 *Různé bezpečnostní spisy po roce 1945*

Archiv Kanceláře prezidenta republiky:

- Fond KPR
Fond KPR-B
Fond KPR protokol „L“

Literární archiv Památníku národního písemnictví:

- Fond č. 1514 *Silovský Vladimír*

Masarykův ústav a Archiv AVČR

- Fond Edvard Beneš II

Vojenský historický ústav:

- Podsbírka XI *Faleristika a drobná plastika*

Vojenský historický archiv:

- Fond Čs. voj. jednotky ve Francii (1939–40)
Fond Dočasné voj. organizace v době operací na Těšínsku
Fond Generální inspektorát branné moci (1919–1924)
Fond Ministerstvo vojenství (odd. v Rusku - voj. správa na Sibiři)
Fond OČSRN v Rusku, presidium
Fond MNO (roč. 1945, 1946, 1948, 1949, 1951 a 1953)
Fond MNO Generální inspektorát branné moci
Fond MNO Prezídium I. (1918–1923)
Fond MNO Prezídium II. (1924–1926)
Fond MNO Prezídium III. (1927–1939)
Fond MNO Velitelství 1. divize (1919–1939)
Fond VKPR (1919–1939)

⁷⁰⁴ Překlady pramenů a literatury, které jsou v němčině a angličtině, provedl autor osobně.

Fond VKPR (1940-1945)
Sbírka osobních karet příslušníků Vládního vojska
Sbírka vojenských osobních spisů
Sbírka „255“

Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů:

Fond č. 11 Ústřední rada odborů – Čestný soud, Praha

Österreichischen Staatsarchiv: Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Fond Informationsbüro Min. des Äußern (1869)

b) publikované prameny:

BOLZANO, Bernard. *O nejlepším státě*. Mladá fronta: Praha, 1981.

ČECH, Svatopluk. *Písně otroka*. F. Topič: Praha, 1920.

ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945–1972)*. Atlantis: Brno, 1992.

FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský & Moravec: Praha, 2016.

GUTH-JARCOVSKÝ, Jiří. *Paměti III: Na dvoře republikánském (1919-1925)*. Hejda & Tuček: Praha, 1929.

HAJŠMAN, Jan. *28. říjen (1918-1919)*. Mladé proudy: Praha, 1919.

HANISCH, Michael. *75 Jahre aus bewegter Zeit: Lebenserinnerungen eines österreichischen Staatsmannes*. Wien: Böhlau, 1978.

HEIDLER, Jan (ed.). *Příspěvky k listáři dra Frant. Lad. Riegra* [sv. 2]. Česká akademie věd a umění: Praha, 1926.

HOBBS, Thomas. *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Melantrich: Praha, 1941.

KAIZL, Josef. *Z mého života III.: od vstupu Dra Kaizla do Národní strany svobodomyšlné až do jeho smrti* [část 1.]. Nakladatelství Jos. R. Vilímek: Praha, 1914.

KAMENÍČEK, František (ed.). *Paměti a listář D^{ra} Aloise Pražáka*. [sv. 2] Česká akademie věd a umění: Praha, 1927.

KIELMANSEGG, Erich. *Kaiserhaus, Staatsmänner und Politiker*. Oldenbourg Verlag: Wien – München, 1966.

KUNA, Milan (ed.). *Antonín Dvořák: korespondence a dokumenty* [sv. 6 – korespondence přijatá 1885–1892]. Supraphon: Praha, 1997.

LUDVÍČEK, Jiří. *Z Vizovic kolem kontinentu: Příběh legionáře Josefa Sulíčka*. Město Vizovice: Vizovice, 2010.

MORAVEC, Emanuel. *Projev ministra Emanuela Moravce na kongresu Unie národních novinářských svazů 10.-12. dubna 1942 v Benátkách*. Orbis: Praha, 1942.

OTÁHALOVÁ-ČERVINKOVÁ, Milada (ed.): *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943 (I). Vztahy mezinárodní diplomacie k politice československé emigrace na západě*. Academia: Praha 1966.

PEŠKA, Zdeněk. *Dokumenty k ústavním dějinám československým 1938-1946* [sv. 1]. Všehrad: Praha, 1947.

PLATÓN. *Ústava*. Oikoymenh: Praha, 2014.

Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Ministerstvo spravedlnosti: Praha, 1953.

Seznam platných a výběr neplatných puncovních značek na území České republiky. Puncovní úřad: Praha, 2017.

SCHIESSL, Franz. *Der Monarch und seine Kabinettkanzlei*. In: STEINITZ, Eduard (ed.): *Erinnerungen an Franz Joseph I.: Kaiser von Österreich, apostolischer König von Ungarn*. Verlag für Kulturpolitik: Berlin, 1931.

SCHULZE, Heinrich. *Chronik sämtlicher bekannten Ritter-Orden und Ehrenzeichen, welche von Souverainen und Regierungen verliehen werden*. Moeser: Berlin, 1855.

SIEGHART, Rudolf. *Die letzten Jahrzehnte einer Grossmacht: Menschen, Völker, Probleme des Habsburger-Reichs*. Ullstein Verlag: Berlin, 1932.

STACH, Jindřich. *Provinění proti národní cti*. ZÁŘ: Brno, 1946.

VOŽICKÝ, František. *Kronika světové války 1914-1919*. Vlast. nákl.: Praha – Královské Vinohrady, 1929.

c) periodický tisk:

A-Zet. Praha: roč. 17, č. 138, 13. července 1944, III. vydání.

Böhmen und Mähren. Praha: roč. 5, č. 7/8, červenec/srpen 1944.

České slovo. Moravská Ostrava: roč. XVI, č. 84, 25. března 1944.

Českomoravský rolník. Praha: roč. III, č. 31, 4. srpna 1944.

Československý legionář. Praha: roč. 1, č. 29, 26. července 1919.

Český směr. Plzeň: roč. 23, č. 201, 30. srpna 1921.

Český učitel. Praha: roč. 12, č. 40, 16. června 1909.

Kamarádství. Praha: roč. 13, č. 9, listopad 1944.

Lidé práce. Praha: roč. III, č. 7, červenec 1944.

Lidové noviny. Brno: roč. 31, č. 242, 16. května 1923.

Lidové noviny. Brno: roč. 32, č. 78, 13. února 1924.

Lidové noviny. Brno: roč. 33, č. 419, 23. srpna 1925.

Lidové noviny. Brno: roč. 34, č. 183, 10. dubna 1926.

Národní listy. Praha: roč. 62, č. 187, 8. června 1924.

Palcát. Tábor: roč. 3, č. 5, 18. května 1945.

Právo lidu. Praha: roč. 7, č. 349, 18. prosince 1898.

Rudý večerník. Praha: roč. 11, č. 41, 19. února 1930.

Šípy. Praha: roč. 8, č. 50, 30. listopadu 1895.

Tribuna. Brno: roč. 5, č. 112, 16. května 1923.

Týden. Plzeň: roč. 15, č. 37, 13. září 1935.

Věstník Sokolské župy Husovy. České Budějovice: roč. V, č. 18, 1. prosince 1920.

Výtvarné umění: časopis Svazu československých výtvarných umělců. Praha: roč. V, č. 10, 1955.

Zteč. Praha: roč. III, č. 21, 2. listopadu 1944.

d) filmové prameny:

Pelíšky [film]. Režie Jan Hřebejk. Česká republika, 1999, 116 min.

Údolí včel [film]. Režie František Vlácil. Československo, 1967, 96 min.

2. Odborná literatura:

- BENEŠ, Otmar: „Černý Petr“: česká společnost a Čestný štít protektorátu Čechy a Morava [diplomová práce]. FF UK: Praha, 2019.
- BLAHOŠ, Jaroslav. *Čestná legie: od Napoleona do 21. století*. Triton: Praha, 2015.
- BLODIGOVÁ, Alexandra (ed.). *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Matfyzpress: Praha, 2007.
- BOURDIEU, Pierre. *Co se chce říct mluvením: Ekonomie jazykové směny*. Karolinum: Praha, 2014.
- BOURDIEU, Pierre. *Language & Symbolic Power*. Harvard University Press: Cambridge, 1991.
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Karolinum: Praha, 1998.
- BROŽ, Miroslav – KOPECKÝ, Milan. *Sokolovo 1943*. Epoque: Praha, 2023.
- BRYANT, Chad. *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus*. Argo: Praha, 2012.
- CIGLBAUER, Jan. *Hrdelní případy Mimořádného lidového soudu České Budějovice*. Academia: Praha, 2018.
- CLARK, Samuel. *Distributing Status: The Evolution of State Honours in Western Europe*. McGill-Queen's University Press: Quebec, 2017.
- ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan (ed.). *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 2014.
- ČEJKA, Zdeněk. *Václav August Měříčka – český falerista*. DROBNÁ PLASTIKA: Časopis pro členy České společnosti přátel drobné plastiky, roč. XXXIII, 2-3/1996. ČSPDP: Praha, 2007.
- ČERVINKA, František. *Česká kultura a okupace*. Torst: Praha, 2002.
- EMMERT, František. *Německá okupace českých zemí*. Mladá fronta: Praha, 2016.
- ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Host: Brno, 2011.
- FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009.
- FREY, Bruno S. *Giving and Receiving Awards*. In: Perspectives on Psychological Science, 1. roč., č. 4/2006. Sage Publications Inc., 2006.
- FREY, Bruno – GALLUS, Jana. *Honours versus Money: The Economics of Awards*. Oxford: University Press, 2017.
- FRIEDJUNG, Heinrich. *Geschichte in Gesprächen: Aufzeichnungen 1898–1919*. [sv. II] Böhlau: Wien, 1997.

- FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Academia: Praha, 2010.
- FUKUYAMA, Francis. *Konec dějin a Poslední člověk*. Rybka Publishers: Praha, 2002.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.a*. Paseka: Praha – Litomyšl, 2006.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.b*. Paseka: Praha – Litomyšl, 2007.
- GEBHART, Jan. *Dopady totálního válečného nasazení na život protektorátního obyvatelstva ve druhé polovině roku 1944*. In: *Válečný rok 1944 v okupované Evropě a v Protektorátu Čechy a Morava*. Ústav pro studium totalitních režimů: Praha, 2015.
- GRAUS, Igor. *Pro virtute et merito: Vznik a vývoj vyznamenání do roku 1815*. Veda: Bratislava, 2017.
- GROWKA, Květoslav. *Patří k vyznamenání ‚papír‘? Aneb písemné prameny faleristiky*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 16/2011. Klub faleristů: Brno, 2011.
- GROWKA, Květoslav. *Zlatá medaile Marie Terezie olomouckým měšťanům*. In: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 66, č. 2/2014. Muzejní a vlastivědná společnost: Brno, s. 181–184.
- HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel – KESSLER, Vojtěch – MICHELA, Miroslav (edd.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Academia: Praha, 2018.
- HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Sociologické nakladatelství: Praha, 2009.
- HÁLEK, Jan – MOSKOVIČ, Boris. *Fenomén Maffie: český (domácí) protirakouský odboj v proměnách 20. století*. Academia – MÚA AVČR: Praha, 2017.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Fenomenologie ducha*. Filosofía: Praha, 2019.
- HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef. *Československá vyznamenání za pracovní úspěchy 1945-1949*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 2001.
- HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999.
- HENNIG, Eckhart – HERFURTH, Dietrich. *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*. Böhlau Verlag: Köln – Weimar – Wien, 2010.
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. H & H: Jinočany, 1997.
- HLAVÁČEK, Ivan. *Pomocné vědy historické a jejich postavení v současné historiografii*. In: *Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et Historica*, 1/1996. Karolinum: Praha, 1997.

- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*. Lidové noviny: Praha, 2005.
- HONNETH, Axel. *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. The MIT Press: Cambridge, 1996.
- HORÁK, Pavel. *Republika v exilu: Inscenování československé vlády v Londýně za druhé světové války*. Lidové noviny: Praha, 2022.
- HUBERMAN, Bernardo – LOCH, Christoph – ÖNÇÜLER, Ayse. *Status As a Valued Resource*. In: *Social Psychology Quarterly*, vol. 67, č. 1/2004.
- CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [2 sv.]. HB Production: Znojmo, 2020.
- JAKL, Tomáš. *Bohemika Ruského státního archivu v Moskvě*. In: *Archivní časopis*, roč. 64, č. 1/2014. Odbor archivní správy a spisové služby MV ČR: Praha, 2014.
- JANÁČEK, Pavel – TRÁVNÍČEK, Jiří. *České literární vavříny (Dodatek)*. In: ENGLISH, James F. *Ekonomie prestiže: ceny, vyznamenání a oběh kulturních hodnot*. Host: Brno, 2011.
- JAROŠOVÁ, Markéta. *Professori Josef Cibulka Ad Honorem*. Togga: Praha, 2009.
- JEDLÁNEK, František. *Vyznamenání pro československé vojsko v Rusku 1914-1920*. In: *Drobná plastika*, roč. XLV, č. 3–4/2008. Česká společnost přátel drobné plastiky: Praha, 2008.
- JEDLIČKA, Roman. *Alfons Mucha a Řád Bílého lva*. In: *SIGNUM*, II. řada, 1/1993. Klub faleristů: Brno, 1993.
- JEDLIČKA, Roman. *Geneze čs. Řádu Bílého lva*. In: *SIGNUM*, V. řada, 20/2012. Klub faleristů: Brno, 2012.
- JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Český šlechtický kříž z roku 1814 – dochované exempláře*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, VI. řada, 8/2014. Klub faleristů: Brno, 2014.
- JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 14/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 719–726.
- JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava: doplněk*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 16/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 814–818.
- JEDLIČKA, Roman – VYSKOČIL, Jaroslav. *Návrhy Řádu Bílého lva z období Protektorátu*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, II. řada, 9/1995. Klub faleristů: Brno, 1995, s. 238–246.
- JÜRGENS, Zuzana – KOPÁČ, Radim. *Státní cena za literaturu 1920-2015 & Státní cena za překladatelské dílo 1995-2015*. Ministerstvo kultury České republiky: Praha, 2015.
- KALOUSEK, Miroslav. *Vládní vojsko 1939-1945: vlastenci či zrádci?* Libri: Praha, 2002.

- KEIPER, Gerhard – KRÖGER, Martin. *Biographisches Handbuch des deutschen Auswärtigen Dienstes 1871-1945* [sv. 2]. Ferdinand Schöningh: Paderborn, München, Wien, Zürich, 2005.
- KILIAN, F. – TUSEK, F. *Behandlung von k.u.k. Orden im Bundestaat Österreich*. In: Zeitschrift der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde, 37/2000. Österreichische Gesellschaft für Ordenskunde: Wien, 2000.
- KLEČANSKÝ, Martin. *Český ministr ve Vídni*. Academia – MÚA: Praha, 2017.
- KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015.
- KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*. Aleš Čeněk: Dobrá Voda, 2002.
- KOBLÍŽEK, Tomáš – ROREITNER, Robert (eds.). *Hegel ve Francii: Francouzská recepcie Hegelovy filosofie času*. Oikoymenh: Praha, 2018.
- KOJÉVE, Alexandre. *Introduction to the Reading of Hegel*. Cornell University Press: Ithaca & London, 1980.
- KOJÉVE, Alexandre. *The Notion of Authority: A Brief Presentation*. Verso: London & New York, 2014.
- KOKOŠKA, Stanislav. *Nacistická okupační politika v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944*. In: *Válečný rok 1944 v okupované Evropě a v Protektorátu Čechy a Morava*. Ústav pro studium totalitních režimů: Praha, 2015.
- KOLÁČNÝ, Ivo. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2023.
- KONČELÍK, Jakub: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Karolinum, Praha 2003.
- KOUNOVSKÝ, Josef – STANĚK, František. *Dekorace a odznaky v období ohrožení Československa (1935-1939)*. Česká numismatická společnost: Praha, 2007.
- KOZÁK, Jaroslav – KARÁSEK, Martin. *Slovenské vyznamenania a odznaky 1938–1945*. Kozák-Press: Martin, 2013.
- KREJCAR, Vratislav. *Česká společnost přátel drobné plastiky sedmdesátiletá*. In: *DROBNÁ PLASTIKA: Časopis pro členy České společnosti přátel drobné plastiky*, roč. XLIV, 1-2/2007. ČSPDP: Praha, 2007.
- KREJČÍ, Jaroslav. *Postižitelné proudy dějin*. Sociologické nakladatelství: Praha, 2002.
- KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012.
- KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999
- LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995.
- LUTOVSKÝ, Michal – ANDERLE, Jakub. *Řády a vyznamenání Františka Ferdinanda d'Este ve sbírkách Národního muzea*. Národní muzeum: Praha, 2023.
- MĚŘIČKA, Václav. *Československá vyznamenání: I. část (1918–1938)*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 1973.

- MĚŘIČKA, Václav. *Československá vyznamenání: II. část (Řád Bílého lva)*. Česká numismatická společnost: Hradec Králové, 1973.
- MĚŘIČKA, Václav. *Český šlechtický kříž z roku 1814*. Československá společnost přátel drobné plastiky, Praha, 1964.
- MĚŘIČKA, Václav August. *Das Buch der Orden und Auszeichnungen*. Dausien: Haunau/M., 1990.
- MĚŘIČKA, Václav. *Řád Marie-Terezie*. Klub pro českou heraldiku a genealogii: Praha, 1990.
- MĚŘIČKA, Václav. *Řád Milana Rastislava Štefánika „Sokol“*. In: *Drobná plastika*, č. 4/1996. Česká společnost přátel drobné plastiky: Praha, 2008.
- MICHL, Jan. *Legionáři a Československo*. Naše vojsko: Praha, 2009.
- MIKULÁŠEK, Alexej. *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Votobia: Praha, 2000, s. 126.
- MÍŠKOVÁ, Alena – ŠUSTEK, Vojtěch (ed.): *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* [sv. 1]. Praha: Scriptorium, 2000.
- MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika v Protektorátu*. Prostor: Praha, 2018.
- MOLL, Martin: *„Führer-Erlasse“ 1939-1945*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart, 1997.
- NOVÁK, Emil. *Korunovace a korunovační ražby habsburské monarchie v letech 1526-1918* [5 sv.]. Veduta: Štíty, 1991–1997.
- ORIÁN, Edmund. *Československá legie v Rusku 1914–1920*. Epoque 1900 – Naše Vojsko: Praha, 2014
- ORIÁN, Edmund. *Řád Za svobodu a situace kolem avizovaných spojeneckých dekorací*. In: *Drobná plastika*, roč. XLIX, č. 1–2/2012. Česká společnost přátel drobné plastiky: Praha, 2008.
- ORTNER, Christian – LUDWIGSTORFF, Georg. *Austrian Orders and Decorations: the Imperial-Royal Orders up to 1918* [4 sv.]. Verlag Militaria: Wien, 2017.
- PAULOVÁ, Milada. *Dějiny Maffie* [2 sv.]. Československá grafická Unie: Praha, 1937.
- PAVLÍK, Svetozár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše I*. Kozák Press: Martin, 2007.
- PAVLÍK, Svetozár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše II*. Oxo Group a.s.: Ostrava, 2009.
- PEŠAT, Zdeněk – STROHSOVÁ, Eva – MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Dějiny české literatury* [sv. 4]. Victoria Publishing: Praha, 1995.
- POUSTA, Zdeněk – HAVRÁNEK, Jan. *Dějiny Univerzity Karlovy IV (1918-1990)*. Karolinum: Praha, 1998.
- PULEC, Vladivoj. *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*. SNTL: Praha, 1980.

- RAK, Jiří. *Napoleonské války a počátky národního obrození*. In: *Napoleonské války a historická paměť*. Muzeum brněnska: Brno, 2005.
- RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Karolinum: Praha, 1997.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany*. Vyšehrad: Praha, 2011.
- SAVA, Alexandru-Vasile. *Alexandre Kojève's Notion of Authority and the Construction of Political Legitimacy*. In: *Europolis: Journal of Political Analysis and Theory*, 10. roč., 1/2016. Sighetu Marmației: Universitatea Babeș-Bolyai, 2011.
- SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010.
- SCHMIDT, Günther Erik. *Die Nachkriegsphase des Militär-Maria Theresien Ordens*. In: *Zeitschrift der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde*, 38/2000. Österreichische Gesellschaft für Ordenskunde: Wien, 2000.
- SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Vyšehrad: Praha, 1941.
- SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946.
- STÁTNIK, Dalibor. *Český svaz válečníků – totalitní negace legionářství*. In: *Československé legie a první světová válka*. Jihočeské muzeum: České Budějovice, 2001, s. 140–152.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *T.G.M.: k mytologii první československé republiky*. Lidové Noviny: Praha, 2022.
- ŠEDIVÝ, Ivan. „*Zed' mezi odbojem domácím a zahraničním*“. In: *Historie a vojenství*, Praha: roč. 1998, č. 6.
- ŠEDIVÝ, Ivan – KOLDINSKÁ, Marie. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Lidové Noviny: Praha, 2008.
- ŠUSTROVÁ, Radka. *Zastřené počátky sociálního státu*. ARGO – MÚA: Praha, 2020.
- TEICHOVÁ, Alice. *Dějiny středověku*. Státní pedagogické nakladatelství: Praha, 1968.
- TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex*. Prostor: Praha, 2014.
- TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka: boje o Slovensko 1918-1920*. Epocha: Praha, 2012.
- URBAN, Otto. *Česká společnosti 1848-1918*. Nakladatelství Svoboda: Praha, 1982.
- VAŠEK, Richard. „*Račte podepsat libovolnou šifrou. “: Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918–1935)*“. Academia – MÚA AVČR: Praha, 2018.
- VYSKOČIL, Aleš. *C. k. úředník ve zlatém věku jistoty*. Historický ústav AVČR: Praha, 2009.
- VYSKOČIL, Aleš. „*Wir Franz Joseph der Erste haben Uns bewogen gefunden, Unseren lieben Getreuen zum Ritter Unseres Franz Joseph-Ordens zu ernennen*“ aneb

Vyznamenání a řády úředníků jeho veličenstva. In: Slovácko, Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí 47/2005.

WERNITZ, Frank. *Das Eiserne Kreuz: 1813–1870–1914. Geschichte und Bedeutung einer Auszeichnung* [2 sv.]. Militaria: Wien, 2013.

WINKLE, Ralph. *Der Dank des Vaterlandes: Eine Symbolgeschichte des Eisernen Kreuzes 1914 bis 1936*. Klartext Verlag: Essen, 2007.

ZWETTLER, Otto. *Obecné dějiny středověku* [sv. 1]. Masarykova univerzita: Brno, 1995.

ŽITNÝ, Radek. *Herci a herečky před soudem*. Petrklíč: Praha, 2004.

ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum: Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Agentura Pankrác: Praha, 2017.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006.

ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – KOBLASA, Pavel. *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra*. Agentura Pankrác: Praha, 2014.

3. Internetové zdroje:

AUREA Numismatika: 30. eAukce (Staré odznaky). Dostupné po přihlášení z: https://www.livebid.cz/auction/aurea_30eA/category/all [citováno 24. června 2024].

Československá medaile Bílého lva: jmenný rejstřík nositelů 1923-1956. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_mbl.pdf [citováno 24. června 2024].

Československý Řád Bílého lva: jmenný rejstřík nositelů 1923-1990. Dostupné z: https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf [citováno 24. června 2024].

Češi a rakousko-uherská armáda. Dostupné z: <https://m1976.webnode.cz/cesi-a-rakousko-uherska-armada/> [citováno 24. června 2024].

Exponát dne: Putovní rudý prapor. Dostupné z: <http://muzeumugorsk.ru/novosti/sobytiya-muzeya-istorii-i-etnografii/item/2666-eksponat-dnya-perekhodyashchee-krasnoe-znamya> [citováno 28. června 2024].

Ludvík Svoboda, František Kubiš, vyznamenání, Řád bílého lva. Dostupné z: https://www.profimedia.cz/0670_503159 [citováno 28. června 2024].

Měnová politika v období protektorátu. Dostupné z: https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/3_menova_politika_v_obdobi_okupace/2_menova_politika_v_obdobi_protektoratu/index.html [citováno 24. června 2024].

Mussert Cross. Dostupné z: <http://gmic.co.uk/topic/63702-mussert-cross/> [citováno 24. června 2024].

Norway: A Merit Cross With Swords And Case Of Issue (1940-45). Dostupné z: <https://www.emedals.com/products/norway-a-merit-cross-with-swords-and-case-of-issue-1940-45-eu12644r16> [citováno 24. června 2024].

NS RČS (1918–1930): návrh zákona. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0004_00.htm [citováno 24. června 2024].

NS RČS (1918–1930): zpráva ústavního výboru. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2795_00.htm [citováno 24. června 2024].

NS RČS (1925–1929): Zpráva ústavně-právního výboru. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2301_00.htm [citováno 24. června 2024].

NS RČS (1935–1938): stenoprotokol 62. schůze. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062_schuz/s062006.htm [citováno 24. června 2024].

NS RČS (1935–1938): stenoprotokol 62. schůze. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062_schuz/s062007.htm [citováno 24. června 2024].

NS RČS (1935–1938): stenoprotokol 62. schůze. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062s_chuz/s062008.htm [citováno 24. června 2024].

NS RČS (1935–1938): stenoprotokol 62. schůze. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062s_chuz/s062009.htm [citováno 24. června 2024].

NS RČS (1935–1938): stenoprotokol 63. schůze. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/063s_chuz/s063001.htm [citováno 24. června 2024].

Před 70 lety vznikl Protektorát Čechy a Morava. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/pred-70-lety-vznikl-protektorat-cechy-a-morava-8586548> [citováno 24. června 2024].

Řád Sokola. Dostupné z: <https://www.valka.cz/Rad-sokola-1919-t105915> [citováno 24. června 2024].

Řády a vyznamenání prezidentů republiky. Dostupné z: <http://www.vyznamenani.net/?p=1551> [citováno 24. června 2024].

Schebl z krvavé skály. Dostupné z: <http://novanobilitas.eu/rod/schebl-z-krvave-skaly-z-bluttigenfelsu> [citováno 24. června 2024].

Turistické štítky – historie. Dostupné z: <http://turisticke-stitky.cz/> [citováno 24. června 2024].

USA and Foreign Decorations of Dwight D. Eisenhower. Dostupné z: https://www.eisenhowerlibrary.gov/eisen_howers/awards-medals [citováno 26. června 2024].

Ústavní listina Československé republiky. Dostupné: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [citováno 24. června 2024].

4. Archiv autora:

E-mailová komunikace s Lucií Večerníkovou z NG Praha ze dne 18. října 2018.

The Orders of the Thistle and St Patrick [audio průvodce]. Vitrína č. 13. At: Tallinn Museum of Orders of Knighthood.

Zdroje obrazových příloh:

- Obr. č. 1:** VACULÍK, Josef. *Základy marketingu*. Univerzita Pardubice: Pardubice, 2003, s. 53.
- Obr. č. 2:** *Orichalcum Semis of Nero*. Dostupné z: <https://numismatics.org/collection/1937.158.477> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 3:** *DROBNÁ PLASTIKA: Časopis pro členy České společnosti přátel drobné plastiky*, roč. XLIV, 1-2/2007. ČSPDP: Praha, 2007, s. 56.
- Obr. č. 4:** *Václav August Měříčka*. Dostupné z: <https://vystava-mericka.webnode.cz/> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 5:** *Donative Stones, Grave Stones, Victory Monuments*. Dostupné z: <http://www.romanocoins.info/MilitaryEquipment-grave.html>
- Obr. č. 6:** *Charles V*. Dostupné z: https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:Charles_V._-_after_Bernaerd_van_Orley_-_depot_Louvre-Mus%C3%A9_de_Brou,_Bourg-en-Bresse.jpg [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 7:** *File:Lednak1.jpg*. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lednak1.jpg> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 8:** *Rožmberský řád lebky na krku šlechtice*. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/obrazem-v-hrobce-slechtice-se-nasel-tajemny-obraz-radu-lebky/r~0f5691da62cb11eab408ac1f6b220ee8/r~96d0152062c911ea9c800cc47ab5f122/> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 9:** *Militärischer Orden vom heiligen Ludwig*. Dostupné z: <https://www.kuenker.de/en/archiv/stueck/172563> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 10:** *Trompette d'honneur*. Dostupné z: <https://collections.musee-armee.fr/trompette-dhonneur-decernee-au-citoyen-no-rberg-pour-sa-conduite-a-la-bataille-de-marengo-14-juin-1800/> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 11:** *Trompette d'honneur*. Dostupné z: <https://collections.musee-armee.fr/trompette-dhonneur-decernee-au-citoyen-no-rberg-pour-sa-conduite-a-la-bataille-de-marengo-14-juin-1800/> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 12:** *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, VI. řada, 8/2014. Klub faleristů: Brno, 2014, obal čísla.
- Obr. č. 13:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 14:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 15:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 16:** *Humoristické listy*, roč. 16, č. 36, 22. 8. 1874. Josef R. Vilímek: Praha, s. 144.
- Obr. č. 17:** *Šípy*, roč. XIV, č. 34, 3. srpna 1901. Josef V. Frič: Praha, s. 4.

- Obr. č. 18:** *JUDr. Alois Pražák*. Dostupné z: <http://www.morava.maweb.eu/index.php?cesta=prazak> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 19:** ORIÁN, Edmund (ed.). *Československá legie v Rusku 1914–1920*. Epoque 1900 – Naše Vojsko: Praha, 2014, s. 201.
- Obr. č. 20:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 21:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 22:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 23:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 24:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 25:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 26:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 27:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 28:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 29:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 30:** *Český svět*, roč. 22, č. 9, 19. listopadu 1925. Karel Hipman: Praha, s. 9.
- Obr. č. 31:** Masarykův ústav a archiv – fond AÚTGM – TGM, sign. 1925-2-27.
- Obr. č. 32:** Masarykův ústav a archiv – fond AÚTGM – TGM, sign. 1925-2-28-002.
- Obr. č. 33:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 34:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 35:** SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 445.
- Obr. č. 36:** *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, II. řada, 9/1995. Klub faleristů: Brno, 1995, obal čísla.
- Obr. č. 37:** SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 445.
- Obr. č. 38:** Archiv kanceláře prezidenta republiky – fond KPR protokol „L“ – kart. 70, inv. č. 1909.
- Obr. č. 39:** Archiv kanceláře prezidenta republiky – fond KPR protokol „L“ – kart. 82, inv. č. 2094.
- Obr. č. 40:** Archiv kanceláře prezidenta republiky – fond KPR protokol „L“ – kart. 82, inv. č. 2094.
- Obr. č. 41:** *Quisling issue, cross known as Tapper og Tro*. Dostupné z: <https://www.emedals.com/products/norway-occupied-territory-a-merit-cross-with-swords-ii-class-cross-with-case-eu11484> [citováno 28. června 2024].

- Obr. č. 42:** *Quisling issue, cross known as Tapper og Tro*. Dostupné z: <https://www.emedals.com/products/norway-occupied-territory-a-merit-cross-with-swords-ii-class-cross-with-case-eu11484> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 43:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 44:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 45:** CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 75.
- Obr. č. 46:** CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 74.
- Obr. č. 47:** CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 74.
- Obr. č. 48:** CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 277.
- Obr. č. 49:** CHARVÁT, Marek – BLAHA, Hynek. *Katalog německých vyznamenání 1939–1945* [sv. 2]. HB Production: Znojmo, 2020, s. 277.
- Obr. č. 50:** NA – fond č. 925, k. 89, inv. č. 50, sig. II/H-9.
- Obr. č. 51:** NA – fond č. 925, k. 89, inv. č. 50, sig. II/H-9.
- Obr. č. 52:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 53:** *Vůbec první udělování orlic*. Dostupné z: https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/foto/MV53b550_3.jpg [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 54:** *Walter BERTSCH, čestný Štít protektorátu*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0667957779> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 55:** NA – fond č. 657, k. 98, inv. č. 55.
- Obr. č. 56:** *Böhmen und Mähren*. Praha: roč. 5, č. 7/8, červenec/srpen 1944, titulní strana.
- Obr. č. 57:** *Lidé práce*. Praha: roč. III, č. 7, červenec 1944, s. 2–3.
- Obr. č. 58:** VHA – Čs. voj. jednotky ve Francii (1939-40) – k. 7, sl. Výtvarné návrhy.
- Obr. č. 59:** VHA – Čs. voj. jednotky ve Francii (1939-40) – k. 7, sl. Výtvarné návrhy.
- Obr. č. 60:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 61:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 62:** *ČS MEDAILE ZA CHRABROST*. Dostupné z: https://filatelie-klim.com/cz/detail-salove-aukce/cs-medaile-za-chrabrost-pred-nepritelem-_57-18628 [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 63:** VHÚ – podsběrka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 64:** *Prezident republiky Edvard Beneš vyznamenává*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0669832862> [citováno 28. června 2024].

- Obr. č. 65:** Archiv autora.
- Obr. č. 66:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 67:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 68:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 69:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 70:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 71:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 72:** *Národní pouť do Lidic*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0670215269> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 73:** *Praha, Staroměstské náměstí Mikuláš FERJENČÍK vyznamenání*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0670459296> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 74:** *Praha, Staroměstské náměstí, vyznamenání pozůstalým popravených*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0670459282> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 75:** *Na 3.nádvoří Pražského hradu se konalo 16.listopadu 1946 vyznamenávání*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0670229332> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 76:** *Na 3.nádvoří Pražského hradu se konalo 16.listopadu 1946 vyznamenávání*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0670229334> [citováno 28. června 2024].
- Obr. č. 77:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 78:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 79:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 80:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 81:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 82:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 83:** VHÚ – podsbírka XI (faleristika a drobná plastika).
- Obr. č. 84:** *Klement GOTTWALD, Ludvík SVOBODA, Šimon Drgač, Richard Bulander*. Dostupné z: <https://www.profimedia.cz/0670522431> [citováno 28. června 2024].